T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
GÜLHANE ASKERİ TIP AKADEMİSİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1897 TÜRK - YUNAN SAVAŞINDA TÜRK ORDULARINDAKİ ASKERİ SAĞLIK HİZMETLERİ

Mesut ERSOY

Tıp Tarihi ve Deontoloji Yüksek Lisans Programı

ANKARA
2015

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
GÜLHANE ASKERİ TIP AKADEMİSİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1897 TÜRK - YUNAN SAVAŞINDA TÜRK ORDULARINDAKİ ASKERİ SAĞLIK HİZMETLERİ

Mesut ERSOY

Gülhane Askeri Tıp Akademisi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin
Tıp Tarihi ve Deontoloji Programı İçin Öngördüğü
Yüksek Lisans Tezi olarak Hazırlanmıştır.

TEZ DANIŞMANI

Doç.Dr.J.Tbp.Kd.Alb. Muharrem UÇAR

ANKARA
2015

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne:

"1897 Türk-Yunan Savaşında Türk Ordularındaki Askeri Sağlık Hizmetleri" konulu çalışma, jürimiz tarafından Tıp Tarihi ve Deontoloji Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı : Doç. Dr. J. Tbp. Kd. Alb. Muharrem UÇAR

Üye : Prof.Dr. Neşe ÖZDEN

Üye : Prof.Dr.Tbp.Kd.Alb Mustafa ÖZER

Üye : Prof.Dr.Tbp.Kd.Alb. Mahir GÜLEÇ

Üye : Doç.Dr. Ahmet ACIDUMAN

ONAY:

Enstitü Müdürü

Ömer AZAL

Prof. Hu. Tbp. Tugg.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Kurulu'nun 09 Eylül 2014 tarihli ve 231 sayılı kararı gereği Tıp Tarihi ve Deontoloji Ana Bilim Dalı Başkanlığında yapılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesi ve hazırlanması sürecinin her aşamasında vermiş olduğu destek ve katkılarından dolayı başta tez danışmanım Doç. Dr. Muharrem UÇAR'a,

1897 Türk-Yunan Savaşı ile ilgili arşiv belgelerinin temininde çok büyük katkıları olan ATASE Başkanlığı'nın değerli personeline ve belgelerin transkripsiyonunda yardım aldığım Mesut GÜVENBAŞ'a,

Fransızca belge ve metinlerin çevirilerinde büyük desteğini aldığım Cansel Uygun ÜNVEREN'e

Tezin hazırlanması esnasında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç.Dr.Engin KURT, Eray Serdar YURDAKUL, Fatih NAMAL, Gamze GÜVEN ÖZBEK ve Nuray GÜNEŞ'e,

Son olarak gerek ders döneminde gerekse tezin yazım aşamasında beni sürekli cesaretlendiren ve destek olan eşim Aydan ERSOY'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin galip olarak ayrıldığı son savaş olan 1897 Türk Yunan Savaşı, Girit Adası'nda yaşanan isyanlar ve Yunanistan'ın Girit Adası'nı işgal etmesiyle gerilen Türk Yunan ilişkileri sonrasında Yunanistan tarafından yapılan sınır ihlalleri ve saldırıları sonrasında olmuştur. Osmanlı Devleti savaşı önlemek için bürokratik yollara başvurmasına rağmen savaşa engel olamamış ve Yunanistan'ın sınır ihlallerine müdahale etmek zorunda kalarak savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti savaştan zaferle ayrılmış, ancak diplomatik olarak aynı başarıyı sağlayamamıştır.

Tezde Türk Yunan savaşının aktif savaş ve ateşkes sürecini içeren 15 aylık süresi bir bütün olarak ele alınmıştır. Yaklaşık 30 gün süren çatışma sürecinde ve orduların savaş bölgesinden tamamen çekildiği döneme kadar geçen sürede, Türk Orduları'nda yürütülen sağlık hizmetleri ve bu hizmetlerin savaşa olan etkisini birincil kaynaklar ışığında incelenmiştir.

Bu bağlamda öncelikle Osmanlı Devleti'nde askeri sağlık hizmetleri ve bu sağlık hizmetlerinin gelişmesinin savaşlardan nasıl etkilendiğinden bahsedilmiştir. Daha sonra Türk-Yunan Savaşını doğuran sebepler, savaşın seyri ve savaş esnasında yürütülen askeri sağlık hizmetlerinden bahsedilmiştir.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan 1897 Türk-Yunan Savaşı ile ilgili belgeler incelenmiştir. İncelenen bu belgelerden içinden savaş sürecindeki askeri sağlık hizmetleri ile ilgili doğrudan veya dolaylı tüm belgelerin transkripsiyonu yapılarak günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Belgeler ışığında yapılan değerlendirmeler sonucunda; Türk ordusu açısından zaferle sonuçlanmış bir savaş olsa da askeri sağlık hizmetleri ile ilgili aynı başarının söz konusu olmadığı görülmüştür. Hem aktif savaş hem de ateşkes sürecinde askeri sağlık hizmetlerinin teşkilat, personel, malzeme, lojistik ve teknik boyutu ile ilgili büyük sıkıntıların yaşandığı görülmüştür. Özellikle ateşkes dönemindeki yüksek hastalık ve ölüm oranlarına mani olunamadığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1897 Türk-Yunan Savaşı, Askeri Tıp, Askeri Tıp Tarihi, Kızılay

ABSTRACT

The war between Turks and Greeks in 1897 that was the last victorious war of the Ottoman Empire was due to the revolts in the Crete Island, border violations and aggressions by the Greece after the tightening of Turkish-Greek relations thanks to the occupation of Crete Island by Greece. Ottoman Empire could not prevent the war from breaking out in spite of resorting to bureaucratic ways to prevent the war and declare way to interfere the border violations of Greece. Ottoman Empire was the victorious side but it could not manage the same success in the diplomatic relations.

The thesis examines the 15 months process of the Turkish-Greek war involving the active war and truce process as a whole. The health services of the Turkish Armies and their effects on the war were examined in the light of the primary sources in the conflict process that approximately lasts 30 days and retreat of the armies from the war zone completely.

In this scope, it is primarily referred to the military health services in the Ottoman Empire and their effects on the war. After that, it is referred to the reasons that cause the Turkish-Greek War, the course of the war and military health services provided during the war.

The documents concerning the Turkish-Greek War in the Prime Ministry Ottoman Empire Archives and General Staff Military History and Strategic Study (ATASE) have been examined. All of the documents that involve military health services directly or indirectly among the examined ones are transcribed and translated into today's Turkish.

As a result of the evaluations conducted in the light of the documents; it has been observed that while Turkish army was victorious, it was out of the question for the military health services. It has been observed that there have been major problems about the organization, personnel, material, logistics, and technical dimension of the military health services during the active war and truce process.

Key Words: Turkish-Greek War on 1897, Military Medicine, History of Military Medicine, The Red Crescent

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI
TEŞEKKÜR
ÖZET
İNGİLİZCE ÖZET
İÇİNDEKİLER
SİMGELER VE KISALTMALAR
ŞEKİLLER
TABLOLAR
1. GİRİŞ 01
2. GENEL BİLGİLER 02
2.1 Osmanlı Devleti'nde askeri sağlık hizmetleri 02
2.1.1 Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi ve modernleşme süreci 03
2.1.2 Askeri sağlık hizmetlerinde modernleşme 09
2.2 1897 Türk - Yunan savaşı 11
2.2.1 Türk - Yunan Savaşı öncesi siyasi ve ekonomik durum 11
2.2.2 Savaş bölgesinin coğrafi durumu ve ulaşım imkânlar ı 24
2.2.3 Türk – Yunan Savaşı'nda orduların durumu 27
2.2.4 Türk Yunan Savaşı 34
2.2.4.1 Teselya cephesi 34
2.2.4.2 Epir cephesi 41
2.2.5 Mütareke ve Barış Antlaşması 45
3. GEREÇ VE YÖNTEM 49
4. BULGULAR VE TARTIŞMA 52
4.1 Askeri sağlık yönetimi ve hastane hizmetleri 53
4.1.1 Savaş bölgesinde hizmet veren hastaneler 56
4.1.2 İstanbul'da hizmet veren hastaneler 63
4.2 Türk Ordusu'nun sağlık personel durumu 66
4.3 Gönüllü yardım kuruluşları tarafından yürütülen sağlık hizmetleri 74
4.4 Hasta ve yaralı nakli 78

4.5 Bulaşıcı hastalıklar ve sağlık istatistikleri 87
4.6 Osmanlı Devleti'nde radyoloji 119
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 126
KAYNAKLAR 131
EKLER 150

SİMGELER VE KISALTMALAR

GATA	: Gülhane Askeri Tıp Akademisi
ATASE	: Genel Kurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Daire Başkanlığı
OYH	: Osmanlı-Yunan Harbi (1897) Koleksiyonu
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Dr.	: Doktor
Yrd. Doç.	: Yardımcı Doçent
Doç.	: Doçent
Prof.	: Profesör
No.	: Numara
s.	: Sayfa
Yay.	: Yayın
HRH.h..	: Haritalar
Y..A...RES.	: Yıldız Sadaret Resmi Ma'ruzât Evrakı
Y..EE..	: Yıldız Esas ve Sadrazam Kamil Paşa
Y..MTV.	: Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y..PRK.ASK.	: Yıldız Tasnifi Perakande Evrakı Askeri Maruzat

ŞEKİL ve RESİMLER

ŞEKİL / RESİM		SAYFA
2.1	Harekât alanının coğrafi durumu	24
2.2	Türk Yunan Savaşı'nda harekât alanındaki kara ve demiryolları ile şehir ve kasabalar	26
2.3	Doğu Avrupa ve Rumeli demiryolları	27
2.4	Teselya orduyu hümayun heyeti	30
2.5	Alasonya Ordu Komutanı Müşir Ethem Paşa	30
2.6	Yanya Kolordu Komutanı Ferik Ahmet Hıfzı Paşa	30
2.7	Erkan-ı Harbiye Reisi Ferik Ömer Rüştü Paşa	31
2.8	Topçu Kumandanı Mirliva Rıza Paşa	31
2.9	Sıhhiye Müfettişi Serkimyager Mirliva Bongovski Paşa	31
2.10	Birinci Tümen Komutanı Ferik Hayri Paşa	31
2.11	İkinci Tümen Komutanı Ferik Neşet Paşa	31
2.12	Üçüncü Tümen Komutanı Ferik Memduh Paşa	31
2.13	Dördüncü Tümen Komutanı Mirliva Haydar Paşa	32
2.14	Beşinci tümen Komutanı Tümen Komutanı Ferik Hakkı Paşa	32
2.15	Altıncı Tümen Komutanı Ferik Hamdi Paşa	32
2.16	Topçu Komutanı Mirliva Şükrü Paşa	32
2.17	Birinci Tümen Komutanı Mirliva Osman Fevzi Paşa	32
2.18	İkinci Tümen Komutanı Ferik Mustafa Hilmi Paşa	32
2.19	Türk ve Yunan Ordularının yığınak bölgesindeki durumu	34
2.20	Şehit Mirliva Abdül'ezel Paşa	35
2.21	Şehit Mirliva Celal Paşa	35
2.22	Milona Muharebesini umarayı harbiyenin temaşası	36
2.23	Ethem Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Ömer Paşa'nın 21 Nisan 1897 tarihinde Yenişehir ovasında gerçekleşen	

	muharebe esnasında çekilmiş fotoğrafı	37
2.24	Galus'ta Osmanlı askerinin İngiliz konsolosluğu önünde istirahati	39
2.25	Yanya Kolordusu tümenlerinin harbin ilanı esnasındaki tertibatı	41
4.1	Teselya ve Epir bölgesinde hizmet veren hastaneler	56
4.2	Selanik Asker Hastanesi	57
4.3	Dominik Asker Hastanesi	59
4.4	Dışkata Asker Hastanesi	60
4.5	Yanya Asker Hastanesi	60
4.6	Osmanlı Bankası Larissa (Yenişehir) Şube Hastanesi	61
4.7	Rus Hastanesi'nin içi	62
4.8	Çatalca'da Rus Salib-i Ahmer Hastahanesi	62
4.9	Yıldız Asker Hastanesi'nin ameliyat dairesi	63
4.10	Yıldız Asker Hastanesi'nden bir daire	64
4.11	Yıldız Asker Hastanesi'nde mecruh gazatı Osmani'nin anar-ı neşatı	64
4.12	Teselya Orduyu Hümayun heyeti tıbbiyesi	67
4.13	Osmanlı Bankası hastanesi personeli	70
4.14	Rusya Salib-i Ahmer Heyeti ve refakatlerine memur Ahmet Nermi Efendi	71
4.15	Yaralı gazilerin Selanik'e taşınması	80
4.16	Yenişehir'den Dersaadete gönderilen yaralı gazilerin resmi törenle karşılanması	81
4.17	Yaralı taşıma arabası	83
4.18	Mecruh gazinin röntgen usulüyle resmi çıkarılan el ve kemik derununda kurşunun görünüşü	122
4.19	Saye-i merahume-i cenab-ı padişahide Yıldız Saray-ı Hümayunu civarında kain hastanede tedavi olunan mecruh gazilerimizden Velestin Muharebesinde cerihadar olan Boyabatlı Mehmet'in kolunda röntgen usulüyle kurşun taharrisi	123

4.20 Operatör Doktor Cemil Paşa 124
4.21 Yıldız Sarayı Hümayunu civarında kain hastahanede röntgen usulünü icra eden Doktor Kaymakam Salih Bey 124
4.22 Doktor Rıfat Osman 124
4.23 Doktor Esat Fevzi 124

TABLOLAR

TABLO		SAYFA
2.1	Türk ve Yunan Ordusu'nun asker mevcudu	28
2.2	Türk Yunan Savaşı'nda Teselya ve Yanya Ordularının kayıpları	44
4.1	Hastanelerde görevli sağlık personeli mevcudu	68
4.2	Yıldız Asker Hastanesinde görevli doktorlar	69
4.3	Osmanlı Bankası Hastanesi tarafından hazırlanan yaralı istatistikleri	95
4.4	Yenişehir Hastanesi istatistikleri (18 Kasım - 04 Aralık 1897)	99
4.5	Yenişehir Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	100
4.6	Yanya Hastanesi istatistikleri (06 Kasım - 06 Aralık 1897)	101
4.7	Alasonya Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	102
4.8	Serfiçe Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	103
4.9	Dömeke Hastanesi istatistikleri (06 Temmuz - 18 Ağustos 1898)	105
4.10	Dömeke Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	106
4.11	Çatalca Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	107
4.12	Dışkata Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	108
4.13	Grebine Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	109
4.14	Lithor Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	110
4.15	Katrin Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	111
4.16	Karaferya Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	112
4.17	Tırhala Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	113
4.18	Nasliç Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	114
4.19	Dominik Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	115
4.20	Golos Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898)	116
4.21	13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasında savaş bölgesindeki hastanelerin günlük ortalama yeni giriş, taburcu, ölüm ve yatan hasta oranları	117

1. GİRİŞ

1897 Türk-Yunan Savaşı ile ilgili literatür incelendiğinde 1897 Türk-Yunan Savaşı'nda yürütülen askeri sağlık hizmetlerinin yönetim, teşkilat, personel ve sağlık malzeme durumu, hasta ve yaralı tahliyesi, mortalite ve morbidite oranları, bulaşıcı hastalıklar, yaşanan sorunlar ve alınan önlemlerle ilgili çok önemli bilgi ve istatistiklerin eksik olduğu görülmektedir. Bu konuda yapılacak arşiv incelemelerinin Türk Askeri Tıp Tarihi açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Türk Yunan Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin zaferle sonuçlanan son savaşı olması, 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında ağır bir mağlubiyet alan Osmanlı Devleti'nin itibarını tekrar geri kazanmasını sağlaması ve yeni bir teknoloji olmasına rağmen her iki orduda da askeri cerrahi amacıyla X ışınlarının sistemli bir şekilde ilk kez kullanılması nedeniyle önemli bir savaştır.

Türk Yunan Savaşı'nda Türk Ordusu'nda verilmiş askeri sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu ve bu yetersizliğin savaşın sonucuna etkide bulunduğu düşüncesiyle Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE) ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) bulunan sağlık hizmetleri ile ilgili belgeler incelenerek bu soruların yanıtı aranmaya çalışılmıştır.

Tez kapsamında arşiv belgeleri aracılığıyla askeri sağlık hizmetleri değerlendirilmeden önce konunun bir bütünlük içinde ele alınması için tarihte savaş olgusundan bahsedildikten sonra Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmetleri, tıp eğitiminde modernleşme süreci ve bu modernleşmenin askeri sağlık hizmetlerine olan etkilerinde kısaca bahsedilmiştir. Daha sonra Türk Yunan Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum değerlendirildikten sonra iki cephede gerçekleşen savaş hakkında bilgi verilmiştir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1 OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERİ SAĞLIK HİZMETLERİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde sistemli ve düzenli bir ordu teşkilatı yoktur. I. Murat döneminde (1362-1389) kurulan Yeniçeri Ocağı'na kadar savaşların genellikle gönüllü atlılarla yapılması nedeniyle sistemli bir sağlık hizmeti bulunmamaktadır. İlk kurulduğu dönem hakkında ayrıntılı bir bilgi olmamasına rağmen Çelebi Mehmet döneminden itibaren (1413-1421) yeniçerilerde sağlıkla ilgili yapılanma oluşmaya başlamıştır (1).

"Esnafat-ı Askeriye" adı verilen ve muharip birliklere destek sağlayan bölüklerdeki yeniçerilerden bazıları cerrahi müdahalelerde bulunmak üzere yetiştirilmişlerdir. Bunun haricinde bir hekim, bir cerrah ve bir tımarcıdan oluşan ve "Yayabaşılar" olarak adlandırılan bir sınıf, maaşlı yeniçerilerin sağlık işlerini yürütmek üzere teşkil edilmiştir (2). Yeniçerilerin yaralanma veya hastalanmaları halinde cephe gerisine taşınmaları ise "Çorbacı[1]" adıyla anılan bölük komutanları tarafından sağlanmıştır (1).

Osmanlı döneminde yapılan savaşlarda verilen sağlık hizmetleri ile ilgili olarak genellikle padişah ve yakınlarının hastalıkları ve yaralanmaları ile ilgili bilgiler mevcuttur. Çelebi Mehmet, 1415 yılındaki Ankara Seferi esnasında hastalanmış, ordu tabipleri tarafından tedavi edilemeyince Germiyan Beyi'nin hekimi olan şair Şeyhi tarafından tedavi edilmiştir. Şeyhi bu tedavi sonrasında Reis-ül-etıbba (Başhekim) olarak saraya alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 1456 yılında Belgrad kuşatması esnasında yaralanan çok sayıda askerin tedavilerinin yapıldığı bilgisi kayıtlarda yer almaktadır. Fatih Sultan Mehmet, 1481 yılındaki son seferinde

[1] ÇORBACI: Osmanlı Devleti'nin merkez kuvvetlerinden Acemi ve Yeniçeri ocaklarının bölük veya orta kumandanlarına verilen unvan. Çorba, yeniçerilerin her gün yedikleri yemekler arasında önemli bir yer tutardı. Dîvân-ı Hümâyun toplantılarının yapıldığı gün verilen kahvaltı çorbasının ise ayrı bir önemi vardı. Zira bu çorbanın içilip içilmemesi yeniçerilerin devlet idaresinden memnun olup olmadıklarının bir göstergesiydi. Muhtemelen içtikleri bu çorbadan dolayı Yeniçeri ve Acemi ocaklarının bölük kumandanlarına çorbacı denilmiştir. Çorbacı unvanı genellikle daha aşağı rütbelerde bulunan öteki orta ve bölük kumandanlarına verilirdi. Çorbacılar kumandaları altındaki orta veya bölüğün küçük suçları cezalandırma, yeniçeri ulufelerinin dağıtılması, yaralı askerlerin sevki vb. her türlü işinden sorumluydu (217).

hastalanmış, birçok hekim tarafından tedavi edilmeye çalışılmış ancak tedavinin başarısız olması nedeniyle hayatını kaybetmiştir (1).

Koruyucu hekimlikle ilgili olarak sadece hasta ve yaralı askerlerin tedavileri haricinde Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) 1514 yılında gerçekleştirilen Çaldıran Seferi esnasında hasta sayısının artması üzerine askerlerin genel bir muayeneden geçirilerek yol şartlarına dayanamayacak olanların ayrılması sağlanmıştır. Bu muayene sonrasında 40 bin asker sağlık şartları uygun olmadığı gerekçesiyle ayrılmış ve kalan 80 bin askerle sefere devam edilmiştir (2).

2.1.1 OSMANLI DEVLETİ'NDE TIP EĞİTİMİ VE MODERNLEŞME SÜRECİ

Osmanlı Devleti'nde tıp kurumlarına ve tıp eğitimine bakıldığında modernleşme öncesinde klasik dönem olarak adlandırılan dönemde (1450 – 1827) hekimler, daha önceki İslam devletlerinde olduğu gibi darüşşifalarda usta-çırak usulüyle, tıp medreselerinde ve özel hocalar tarafından verilen dersler aracılığıyla şeklinde yetiştirilmiştir. Darüşşifalarda verilen tıp eğitimi ilk dönemde usta-çırak ilişkisi çerçevesinde verilirken, beylikten imparatorluğa doğru geçildikçe sistemleşen devlet yapısı içinde tıp eğitimi de sistematik bir hale getirilmiştir (3).

Bu kapsamda ilk sistematik tıp eğitimi, 1556 (4) yılında tamamlanan Süleymaniye Külliyesi'nin bir parçası olarak Süleymaniye Tıp Medresesi ve Süleymaniye Darüşşifası'nda verilmiştir (3).

On yedinci yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi ve ekonomik alanlardaki gerilemeye paralel olarak medreselerde verilen eğitim de batıdaki bilimsel gelişmelere ayak uyduramamıştır. Bu dönemde Ali Münşi, Şaban Şifai, Abdülaziz, Abbas Vesim, Şanizade Mehmet Ataullah gibi Avrupa dillerine aşina hekimler tarafından batıda yazılan kitaplar Türkçeye çevrilmeye çalışılmışsa da yeterli olmamıştır (3).

Osmanlı Devleti'nde verilen sağlık hizmeti ve tıp eğitiminin batıya göre geride kaldığını ve bunun aşılması için modern şartlarda eğitim verilmesi gerektiği düşüncesini devletin bir politikası haline getiren ilk hekim dönemin Hekimbaşı

Mustafa Behçet Efendi olmuştur. Modern anlamda tıp eğitimi verecek bir okulun açılması gerekliliğini dönemin padişahı Sultan III. Selim'e arzetmiş ve 18 Şubat 1805 tarihinde donanmanın hekim ihtiyacını karşılamak üzere Tersane Tıp Mektebi'nin kurulmasını sağlamıştır. Tersane Tıp Mektebi'nin kurulmasından iki ay sonra Rum azınlıkların eğitimi amacıyla kurulan okula ek olarak bir tıp bölümü eklenmiş ve burada da modern tıp eğitimi verilmeye başlanmıştır. Ancak bu iki tıp okulunun ömrü çok uzun olmamıştır. 1808 yılındaki Alemdar Mustafa Paşa Vakası[2] sonrasında ilk olarak Tersane Tıp Mektebi'nin faaliyetleri durdurulmuş, 1822 yılındaki yangında ise binaları ortadan kalkmıştır. Diğer tıp okulu ise, okulun yöneticisi Dimitraşko Morozbeyzade'nin devlet aleyhine zararlı faaliyetleri nedeniyle 1812 yılında idam edilmesi sonrasında kapatılmıştır[3] (3).

1808 yılında tahta çıkan II. Mahmut'un, 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kaldırarak, "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adlı yeni bir ordu kurması sonrasında ordunun sağlık hizmetlerinin daha iyi bir düzeye çıkartılması ihtiyacı

[2] **Alemdar Mustafa Paşa Vakası**: Sultan III. Selim'in yapmış olduğu reform hareketlerinden birisi de Yeniçeri Ocağı yerine yeni ve modern bir ordu kurma girişimi olmuş ve bu amaçla Nizam-ı Cedit ordusu kurulmuştur. Bu yeni kurulan orduya ve reformlara karşı olan Yeniçeriler 1807 yılında Kabakçı Mustafa önderliğinde ayaklanarak Sultan III. Selim'i tahttan indirmiş ve yerine tahta 4. Mustafa'yı çıkarmışlardır. Bu esnada yeniçeriler, Nizam-ı Cedit ordusunun kurulmasını savunan devlet görevlilerini öldürmüştür. Kaçanlar ise Rusçuk Ayanı olarak bilinen bölgenin başında olan Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmışlardır. Sultan III. Selim gibi yenilik yanlısı olan Alemdar Mustafa Paşa Sultan III. Selim'in öldürülmesini önlemek ve yenilik hareketlerinin devamını sağlamak amacıyla ordusu ile beraber İstanbul'a yürümüştür. Bu süreçte tahttan indirilen Sultan III. Selim, Sultan IV. Mustafa tarafından öldürülmüştür. Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'a gelince isyan bastırılarak Sultan IV. Mustafa tahttan indirilmiş, yerine şehzade Mahmut çıkartılmış, Alemdar Mustafa Paşa ise Sadrazam olmuştur. Alemdar Mustafa Paşa Sadrazam olduktan sonra İstanbul'da asayişi sağlamış, kaldırılmış olan Nizam-ı Cedit yerine Sehban-ı Cedit adında yeni bir ordu kurulmasını sağlamıştır. Yeniçeriler bastırılmış gibi görünmesine rağmen isyan girişimlerini gizli olarak yürütmüşler ve 15 Kasım 1808 tarihinde Şeyhülislam'ın konağında bir yangın çıkartarak yeni bir isyan başlatılmıştır. Bu isyan esnasında Alemdar Mustafa Paşa öldürülmüştür. İsyan boyunca İstanbul'da 15.000'den fazla insan ölmüştür (218).

[3]Bu okulların açılış ve kapanış tarihleri ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. *Osmanlılarda Sağlık* kitabının Ali Haydar Bayat tarafından yazılan "Osmanlı Devletinde Tıp Eğitimi" bölümünde, 18 Şubat 1805 tarihinde Tersane Tabiphanesi'nin, Nisan 1805 tarihinde ise Rum Tıp Okulu'nun açıldığı, 1808 yılında Alemdar Mustafa Paşa Vakası sonrasında Tersane Tabiphanesi'nin faaliyetlerinin durdurulduğu ve 1822 yılında yangın sonrasında binaların ortadan kalktığı, Rum Tıp Okulu'nun ise Dimitraşko'nun 1812 yılında idamı sonrasında faaliyetlerine son verildiği ifade edilmektedir (3). *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları* kitabının Ayten Altıntaş tarafından yazılan "Osmanlı Hekiminin Eğitimi" bölümünde Tersane Tabiphanesi'nin 1807 yılında, Rum Tıp Okulu'nun ise 1805 yılında açıldığı belirtilmiş ancak kapanış tarihleri hakkında net bir bilgi verilmemiştir (219). Kemal Özbay'ın "Türk Asker Hekimliği" kitabında ise 1804 yılında Rum Tıp Okulunun açıldığından bahsedilmiş ama Tersane Tabiphanesi hakkında bir bilgi verilmemiştir. Rum Tıp Okulu'nun kapanışı ile ilgili olarak Dimitraşko'nun 1812'de idamı sonrasında kapatıldığı bu tarihte kapatılmamış olsa bile 1820 yılında ki Mora İhtilali nedeniyle bu dönemde kapatılmış olduğu ifade edilmektedir (8).

gündeme gelmiştir. Yapılan çalışmalar sonunda ordunun hekim ve cerrah ihtiyacının karşılanması için modern şartlarda eğitimi verecek bir okul açılmasına karar verilmiştir (5). Türk tıp tarihinde önemli bir yeri olan ve bugünkü tıp eğitiminin temelini oluşturan tıp okulu, "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane" adıyla Vezneciler Şehzadebaşı civarında Tulumbacıbaşı Konağı'nda, 14 Mart 1827'de, Sultan 2. Mahmut tarafından hizmete açılmıştır (6).

Tıbbiye'de ordu cerrahı yetiştirmek üzere dönemin cerrahlarından oluşan 20 kişi seçilmiş ve başlarına Mehmet Necati Efendi getirilerek kurşun çıkarma, damar bağlama, kesme, kırık-çıkık tedavisi gibi cerrahi derslerin verildiği bir cerrahhane kurulmuştur. Tulumbacıbaşı Konağı'ndaki tıp okulu ilk başta alt kat cerrahhane üst kat tıphane olacak şekilde düzenlenmiş ancak bu düzenlemenin yararlı olmadığı düşüncesiyle cerrahhanenin ayrılmasına karar verilmiştir (6). Bu karar sonrasında Aralık 1833 yılında Sarayburnu'nda Hassa askerleri için hizmet vermek amacıyla kurulan cerrahlık okulu ile Tıbbiye'de bulunan cerrahi eğitimi alan öğrenciler birleştirilmişlerdir (7).

1827 yılında açılan bu okula rağmen tıp eğitim ve öğretiminin istenilen düzeyde olmaması sonucu, bir reforma ihtiyaç duyulmuş, eğitimin daha modern şartlarda verilebilmesi için Avrupa'dan uzman getirilmesine karar verilmiştir (8). Bu kapsamda Askeri Tıbbiye, 1839 yılında Galata Sarayı'nda bulunan Enderun Mektebi'ne taşınmıştır. Taşınma sonrasında okulun ismi de "Dar-ül-ulum-ül Hikemiye-i Osmaniyye ve Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane" olarak değiştirilmiştir. Bu modernleşme sürecinde Viyana'dan getirtilen Doktor Karl Ambros Bernard, Doktor Neuner ve Eczacı Hoffmann, Galata Sarayı'ndaki bu tıp okulunda görev almışlardır (6).

1827 yılında kurulan Mekteb-i Tıbbiye'nin ilk yıllarında yabancı dil eğitimi, tıp eğitiminin bir parçası iken, 1839 yılında Galata Sarayı'na taşınan ve Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adını alan Askeri Tıp Okulu'nda öğrenim dili Fransızca olmuştur (5).

Galata Sarayı'ndaki tıp okulunda verilen tıp eğitimi başlangıçta altı yıl olmasına rağmen eğitimin yetersizliği nedeniyle tıp eğitimi zaman içinde önce beş

yılı hazırlık dört yılı tıp okulu olmak üzere dokuz yıla (1841- Doktor Bernard) daha sonrada 11 yıla (Doktor Spitzer) çıkartılmıştır (9).

1853-1856 Kırım Savaşı'nda askeri sağlık hizmetlerindeki yetersizlik ve 1866 yılında Girit'te yaşanan isyan sonrasında yeterince doktor bulunamaması, yeni çözüm arayışlarına yol açmıştır. Bu konuda çözüm üretmek amacıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nazırı Salih Efendi, 6 Aralık 1866 tarihinde *"Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan yeterli hekime sahip olmadığını, bunun için taşrada hizmet verecek hekimlerin Askeri Tıbbiye içinde ayrı bir okulda Türkçe eğitim yaparak kısa zamanda yetişmelerinin mümkün olacağını"* bildiren bir yazı ile yeni bir tıp okulu açılması gerektiği konusunda sadarete başvuruda bulunmuştur (10).

Salih Efendi'nin başvurusu sonucunda "Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane" olarak bilinen ve Türkçe tıp eğitimi veren sivil tıp okulu 2 Ocak 1867 tarihinde Sultan Abdülaziz'in emri ile kurulmuştur (9). Yeni açılan sivil tıp okulunda Türkçe eğitimin başarılı olması üzerine Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de de Fransızca olan eğitim 28 Eylül 1870 yılından itibaren Türkçe olarak verilmeye başlanmıştır (11). Eğitimin geliştirilmesi için değişikliklerin yapıldığı bu dönemde, bir diğer yenilik de Askeri Tıp Okulu öğrencilerin mezuniyet sonrasında iki yıl süreyle bir askeri hastanede pratik yapmaları zorunluluğu getirilmesidir. Öğrencilerin pratik eğitim almaları için Haydarpaşa Askeri Hastanesi görevlendirilmiştir (6).

Salih Efendi'nin girişimleri sonucunda kurulan Mülkî Tıbbiye ve iki yıl pratik eğitim zorunluluğu sonrasında ordunun katıldığı ilk savaş olan 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda da sağlık hizmeti açısından sorunlar yaşanmaya devam etmiştir (8).

Osmanlı Devleti'nin modern tıp eğitimini yerleştirmeye çalıştığı bu yüzyılda, Avrupa'da özellikle tıp alanında gelişmeler büyük bir ivme kazanmıştır. Özellikle askeri sağlık hizmetleri ve bu hizmetlerin sunumunda askeri hijyen ön plana çıkmış, savaşlarda askerlerin büyük oranda ölümüne ve hastalanmasına neden olan bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu hekimlik uygulamalarının bir çare olduğu anlaşılmıştır. 1798 yılında İngiliz hekim Edward Jenner'ın çiçek hastalığına karşı çiçek aşısını bulması (12), 1885 yılında Louis Pasteur tarafından kuduz aşısının bulunması (13) gibi bazı temel uygulamalar tıp biliminde köklü değişikliklerin haberci olmuştur.

Çiçek aşısı ile ilgili Avrupa'daki uygulamalar, Osmanlı Devleti'nde de bu konuda kitaplar yazılmasına ve aşı uygulamalarının hızla yayılmasına neden olmuştur. Aşı uygulaması devletin resmi sağlık politikası haline gelmiş, aşı nizamnameleri çıkartılmış, özellikle askerler ve öğrenciler başta olmak üzere tüm toplumun aşılanması zorunlu hale getirilmiştir (14). Aşılama faaliyetlerini organize etmek, aşıların aşı kalemlerine doldurulması ve İstanbul dışındaki şehirlere aşıların zamanında gönderilmesini sağlamak amacıyla 05 Mayıs 1872 tarihinde Aşı Enspektörlüğü kurulması kararlaştırılarak başına Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Zooloji hocası Hüseyin Remzi Bey getirilmiştir (15).

Kuduz aşısı ile ilgili çalışmaların öğrenilmesi amacıyla Sultan II. Abdülhamit'in emriyle Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den iç hastalıkları hocası Zoeros Paşa, Zooloji hocası Hüseyin Remzi Bey ve Veteriner Hüsnü Bey'den oluşan heyet 08 Haziran 1886 tarihinde Paris'e Pasteur'un laboratuarına gönderilmiştir. Heyet altı aylık bir eğitim sonrasında İstanbul'a dönmüş ve Ocak 1887 tarihinde Zoeros Paşa yönetiminde Dersaadet Daülkelp ve Bakteriyoloji Ameliyathanesini (İstanbul Kuduz ve Bakteriyoloji Laboratuvarı) kurulmuştur (15).

Kuduz ve Bakteriyoloji Laboratuvarından yaklaşık dört yıl sonra, 27 Temmuz 1892 tarihinde Hüseyin Remzi Bey'in girişimleriyle çiçek aşısı üretmek amacıyla Telkihhane-i Şahane hizmete girmiştir (15).

Tıbbiyenin ilk dönemlerinde sadece tıbbiye ve cerrahhane olarak ayrılan sağlık hizmetlerinde uzmanlaşmaya gidilmiş, modern cerrahi servisi, dâhiliye kliniği, göz kliniği, kadın doğum kliniği, bakteriyoloji, kimyahane gibi alt branşlara ayrılmıştır (6).

Bu dönemde Avrupa'daki bilimsel gelişmenin takip edilebilmesi amacıyla birçok hekim Avrupa'ya eğitim için gönderilmiş, dünya sağlık örgütleri tarafından düzenlenen bilimsel toplantılara hekimlerin katılması sağlanmıştır (1885-Roma, 1887-Viyana, 1893-Dresden, 1894-Paris, 1897-Venedik) (6).

Tıp alanındaki bu modernleşme çabalarına rağmen savaşlarda bulaşıcı hastalıklara bağlı kayıpların çok fazla olması ve koruyucu hekimlikle ilgili

önlemlerin yeterince alınamaması nedeniyle tıp eğitiminde daha kapsamlı bir reform yapılması planlanmıştır (6).

19 Ekim 1897 tarihinde Adliye Bakanı Abdurrahman Efendi, Danıştay Başkanı Tevfik Efendi, Dâhiliye Bakanı Memduh Efendi ve Ticaret ve Bayındırlık Bakanı Mahmut Efendi tarafından Sadrazam Rıfat Efendinin başkanlığında toplanan heyet, Askeri Tıbbiye'de yapılması gereken reformlarla ilgili raporunu Padişah'a sunmuşlardır. Raporda özetle Askeri Tıbbiye'nin yönetiminin ve ders içeriğinde bazı yeniliklere ihtiyaç duyulduğu ve bunun için Berlin Sefareti aracılığıyla Almanya'dan bir uzmanın getirtilmesi teklif edilmiştir. Bu teklif padişah tarafından uygun görülmüştür (6).

Bu karar sonrasında askeri tıp eğitiminde reform yapabilecek ve hastane yöneticiliğinde örnek olabilecek kişilerin tespiti istenmiş, Prusya Eğitim Bakanlığınca bu görev için Bonn Üniversitesinden Prof. Dr. Robert Rieder ve Hamburg Eppendorf Hastanesi asistanlarından Doktor George Deycke önerilmiştir (6).

Osmanlı Devleti, Doktor Robert Rieder ve Doktor George Deycke ile Berlin'de büyükelçilikte yapılan görüşme sonucunda anlaşma sağlanmış ve Doktor Robert Rieder ve Doktor George Deycke 5 Haziran 1898 tarihinde göreve başlamıştır. Rieder göreve başladıktan sonra askeri sağlık sisteminde yapılacak olan reformla ilgili yapılması gerekenleri 4 ayrı rapor şeklinde yönetime sunmuştur. 9 Haziran 1898 tarihli ilk raporda Gülhane Hastanesi olarak kurulacak olan hastane binası hakkında yapılması gerekenleri belirtmiştir. 30 Temmuz 1898 tarihli raporda savaş ve barış esnasında hastabakıcılığın önemi ve hastabakıcılık eğitimi konusundaki görüşlerini, 05 Ağustos 1898 tarihli raporunda tıp eğitimi ve askeri tıp eğitimi için gerekli eğitim müfredatının öneminden, 26 Ağustos 1898 tarihli son raporunda ise çağdaş bir hastane ve tıp okulu kurulması için gerekli özellikleri sunmuştur (6).

Zeki Paşa'ya sunulan bu raporlar sonucunda ilk hedef olarak bu raporlar doğrultusunda bir eğitim verilmesi amacıyla bir hastanenin kurulmasına karar verilmiştir. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Doktor Rieder, Zeki Paşa'ya sunduğu raporda yeni kurulacak olan Gülhane Hastanesinin amacını üç madde halinde belirtmiştir (6).

1. Gülhane'yi hastane olarak başka herhangi bir ülkede yeni kurulan bütün hastanelerle karşılaştırılabilecek kadar mükemmel yapmak.

2. Emrine verilen öğrencileri stajları bitene kadar teorik ve pratik olarak gereken bilgilerle donatmak.

3. Hastaneyi bilimsel aktivite, idarecilik ve hasta bakım açısından tıp okullarına örnek olabilecek bir düzeye getirmek.

Bu hedefler doğrultusunda yaklaşık 4 ay süren çalışmalar sonucunda 31 Aralık 1898 tarihinde Gülhane Seririyat Hastanesi açılarak faaliyete geçmiştir (6).

2.1.2 ASKERİ SAĞLIK HİZMETLERİNDE MODERNLEŞME

Tıbbiye'nin kuruluşu ve modern sağlık hizmetlerinin uygulanmaya başlanması sonrasında askeri hekimlik ile ilgili ilk ciddi sınav 1853-1856 yılları arasında yapılan Kırım Savaşı'nda olmuştur. Bu savaş esnasında ölümlerin çoğu başta kolera ve tifüs olmak üzere salgın hastalıklar nedeniyle olmuş ve askeri hekimler istenilen düzeyde sağlık hizmeti verememişlerdir. Kırım Savaşı'nda Fransız Ordusu'nun %29'u, İngiliz Ordusu'nun %19'u, İtalyan Ordusu'nun ise %10'u bulaşıcı hastalıklara bağlı olarak hayatını kaybetmiştir. Türk Ordusu'nda ölümlerle ilgili sağlıklı bir kayıt tutulmaması nedeniyle herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak lekeli tifoya bağlı olarak 35.000 civarında askerin hayatını kaybettiği ifade edilmektedir (16).

Diğer ordulara nazaran Türk ordusunun; sağlık yapılanmasında herhangi bir sağlık planının bulunmaması, yönetim kademesinin savaşlarda sağlığın korunmasının

önemini kavrayamaması, Türk hekimlerinin sadece hasta ve yaralı tedavisine yönelik eğitim alması ve koruyucu hekimliğe yönelik bir eğitimlerinin olmaması gibi nedenlerle bulaşıcı hastalıklara bağlı kayıplar önlenememiştir. Bununla birlikte verilen sağlık hizmeti, yaralı sayısı, hastalık ve ölüm nedenleri gibi konularda herhangi bir kaydın tutulmaması da savaş sonrasında durumun sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine engel olmuştur (16).

Kırım Savaşı sonrasında yapılan değerlendirmeler ve Salih Efendi'nin girişimleri sonucunda kurulan Mülkî Tıbbiye ve iki yıl pratik eğitim zorunluluğu getirilmesine rağmen bu yenilikler sonrasında Osmanlı Devleti'nin katıldığı ilk savaş olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde de sağlık hizmetleri açısından istenilen başarı sağlanamamıştır. Savaşın başlangıcında yeterli sağlık personeli mevcut değildi. Her taburda birer tabip, cerrah ve eczacı olacak şekilde bir planlama yapılmış olmasına rağmen hekim ve cerrah eksikliğinden dolayı genellikle iki ya da üç tabura bir tabip verilebilmiştir (16,17,18). Taburların hekim açığını kapatmak amacıyla Avusturya, Macaristan ve İngiliz hekimlerden oluşan yaklaşık yüz hekim anlaşmalı olarak getirtilmiştir (17,18).

Osmanlı-Rus Savaşı'nda personel eksikliği haricinde yaşanan diğer sorunlar; ordunun ilaç ve tıbbi malzeme eksiği ile yaralıların tahliye ve tedavisi olmuştur. Hasta tahliyesi için herhangi bir planlamanın yapılmamış olması, yaralıların cepheye erzak ve cephane taşıyan araçlarla tahliye edilmesi birçok hastanın kan kaybına bağlı olarak kaybedilmesine neden olmuştur. Yaralıların tedavi ve ameliyatları için kullanılan malzemenin genellikle yurtdışından temin edilmesi nedeniyle yetersiz kalması, ameliyat ve tedavilerin sağlıklı bir şekilde yapılmasına engel olmuştur (17).

Savaş esnasında personel ve tıbbi malzeme yetersizliğinin çözümü için 1867 yılında kurulan ancak aktif olarak faaliyet göstermeyen Hilal-i Ahmer Cemiyeti (o dönemki ismi: Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti) 14 Nisan 1877 tarihinde "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" adını alarak resmi olarak faaliyete geçmiştir. Özellikle Plevne Cephesi'nde iki cerrah, 50 hekim ile yaklaşık 4.000 civarında hasta ve yaralı tedavi edilmiştir. Bunun haricinde cephe gerisinde dokuz seyyar hastane ve İstanbul'da dört ilkyardım hastanesi kurulmuş ve bu hastanelerde 25.000 hasta ve yaralı tedavi edilmiştir (19).

2.2 TÜRK YUNAN SAVAŞI

2.2.1 TÜRK YUNAN SAVAŞI ÖNCESİ SİYASİ VE EKONOMİK DURUM

31 Ağustos 1876 tarihinde Sultan V. Murat'ın tahttan indirilmesiyle Osmanlı Devleti'nin 34'ncü padişahı olarak tahta çıkan Sultan II. Abdülhamit[4], tahta çıkışının hemen ardından Rusya ile savaşmak zorunda kalmıştır. Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıktığı dönemde, Sırbistan ve Karadağ ile savaş halinde olan Osmanlı Devleti savaş haricinde azınlık isyanları, Hıristiyan azınlıkların haklarının çiğnendiği yönünde Avrupa ve Rusya'da oluşan kamuoyu, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlık istekleri, Rusya'nın Balkanlardaki Panslavizm[5] siyaseti gibi sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmış ve bu sorunlar 24 Nisan 1877 tarihinde başlayan Osmanlı Rus Savaşı'nın nedenlerini oluşturmuştur (20).

Rusya Prensi Gorçakov[6], 19 Nisan 1877 tarihinde

"*Bab-ı Ali, Avrupa'nın nasihatlerine saygı göstermemiştir. Hıristiyanların durumunu düzeltmek hususunda kendisine tavsiye edilmiş olan tedbirleri yerine getireceğine dair artık kendisine emniyet ve itimat gösterilemez. Balkanlardaki devamlı kargaşalık güvenliği bozmuş ve Rusya'nın menfaatlerini sarsmıştır. Bu sebeple Rusya, Avrupa tarafından da takdir edileceğine emin olarak Bab-ı Ali'ye karşı harp açmıştır*" şeklinde bir beyanname ile savaş gerekçelerini Avrupa'ya bildirerek Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmiştir (21).

---

[4] Sultan II. Abdülhamit: Osmanlı Padişahı (İstanbul 1842 – İstanbul 1918). Sultan V. Murat'ın tahttan indirilmesiyle 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıkmıştır. Dış siyasette ihtiyatlı ve uyumlu bir politika sergilemiştir. Uyumlu bir dış politika sergilemesine rağmen devletin 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve 1897 Türk Yunan Savaşı'na girmesine engel olamamıştır. Padişahlık yaptığı dönemde birinci ve ikinci meşrutiyet ilan edilmiştir. 31 Mart Vakası olarak bilinen 13 Nisan 1909 tarihli ayaklanma sonrasında 27 Nisan 1909 tarihinde tahttan indirilerek Sultan V. Mehmet tahta çıkartılmıştır. Tahttan indirildikten sonra Selanik'e gönderilmiş, üç yıl sonra İstanbul'a getirilerek Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmiştir. 10 Şubat 1918 tarihinde ise hayatını kaybetmiştir (220).

[5] Orta ve Doğu Avrupa'da yaşayan Slavların ortak bir etnik geçmişe sahip oldukları ve bu ortak geçmişe sahip Slav ırkları arasında kültürel ve siyasi açıdan bir birlik sağlanması amacıyla ortaya çıkan bir harekettir. Panslavizm kavramı ilk olarak 1826 yılında Slovak yazar J. Herkel tarafından kullanılmıştır (221).

[6] Aleksandr Mihayloviç Gorçakov: Rus devlet adamı (Haspal 1798 – Baden Baden 1883). Londra, Floransa, Viyana ve Stutgartdat'da siyasi görevlerde bulunduktan sonra Kırım Savaşı esnasında Viyana'da Rus büyükelçiliği görevinde bulunmuştur. 1856 yılında Rusya Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı sonrasında Ayastefanos'ta (Yeşilköy) imzalanan antlaşmayı kaleme almıştır (222).

Bu sebepler zemininde ortaya çıkan ve "93 Harbi" olarak bilinen yaklaşık bir yıl devam eden Osmanlı Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin batı sınırında Balkan cephesi ve doğu sınırında Kafkas cephesi olmak üzere iki cephede savaşılmıştır. Türk Ordusu'nun büyük bir mağlubiyet alması ve Rus Ordusu'nun İstanbul-Yeşilköy'e kadar gelerek Osmanlı Devleti'nin varlığını tehdit etmesi üzerine Sultan II. Abdülhamit'in isteği doğrultusunda 31 Mart 1878 tarihinde Edirne Antlaşması ile savaş sona ermiş, 03 Mart 1897 tarihinde imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile Osmanlı Devleti çok ağır kayba uğramıştır (22).

Ayastefanos Antlaşması'na göre; Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın tam olarak bağımsızlığı kazanarak, sınırlarının genişletilmesi, Bulgaristan'ın tam olarak bağımsız olmasa da imtiyazlı bir prenslik haline gelmesi, Tuna'dan Ege Denizi'ne kadar olan Osmanlı toprakları, Kosova ve Manastır tamamen, Batı Trakya ile Selanik'in ise kısmen Bulgaristan'a bırakılması, Bosna-Hersek'e iç işlerinde bağımsızlık verilmesi, 1.410.000.000 Rublelik savaş tazminatının azaltılarak 400.000.000'e indirilmesine karşılık olarak Kars, Ardahan, Batum, Bayezid ve Dobriçe'nin Rusya'ya, Hatur ve civarının İran'a bırakılması, Girit'te üyelerinin çoğu Rumlardan oluşan bir komisyon kurularak, halkın istekleri çerçevesinde ıslahatların yapılması kararlaştırılmıştır (21).

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarını iki parçaya ayıran ve Osmanlı Devleti'nin çöküşüne neden olabilecek bu ağır antlaşma ile Avrupa'daki dengenin Rusya lehine değişmesi, Rusya'nın Balkanlarda büyük bir güç haline gelmesi başta İngiltere olmak üzere Avrupa'daki büyük devletlerde rahatsızlığa yol açmıştır. 13 Haziran 1878 tarihinde Almanya'da düzenlenen ve Osmanlı Devleti ve Rusya ile birlikte diğer Avrupa devletlerinin de katıldığı konferans sonucunda Berlin Antlaşması imzalanmıştır (21).

Ayastefanos Antlaşması'nda Yunanistan ile ilgili bir madde olmamasına rağmen Berlin Antlaşması'nın 24'ncü maddesinde, Osmanlı Devleti'nin, Yunanistan lehinde bazı sınır değişiklikleri yapmasını, anlaşmazlık halinde ise büyük devletlerin aracılığına başvurmaları istenmiştir (23).

Berlin Antlaşması'nın 24'üncü maddesi gereği, Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında Yunanistan lehine bazı sınır değişikliklerinin yapılması kararı sonrası, Yunanistan ilk olarak İngiltere ve Fransa'nın da desteğini alarak Girit, Teselya ve Epir'in kendilerine verilmesi talebinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti antlaşma gereği muhataplarının Yunanistan değil antlaşmayı imzalayan devletler olduğunu belirtmiş, Yunanistan'ın bu talebinin sakıncalarından bahsederek, Yunanistan'ın uyarılmasını istemiştir (23).

Yunanistan'ın bu isteği karşısında Fransa ve Rusya, Yunanistan tarafında yer almasına rağmen, İngiltere ve Avusturya, Yunanistan'ın daha fazla büyümesinin sakıncalı olduğu gerekçesiyle Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır (23).

1880 yılında William Ewart Gladstone'un[7] İngiltere'de ikinci kez iktidara gelmesiyle bu güç dengesi Yunanistan lehine değişmiştir. Gladstone yönetimi, önceki yönetimin aksine Yunanistan'ın Teselya ve Epir üzerindeki talepleri karşısında Yunanistan'ın tarafında yer almıştır. Konunun çözümü için 16 Haziran 1880'de Berlin'de bir kongre düzenlemiş ancak Osmanlı Devleti kendi temsilcisinin olmadığı bir kongrenin kararlarını kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Fransa'nın hakemliğinde Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlerin katılımıyla 09 Mart 1881'de İkinci İstanbul Konferansı toplanmıştır. Konferansta alınan karar sonucu, Teselya ve Yenişehir Yunanistan'a verilmiş, Yanya ve Meçova ise Osmanlı Devleti'nde kalmıştır. Bu antlaşma, hedeflerinde Girit'i almakta olan Yunanlıların, Girit'i alma umutlarını söndürmüştür (23).

Ege Denizi ve Akdeniz'in güvenliğinin sağlanması açısından stratejik bir öneme sahip olan Girit Adası, 1645-1669 yılları arasında 24 yıl boyunca süren savaşlar sonucunda, Sultan IV. Mehmet döneminde, 06 Eylül 1669 tarihinde Osmanlı topraklarına katılmıştır (24). Fetihten sonra Mora Yarımadası'ndan Rumlar ve Anadolu'dan Türkler yerleştirilerek ada iskân edilmiştir (25). Osmanlı Devleti tarafından fethedilen diğer topraklarda olduğu gibi Girit'te de halkın can ve mal güvenliği, dil ve inanç özgürlüğü sağlanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin gücünü yitirmesi, Fransız İhtilali'nin tüm dünyada ortaya çıkardığı milliyetçilik akımları,

[7] William Ewart Gladstone: İngiliz devlet adamı (Liverpool 1809 – Flintshire 1898). 1868-1874, 1880-1885, 1886 ve 1892-1894 yılları arasında başbakanlık yapmıştır (223).

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ve diğer devletlerinde teşvikiyle adadaki huzursuzluk ve isyanlar artmaya başlamıştır (24).

Girit'te yaşayan Rumları isyana teşvik eden Etniki Eterya Cemiyeti[8] olmuştur. Cemiyetin kurulduğu 1814 tarihinde Yanya valisi olan Tepedenli Ali Paşa, Mora'da Rumlar tarafından çıkan isyanı bastırmıştır. Ancak Tepedenli Ali Paşa, hak etmediği halde, siyasi oyunlarla görevden alındığı düşüncesiyle, daha önce isyanlarını bastırdığı Rumların tarafına geçerek tekrar isyan çıkartmıştır. Türk Ordusu'nun Tepedenli Ali Paşa isyanını bastırmak için uğraştığı dönemde, Etniki Eterya Cemiyeti de Girit Rumlarını Osmanlı yönetimine karşı ayaklandırmış ve Girit'teki ilk isyan 1821 yılında başlamıştır. Bu isyanları bastırmak üzere görevlendirilmek istenen Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa[9], isyanın bastırılması karşısında Mora ve Girit'in kendisine verilmesi talebinde bulunmuştur. Çaresiz kalan Osmanlı yönetimi tarafından bu teklif kabul edilmiş ve 26 Şubat 1825 tarihinde bu isyan bastırılmıştır (24).

Yunanistan'ın hukuki olarak bağımsızlığı ilk kez 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Edirne Antlaşması ile ortaya çıkmış, 03 Şubat 1830 tarihinde Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından oluşturulan Londra Protokolü ile gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti ise 24 Nisan 1830 tarihinde Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımıştır (24).

---

[8] Etniki Eterya: Gizli bir Yunan derneğidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsız bir Yunanistan kurmak amacıyla 1814 yılında Yanya'lı Athanasios Tsakaloph, Narda'lı Nikolas Skuphas, Patnos'lu Ksantos tarafından kurulmuştur. Çalışmalarını gizli olarak yürütmüş ve yabancı kaynaklardan maddi yardım görmüştür. 1894 yılından itibaren daha güçlü olarak organize olmaya başlamışlar, Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan Rumların yaşadıkları bölgelere yayılarak Osmanlı Devleti'nin zayıflamasından yararlanarak, Rumlarda milli duygular uyandırmak, onların haklarını korumak amacıyla faaliyete geçmişlerdir. Girit isyanı ve 1897 Türk Yunan Savaşı'nın oluşmasında büyük rol oynamışlardır. Yunanistan'ın savaşı kaybetmesi sonucu Etniki Eterya Teşkilatı savaş suçlusu sayılmış, 1899'da tüm silahlarını teslim ederek dağılmıştır (224).

[9] Mehmet Ali Paşa: 19. yüzyıl başında Mısır'ı Osmanlı Devleti'nden ayrı bir hükümet haline getirerek burada bir hanedan kuran paşa (Kavala 1769 – Kahire 1848). Hiç öğrenim görmemesine rağmen Yusuf Ziya Paşa'nın kumandasında gittiği Mısır'da üstün zekâsı ve çalışkanlığı ile Mısır Valiliği'ne kadar yükseldi (1805). Avrupa'dan uzmanlar getirterek güçlü bir ordu kurdu. Harp okulu ve Tıp Okulu kurdu ve tercüme heyetleri oluşturarak Avrupa kültürünün Mısır'a yayılmasını sağladı. Mora Yarımadası'nda çıkan Yunan isyanını bastırması için Osmanlı Devleti'nden gelen istek doğrultusunda bu isyanı bastırdı ve kayıplarına karşılık Girit Valiliği verildi (1827). 1831 yılında Suriye'de bulunan Akka Kalesi'ne saldırdı. Daha sonra Şam, Halep ve Adana'yı aldıktan sonra 1833 yılında yapılan Kütahya Antlaşması ile Suriye ve Adana Valilikleri verildi. 1839 yılında tekrar ortaya çıkan gerginlikte İngiltere'nin araya girmesiyle Londra'da yapılan konferans sonucunda Adana ve Suriye'nin tekrar Osmanlı Devleti'ne verilmesi ile sona erdi (225).

Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle, Yunanistan'a bağlanma isteğinde bulunan Girit Rumları, Londra Protokolü ile bu durum sağlanamayınca 1831 yılında tekrar isyan başlatmışlardır. İsyan Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından bastırılmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa da Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmiş ve büyük devletlerin araya girmesiyle Osmanlı Devleti ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa arasında bir antlaşma sağlanmıştır. Girit'te kalmasının kendisine bir fayda sağlamayacağını düşünen Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın, 15 Temmuz 1840 tarihinde Girit Adası'ndan ayrılmasıyla Girit Adası tekrar merkezi yönetime bağlanmıştır (24).

1864 tarihinde İngiltere tarafından "Yedi Ada" olarak bilinen Aya Mavra, Korfu, Zanta, Kefalonya, Pakso, Antipakso ve Serigo adalarının Yunanistan'a verilmesi üzerine Rumların yaşadığı tüm adaları almak isteyen Yunan Kralı I. Georgios[10], Mora Yarımadası'nda bulunan komiteleri, tahrikçi papaz ve öğretmenleri halkı kışkırtmak amacıyla Girit Adası'na göndermiştir. Kışkırtmalar sonucunda 1866 yılında isyan çıkmış ve kısa sürede tüm adaya yayılmıştır. Bu dönemde Osmanlı hükümetinin başında bulunan Mehmet Emin Paşa'nın diplomatik çabaları sonucu Rumların bağımsızlık talepleri bastırılmış ve Girit Adası'ndaki hâkimiyet tekrar sağlanmıştır (24).

1878 yılındaki Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Girit Rumları tekrar isyan girişiminde bulunmuşlardır. Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlıların savaşı kaybetmesi sonucu imzalanan 03 Mart 1878 Ayastefanos ve 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşmaları ile Girit Adası'nda bir takım ıslahatların yapılması kararlaştırılmıştır. Bu antlaşmalar çerçevesinde 25 Ekim 1878 tarihinde yapılan Halepa Sözleşmesi ile adaya farklı bir statü getirilmiş, Sultan II. Abdülhamid'in 20 Kasım 1878 tarihinde Girit Valisi Aleksandr Paşa'ya gönderdiği fermanda şu hükümlere yer verilmiştir.

1. Mevcut Girit Nizamnâmesi, yani 1867 tarihli nizamnâme kalıcı olup bazı noktaları değiştirilmiştir. Kanun-i Esasî dahi bu nizamnâme hükümlerini değiştirmemiştir.

[10] I. Georgios: Yunanistan Kralı (Kopenhag 1845 – Selanik 1913). Danimarka Kralı Christiyan IX'un ikinci oğludur. Yunan Kralı Otto'nun devrilmesi sonrasında Yunanistan'ın koruyucusu olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteği ve Milli Meclisin oyu ile 1863 yılında kral ilan edilmiştir. 1913 yılında Selanik'te öldürülmüş ve yerine oğlu Konstantinos geçmiştir (226).

2. Girit valileri, nizamnâmeye uygun olarak beş sene müddetle tayin olunacaktır.

3. Vilâyet genel meclisi, 49 Hıristiyan ve 31 Türk olmak üzere 80 kişiden teşekkül edecek ve bu meclis senede kırk gün toplantı yapacaktır

4. Ceza ve usûl hukuku mahkemeleri ile nahiyelere ait nizamnâmelerin noksan görülen taraflarını, genel meclis derhal yeniden tanzim ederek Bâbıâli'nin oyuna arzetmek yetkisine sahiptir; ancak hazırlanan yeni nizamnâmeler, Osmanlı Devleti kanunları ile nizamlarının esasına aykırı olmadığı takdirde, genel meclis bunları doğrudan doğruya tasdik etmeye yetkilidir. Geçerli olan nizamların, mahallî ihtiyaçları karşılamayıp, değiştirilmesi gerektiği durumlarda, bu maddenin ikinci bendine uygun olan hususlar, Bâbıâli'nin onaylamasına sunulmadan dahi, genel meclisin üçte ikisi ekseriyeti ile değiştirebileceklerdir.

5. Mahallî icaplara göre, Hıristiyan kaymakamlar, Türk kaymakamlardan fazla olabileceklerdir.

6. İdare meclislerine, başkan olan vali, mutasarrıf ve kaymakam gibi vazifelilerden başka memurlar katılamayacaklardır.

7. Devlet dairelerinde, mahkemeler de dâhil olmak üzere, her türlü yazışma iki dil üzerinden yapılacak; umumî meclis ve mahkemelerdeki görüşmeler Rumca olacaktır.

8. Adada idarî teşkilât ile adlî teşkilât tamamen birbirinden ayrılacak ve müstakil olacaktır.

9. Valinin bir müşaviri bulunacak ancak vali ve müşaviri aynı dine mensup olmayacaktır.

10. Validen başka bütün memurlar nizamnâmelerde mevcut usûller dâhilinde tayin edilecek ve ada halkından nitelikli olanlar seçilecektir.

11. Genel meclis, âşar vergisi için daha uygun bir şekil bulursa, bulduğu bu yeni şekli Bâbıâli'nin tasdikine sunacaktır.

12. Girit Jandarma Alay Komutanı İstanbul'dan tayin edilecek, bu alayın diğer mensupları ise ihtiyacı karşıladığı müddetçe adanın İslâm ve Hıristiyan halkından seçilecektir. Bunlardan subayların tayin ve azil işlemi Bâbıâli tarafından yapılacaktır.

13. Adadaki askerin masrafı, gümrük, tütün ve tuz vergileri ile vakıf emlâkının gelir ve gideri hariç tutulmak şartı ile elde edilen hâsılatın yarısı devlete bırakılacak diğer yarısı ise adadaki hapishânelere, mekteplere, hastanelere, liman ve yollara sarf olunacaktır. Şayet ayrılan para bu gibi sosyal işlere kâfi gelmeyecek olursa gümrük vergisinin yarısı yine adanın genel işlerinde harcanacaktır.

14. Adada kâğıt para geçmeyecek, memur maaşları ise metelik üzerinden ödenecektir.

15. Adada ilmî çalışma yapacak cemiyetler ve matbaaların kurulmasına izin verilecektir (26).

Halepa Sözleşmesi ile Girit Adası, kendi içinde yönetilen bir yapı haline gelmesine rağmen Yunanistan hükümeti ve Girit'li Rumlar, Girit Adası'nın Yunanistan'a katılmasını bir hedef olarak belirlemiştir. Girit Rumları, Fransa ve Yunanistan'ın da desteğini alarak, Halepa Sözleşmesi'nin şartlarının yerine getirilmediği gerekçesiyle 1887 yılında tekrar ayaklanmış, Müslüman halk ile Hıristiyanlar arasında şiddetli çatışmalar olmuştur. İsyanı bastırmak üzere "Vali Vekili ve Girit Fevkalade Kumandanı" sıfatıyla adaya Müşir Şakir Paşa gönderilmiştir. Müşir Şakir Paşa isyanı bastırdıktan sonra Osmanlı yönetimi tarafından valinin hak ve yetkileri artırılmıştır. Girit Rumları tarafından Halepa Sözleşmesi'nin şartlarının yeniden gözden geçirilmesi için başvuruda bulunulmuştur. Bu talep Osmanlı Devleti tarafından başta kabul edilmese de Girit'te yaşanan sorunların Avrupa'da süren barış dönemine zarar vereceği gerekçesiyle Avrupa devletlerinin baskısı sonucu kabul etmek zorunda kalmıştır (27).

Eylül 1895 yılında Atina'da bulunan Etniki Eterya Cemiyeti'nden silah ve mali destek alarak, Girit Rumları tarafından Manouses Koundouros liderliğinde İhtilal Komitesi kurulmuştur. Kurulan bu örgütün faaliyetleri sonucu adada oluşan gerginlik, Müslüman Türklerle, Hıristiyan Rumlar arasındaki çatışmaların giderek

artmasına neden olmuştur. İhtilal Komitesi tarafından oluşturulan isyan ve çatışma ortamının Müslüman ahali tarafından çıkardığı ileri sürülerek ve adadaki Osmanlı yönetiminin, Hıristiyan ahalinin menfaatlerine zarar verdiği yönünde Avrupa'da kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti aleyhine oluşturulan bu kamuoyu ile Avrupa siyasetinin Yunanistan lehine değişmesini sağlamak, adada oluşan isyanların uluslararası bir mesele haline gelmesini sağlayarak daha fazla hak elde etmek ve son olarak adanın Yunanistan'a bağlanması için girişimlerde bulunmak amaçlanmıştır (27).

Bu şartlarda Osmanlı yönetimi sorunu gerek askeri gerek diplomatik yollarla çözmeye çalışmıştır. Avrupa'daki barışın ve Balkanlardaki yapının sürdürülmesi siyasetini takip eden Avrupa devletleri, Rumların şikâyetlerini daha fazla dikkate almışlar ve bu durum da Rumların her seferinde daha fazla hak kazanmasına ve adanın idaresinde daha fazla söz sahibi olmalarına neden olmuştur (27).

Daha önceki isyanlara göre en ağır sonuçları olan isyan 1896 yılında gerçekleşmiştir. Kandiye ve Hanya'da başlayan isyan giderek şiddetlenmiş ve Yunanistan'dan gelen destekçilerle beraber büyüyerek tüm adaya yayılmıştır. İsyan esnasında adada bulunan Türk askerleri muhasara altına alınmış, Osmanlı köyleri yakılmış, binlerce Türk öldürülerek mallarına el konulmuş ve Girit Adası'nın Yunanistan'a katılmasını beyan eden yazılar yayınlanmıştır. Bu olaylar üzerine Osmanlı Devleti diplomatik girişimlerde bulunmasının yanı sıra askeri müdahalede bulunma kararı almıştır. Askeri müdahale amacıyla adaya hareket eden Fuad adlı Osmanlı gemisi, Yunan gemilerinin saldırısına maruz kalmış, Avrupa devletlerinin Yunanistan'a ihtar notası vermek dışında herhangi bir girişimi bulunmamıştır. Yunanistan, Avrupa'daki büyük devletlere verdiği notada bu olaylarla bir ilgisinin olmadığını, oluşan tüm bu olaylardan Osmanlı Devleti'nin sorumlu olduğunu ve adada çıkan karışıklığa mani olamadığını, Osmanlı Devleti'nin adaya asker çıkarmasının gerginliği daha da artacağını dile getirmiştir (27).

Girit Adası'nda yaşanan sorunun çözülmesi için araya giren Avrupa devletleri, Yunanistan ve Osmanlı Devleti'ne adaya asker çıkarmamaları, sorunun çözümü için gerekli diplomatik müdahalelerin yapılması tavsiyesinde bulunmuşlardır. Yunan hükümetinin adaya asker göndermeyeceğini açıklamasına

rağmen asker göndermeye devam etmesi üzerine İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Almanya ve Avusturya – Macaristan devletleri, 26 Mayıs 1896 tarihinde (26) Yunan gemilerini ve askerlerini adadan uzaklaştırmak, isyanın bastırılmasını sağlamak ve adada yapılacak olan düzenlemeleri denetlemek amacıyla savaş gemilerini göndererek adaya bir miktar asker çıkarmayı kararlaştırmıştır (27).

Avrupa devletlerinin de baskısıyla olaylar diplomatik yolla çözülmeye çalışılmasına rağmen 1896 yılının sonlarına doğru, Avrupa devletlerinin yardımı ve adanın Yunanistan'a katılması beklentisiyle isyan tekrar şiddetlenmiştir. Rumlar 27 Ocak 1897 tarihinde Hanya'da Türklere karşı saldırıya geçmiş, Türklerin bu saldırıya karşılık vermesiyle olaylar daha da büyümüştür. Girit'te bulunan Türk askerlerinin Hanya'yı kuşatma altına alması sonucu Rum isyancılar ve isyanı organize eden Etniki Eterya Cemiyeti, Yunan hükümetine baskı oluşturarak Yunan hükümetinin adaya askeri müdahalede bulunması yönünde kışkırtmaya başlamıştır. Etniki Eterya Cemiyeti'nin baskılarına dayanamayan Yunan Kralı I. Georgios, Yunan filosunu 10 Şubat 1897'de Girit'e yollamış ve 13 Şubat 1897 tarihinde 2.000 kişilik Yunan kuvveti adaya çıkarak Girit'i işgale başlamıştır. Avrupa devletlerinin tüm diplomatik girişimlerine rağmen Yunan hükümetinin askerlerini çekmemesi üzerine, 21 Mart 1897 tarihinde Girit Avrupa devletleri tarafından abluka altına alınmış, abluka sonucu Yunan hükümeti geri adım atmak zorunda kalarak Avrupa devletleri ve Osmanlı Devleti'nin Girit hakkında verecekleri karara ve statüye uyma kararı almak zorunda kalmıştır (26).

13 Şubat 1897 yılında başarısızlıkla sonuçlanan Girit'in işgali sonrasında Yunan hükümeti, savaş isteyen kamuoyu ve Etniki Eterya Cemiyeti'nin istekleri doğrultusunda Teselya sınırında sınır ihlallerine ve tacizlerine başlamıştır. Bu sınır ihlalleri ve tacizleri ile Grebene-Meçova telgraf hattını etkisiz hale getirerek Alasonya ve Yanya Orduları arasındaki iletişimi kesmek, Girit'te olduğu gibi bir karışıklık çıkartmak, Makedonya Rumları ile Balkanlardaki diğer ülkelerin ayaklanmalarını sağlayarak bu ülkelerle Osmanlı Devleti arasında bir savaş çıkarmak, bu savaş ve sonrasında ise Yunanistan lehine bir çıkar elde etmek amaçlanmıştır (28).

Yunanistan tarafından Osmanlı sınırına yapılan saldırı ve tacizler 09 Nisan 1897 tarihinde başlamış, Yunanlı çeteciler tarafından Köpriyoz'da sınır bölgesindeki kuleler ele geçirilmiştir. Çıkan çatışmada 10 er ve üç gümrük memuru şehit olmuş, bir er yaralanmış, sekiz er de esir düşmüştür. 10 Nisan 1897 tarihinde gelen destek birliklerle çeteciler arasında çatışma çıkmış ve çeteciler sınırdan çıkartılmıştır. 11 Nisan 1897'de Yunan çeteleri, Yanya Ordusu ile İstanbul arasındaki haberleşmeyi sağlayan telgraf hattını kesmiş (28), Selanik – Dedeağaç arasında bulunan tren hattını bozmaya çalışmıştır. Sınır ihlalleri 13-16 Nisan 1897 tarihleri arasında da devam etmiş ancak herhangi bir başarı sağlayamamışlardır. 17 Nisan 1897 tarihinde ise saldırılar yoğunlaşmış ve Çamtepe bölgesinde bulunan Türk askerlerine toplarla saldırı düzenlenmiş, Yunan askerleri Alasonya Ovası'na hâkim olan Menekşe ve Kırçova tepelerini ele geçirmiştir (29).

Osmanlı Devleti'nin tüm diplomatik girişimlerine rağmen, Yunan askerlerinin Türk sınırına saldırı ve tacizde bulunmaları üzerine Yıldız Sarayı'nda toplanan Vükela Meclisi[11], 56 saat süren toplantı sonrasında savaş kararı almıştır. Bu kararın Sultan II. Abdülhamit tarafından onaylanmasıyla 17 Nisan 1897 tarihinde Yunanistan'a karşı savaş ilan edilmiştir (29).

Vükela Meclisi tarafından alınan kararın mazbata suretinde;

"*Yunanlılar, işbu şehri nisanın on yedinci cumartesi gecesi kuvvet külliye-i muntazama ile nukatı müteaddideden hududu hakaniyeye tecavüz ederek muharebeye başladıkları ve harbin hala devam etmekte ve Yunanlılar tarafından top ateşi dahi icra edilmekte olduğu Alasonya Orduyu Hümayunu Kumandanı Müşir devletlü Ethem Paşa Hazretlerinden alınan telgrafnamelerde bildirilmiş ve Devleti Aliye, sulh ve müsalemetin vikayesi için şimdiye kadar her türlü mesaiyi, icra eden geri durmadığı halde Yunanlıların harekatı hasmaneye mübaderet etmesi üzerine hukuk ve tamamiyeti mülkiye-i saltanat-ı seniyeyi halelden vikayeten Devlet-i Aliye, bilmukabele, harekatı harbiye-i askeriye icrasına mecburiyet hâsıl olmuş idüğinden muharebenin kaffe-i mesuliyeti Yunan Hükümetine ait ve raci olmak üzere müstainün billahi taala, orduyu hümayunun, evvelce askeri komisyonunca tanzim, ve meclis-i*

[11] Vükela Meclisi: Sadrazamın başkanlığında nâzırlardan oluşan ve Osmanlı hükümetini niteleyen meclis (227).

vükelaca da tasvip edilen, ve irade-i seniyesi şerefsur buyrulmuş olan plan veçhile, tedafüi ve tecavüzi her türlü harekat-ı harbiye icrasına müsaraat etmesi, ba irade-i seniye hazreti hilafetpenahi Yıldız Sarayı Hümayununda içtima eden vükela heyeti tarafından müttefikan ve müttehiden tezahür ve tensip edilmiş olmakla, olbapta…[12]*"* ifadesiyle Yunanistan'a karşı savaş ilan edilmiştir (30,31) (EK 1).

Sonuç olarak Sultan II. Abdülhamit, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ın taciz ve sınır ihlallerine karşı olası bir savaşın çıkması halinde Avrupa'da hüküm süren barışı bozan taraf olmak istememesi ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda olduğu gibi bir mağlubiyet alması halinde devletin varlığının tehlikeye düşeceği endişesiyle savaştan çok diplomatik yollara başvurarak sorunu çözme girişiminde bulunmuştur. Ancak tüm diplomatik çabalara rağmen Yunanistan'a karşı savaş ilan edilmek durumunda kalınmıştır.

Savaş öncesinde Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumuna genel olarak bakılacak olursa; Avrupa'daki sanayi devrimi, sanayileşme sürecindeki ülkelerin hammadde ihtiyacını doğurmuştur. Geniş bir coğrafi alana hükmeden ve İran ticaretinde bir köprü görevi gören Osmanlı Devleti ise sanayileşme sürecinde bulunan Avrupa devletleri açısından önemli bir pazar konumuna gelmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nde yabancı tüccarlara uygulanan sınırlamalar, tekelcilik, malların nakledilmesi esnasında istenen izin tezkeresi, bazı malların ihraç edilmesinin yasaklanması gibi Osmanlı Devleti'ndeki yerli sanayi ve ticareti koruma altına alan etkenler Avrupalı tüccarlarla olan serbest ticareti sınırlandırmıştır. Avrupa devletleri sorunun çözümü için Osmanlı Devleti'ni, Avrupa devletleri ile ticaret antlaşması yapma durumunda bırakmıştır (32).

[12] Yunanlılar, Nisan ayının 17'nci Cumartesi gecesi bütün düzenli kuvvetleriyle, çeşitli noktalardan Padişah'ın topraklarının sınırlarını aşarak muharebeye başladıkları, harbin halâ devam etmekte ve Yunanlılar tarafından top ateşi dahi yapılmakta olduğu Alasonya ordusu kumandanı Mareşal Ethem Paşa'dan alınan telgrafla bildirilmiştir. Devlet-i Aliye barış ve anlaşmanın korunması için şimdiye kadar her türlü çalışmadan geri durmadığı halde, Yunanlıların düşmanca hareketlerine devam etmeleri üzerine, hukuk ve saltanatın hak ve mülkünün korunması için, Devlet-i Aliye'nin karşı askeri harekâtı yapması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Savaşın bütün sorumluluğu Yunan Hükümeti'ne aittir. Allah'ın yardımıyla Orduyu Hümayun'un askeri komisyonunca önceden düzenlenen, Vekiller Meclisi ve Padişah tarafından da uygun görülen plan gereğince, savunma ve saldırı ile ilgili her türlü savaş harekâtlarının uygulanmasında acele edilmesi gerektiği, Padişah'ın buyruğuyla Yıldız Sarayı'nda Vekil Heyeti tarafından oybirliğiyle uygun görülmüştür (31).

İlki 16 Ağustos 1838 tarihinde İngiltere ile yapılan ticaret anlaşmasının zemininde, sanayi devrimi olduğu kadar İngiltere ile 1820 tarihinde 14 yıl süreli imzalanan Tarife Antlaşması'nın Osmanlı Devleti tarafından yenilenmesi talebi ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın 1831 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı isyanı esnasında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne olan desteğin de etkisi olmuştur (33).

Osmanlı Devleti'nin Tarife Antlaşması'nın yenilenmesi talepleri karşısında İngiltere, yapılacak antlaşma ile İngiltere lehinde yeni çıkarlar ve ayrıcalıklar talebinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti ise Mısır sorununda Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin çıkarlarının kesişmesi nedeniyle İngiltere'nin desteği ve isyan sonrasında Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik olarak çaresiz bir durumda kalmasından dolayı İngiltere'nin şartlarını kabul ederek 16 Ağustos 1897 tarihinde Balta Limanı Antlaşması olarak bilinen Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'nı imzalamıştır (33).

Bu antlaşmanın Mısır dâhil tüm Osmanlı Devleti'ni kapsaması, Mısır'ın en önemli gelir kaynağı olan yed-i vahid usulünün[13] zayıflamasına, buradan elde edilen gelirle oluşturulan ordunun zayıflamasına neden olmuş, bu suretle Mısır Valisi'nin Osmanlı Devleti için bir tehdit oluşturmasının önüne geçilerek toprak bütünlüğü korunmuştur (32).

1838 tarihinde yapılan bu sözleşme ile iç ticarette yabancılara yönelik tüm sınırlandırmalar kaldırılmış, her türlü malın satışı ve nakli serbest hale getirilmiş, bunun sonucunda açık bir pazar haline gelen Osmanlı sanayii ve ticareti büyük bir çöküş dönemine girmiş, Mısır'da toprak bütünlüğünün korunması için Osmanlı ekonomisi feda edilmiştir (32).

Kötü giden ekonomi sonrasında Osmanlı Devleti'nde ilk dış borçlanma 1854 yılında, Kırım Savaşı esnasında, savaş giderlerini karşılamak amacıyla gerçekleşmiştir. 1854 - 1876 yılları arasında İngiltere haricinde diğer ülkelere de yüksek faizlerle borçlanılmış, alınan bu paralarla ekonomiyi canlandıracak tedbirlerin alınamamasıyla bu borçların geri ödemesi yapılamamış, 1876 yılından

[13] Yed-i Vahid: Tekelcilik. Yabancı tüccarların iç dağıtım şebekelerine girmelerinin yasaklanarak, bazı malların üretim ve dağıtımının ruhsata bağlanması ve tamamen devlete ya da yerli tüccara verilmesi (228).

itibaren ise Osmanlı Devleti dış borçları ödemeyi durdurduğunu ilan etmiştir. 20 Aralık 1881 tarihinde yayımlanan Muharrem Kararnamesi ile Osmanlı Devleti'nin borçları indirilmiş, ödeme koşulları ise yeniden düzenlenmiştir. Bu kararname ile hükümetten ayrı olarak, devletin gelirlerinin büyük bir bölümünü yönetecek ve borçlular tarafından seçilmiş "Düyun-u Umumiye-i Osmaniye"[14] olarak adlandırılan bir yönetim kurulu teşkil edilmiştir. Yabancılar tarafından oluşturulan ve ataması yapılan bu kurulla Osmanlı Devleti yarı sömürge haline getirilmiştir (34).

Genel Borç Yönetimi anlamına da gelen Düyun-u Umumiye İdaresi, yönetmiş olduğu bu mali güç ile Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikalarına müdahalelerde bulunmuş, 1897 Türk - Yunan Savaşı ve 1911 Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nden aktarılan fonlarla Yunanistan ve İtalya'ya maddi destek sağlamıştır (35).

Osmanlı Devleti'nin mali dengesini sağlamak amacıyla Düyun-u Umumiye tarafından alınan tedbirler Türk-Yunan Savaşı nedeniyle uygulanamamış, savaşın başlangıcından Kesin Barış Antlaşması'nın yapılıp bölgenin boşaltılmasına kadar geçen sürede ekonomik olarak sorunlar yaşanmıştır. Savaş için sadece Maliye hazinesinden dört milyondan fazla para harcanmış ancak harcanan bu paranın hazinede bir karşılığı olmadığından dolayı devlet işleri için ayrılmış olan para kullanılmıştır (29).

Savaşla birlikte zaten bunalımda olan ekonomi daha kötü bir duruma gelmiştir. Askerin iaşesi ve savaş sonrasında nakilleri konusunda sorunlar yaşanmış, tır. Orduların aylık masrafının 225.000 lira civarında olduğu, bu miktarın nakliye ile beraber 300.000 liradan fazla tutacağı, eğer bu para olmazsa savaş bölgesinin boşaltılmasının mümkün olamayacağı Seraskerlik tarafından Meclis-i Vükela'ya arz edilmiştir (29).

Müşir Ethem Paşa tarafından 02 Ağustos 1897 tarihinde gönderilen telgrafta ordunun yaşadığı ekonomik sıkıntılar anlatılmış, yeterli para gelmemesi halinde erzak alımında sorunların yaşanacağı, yönetim tarafından 20.000 lira ödenmesinin

[14] Düyun-u Umumiye: Osmanlı genel borçlarına ve bunların ödenmesi için kurulan teşkilâta verilen ad (229)

kararlaştırılmasına rağmen 7.500 liranın gönderildiği, geri kalan kısmın ise defalarca istenmesine rağmen henüz gönderilmediği ifade edilmiştir (29).

Sonuç olarak Türk - Yunan Savaşı, devletin içinde bulunduğu ekonomik bunalımın boyutlarını daha da artırmıştır. Bu ekonomik sorunların sonucu olarak cephede bulunan askerlerin günlük iaşeleri ve nakilleri esnasında çok ciddi sorunlar yaşanmıştır.

2.2.2 SAVAŞ BÖLGESİNİN COĞRAFİ DURUMU VE ULAŞIM İMKÂNLARI

Türk - Yunan Savaşı genel olarak Teselya ve Epir olmak üzere iki bölgede gerçekleşmiştir. Teselya bölgesi; doğuda Ege Denizi, batıda Epir bölgesi, kuzeyde Makedonya, güneyde ise Golos, Zeytin körfezleri ve Otris Dağları arasında kalan yaklaşık 13.000 kilometre karelik bir bölgedir (28).

1890 tarihli nüfusu yaklaşık 311.000 olan Teselya'da 20.000 nüfuslu Yenişehir ve 10.000 nüfuslu Tırhala (Trikala) haricinde Alasonya (Elassona), Serfiçe (Servia), Golos (Volos), Tırnova (Tırnavos), Çatalca (Farsala), Velestin (Velestinon) ve Dömeke (Domakos) şehirleri bulunmaktadır (28).

Şekil 2.1 Harekât alanının coğrafi durumu (28).

Bölgenin ulaşımına bakılacak olursa Makedonya – Epir bölgesinden Yunanistan'a uzanan kuzey-güney istikametinde genellikle patika şeklinde yollar bulunmaktadır. Selanik - Çayağzı arasında uzanan kıyı yolu, Kozana – Alasonya - Yenişehir – Çatalca – Lamya - Atina yolu ve Manastır – Nasliç – Grebene – Kalabaka – Tırhala - Sofades yolu olmak üzere üç yol bulunmaktadır. Kozana – Atina yolu, Kozana kasabasının Selanik - Manastır demiryolu hattına yakın olması nedeniyle lojistik bakımından özel bir önem taşımaktadır (28).

Teselya bölgesindeki demir yolu ulaşımı ise 1883 yılında kurulan iki hat ile sağlanmıştır. 61 kilometre uzunluğundaki Golos - Yenişehir hattı ve 142 kilometre uzunluğunda bulunan Velestin - Çatalca - Kardiça - Tırhala - Kalabaka hattı ile toplamda 203 kilometrelik demir yolu ulaşımı ile Golos limanına gelen Yunan askerlerinin ve askeri malzemenin kolaylıkla Teselya bölgesine nakli sağlanmıştır (36).

Epir bölgesi ise kuzeyde ve doğuda Viyosa Nehri ve Pindos Sıradağları, batıda Otrant Kanalı ve Yunan Denizi, güneyde ise Pindos Sıradağlarının batıya uzanan kolları ve Narda Körfezi arasında kalan bir bölgedir (28, 37) (EK 2). 1895 tarihli nüfusu yaklaşık 541.000 olan Epir bölgesinde 20.000 nüfuslu Yanya haricinde Grebene (Grevene), Meçova (Metsovon), Preveze (Preveza), Loros (Filipyadis) ve Narda (Arta) şehirleri bulunmaktadır. Epir bölgesinin kara yolu ulaşımı Manastır – Görice – Yanya – Loros - Misolonki yolu ile sağlanmaktadır. Bu yol Epir bölgesinde her iki ordu içinde harekât ve ikmali sağlayan tek yoldur. Epir bölgesinde faaliyet gösteren bir demir yolu ulaşımı yoktur. Bu bölgenin karayolu ulaşımı Manastır-Misolonki karayolu ile Manastır'da bulunan ve Selanik'e uzanan 220 kilometrelik (24 saat) demiryolu hattına bağlanmaktadır (28).

Teselya ve Epir bölgesindeki demir yolları haricinde Rumeli'de bulunan 220 kilometre (24 saat) uzunluğundaki Selanik - Manastır hattı, 440 kilometre uzunluğundaki Selanik - Mitroviça hattı, 510 kilometre (24 saat) uzunluğundaki Selanik - Ferecik hattı ve 368 kilometre (18 saat) uzunluğundaki Ferecik - İstanbul

hattı ile Rumeli, Doğu Avrupa ve Anadolu demir yolları birbirine bağlanmaktadır (28).

Şekil 2.2 Türk Yunan Savaşı'nda harekât alanındaki kara ve demiryolları ile şehir ve kasabalar (28).

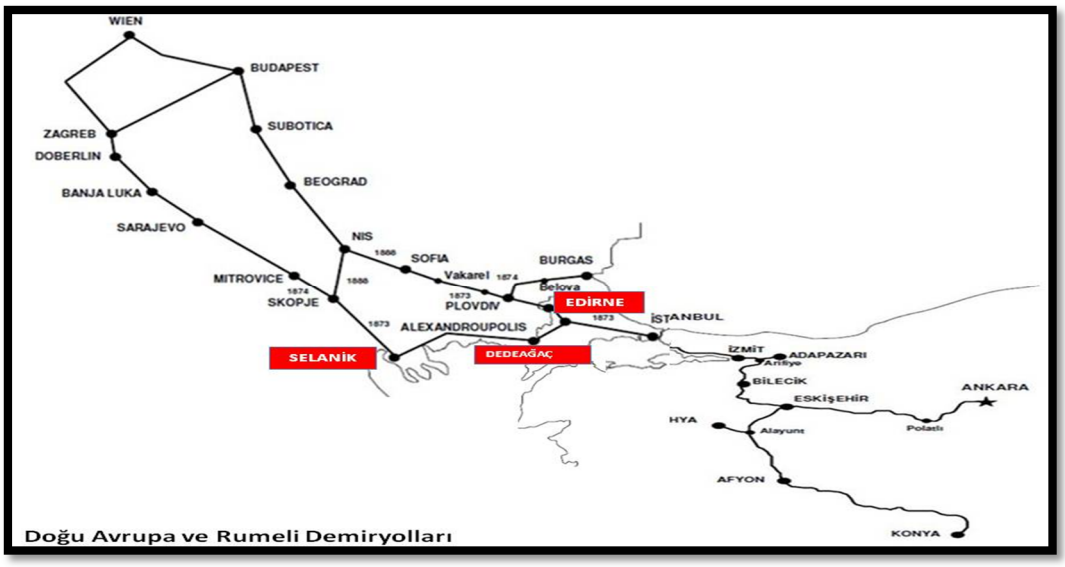

Şekil 2.3 Doğu Avrupa ve Rumeli demiryolları (38).

2.2.3 TÜRK YUNAN SAVAŞINDA ORDULARIN DURUMU

Alasonya Ordusu Müşir Ethem Paşa[15] komutasında yedi piyade tümeni, bağımsız ihtiyat tugayı, bağımsız süvari tümeni ve ordu bağlı birliklerinden oluşmuştur. Savaşın başlangıcında henüz savaş bölgesine ulaşmamış olan 7'nci tümen hariç 99 piyade taburu, 26 süvari bölüğü, 26 bataryalı kuvveti ve 256 topu bulunan Alasonya Ordusu 58.379 piyade, 1.560 süvari ve 3.754 topçu olmak üzere 63.693 askerle savaşa katılmıştır. Yanya Kolordusu ise Ferik Ahmet Hıfzı Paşa komutasında iki tümen ve müstahkem mevki topçusundan oluşmuştur. 35 piyade taburu, bir süvari bölüğü, sekiz batarya ve 42 topu bulunan Yanya Kolordusu 28.100 askerle savaşa katılmıştır. Toplamda ise Türk Ordusu 134 piyade taburu, 27 süvari bölüğü, 33 batarya, 198 top ve 91.793 askerden oluşmuştur (28) (Tablo 2.1).

Yunan Ordusu ise savaşa Teselya ve Epir'de oluşturulan iki ordu ile katılmıştır. Teselya Ordusu, Veliaht Prens Kostantinos[16] komutasında iki tümenden oluşmuştur. 31 piyade taburu, 9 süvari bölüğü, 16 batarya, 4 istihkâm bölüğü ve 96

[15] Müşir Ethem Paşa: Osmanlı Ordusu'nda General (İstanbul 1844 – Kahire 1909). Harp Okulu'nu bitirdikten sonra Rumeli ve Sırbistan'da askeri görevlerde bulunmuştur. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında general olmuştur. 1897 Türk – Yunan Savaşı'nda Yunanlılara karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Savaş sonrasında Askeri Teftiş Komisyon Başkanlığı'na getirilmiş, 31 Mart Vakası sonrasında ise Harbiye Nazırlığı'na getirilmiştir (230).

[16] Prens Konstantinos: Yunan Kralı (Atina 1868 – Palermo 1923). 1913'te tahta çıkmış, 1917'de ise oğlu Aleksandr lehine feragat ederek tahttan çekilmiştir. 1920'de oğlunun ölümü üzerine tekrar tahta çıkan Konstantinos 1922'de ikinci kez tahttan inmiştir (231).

topu bulunan Teselya Ordusu 730 süvari ve 42.256 er mevcudu ile savaşa katılmıştır. Epir kuvvetleri ise Topçu Albay Manos kumandasında üç tümenden oluşmuştur. 15 piyade taburu, dört süvari bölüğü, sekiz batarya, beş istihkâm bölüğü, 48 topu bulunan Epir kuvvetleri 240 süvari ve 22.438 er mevcudu ile savaşa katılmıştır. Toplamda ise Yunan Ordusu; 46 piyade taburu, 13 süvari bölüğü, 24 batarya, 9 istihkâm bölüğü, 144 top ve 65.664 askerden oluşmuştur (28) (Tablo 2.1).

Tablo 2.1 Türk ve Yunan Ordusu'nun asker mevcudu (28).

	TÜRK ORDUSU		YUNAN ORDUSU	
	Tümen	Asker	Tümen	Asker
Alasonya Ordusu	7	63.693	3	42.986
Yanya Kolordusu	2	28.100	2	22.678
TOPLAM	9	91.793	5	65.664

Her iki ordunun komuta ve kurmay heyetlerine bakılacak olursa Alasonya Ordusu; Alasonya Ordu Komutanı Müşir Ethem Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Ferik Ömer Rüştü Paşa, Topçu Kumandanı Mirliva Rıza Paşa, İdare Reisi Mirliva Hamdi Paşa, Sıhhiye Heyeti Baştabibi Tabip Ferik Ahmet Hilmi Paşa, Sıhhiye Müfettişi Serkimyager Mirliva Bongovski Paşa ve Serbaytar Miralay Hasan Bey (28,39,40,41), Nakliye Tabur Kumandanı Binbaşı Mustafa Efendi, Köprücü Bölüğü Kumandanı Yüzbaşı İsmail Efendi ve Telgraf Bölüğü Kumandanı Yüzbaşı Ahmed Efendi'den oluşmuştur (39,40). Bu komuta heyetinin haricinde harekât ve diğer görevlerle ilgili iki şube oluşturulmuş, Miralay Seyfullah ve Miralay Sabit harekâtla ilgili birinci şubede, Kaymakam Kazım, Kaymakam Hasan Vasfi ve Kolağası Şevket ise harekât harici konularla ilgili olarak ikinci şubede görev almıştır (28).

Alasonya bölgesindeki tümenler; Birinci Tümen Komutanı Ferik Hayri Paşa ve Kurmay Başkanı Binbaşı Şevki Bey Çayhisar (Dominik)'da, İkinci Tümen Komutanı Ferik Neşet Paşa ve Kurmay Başkanı Yüzbaşı Mustafa Efendi

İskumba/İskombol'de, Üçüncü Tümen Komutanı Ferik Memduh Paşa ve Kurmay Başkanı Kaymakam Hamid Bey Alansonya'da birinci hatta, Dördüncü Tümen Komutanı Mirliva Haydar Paşa ve Kurmay Başkanı Kaymakam Hamdi Bey Alansonya'da ikinci hatta, Beşinci Tümen Komutanı Ferik Hakkı Paşa ve Kurmay Başkanı Binbaşı Şakir Bey Dışkata'da, Altıncı Tümen Komutanı Ferik Hamdi Paşa ve Kurmay Başkanı Kaymakam Saim Bey ise Kozköy (Leftekarye)'de konuşlanmıştır (31,39,40,41). Yedinci tümen savaş boyunca ihtiyat tümeni olarak kalmıştır (31) (31).

Yanya Kolordusu komuta kademesi ise; Kolordu Komutanı Ferik Ahmet Hıfzı Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Ahmet Lütfü Bey, Topçu Kumandanı Miralay Şükrü Paşa, Kolağası Recai Efendi ve Yüzbaşı Şükrü Efendi'den, Birinci Tümen; Tümen Komutanı Mirliva Osman Paşa, Kurmay Başkanı Kaymakam Hasan Bey'den[17], İkinci Tümen; Tümen Komutanı Ferik Mustafa Hilmi Paşa ve Kurmay Başkanı Miralay İbrahim Bey'den[18] oluşmuştur (41).

Türk Ordusu'na komuta kademesi haricinde Sultan II. Abdülhamit'in en güvendiği yaverlerden oluşan bir teftiş heyeti de eklenmiştir. Bu teftiş heyetinde heyet başkanı olarak, Mirliva Talat Paşa, Kaymakam Ahmet Şevki Bey ve Yüzbaşı Necip Efendi ve iyi bir fotoğrafçı olan ve savaş esnasında savaş sahnelerinin resmini çekmek için görevlendirilen Kaymakam Kenan Bey yer almıştır (31).

[17] Yanya Kolordusu Birinci Tümen Kurmay Başkanı olarak; Genel Kurmay Başkanlığı'nın *1897 Osmanlı Yunan Harbi* yayınında (28)(45) Yarbay Rıza Bey; Goltz Paşa'nın *Osmanlı Yunan Seferi 1897 – 1313* kitabında (39,40) ise Kolağası Recai Efendi olarak belirtilmiştir.

[18] Yanya Kolordusu İkinci Tümen Kurmay Başkanı olarak; Genel Kurmay Başkanlığı'nın *1897 Osmanlı Yunan Harbi* yayınında (28) ve Goltz Paşa'nın *Osmanlı Yunan Seferi 1897 – 1313* kitabında (39,40) Kaymakam Hüseyin Bey olarak belirtilmiştir.

Şekil 2.4 Teselya Ordusu komuta heyeti (28).

Şekil 2.5
Yanya Kolordu Komutanı
Müşir Ethem Paşa (42).

Şekil 2.6
Alasonya Ordu Komutanı
Ferik Ahmet Hıfzı Paşa (43).

Şekil 2.7
Erkan-ı Harbiye Reisi
Ferik Ömer Rüştü Paşa (44).

Şekil 2.8
Topçu Kumandanı
MirlivaRıza Paşa (43).

Şekil 2.9
Sıhhiye Müfettişi
Serkimyager Mirliva
Bongovski Paşa (44).

Şekil 2.10
Birinci Tümen Komutanı
Ferik Hayri Paşa (43,44).

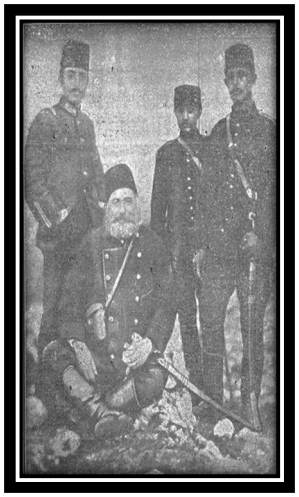

Şekil 2.11
İkinci Tümen Komutanı
Ferik Neşet Paşa (44).

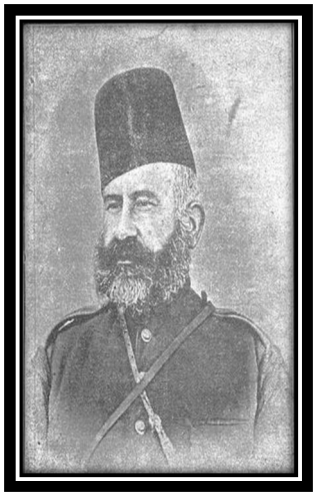

Şekil 2.12
Üçüncü Tümen Komutanı
Ferik Memduh Paşa (44).

Şekil 2.13
Dördüncü Tümen Komutanı
Mirliva Haydar Paşa (44).

Şekil 2.14
Beşinci Tümen Komutanı
Ferik Hakkı Paşa (43).

Şekil 2.15
Altıncı Tümen Komutanı
Ferik Hamdi Paşa (43).

Şekil 2.16
Topçu Komutanı
Mirliva Şükrü Paşa (43).

Şekil 2.17
Birinci Tümen Komutanı
Mirliva Osman Fevzi Paşa (42)

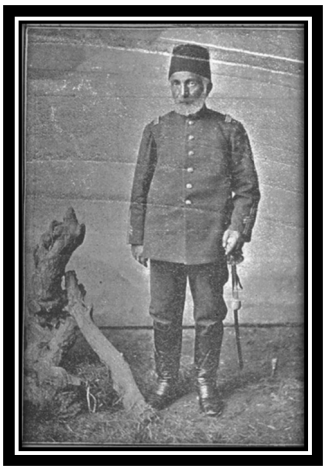

Şekil 2.18
İkinci Tümen Komutanı
Ferik Mustafa Hilmi Paşa (44).

Yunan Ordusu da Teselya ve Epir olmak üzere iki ordudan oluşmuştur. Teselya Ordusu'nun komutanı Veliaht Prens Konstantinos, Kurmay Başkanı Albay Sabuncakis, Kurmay Heyeti İstihkâm Yarbay Dorosistos (Derosisnos), İstihkâm Binbaşı Papadi-Mantopolo, Topçu Yüzbaşı Hacı-Petro, Jandarma Yüzbaşı Zografos (Tesoğrafos), Levazım Başkanı Yarbay Galanis, Sıhhiye Reisi Tabip Dyamondopolos'tan oluşmuştur. Epir'de bulunan ordu ise Topçu Albay Manos ve İstihkam Yarbay Notaras (Konaras) tarafından komuta edilmiştir (28,29,39,40).

Türk Ordusu savaştaki harekât planını, 1886 yılında Mareşal Goltz[19] tarafından yapılmış olan planı temel alarak yapmıştır. Savaşın uzaması halinde Avrupa devletlerinin Yunanistan'a müdahalede bulunma ve Osmanlı topraklarında bulunan Rumların Yunanistan'a yardım etme ihtimali değerlendirilmiş, harekâtın hızlı bir şekilde yapılarak Yunan Ordusu'nun yok edilmesi planlanmıştır. İki cephede yapılacak olan savaşta kuvvetlerin eşit olarak dağıtılması halinde her iki cephede de zayıf kalınacağı, Epir bölgesinde önemli bir hedefin olmaması ve Epir bölgesinde yapılacak olan yığınak ve ikmalin zor olması nedeniyle Epir bölgesi ikinci planda bırakılmıştır. Teselya bölgesi ise yığınak ve ikmal imkânlarının daha kolay olması ve Atina'ya ulaşmak için uygun bir bölge olmasından dolayı askeri gücün büyük kısmı Teselya bölgesinde kullanılmıştır. Hazırlanan harekât planına göre Teselya'dan Atina üzerine ilerlenerek Atina'nın ele geçirilmesi hedeflenmiş, Yanya Kolordusu ise Yunanistan tarafından gelecek olan saldırılara karşı savunma amaçlı olarak konuşlandırılmıştır (28).

Yunan Ordusu'nda ise savaş öncesinde hazırlanmış kapsamlı bir harekât planı bulunmamakla birlikte Teselya'da savunmada kalarak Epir bölgesinden saldırıya geçmek, bu bölgede çıkartılacak isyanlarla da sonuca ulaşmak hedeflenmiştir (28).

[19] Mareşal Goltz (Colmar von der Goltz): Prusya Mareşali (Bielkernfeld 1843 – Bağdat 1916). Alman Ordusu'nda Bohemya ve Fransa seferlerine katılmıştır. 1883 yılında Türk Ordusu'nu eğitmek amacıyla Türkiye'ye gelerek Erkan-ı Harbiye 2'nci Başkanı olmuştur. 1911 yılında mareşalliğe yükseltilmiştir. 1914 yılında Türk Genel Karargâh Komutanlığı'na getirilmiş, 1915 yılında ise 1'nci Ordu Komutanı olmuştur (232).

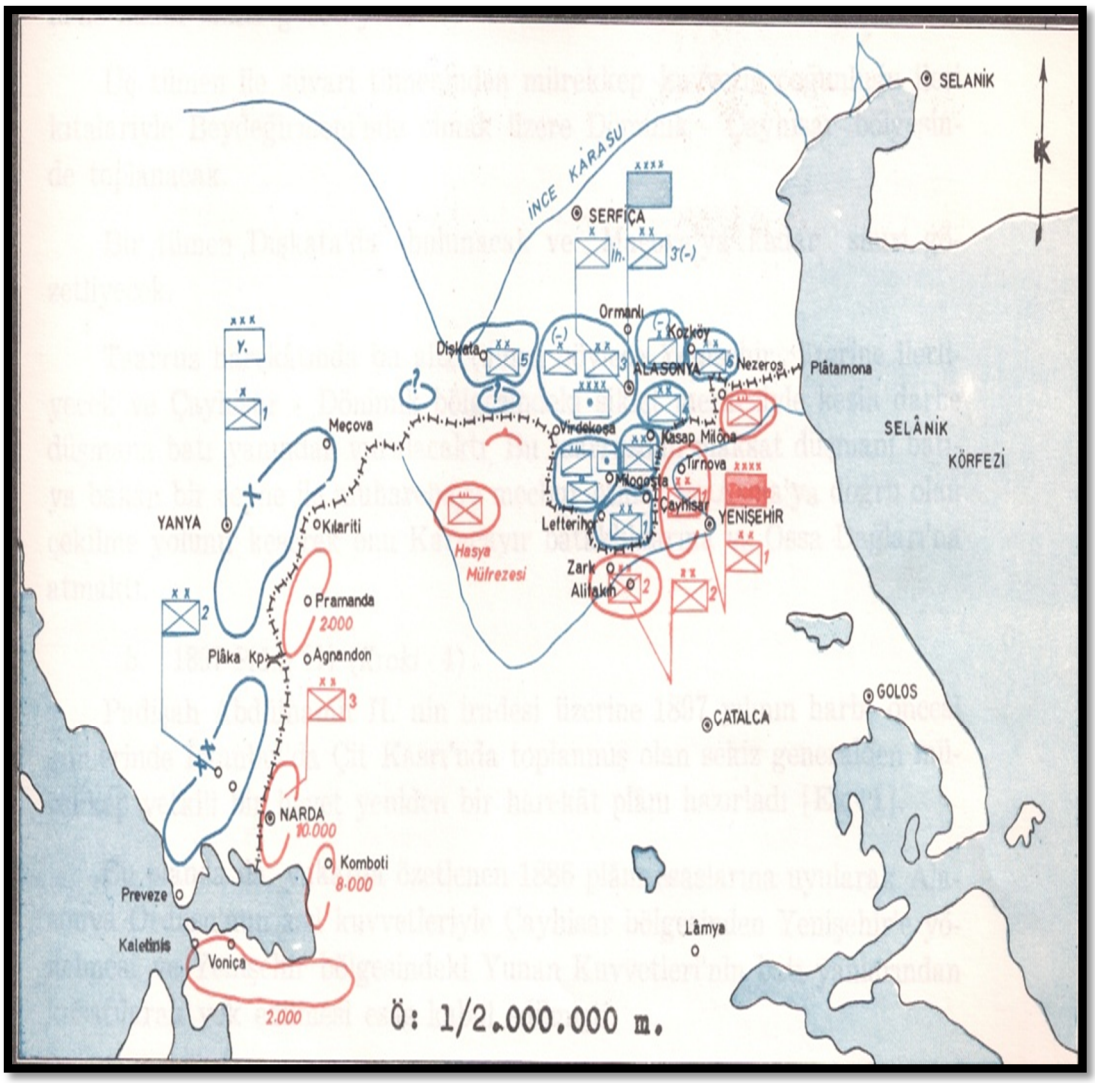

Şekil 2.19 Türk ve Yunan Ordularının yığınak bölgesindeki durumu (18 Nisan 1897) (28).

2.2.4 TÜRK YUNAN SAVAŞI

2.2.4.1 TESELYA CEPHESİ

Savaş, fiili olarak 17 Nisan 1897 akşamında, Alasonya'yı Yenişehir Ovası'na bağlayan Milona Geçidi'nde[20] Pırnar Tepesi'nden açılan Yunan topçu ateşiyle başlamış (28), aralıksız olarak 28 saat süren bir çatışmanın sonunda 19 Nisan 1897

[20] Milona Geçidi: Alasonya'nın 6 kilometre güneyinde bulunan ve Alasonya'yı Yenişehir Ovasına bağlayan Milona sırtları olarak adlandırılan tepelerin doğusunda bulunan bir boğazdır. 540 metre rakımlı Milona tepelerinde ve bu boğazın her iki tarafında Türk ve Yunan karakollarının bulunmaktadır. Bu tepelere hâkim olan tarafın Alasonya'ya da hâkim olacağından dolayı stratejik açıdan önemli bir bölgedir (233).

tarihinde Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu çatışmalar sonucunda Türk Ordusu tarafından Milona Geçidi, Menekşe Tepesi ve Pırnar Tepesi ele geçirilmiştir. Pırnar Tepesi'ndeki çatışmalarda İkinci Tümen İkinci Tugay Komutanı Mirliva Abdül'ezel Paşa çenesinden aldığı bir kurşun yarası ile hayatını kaybetmiştir (31). 20 Nisan 1897 tarihinde gerçekleşen çatışmalarda ise Losfaki'de bulunan Yunan Ordusu'nun sağ kanadına saldırılmış, Pırnar Tepesi'nin dirseği ele geçirilmiştir. Losfaki'ye yapılan saldırıda pusuya düşen Türk Ordusu büyük bir zayiat vermiş ve İkinci Tümen Birinci Tugay Komutanı Mirliva Cemal Paşa başından vurularak şehit olmuştur (29).

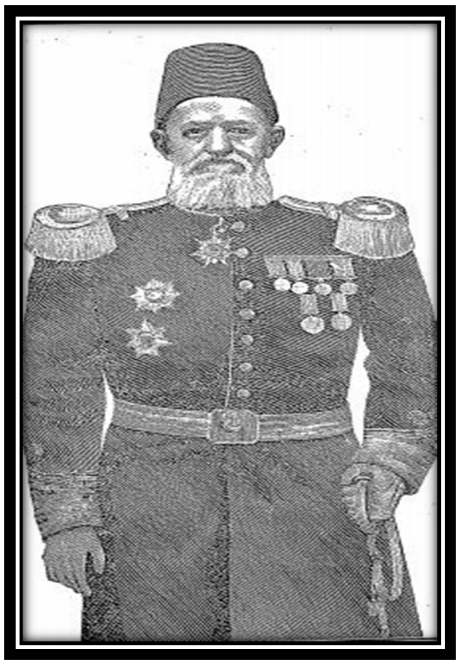

Şekil 2.20
Şehit Mirliva Abdül'ezel Paşa (28)

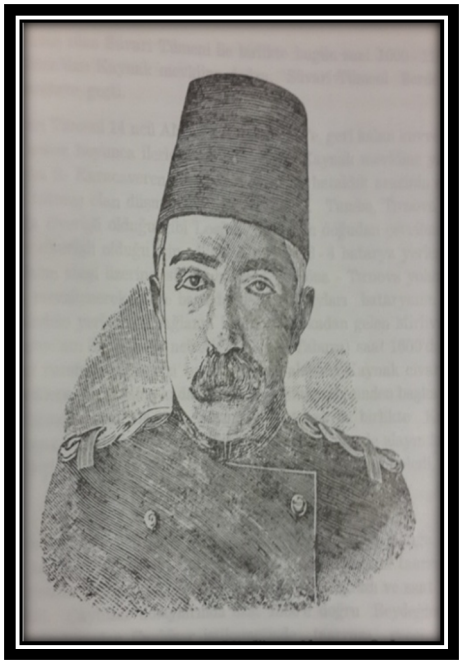

Şekil 2.21
Şehit Mirliva Celal Paşa (28)

22 Nisan 1897 tarihinde Yunan kuvvetlerinin bazı vadileri boşaltarak geri çekildiklerinin anlaşılması üzerine 23 Nisan 1897 tarihinde Deliler Köyü'ne taarruzda bulunulmuş, Deliler Köyü ele geçirilmiş ve Tırnova üzerine harekete geçilmiştir. Yunan Başkomutanı Prens Konstantinos, komuta heyetiyle yaptığı toplantı sonrasında Tırnova'da savunma yapamayacakları düşüncesiyle 23 Nisan 1897 tarihinde öncelikle Tırnova'yı boşaltarak kuvvetlerini Yenişehir ve Çatalca'ya çekmiş, daha sonra Yenişehir'de bulunan askerlerin de çekilerek Çatalca'da bir

savunma hattı oluşturmasına karar verilmiştir. Tırnova ve Yenişehir'in boşaltılmasıyla 24 Nisan 1897 tarihinde Tırnova, 25 Nisan 1897 tarihinde ise Yenişehir ele geçirilmiştir. Alasonya Ordu Komutanı Müşir Ethem Paşa 25 Nisan 1897 tarihinde İstanbul'a göndermiş olduğu telgrafla bu zaferi bildirmiştir (29).

19 Nisan 1897 tarihinde Milona Geçidi'nde başlayan ve 25 Nisan 1897 tarihinde Milona'ya 30 kilometre mesafede bulunan Yenişehir'in ele geçirilmesine kadar geçen altı günlük sürede Türk Ordusu; 18'i subay[21], 323'ü er olmak üzere 341 şehit vermiş; 33'ü subay, 890'ı er olmak üzere 1213 kişi yaralanmış; biri subay, altısı er olmak üzere yedi kişi ise kaybolmuştur[22] (28,29). Yunan Ordusu'nda ise 169 kişi hayatını kaybetmiş, 607 kişi de yaralanmıştır (29).

Şekil 2.22 Milona Muharebesini umarayı harbiyenin temaşası (44).

[21] Şehit olan subaylar; 2'nci Tümen: Tuğgeneral Hafız Abdülezel, Tuğgeneral Celal, Yüzbaşı Osman, Yüzbaşı Nuh, Üsteğmen Ahmet, Teğmen Mesdan, 4'ncü Tümen: Binbaşı Şefik, Yüzbaşı Ali, Yüzbaşı Ramazan, Yüzbaşı Şaban, Teğmen Nurettin, 6'ncı Tümen: Binbaşı Mehmet Hulusi, Yüzbaşı Mahmut, Yüzbaşı İbrahim, Yüzbaşı Arif, Yüzbaşı Osman, Yüzbaşı Haydar, Üsteğmen Ömer (28).

[22] Goltz Paşa'nın *Osmanlı Yunan Seferi 1897-1313* kitabında sınır muharebelerinde verilen zayiatla ilgili olarak verilen bilgide 36 subay, 1.069 asker zayiat olarak belirtilmiştir ancak tümenlere göre ayrıntılı olarak verilen zayiat sayılarında ise toplamda (birinci ve beşinci tümen şehit yaralı sayıları verilmemiş) 38 zabit ile 1174 asker şehit olarak belirtilmektedir. *"Bütün bu muharebeler müddetince Osmanlı Ordusu'nun zayiatı şehit ve mecruh olarak: 36 zabit 1069 neferdir. Bu telefattan 15 zabit, 401 neferi sırf ikinci fırkadandır. Maluna'nın tekrar zaptı için dördüncü fırkaya: 7 zabit, 240 nefere, üçüncü fırkaya da 4 zabit, 260 nefere mal olmuştur. Birinci fırkanın telefatı pek azdır. Altıncı fırkanın telefatı 11 zabit, 260 neferdir. Bütün orduda bir zabit ile 13 nefer gaib olmuştur."* (39,40).

Şekil 2.23 Ethem Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Ömer Paşa'nın 21 Nisan 1897 tarihinde Yenişehir ovasında gerçekleşen muharebe esnasında çekilmiş fotoğrafı (44).

Sınır muharebeleri esnasında birliklerin takviye edilmesi için gerekli tedbirler alınarak Selanik'te bulunan Afyon Redif Tümeni'nin Alasonya'ya, Bandırma Tümeni'nin ise Selanik'e sevk edilmesi emri verilmiştir. Bunun haricinde ordu karargâhına da takviyede bulunulmuş 11 kurmay subay Alasonya Ordusu'nda görevlendirilmiştir (28).

Yunan Ordusu'nun sınır muharebelerinde büyük bir mağlubiyet yaşaması ve Yenişehir'in kaybedilmesi Atina'da halkın hükümete karşı tepki göstermesine neden olmuş, 27-28 Nisan 1897 tarihlerinde halkın saray önünde yapmış oldukları gösteriler sonucunda 29 Nisan 1897 tarihinde Theodoros Deligiannis (Deliyannis)[23] hükümeti görevinden istifa etmek durumunda kalmış ve yerini Dimitrios Rallis'e[24] bırakmıştır. Yeni hükümet ilk iş olarak savaşa devam edip etmeyeceklerinin kararının verilmesi amacıyla orduların durumlarının denetlenmesini istemiştir. Bu amaçla görevlendirilen Albay Camadon ve Albay Teotokois, Çatalca'da Yunan Ordusu'nun durumunu inceledikten sonra savaşa devam edebilecek durumda

[23] Theodoros Deligiannis: Yunan siyaset adamı (1826 – 1905). 1883'de Yunanistan Başbakanı olmuştur. 1897 Türk Yunan Savaşı'nda Yunan Ordusu geri çekilmek zorunda kalında Deligiannis'te hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. 1902'de tekrar başbakan seçilmiş, 1905'de ise K.Gerakari tarafından vurularak öldürülmüştür (234).

[24] Dimitrios Rallis: Yunan siyaset adamı (Atina 1844 – Atina 1921). Deligiannis hükümetinin istifası sonrasında başbakan oldu. 1897, 1901-1903, 1905-1909, 1920-1921 yılları arasında başbakanlık yaptı (235).

oldukları yönünde bir raporu hükümete bildirmiş ve savaşa devam etme kararı alınmıştır (28,29).

Sınır kontrol altına alındıktan sonra bir sonraki hedef olan Atina'nın ele geçirilmesi amacıyla 27 Nisan 1897 tarihinde tekrar harekete geçilmiştir. Müşir Ethem Paşa, öncelikli hedefi olarak Velestin'de bulunan Yunan savunma hattının geçilerek stratejik bir öneme sahip olan ve Yunan Ordusu'nun lojistik desteğini sağlayan Golos liman şehrinin alınmasını planlamıştır. Golos'un ele geçirilmesinden sonra ise sırasıyla Çatalca ve Tırhala'nın ele geçirilerek Atina üzerine güvenli bir şekilde ilerlemeyi planlamıştır. Bu amaçla 27 Nisan 1897 tarihinde Velestin'e karşı bir harekât yapılmış ancak başarısız olmuştur. Velestin harekâtının öncesinde Yenişehir'den çekilen düşmanın nereye kadar çekildiğini araştırmak üzere gönderilen keşif kolunun Zapt ve Tırhala şehirlerinin Yunanlılar tarafından boşaltıldığını bildirmesi üzerine planda değişiklik yapılarak bu bölgeye bir tümen gönderilmiş ve 27 Nisan 1897 tarihinde Zapt ve Tırhala ele geçirilmiştir (29).

29 – 30 Nisan 1897 tarihinde Velestin'e yeni bir taarruzda bulunulmuş ancak bu muharebeden de istenilen sonuç alınamamıştır. Bu çatışmada; dört subay[25], 134 er olmak üzere 138 kişi şehit olmuş; altı subay, 248 asker olmak üzere 254 kişi yaralanmış; 1 subay[26] ise kaybolmuştur. Yunan Ordusu ise toplamda 230 zayiat vermiştir (28,29).

Başarısızlıkla sonuçlanan Velestin Muharebesi sonrasında Ordu Karargâhı Yenişehir'de olmasına rağmen Milona - Velestin – Tırhala arasında geniş bir alanda dağınık bir halde bulunan orduya toplanma emri verilmiştir. 30 Nisan–04 Mayıs 1897 tarihleri arasında ordu toplanmış ve yaklaşık 30.000 civarında Yunan askeri tarafından tutulan Çatalca'ya taarruz etme kararı verilmiş, 05–06 Mayıs 1897 tarihlerinde gerçekleşen muharebeler sonucunda 06 Mayıs 1897 tarihinde Çatalca ele geçirilmiştir. Çatalca saldırısıyla Yunan Ordusu'nu tamamen imha etmek amacıyla planlanmasına rağmen Yunan askerlerinin Dömeke'ye doğru geri çekilmeleri sonrasında bu plan gerçekleştirilememiştir. Bu çatışmada; bir subay[27], 25 er olmak

[25] Şehit olan subaylar; Yüzbaşı Abdurrahman, Süvari Yüzbaşısı Abdullah, Üsteğmen Ahmet, Teğmen Şükrü (28).
[26] Kayıp olan subay; Teğmen Adem Rıza (28).
[27] Şehit olan subay; Yüzbaşı Mehmet Ali (28).

üzere 26 kişi şehit olmuş; altı subay, 103 er olmak üzere 109 kişi yaralanmıştır. Yunan Ordusu ise 200 civarında zayiat vermiştir (28).

Çatalca'ya yapılan taarruz esnasında Velestin'de bulunan Yunan kuvvetlerinin Çatalca'daki Yunan Ordusu'na destekte bulunmasına engel olmak amacıyla 05 Mayıs 1897 tarihinde Velestin'e gönderilen bir tümen 07 Mayıs 1897 tarihine kadar Velestin Tepelerini ele geçirmiştir. İki gün devam eden bu çatışmalarda; üç subay[28], 56 er olmak üzere 59 kişi şehit olmuş; 13 subay, 289 er olmak üzere 302 kişi ise yaralanmıştır (28,29).

Velestin'in de ele geçirilmesiyle 08 Mayıs 1897 tarihinde Golos üzerine harekete geçme hazırlığı yapılırken Golos'ta bulunan İngiliz ve Fransız Büyükelçileri Ordu Komutanı ile görüşmeye gelmişlerdir. Görüşmede, Yunan askerlerinin 08 Mayıs 1897 tarihinde Golos'u terk ettiklerini, giderlerken mahkûmları serbest bıraktıkları için konsoloslukların ve halkın emniyet altına alınması gerektiğini bildirmişler ve Türk Ordusu'ndan asker talep etmişlerdir. Bunun üzerine 09 Mayıs 1897 tarihinde Golos'a girilmiştir (28,29).

Şekil 2.24 Golos'ta Osmanlı askerinin İngiliz konsolosluğu önünde istirahati (44).

Çatalca'da elde edilen başarı sonrasında savaşın başlangıcında iki ayrı ordu olarak planlanan Alasonya ve Yanya Orduları'nın tek komuta altında idare edilmesi

[28] Şehit olan subaylar; Binbaşı Ali Sıtkı, Yüzbaşı Mustafa, Yüzbaşı Seyit Ahmet (28).

kararlaştırılmış ve Müşir Ethem Paşa 08 Mayıs 1897 tarihinde Yunan Sınırı Umum Kuvvetler Komutanı olmuştur (29).

Askeri malzeme ihtiyacını Golos'a gönderilen gemilerle, buradan da tren yolu ile Çatalca, Yenişehir ve Tırhala'ya sevk ederek sağlayan Yunan Ordusu, Golos'un kaybedilmesiyle bu lojistik desteği kaybetmiş, Golos'un 60 km güneybatısında bulunan Lamya (İstidila, Stidila) Limanını kullanmaya başlamıştır. Ancak Lamya Limanı'nda Yunan Kuvvetlerinin konuşlandıkları bölgeye tren yolu hattının olmaması ve arazinin çok dik olması nedeniyle askeri malzeme temini konusunda zorluk yaşamışlardır (45).

Çatalca, Velestin ve Golos'tan kaçarak Dömeke'de toplanan yaklaşık 30.000-35.000 civarında bulunan Yunan kuvvetlerine karşı 17 Mayıs 1897 tarihinde taarruz kararı alınmış ve çok yoğun geçen çatışmalar sonucunda 18 Mayıs 1897 tarihinde Dömeke'de ele geçirilmiştir. Muharebeyi kaybeden Yunan askerleri Furka'ya doğru geri çekilmeye başlamışlar, 19 Mayıs 1897 tarihinde Furka'dan da çekilmek durumunda kalmışlardır. 17-19 Mayıs 1897 tarihleri arasında gerçekleşen Dömeke ve Furka Muharebelerinde; 14 subay[29], 247 er olmak üzere 261 kişi şehit olmuş; 22 subay, 1005 er olmak üzere 1027 kişi yaralanmıştır[30]. Yunan Ordusu ise 600 civarında zayiat vermiştir (28).

Velestin ve Golos'un güneyinde bulunan Ermiye'ye 14 Mayıs 1897 tarihinde bir keşif harekâtı düzenlenmiş, 17 Mayıs 1897 tarihinde ise Yunan kuvvetlerin kısa süren dirençleri sonrasında Ermiye'ye girilmiştir. Ermiye'nin de ele geçirilmesiyle Lamya'ya doğru harekete geçilmiş ve 48 saat içinde 65 kilometre mesafe katedilerek 19 Mayıs 1897 tarihinde Lamya ele geçirilmiştir (29). 20 Mayıs 1897 tarihinde askerin ekmeğinin bitmesi ve geriden ikmal yapılamaması nedeniyle daha fazla ilerlenememiş, Yunan Ordusu ile mütareke yapılacağının haberi sonrasında ise Ermiye'ye geri dönülmüştür (28).

[29] Şehit olan subaylar: 1'nci Tümen: Üsteğmen Abdurrahman, 2'nci Tümen: Albay Mustafa, Yarbay Mustafa, Binbaşı Mehmet, Yüzbaşı Abdülkadir, Üsteğmen Kamil, Üsteğmen Süleyman, Üsteğmen Bekir, Teğmen Ahmet Şükrü, Teğmen İzzet, Teğmen Muhlis, Teğmen Şemsettin ve adı bulunamayan bir yüzbaşı, İhtiyat Tugayından ismi bulunamayan bir subay (28).

[30] Dömeke Muharebesi'ndeki şehit ve yaralı sayısı ile ilgili olarak Goltz Paşa'nın kitabında "*Şehit ve mecruh (yaralı) 40 zabit (subay) ve 1170 nefer kadardır. Bu miktarın 25 zabit, 689 neferi ikinci fırkadan bilhassa nizamiye livasından idi*" olarak ifade edilmiştir (39,40).

Teselya bölgesinde gerçekleşen muharebelerde, 18 Nisan – 19 Mayıs 1897 tarihleri arasında, Türk Ordusu'nda; 40 subay, 785 er olmak üzere 825 kişi şehit olmuş; 80 subay, 2.535 er olmak üzere 2.615 kişi yaralanmış; iki subay, altı er olmak üzere sekiz kişi de kaybolmuştur[31] (28).

2.2.4.2 EPİR CEPHESİ

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi Ferik Ahmet Paşa komutasında 42 top ve 28.100 askerin bulunduğu iki tümen ve müstahkem mevki topçusundan oluşan Yanya Kolordusu, Epir bölgesinde Yunanistan tarafından yapılacak olan saldırılara karşı savunma amacıyla konuşlandırılmıştır. Yunan Epir Kuvvetleri ise Topçu Albay Manos kumandasında 48 top ve 22.438 askerin bulunduğu üç tümen ile Epir cephesinde savaşa katılmıştır (28).

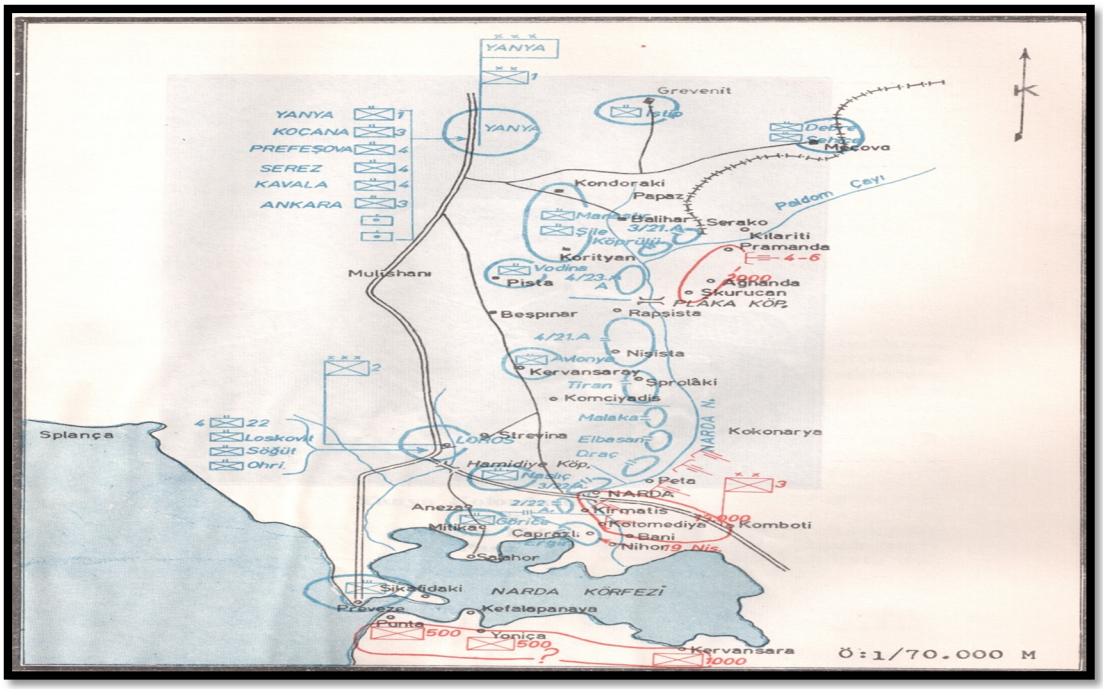

Şekil 2.25 Yanya Kolordusu tümenlerinin harbin ilanı esnasındaki tertibatı (28).

Savaş öncesinde Yanya Kolordusu, Narde Deresi'nin gerisinde uzun bir cepheye yayılarak savunma hattını oluşturmuştur. Bu uzun savunma hattı ile Yunanistan tarafından gelecek olan saldırının olduğu bölgeye birliklerin kaydırılarak

[31] Teselya Cephesi'ndeki şehit ve yaralı sayısı ile ilgili olarak Bayram Kodaman'ın 1897 Türk Yunan Savaşı kitabında 900 şehit ve 2.400 yaralı olduğu ifade edilmektedir (236).

Laros'un savunulması planlanmıştır. Oluşturulan bu geniş bir savunma hattı, kolordunun savunma gücünü azaltmıştır. Yunan Orduları sahte birkaç saldırı girişiminden sonra 19 Nisan 1897 tarihinde Narda Nehri'ni geçerek Yanya cephesinde de fiili olarak savaşı başlatmışlardır. Yunan Ordusu zayıf olan cephe hattını geçerek Laros'a doğru ilerlemeye başlamıştır. Türk Ordusu ise 21 Nisan 1897 tarihinde Laros'tan geri çekilerek Kırmızı Kilise sırtlarında bir savunma hattı oluşturmuştur (46).

Laros'un kaybedilmesi sonrasında Yanya Kolordusu'nun takviye edilmesi için İkinci Ordu'dan sekiz nizamiye taburu ve üç sahra bataryası gönderilmesi, ayrıca karargâhın takviye edilmesi amacıyla dört kurmay subayın görevlendirilmesi emri verilmiştir (28).

Türk Ordusu'nun bu geri çekilişinin taktik bir hareket olduğunu düşünen Yunan Ordusu ilk başta Laros'a girmemiş, Laros tamamen boşaldıktan sonra Loros'a girebilmiştir. Kırmızı Kilise Sırtları'nın savunma için tam olarak elverişli olmaması nedeniyle daha uygun bir yer olan Beşpınar ve İsteno Boğazı'nda yapılmasına karar verilmiştir. Beşpınar Kalesi'nin Yunanlılar tarafında işgal edilmesi nedeniyle 24 Nisan 1897 tarihinde saldırı düzenlenmiş ve 7,5 saatlik bir çatışma sonrasında ele geçirilmiştir. Beşpınar Muharebesi esnasında Türk Ordusu 51 şehit ve 73 yaralı, Yunan Ordusu ise 300'den fazla ölü, 219 yaralı ve 62 esir vermiştir (46).

Epir cephesi için bir dönüm noktası olan Beşpınar Muharebesi sonrasında Türk Ordusu Loros'a doğru ilerlemeye başlamış ve 03 Mayıs 1897 tarihinde Loros'u ele geçirmiştir. Loros'u kaybeden Yunan Ordusu Narda Nehri'nin gerisine çekilerek bir savunma hattı oluşturmuştur. Yunan Ordusu 13 Mayıs 1897 tarihinde saldırıya geçerek bir taraftan Narda Nehri üzerinden Gribova'ya saldırmış, diğer taraftan gemilerle Çayağzı ve Preveze'ye gelerek yaklaşık 2.000 asker ve iki dağ topunu karaya çıkartmışlardır. Üç gün süren çatışma sonucunda Yunan askeri geri çekilmek durumunda kalmışlardır (46). 15 Mayıs'a kadar süren Gribova Muharebesi'nde; bir binbaşı, üç yüzbaşı, iki üsteğmen, bir teğmen olmak üzere yedi subay ve 143 er şehit

olmuş; yedi subay 306 er olmak üzere 311 kişi[32] yaralanmıştır. Çayağzı Muharebesi sonucunda ise; 35 er şehit olmuş; üç subay, 81 er olmak üzere 84 kişi yaralanmıştır[33]. Yunan Ordusu'nda ise 200 asker hayatını kaybetmiştir (28).

Epir bölgesinde 18 Nisan – 17 Mayıs 1897 tarihleri arasında gerçekleşen muharebelerde; 11 subay[34] ve 270 er olmak üzere toplamda 281 şehit verilmiş; 12 subay ve 602 er olmak üzere 614[35] kişi yaralanmıştır (28).

Türk Ordusu savaşın fiili olarak devam ettiği 17 Nisan – 19 Mayıs 1897 tarihleri arasında; 51 subay, 1055 er olmak üzere 1106 şehit vermiş; 92 subay, 3137 er olmak üzere 3229 kişi yaralanmıştır. Şehit ve yaralı haricinde 200 er esir düşmüş, iki subay ve altı er ise kaybolmuştur. Toplamda ise 4343 zayiat verilmiştir (28) (Tablo 2.3).

[32] Gribova Muharebesi'ndeki şehit ve yaralı sayısı ile ilgili olarak Bayram Kodaman'ın *1897 Türk Yunan Savaşı* kitabında 7 subay ve 86 er olmak üzere 93 şehit, yedi subay ve 159 er olmak üzere 163 kişinin yaralandığı ifade edilmektedir (236).

[33] Preveze ve Çayhisar Muharebeleri'ndeki şehit ve yaralı sayısı ile ilgili olarak Bayram Kodaman'ın *1897 Türk Yunan Savaşı* kitabında 30 erin şehit olduğu, dört subay ve 81 olmak üzere 85 kişinin yaralandığı ifade edilmektedir (236).

[34] Şehit olan subayların isimleri tespit edilememiştir (28).

[35] Kitabın 243'ncü sayfasında yaralı sayısı 596 olarak belirtirken, Ek-14ş bölümünde verilen "Epir muharebelerinde verilmiş olan zayiat ve harcanan cephane" tablosunda yaralı sayısı 614 olarak belirtilmektedir (28).

Tablo 2.2 1897 Türk Yunan Savaşı'nda Teselya ve Yanya Ordularının kayıpları (28).

	ŞEHİT		YARALI		KAYIP		TOPLAM KAYIP
	SUBAY	ER	SUBAY	ER	SUBAY	ER	
Sınır Muharebeleri (19-25 Nisan 1897)	18	323	33	890	1	6	1271
1.Velestin Muharebesi (29-30 Nisan 1897)	4	134	6	248	1	0	393
Çatalca Muharebesi (05-06 Mayıs 1897)	1	25	6	103	0	0	135
2.Velestin Muharebesi (05-07 Mayıs 1897)	3	56	13	289	0	0	361
Dömeke - Furka Muharebeleri (17-19 Mayıs 1897)	14	247	22	1005	0	0	1288
Epir Muharebeleri (18 Nisan–17 Mayıs 1897)	11	270	12	602	0	0	895
TOPLAM (18 Nisan – 19 Mayıs 1897)	51	1055	92	3137	2	6	4343
TOPLAM (18 Nisan – 19 Mayıs 1897)	1106		3229		8		4343

2.2.5 MÜTAREKE VE BARIŞ ANTLAŞMASI

Yunanistan'ın Teselya sınırında gerçekleşen muharebeleri kaybetmesi üzerine Yunan Dışişleri Bakanlığı'nca 27 Nisan 1897'de Fransa, İngiltere ve Rusya'ya mütareke için başvurmuş ama aynı dönemde Yunanistan'da hükümet değiştiği için bir sonuç alınamamıştır. Her iki cephede yaşanan mağlubiyetlerle Dömeke ve Lanya'nın Türk Ordusu tarafından ele geçirilmesi üzerine Rusya ve Avrupa devletlerince daha fazla kan dökülmemesi için iki taraf arasında barış yapma girişiminde bulunmuşlardır (29).

Rus Çarı II. Nikolay[36] 17 Mayıs 1897 tarihinde Sultan II. Abdülhamit'e gönderdiği telgrafta *"Aramızdaki samimi dostluk ve yakın komşuluk münasebetlerine dayanarak başarılı kahraman askerlerinizin ateş kesmesi ve bir kat daha yükselmesi isteğiyle cüret ettiğim bu aracılığa şaşmayınız. Harbin bu suretle sona ermesi, savaş başladığı sıralarda barışın devam ettirilmesi hususundaki barış isteğinizle birleşmektedir. Bu suretle hareketiniz size olan hürmetimi artıracak ve bunun hatırası ebediyen hafızamda kalacaktır."* ifadesiyle Sultan II. Abdülhamit'in insani duyularına ve barışseverliğine atıfta bulunarak kazanılmış olan bu savaşın sona erdirilmesi talebinde bulunmuştur (28,47) (EK 3).

Sultan II. Abdülhamit ise Rus Çarı II. Nikolay'a cevap olarak gönderdiği telgrafta *"Gerek hakkımda, gerekse askerimin zaferini tebrik hususunda göstermiş olduğunuz dostluk duygularınıza ve tebriklerinize karşı teşekkürlerimin kabulünü rica ederim. Sizin barışçı düşünce ve isteklerinizi tasdik ederek buna göre hareket ettiğimi ispat için Ordu komutanlarıma hemen ateş kes emrini verdim. Avrupa büyük Devletleri'nin dostça müdahaleleriyle barışın devam ettirilmesi, sultanlığımın satvet ve şevketi ve memleketimin bütün sınırlarında düzen ve güven için genel barışın muhafazası başlıca isteğim olduğundan sizin de bu hususları göz önünde bulundurmanızı rica ederim."* ifadesiyle kendisinin savaşın sona erdirilmesi için gerekli emirleri verdiğini belirtmiştir (28).

[36] II. Nikolay: Rus Çarı (Tsarskkoye 1868 - Yakaterinburg-Sverdlovski 1918). Rusya'nın son çarıdır. 1894'de tahta çıkmış -1917'de ağabeyi Mihail lehine tahttan feragat etmiştir. Mihail'in tahta çıkmayı reddetmesi üzerine Rusya'da monarşi sona ermiştir (237).

Rus Çarı II. Nikolay'ın İstanbul'da bulunan Rus Büyükelçisi Mösyö dö Nelidof'a gönderdiği telgrafta ise Rus Büyükelçisine "*Yunanlılarla derhal mütareke yapılması, Türk Ordusu'na daha fazla ilerlememesi için tarafımızdan Sultan Hamid'e bir telgraf çekilmiştir. Bu telgrafta, galiplere layık olan bir lisan kullanmak mecburiyeti husule gelmiştir. Siz vaziyeti derhal kontrol ediniz. Bu telgrafın size vücudu saatinin üzerinden, on iki saat geçip de Türkler mütarekeyi kabul etmezlerse, Babıâli'ye müracaat ediniz. Nazikâne bir lisanla siyasi münasebetin kesileceğine dair bazı şeyler söyleyiniz. Fakat mühim bir vaziyet ortaya çıkmasına meydan vermeyiniz*" talimatını vermiştir (31).

18 Mayıs 1897 tarihinde Müşir Ethem Paşa, savaşın sona erdirilmesi ve Prens Konstantinos ile mütareke şartlarının konuşulması konusunda bir emir almasına rağmen Yunanistan tarafından bir talep olmadığından dolayı harekâta devam etmişler, bir gün sonra Yunanlıların müracaatı üzerine harekât durdurulmuş ve 20 Mayıs 1897 tarihinde Türk tarafını temsilen Kurmay Binbaşı İzzet ve Kurmay Yüzbaşı Rıza, Yunan tarafını temsilen ise İstihkâm Yüzbaşı Kondoyani bir araya gelmiştir. Türk tarafının, Türk Yunan sınırı konusundaki talepleri üzerine Yunan delegesi buna karar vermek için yetkili olmadığını belirtmiş ve 20 – 22 Mayıs 1897 tarihleri arasında geçerli olmak üzere bir protokol imzalanmıştır. 22 Mayıs 1897 tarihinde Türk tarafını temsilen Kurmay Binbaşı Ahmet İzzet Bey ile Yunan tarafından Binbaşı Karpoti ile Yüzbaşı Kondoyani arasında görüşme yapılmış ve geçici bir mütareke yapılmıştır (28,29).

Kalıcı mütareke için görüşme yapmak üzere Müşir Ethem Paşa ve eski Atina Sefiri Asım Bey görevlendirilmiştir. Müşir Ethem Paşa ve Asım Bey, Osmanlı Devleti adına Yunanistan'dan; savaş esnasında ele geçirilen bölgelerin Osmanlı Devleti'nde bırakılması, savaş masrafları ve halkın gördüğü zararların karşılanabilmesi için Yunanistan'ın 10.000.000 Osmanlı Lirası vermesi, antlaşmanın uluslararası hukuk kurallarına göre yapılması, suçluların iadesi ve antlaşma sonuçlanana kadar Lamya'nın Osmanlı Devleti'nin elinde kalması talebinde bulunmuştur (29).

03 Haziran 1897 tarihinde Tophane Kasrı'nda yapılan konferansta, başkan olarak Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Rusya Büyükelçisi Nelidov, İngiltere

Büyükelçisi Pansa, Fransa Büyükelçisi Cambon, Almanya Büyükelçisi Saurma, Avusturya Büyükelçisi Calica ve İtalyan Büyükelçisi Pansa katılmıştır (29). 03 Haziran 1897 tarihinde başlayan barış görüşmeleri haftada iki kez toplanmak suretiyle 3 ay 16 gün devam etmiş ve 16 Eylül 1897 tarihinde Ön Barış Şartları kabul edilmiş, 18 Eylül 1897 tarihinde ise bu antlaşma imzalanmıştır. Türk ve Yunan hükümetlerinin Ön Barış Antlaşması'nın koşullarını kabul etmelerinin ardından 21 Ekim 1897 tarihinde ikili görüşmeler başlamış ve 04 Aralık 1897 tarihinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında Kesin Barış Antlaşması (48) (EK 4) imzalanmıştır (29).

İmzalanan Barış antlaşmasına göre; Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı olarak 4.000.000 Türk Lirası vermesi, Yunan Ordusu'nun halka vermiş olduğu zararlardan dolayı ayrıca 100.000 Türk Lirası tazminat vermesi, Teselya'nın boşaltılması, savaş esirlerinin karşılıklı olarak iadesi, savaş öncesi ve sonrası dönemde olaylara katılanlar için genel bir af ilan edilmesi, tartışmalı olan uyrukluk meselesi hakkında bir sözleşme yapılması, kamu hukuku suçlularının karşılıklı olarak teslimi, iki taraf sınırları üzerinde eşkıya faaliyetlerinin yasaklanması kararı alınmıştır (28).

Kesin Barış Antlaşması'nın hükümlerine göre Teselya ve Yanya bölgesini boşaltmaları gereken Alasonya Ordusu ve Yanya Kolordusu kışı Teselya ve Epir bölgesinde geçirmiş, 08 Mayıs 1898 tarihinde verilen boşaltma emriyle 18 Mayıs 1898 – 07 Haziran 1898 tarihleri arasında Teselya ve Epir boşaltılmıştır (28,29).

Sonuç olarak; Yunanistan sınırından yapılan sınır ihlallerine karşı önlem alınması amacıyla Yunanistan ve Avrupa devletleri diplomatik olarak uyarılmış, bu girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine Yunanistan'a karşı savaş ilan edilmiştir. 17 Nisan 1897 tarihinde fiili olarak başlayan savaş, 19 Mayıs 1897 tarihinde yapılan mütareke ile fiili çatışmalar sonlandırılmış, 04 Aralık 1897 tarihinde yapılan Kesin Barış Antlaşması ile de savaş sona ermiştir. Osmanlı Devleti 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı sonrasında kaybolan devletin itibarı bu savaşla tekrar geri kazanılmış, çok ağır mağlubiyet alarak çıktığı bu savaş sonrasında kısa süre içinde toparlanarak bir zafer kazanılmıştır. Alman askerler tarafından teşkilatlandırılan Türk

Ordusu'nun[37] bu başarısı, Almanya ile olan ilişkilerin güçlenmesine ve Almanların Osmanlı Devleti içinde daha fazla yayılmasına neden olmuştur. Ancak savaştan zaferle ayrılmasına rağmen aynı başarıyı diplomatik açıdan sağlayamamış, savaşarak kazanmış olduğu toprakları antlaşma masasında kaybetmiştir. Yunanistan ise çok büyük beklentilerle girmiş olduğu bu savaştan askeri açıdan büyük bir hezimetle ayrılmış, savaş öncesinde kötü olan maliyesi savaş sonrasında ödemek zorunda kaldıkları savaş tazminatı ile daha da kötü bir duruma gelmiştir.

[37] 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın kaybedilmesi sonrasında savaşan askerlerin yaklaşık yarısının eğitimsiz olduğu, silahların yetersizliği, yeterli sayıda meslekten subay olmaması ve alt rütbedeki askeri personelin yetersizliği nedeniyle orduda bir reform yapılması kararlaştırılmıştır. Sultan II. Abdülhamit Alman Büyükelçisi Von Hatzfeld ile yaptığı görüşmede Türk Orduları'nın Almanlar tarafından eğitilmesi talebinde bulunmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda 11 Nisan 1882 tarihinde Almanya'dan dört subayın (Albay Kaehler, Piyade Yüzbaşı Kamphövener, Topçu Yüzbaşı Von Hobe, Yüzbaşı Ristoui) Türk Ordusu'na eğitim vermek üzere gönderilmesine karar verilmiştir. Sultan II. Abdülhamit Almanya'dan gelen askerlerin yanı sıra eğitim görmek üzere Türk subaylarında Almanya'da eğitim görmelerini istemiş ve 06 Aralık 1895 tarihinde beş tanesi askeri hekim olmak üzere 24 subay Almanya'ya eğitim amacıyla gönderilmiştir. Ancak Almanya'ya gönderilen bu subaylar dönüşte Türk Ordusu'nu eğitmek yerine Alman reformatörlere ve Alman İmparatoru'na yaver olarak atanmışlar, Türk Ordusu içinde Almancı akımın öncüsü olmuşlardır (238).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma 1897 Türk - Yunan Savaşı esnasında Türk Ordusu'nda yürütülmüş olan sağlık hizmetleri ve bu sağlık hizmetlerinin savaşa olan etkisini arşiv belgeleri ışığında incelemek ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Türk Yunan Savaşı'nda askeri sağlık hizmetleri ile ilgili olarak ulusal ve uluslararası literatüre bakıldığında herhangi bir doktora ya da yüksek lisans tezine rastlanmamıştır.

Türk - Yunan Savaşı'nda verilen sağlık hizmetleri ile ilgili yayınlanmış en önemli kaynaklar;

a. Prof. Dr. Nuran Yıldırım'ın makalelerinden oluşan ve 2014 yılında yayınlanan *14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar Hastaneler Kurumlar – Sağlık Tarihi Yazıları-1* kitabı,

b. Osmanlı Bankası tarafından savaş bölgesinde görev yapmak üzere gönderilen Doktor Edmond Lardy'nin anılarından ve tıbbi notlarından oluşan ve 1899 yılında basılmış olan *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales*.– *Türk-Yunan Savaşı. Tıbbi Notlarıyla Tarihsel ve Stratejik Özeti* isimli kitabı,

c. Savaş sonrasında Erkan-ı Harbiye Nezareti tarafından yayınlanmış olan 1897-*1313 Türk Yunan Savaşı* kitaplarıdır.

Bu eserlerin haricinde, dönemin günlük gazetesi olan *İkdam Gazetesi*'nde ve on beş günde bir yayınlanan *Serveti-i Fünun Dergisi*'nde de savaşta yürütülen sağlık hizmetleri ile ilgili olarak bazı bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Doç. Dr. Oya Dağlar Macar'ın 2010 yılında yayınlanmış olan *The Fight Against Diseases with Medicine and Wound Care in the Ottoman Army During the Greco-Ottoman War of 1897* başlıklı makalesi ve Dr. Kemal Özbay'ın 1976-1891 yılları arasında yayınlanan *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneler* adlı üç ciltlik kitabı da Türk Yunan Savaşı'nda verilen sağlık hizmetleri ile ilgili bilgiler içermektedir.

Tezin hazırlanması aşamasında yukarıda belirtilmiş olan kaynakların haricinde 1897 yılında gerçekleşen Türk-Yunan Savaşı ile ilgili yerli ve yabancı

kaynaklar taranmış, elektronik ortamda konu ile ilgili yayımlanmış makale, tez ve kitaplar incelenmiştir.

Tezin ikinci aşamasında, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan Türk-Yunan Savaşı'nda sağlık hizmetleri ile ilgili birincil tarihi belgeleri içeren kataloglarda araştırma yapılmıştır. Bu arşivlerde Türk-Yunan Savaşı ile ilgili yapılmış olan yazışmalarda sağlık hizmetleriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olabilecek 197 belge tespit edilerek transkripsiyonu yapılmıştır.

Tezin üçüncü aşamasında ise transkripsiyonu yapılan 197 belge incelenmiş ve tez kapsamında kullanılabilecek bilgileri içeren 135 belge günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Kalan 62 belgenin açıklamasında sağlık hizmetleri ile ilgili anahtar kelimeler bulunmasına rağmen tezin içeriğiyle doğrudan bir ilişkisi olmadığından, bu belgeler tezde kullanılmamıştır.

Araştırmamızda karşılaştığımız temel güçlük çatışmaların başladığı 17 Nisan 1897 tarihinden ateşkesin ilan edildiği 19 Mayıs 1897 tarihine kadar olan aktif savaş evresine ait çok az sayıda arşiv belgesine ulaşabilmek olmuştur. Bu nedenle araştırmada Türk Yunan Savaşı'nın aktif savaş ve ateşkes sürecini içeren 15 aylık süresi bir bütün olarak incelenmiştir. Aktif savaş süresi çatışmaların başladığı 17 Nisan 1897 ile ateşkesin ilan edildiği 19 Mayıs 1897 tarihleri arasını, ateşkes süreci ise 19 Mayıs 1897'da ilan edilen ateşkes ile bölgenin boşaltıldığı 07 Haziran 1898 tarihleri arasını kapsamaktadır. Araştırmamız kapsamında bu süreyi kapsayan tüm belgeleri günümüz Türkçesine çevirerek aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir:

a. Askeri sağlık yönetimi ve hastane hizmetleri,

b. Türk Ordusu'nun sağlık personel durumu,

c. Gönüllü yardım kuruluşları tarafından yürütülen sağlık hizmetleri,

d. Hasta ve yaralı nakli,

e. Bulaşıcı hastalıklar ve sağlık istatistikleri.

Tezin son aşamasında ise; günümüz Türkçesine çevrilen belgeler ışığında askeri sağlık hizmetleri değerlendirilmiştir. Kütüphane ve arşiv taramaları esnasında Kızılay Arşivi de taranmıştır. Ancak Kızılay Arşivi'nde bulunan belgelerin büyük çoğunluğunun 1900 yılından sonraki döneme ait olması ve Türk Yunan Savaşı ile ilgili bir arşiv kaydına ulaşılamaması nedeniyle yararlanılamamıştır.

Yukarıdaki başlıklar haricinde savaşın gerçekleştiği tarihte yeni bir teknoloji olmasına rağmen radyolojik görüntüleme yöntemi askeri cerrahi amaçlı olarak Türk Yunan Savaşı'nda kullanılmıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde radyolojinin gelişimi bir konu başlığı altında değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Türk Yunan Savaşı öncesinde 14 Şubat 1897 tarihinde ilan edilen seferberlik ile başlayan süreç 04 Aralık 1897 tarihinde imzalanan kesin barış anlaşması sonucunda 07 Haziran 1898 tarihinde Teselya ve Epir bölgelerinin boşaltılmasıyla son bulmuştur. Bu savaş sürecinde verilmiş olan sağlık hizmetleri savaşın farklı safhalarında karşılaşılan sağlık hizmet ihtiyacına göre şekillenmiştir.

Ellis Ashmead Bartlett 1897 yılında kaleme aldığı *The Battlefields of Thessaly With Personal Experiences in Turkey and Greece* isimli kitabında; "*Sadece ekmek ve su ile beslenmeye alışmış olan Türk askerinin yorgunluk ve zorluklara dayanıklı sağlıklı bir bünyesinin olduğu, bu bedenen sağlıklı olmanın ise Türk Ordusu'nun başarısında bir rol oynadığını*" ifade etmiştir (45). Aslında Türk Ordusu'nun seferberlik hazırlıkları kapsamında askerin sınır hattına ulaşımı, askerlerin geçtiği bölgelerde beslenmesi gibi konular önceden planlanmış, her askere beş günlük erzak olarak peksimet, pirinç veya kahveden oluşan kumanyaları verilmiş, Yanya, Selanik ve Manastır'da Harbiye Nezareti tarafından 600.000 adet peksimet yaptırılmış, hudut boyunca mağazalar yapılarak yük hayvanları için kollar teşkil edilmiştir (39,40). Savaş esnasında ise askere günlük olarak çorba, et, pilav ve tütün verilerek beslenmeleri sağlanmıştır (45).

Seferberlik hazırlıkları esnasında askerin beslenmesi ile ilgili lojistik konulardaki bu başarıya rağmen sağlık hizmetleri ile ilgili daha önceden uygun planlanmanın yapılmaması, sağlık personel ve malzemelerinin eksik olması nedeniyle askeri sağlık hizmetlerinde sorunlar yaşanmıştır. Tezin müteakip bölümlerinde Türk - Yunan Savaşı'nda askeri sağlık hizmetlerinin durumu ve yaşanmış olan aksaklıklar gereç yöntemde belirtmiş olduğumuz başlıklar altında incelenecektir.

4.1. ASKERİ SAĞLIK YÖNETİMİ VE HASTANE HİZMETLERİ

Türk Ordusu Türk - Yunan Savaşı'na 1877-1878 Türk - Rus Savaşı'ndaki sıhhi teşkilatlanması ile girmiştir (49). Bu savaş için hazırlanan Seferberlik Nizamnamesi'ne göre tümen kuruluşlarında birinci hat seyyar hastane (Sıhhiye Müfrezesi), bir hasta taşıma bölüğü ve ikinci hat seyyar hastane oluşturulması yönünde planlama yapılmıştır. Ancak Müşir Goltz Paşa'nın *Osmanlı - Yunan Seferi* ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan *1897 Türk - Yunan Harbi* kitaplarında bu planlamaların faaliyete geçirilemediği ifade edilmektedir (28,39,40). Edmond Lardy'nin *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales* kitabında da Türk Ordusu'nda resmi bir sağlık hizmetinin olmadığı, ilkel düzeyde bile mobil hastane servisinin bulunmadığı ifade edilmektedir (50).

Seferberlik hazırlığı esnasında askeri sağlık hizmetleri açısından yapılmış olan bir diğer faaliyet ise sınıra gönderilen askerlerin Tekirdağ'da sağlık muayenesinden geçirilmesidir. Nitekim bu muayenelerden sonra yürüyemeyecek durumda olanların sınıra gönderilmesine izin verilmemiştir (39,40).

Savaşın başlangıcında Ordu Baştabibi Ferik Ahmet Hilmi Paşa ve Sıhhiye Başmüfettişi Serkimyager Bongowski Paşa başkanlığında bir sıhhiye heyeti oluşturularak Teselya bölgesine gönderilmiş ve düzenli bir sağlık teşkilatının kurulamamış olduğu görülmüştür (49). Yapılan teftiş sonrasında Bongowski Paşa tarafından 20 Nisan 1897 tarihinde gönderilen telgrafta; İkinci Fırka seyyar hastanelerinde yaralılara bazı sıhhi yöntemlerin uygulandığı, cephede karşılaşılan düşman cesetlerinin bir enfeksiyona neden olmaması için gömüldüğü, savaşta Türk Ordusu'nun ilerlemesine bağlı olarak tedavilerinin daha süratli yapılması için ambulans (mobil hastane) sisteminin kurulması gerektiği ifade edilmiştir. (51) Mirliva Talat Paşa ise gönderdiği telgrafta; hastaların muayene ve tedavisi için yeterli hekim bulunmadığını, 15 doktor, 9 cerrah ve 11 eczacıya ihtiyacı olduğunu bildirmiştir. (51,52) Bu raporlar sonucunda yaşanan sağlık sorununun sağlık

teşkilatlanmasının düzenli olmamasından ziyade sağlık personeli eksikliğine bağlı olduğu düşünülerek ikinci bir sıhhi heyetin Teselya bölgesine gönderilmesine karar verilmiştir (49). Bu bilgiler, savaş başlamış olmasına rağmen askeri sağlık hizmetlerinin en temel unsurları açısından hazırlıkların henüz tamamlanmamış olduğunu göstermektedir.

Müşir Goltz Paşa'nın 1313 yılında kaleme aldığı *Osmanlı Yunan Seferi 1897* isimli eserde; cephede hizmet verecek sabit askeri hastaneler ile ilgili savaş öncesinde Üçüncü Ordu Baştabibinin Teselya sınırına gönderildiği, inceleme sonucunda Yanya, Alasonya ve Nasliç'te bulunan askeri hastanelerin genişletilmesine ve buraların sabit muharebe hastanesi ve mevki hastanesi olarak kullanılmasına karar verildiği bilgisi yer almaktadır (39,40,51). Ayrıca Selanik'te yaralı ve hastaların toplanarak sevk edileceği 800 yataklık büyük bir merkez hastanesi oluşturulduğu, Alasonya'da bulunan hastanenin iklim ve bina şartlarının uygun olmaması sebebiyle, yaklaşık yarım saat mesafede bulunan ve hava şartları kısmen daha iyi olan Kilis köyüne nakledildiği belirtilmiştir (28,51).

Seyyar hastanelerin ise tümenlerin bulunduğu Kozköy, Katrin, Dışkata, Dominik, Alasonya ve Çayhisar'da faaliyette bulunduğu, hem Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan *1897 Türk - Yunan Harbi* kitapta hem de Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 1927 yılında bastırılan *Türk-Yunan Harbi* isimli eserde yer almaktadır (45,61,62). Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi tarafından bastırılan eserde aynı zamanda menzil hattı üzerinde Suroviç'te 50 yatak kapasiteli bir hastanenin oluşturulduğu, Nasliç, Serfiçe ve Karaferye bölgelerinde bulunan hastanelerin ise kapasitelerinin artırılarak 350[38] yatağa çıkartıldığı bilgisi bulunmaktadır (28,53). Katrin'de bulunan hastanenin kapasitesi ise 100 yatağa çıkartılmıştır (54).

Alasonya'daki hastane merkez hastane olarak belirlenmiş ancak Türk Orduları'nın Teselya'yı ele geçirmesi sonrasında, bu hastanenin savaş alanının

[38] Nasliç, Serfiçe ve Karaferya'da bulunan hastanelerin yatak kapasiteleri ile ilgili olarak Genelkurmay Başkanlığı'nın 1964 tarihli yayınında (28) ve Harbiye Nezareti'nin 1926 tarihli yayınında (53) yatak kapasitelerinin 350'ye çıkarıldığı, Nuran Yıldırım'ın *14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları-1* kitabında (51) ise hastanelerin yatak kapasiteleri 300 olarak belirtilmektedir.

uzağında kalması nedeniyle yaralıların buraya nakledilmesinde güçlükler yaşanmıştır. Ele geçirilen bölgenin demiryolu ve karayolu ile Yenişehir'e ulaşımının daha kolay olması ve Yenişehir'de bulunan kışlaların hastane olarak kullanıma uygun olması nedeniyle Alasonya'daki Merkez Hastane Yenişehir'e taşınmıştır (51,53).

Yunan sınırında kurulan seyyar hastanelerde sağlık ekipleri oluşturulmuş ve sağlık ekibinde her operatöre birer küçük otoklav, birer amputasyon takımı (betrü neşr sandığı), dörder adet ustunç takımı (cerrahi araç-gereç kutusu), pamuk, ellişer adet hemostatik pens (katı'ün nezf), onbeşer adet içi sırlı demir kase, tülbent, sargı bezleri ve muhtelif ecza verilmiştir (51).

Edmond Lardy, 1899 yılında kaleme aldığı *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales* isimli eserinde, Yenişehir'e taşınan hastanenin burada Penee kıyısında bulunan yeni hastaneye, şehir merkezinde ahşap bir binada bulunan eski hastaneye ve Yenişehir'in güneyindeki askeri birlikte bulunan hastaneye yerleştirildiğini belirtmiştir (50,55).

Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 1927 yılında bastırılan *Türk-Yunan Harbi* isimli eserde Yenişehir'e taşınan merkez hastanesinin 300 olan yatak kapasitesinin mütareke sonrasında 10.000[39] yatağa çıkarılmış olmasına rağmen ordunun ihtiyacını karşılamak için yeterli olmadığı, bu hastanedeki yoğunluğu azaltmak amacıyla Fener, Tırnova ve Kardiça mevkilerinde 150'şer yataklık bir hastane ve 400 yataklık bir nekahethane kurularak merkez hastanenin hasta yükünün azaltıldığı belirtilmiştir (51,53).

ATASE arşivindeki bir belgede ise mütareke sonrasında Çatalca'da Rusya Kızılhaç Cemiyeti tarafından boşaltılan binanın ilk başta hükümet konağı olarak kullanılmasının kararlaştırıldığı ancak daha sonra binanın büyük olması nedeniyle bu binanın hastaneye verilerek, küçük hastane binalarının mülkiyeye devredildiği belirtilmiştir (56).

[39] Yenişehir Hastanesi'nin mütareke sonrasındaki yatak kapasiyesi ile ilgili olarak Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi'nin *Türk-Yunan Harbi* kitabında (53) yatak sayısı 10.000 olarak ifade edilmesine rağmen Nuran Yıldırım'ın *14'ncü.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar* kitabında (51) bu sayı 1.000 olarak ifade edilmektedir.

Sonuç olarak Teselya cephesinde ilk başta sadece Kozköy, Katrin, Dışkata, Dominik, Alasonya ve Çayhisar'da kurulan hastaneler daha sonra ele geçirilen bölgelere ve ihtiyaca göre artırılmış ve toplamda 17 hastaneye çıkartılmıştır. Bu 17 hastane; Alasonya, Yenişehir, Serfiçe[40], Dışkata, Grebine, Katrin, Lithor, Karaferya, Nasliç, Suroviç, Dömeke, Çatalca, Tırhala, Tırnova, Fener, Kardiça/Gardiçe, Galos'ta kurulmuş ve faaliyet göstermiştir. Bu hastanelerin personel durumları Tablo 4.1'de gösterilmiştir (28,53).

Erkan-ı Harbi Umumiye Dairesi'nin yukarıda belirtilen eserine göre bir kolordunun bulunduğu Yanya cephesinde; Yanya'da 1000, Preveze ve Laros'ta 200[41] yataklı (28,53), Hayrettin Paşa, Konraki, Miçova, Kaliniç, Başpınar ve Delvina'da ise 50'şer yataklı hastaneler faaliyette bulunmuştur (51). Savaş sürecinde askeri sağlık hizmetlerinin ana unsuru olarak hizmet veren hastaneler ile ilgili ulaşabildiğimiz bilgiler aşağıda yer almaktadır.

4.1.1 SAVAŞ BÖLGESİNDE HİZMET VEREN HASTANELER

Şekil 4.1 Teselya ve Epir bölgesinde hizmet veren hastaneler.

[40] Genel Kurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan "*Osmanlı Yunan Harbi*" kitabında bu 17 hastane içinde Serfiçe'ye yer verilmemiş, onun yerine Kozköy'de kurulduğu ifade edilmiştir (28).
[41] Preveze ve Laros'ta bulunan hastanelerin yatak kapasiteleri Nuran Yıldırım'ın *14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları-1* kitabında Preveze Hastanesi için 150, Laros Hastanesi için ise 250 olarak belirtilmiştir (51).

SELANİK ASKER HASTANESİ: Üçüncü Ordu'nun merkezi olan Selanik'te hizmet vermiş bir hastanedir. Hastanenin orta kısmı üç, birbiri ile bitişik olarak dört bloktan oluşan bölümler ise ikişer kattan oluşmuştur. Kemal Özbay Türk *Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri* isimli kitabında bu hastanede Türk - Yunan Savaşı'nın başlangıcında Miralay Muhsin Bey, Operatör Mirliva Jak (Yako David) Bey, dâhiliye uzmanı Binbaşı Ali Galip Bey, Kolağası Nuri Bey, Kimyager Yüzbaşı Kamil Mazhar Bey, Yüzbaşı Ahmet Celal Bey ile beraber sekiz eczacı, beş cerrah ve iki tımarcının görev yaptığını, daha sonra Operatör Bahtiyar Bey ve Bakteriyolog Ramih Bey ile hastanenin takviye edilerek başhekimliğe İskender Paşa'nın getirildiğini ifade etmiştir (57).

Şekil 4.2 Selanik Asker Hastanesi (57).

ALASONYA ASKER HASTANESİ: Sultan Abdülhamit döneminde yapılmış bir hastanedir. Türk - Yunan Savaşı öncesinde büyütülerek yatak kapasitesi 200'e (58) çıkartılmış ve merkez hastane olarak faaliyette bulunmuştur. Bu hastanede savaş esnasında üç hekim, üç cerrah ve iki eczacı görev yapmıştır. Hastanenin kurulduğu bölgenin havasının ağırlığı ve sıtma için elverişli olması nedeniyle hastane gelişememiştir (59).

YENİŞEHİR ASKER HASTANESİ: Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırılmış ve Üçüncü Ordu'nun mevki hastanesi olarak faaliyet göstermiştir. Tek katlı ve 60 yatak alabilecek dört koğuştan oluşan hastanenin kapasitesi Türk Yunan Savaşı esnasında yeterli olmayınca hastalar çadırlarda tedavi edilmiştir. Yenişehir Asker Hastanesi'nde görev yapan sağlık personeli sayısı değişkenlik göstermektedir. Kemal Özbay'ın *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri* kitabı (57) ile Nuran Yıldırım'ın *14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar* kitabında (51) 43 tabip, 10 cerrah ve 26 eczacı olarak ifade edilen sağlık personeli sayısı Genelkurmay Başkanlığı tarafından 1965 yılında yayınlanan *1897 Osmanlı Yunan Harbi* kitabında (28) 42 tabip, 26 cerrah ve 19 eczacı olmak üzere 87 kişi, Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi tarafından basılan *Türk Yunan Harbi* kitabında (53) ise 42 hekim, 26 eczacı ve 19 cerrah olmak üzere 87 kişi olarak belirtilmiştir. Görev yapan hekimler arasında Operatör Ömer Lütfi Bey, Doktor Sadık Bey, Göz Tabibi Yüzbaşı Şakir Ahmet, Tabip Binbaşı Hasan Zühtü Nazif[42] gibi dönemin tanınan hekimleri de bulunmaktadır (51). Savaş esnasındaki başarılarından dolayı hastane personeli Ordu Başhekimi Doktor Ferik Ahmet Hilmi Paşa tarafından takdir edilmiştir. Mütareke sonrasında ise hastanenin faaliyeti sona ermiştir (57).

NASLİÇ ASKER HASTANESİ: Rumeli'de bulunan Üçüncü Ordu'nun Altıncı Nizamiye Tümeni'nin bulunduğu Nasliç'te faaliyet göstermiş bir hastanedir. Hastanenin kuruluş tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Balkan Savaşı'nda Nasliç'in Sırpların eline geçmesi sonrasında hastanenin faaliyeti sona ermiştir. Savaş esnasında Doktor Binbaşı Veysi Bey baştabip olarak görev yapmış, baştabip haricinde Yüzbaşı Şükrü (Talimcioğlu) Bey, Kolağası Osman Bey ve Mehmet Hasan Bey görev yapmıştır (57).

[42] Tabip Binbaşı Hasan Zühtü Nazif (1883 – 1897) : 1833 yılında Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olmuştur. 1890 yılında bakteriyoloji eğitimi için Fransa'ya gönderilmiş, 1892 yılında Pasteur Enstitüsündeki kurslara katılmıştır. 1897 Türk Yunan Savaşı'nda Teselya'ya gönderilmiş ve tifüs nedeniyle hayatını kaybetmiştir (239).

SERFİÇE ASKER HASTANESİ: Üçüncü Ordu'nun mevki hastanesi olarak faaliyet göstermiştir. Mutasarrıf Halil Bey döneminde ahalinin maddi yardımları ve bedenen çalışmaları sonucunda yapılmış bir hastanedir. Türk - Yunan Savaş esnasında başhekim olarak Mehmet Cemaleddin Bey görev yapmıştır. Savaş sonrasında hastane lağvedilmiş ve Mehmet Cemaleddin Bey Haydarpaşa Asker Hastanesi'ne tayin edilmiştir. Hastane binası Mutasarrıf Hıfzı Paşa tarafından Hükümet Konağı yapılmış ve revire dönüştürülen hastane süvari kışlasından bozma iki koğuşa taşınmıştır (57).

DOMİNİK ASKER HASTANESİ: Hastanenin kuruluş ve kapanışları hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak savaş esnasında iki tabip, bir cerrah ve bir eczacı hasta ve yaralıların tedavisi için hizmet vermiştir (59).

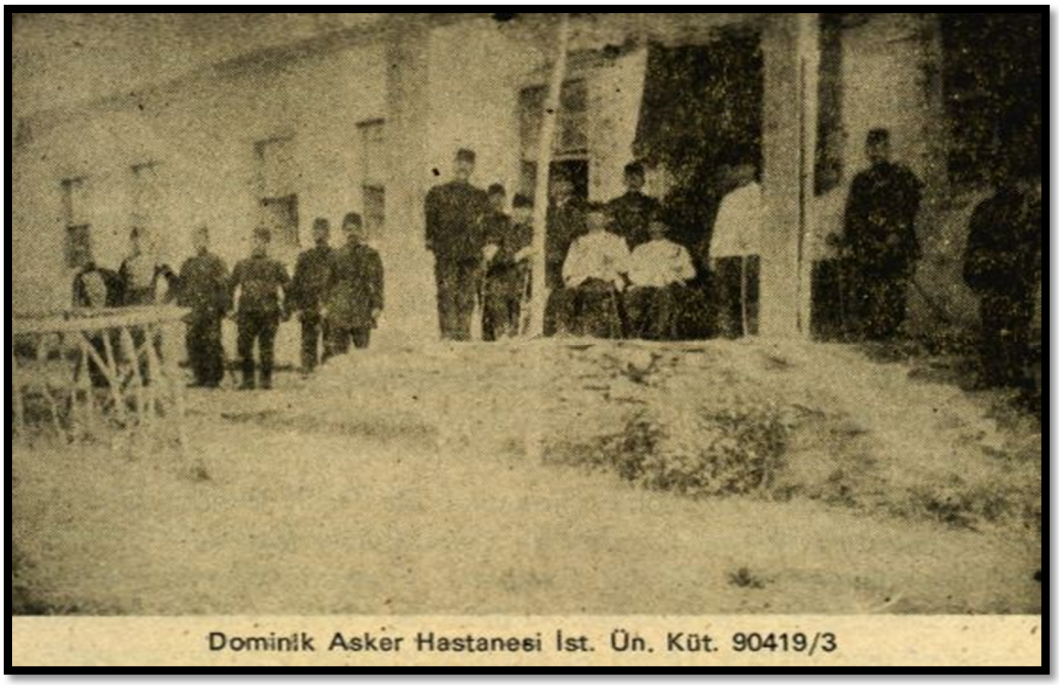

Şekil 4.3 Dominik Asker Hastanesi (59).

DIŞKATA ASKER HASTANESİ: Hastanenin kuruluş ve kapanışları hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak savaş esnasında iki tabip, bir cerrah ve bir eczacı hasta ve yaralıların tedavisi için hizmet vermiştir (59).

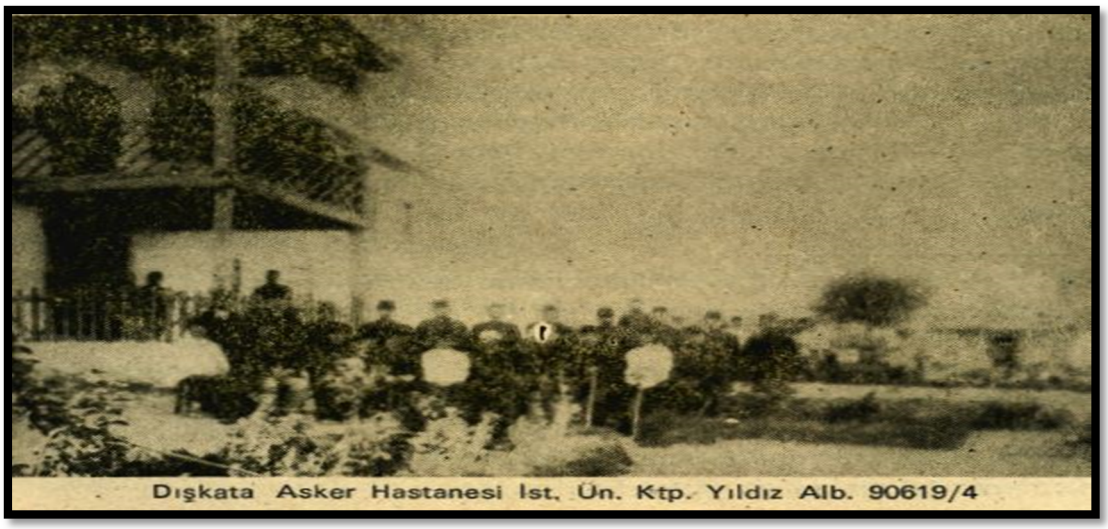

Şekil 4.4 Dışkata Asker Hastanesi (59).

YANYA ASKER HASTANESİ: Sultan II. Abdülhamit döneminde Yanya Kalesi içinde yüksek ve havadar bir bölgede inşa edilmiş 200 yatak kapasitesi olan bir hastanedir. Türk - Yunan Savaşı esnasında Doktor Kaymakam Mehmet Bey ve Doktor Lütfullah İsmail Bey'le birlikte dört doktor ve bir eczacı görev yapmıştır (57).

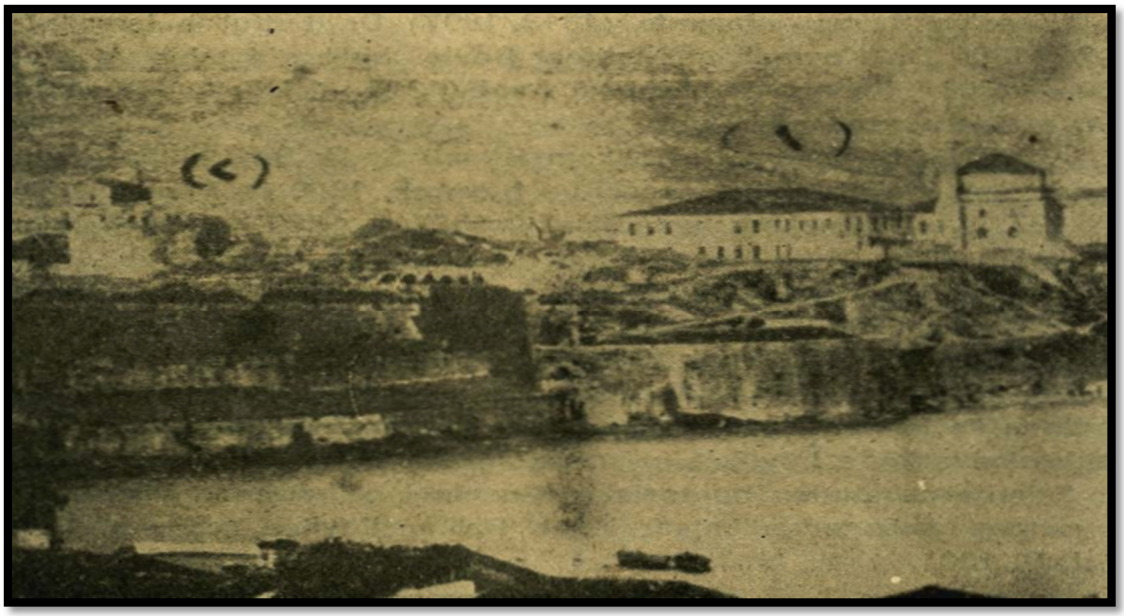

Şekil 4.5 Yanya Asker Hastanesi (57).

PREVEZE ASKER HASTANESİ: Osmanlı Devleti'nin deniz üssü ve kara birlikleri için bir garnizon olan Preveze'de kurulan asker hastanesi ilk başta kiralanan evlerde hizmet vermiş, daha sonra 1884 yılında inşa edilen binada hizmet vermiştir. Balkan Savaşı esnasında Preveze'nin Yunanlılar tarafından işgal edilmesi sonrasında hastalar deniz yoluyla Selanik'e nakledilerek hastane boşaltılmıştır (57).

Alasonya ve Yanya Cephelerindeki orduya ait hastanelerden başka Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay), Salib-i Ahmet Cemiyeti (Kızılhaç) ve Osmanlı Bankası tarafından kurulan hastaneler de faaliyette bulunmuştur (51).

26 Mayıs 1897 tarihli *İkdam Gazetesi*'nde Osmanlı Bankası tarafından Alasonya ve Yenişehir'de "Bank-ı Osmani-i Şahane Seyyar Hastanesi" adıyla iki hastane kurulduğu ayrıca Yenişehir'de ilk yardım amaçlı seyyar hastanenin hizmet verdiği belirtilmiştir (51,60).

Şekil 4.6 Osmanlı Bankası Larissa (Yenişehir) Şube Hastanesi (50).

Kızılhaç cemiyetleri tarafından hizmet veren hastaneler ise; Rusya Kızılhaç Cemiyeti'nin gönderdiği 500 yataklık seyyar hastane Çatalca'da, Rus Granddüşesi Elizabet tarafından gönderilen 25 yataklık seyyar hastane Çatalca'da, İsviçre Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen doktorlar Selanik'te, Almanya Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen seyyar hastane ise hudutta görev yapmıştır (51).

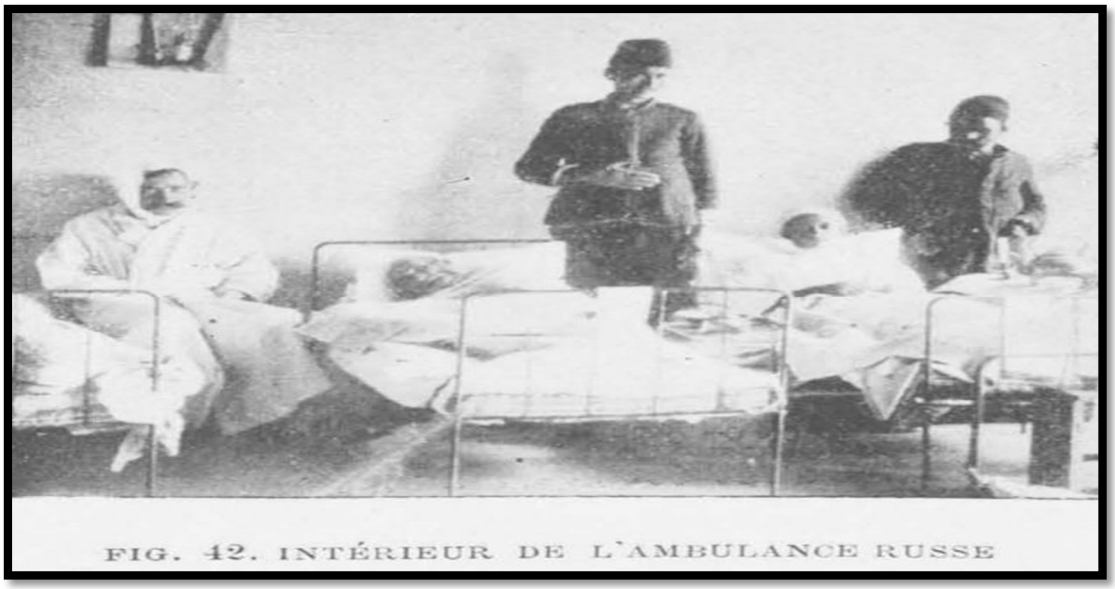

Şekil 4.7 Rus Hastanesinin İçi (50).

Şekil 4.8 Çatalca'da Rus Salib-i Ahmer Hastahanesi (44).

4.1.2 İSTANBUL'DA HİZMET VEREN HASTANELER

Savaş esnasında yaralanan askerler için savaş alanında kurulan seyyar ve merkez hastanelere ek olarak İstanbul'da da Yıldız Asker Hastanesi ve Gümüşsuyu Asker Hastanesi hizmet vermiştir (51). Esir düşen yaralı ve hasta Yunan askerlerinin tedavisi için ise Haydarpaşa Asker Hastanesi'nde bir koğuş oluşturulmuştur (60).

Yıldız Asker Hastanesi, 1884 tarihinde Saray Muhafiz erleri ve Beşiktaş civarında yaşayan saray mensuplarının muayene ve tedavileri amacıyla Sultan II. Abdülhamit tarafından Yıldız Sarayı içinde yaptırılmıştır. Taş temeller üzerine oturtulan ve yaklaşık 10 saatte sökülüp tekrar kurulabilen bu ahşap barakalar (57) birleştirilerek 01 Ekim 1887 tarihinden itibaren "Seyyar Yıldız Asker Hastanesi" adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Hastanenin yetersiz kalması nedeniyle 1892 yılında Seyyar Yıldız Asker Hastanesi ek barakalarla genişletilmiş, Doktor Margery'in hastaneyi teftişi sonunda hazırlanan proje doğrultusunda 1894 yılında ameliyathane eklenmiştir (51).

Şekil 4.9 Yıldız Asker Hastanesi'nin ameliyat dairesi (61).

05 Mayıs 1897 tarihli *İkdam Gazetesi*'nde savaşın başlamasıyla mevcut hastane kapasitesinin savaşta yaralanan hastaların tedavisi için yetersiz olduğu anlaşıldığından hastanenin kapasitesini artırmak amacıyla Beşiktaş Dereyolu'nda birkaç ev kiralanarak buraların Yıldız Hastanesi bünyesine dâhil edildiği belirtilmiştir (51,62).

Savaşın başladığı dönemde yatak kapasitesi 178 olan Yıldız Asker Hastanesi'nde Mayıs ayının sonuna doğru yatak kapasitesi 600'e çıkartılmıştır (51). 18 ve 19 Mayıs 1897 tarihli *İkdam Gazetesi*'nde cepheden gelen hasta ve yaralı sayısının artması sonucunda Yıldız Hastanesi'ne 100 ve 400 yataklı iki pavyon daha yapıldığı (51,63,64), 08 Temmuz 1897 tarihli *Servet-i Fünun* Dergisi'nde ise Temmuz ayı başında hastanenin yatak sayısının 957'ye çıkartıldığı belirtilmiştir (61).

Şekil 4.10 Yıldız Asker Hastanesi'nden bir daire (61).

Şekil 4.11 Yıldız Asker Hastanesinde mecruh gazatı Osmani'nin anar-ı neşatı (61).

İstanbul'da hizmet veren bir diğer hastane ise, Mecidiye Kışlası'ndaki askerlerin tedavilerini yapmak amacıyla Sultan Abdülmecit tarafından 4 Ekim 1849 tarihinde kurulan 350 yatak kapasitesi ve gelişmiş bir cerrahi servisi bulunan Gümüşsuyu Asker Hastanesi olmuştur (51).

Sonuç olarak hasta ve yaralıların tedavisi amacıyla Yanya ve Teselya bölgesinde Osmanlı Devleti, Osmanlı Bankası ve gönüllü yardım kuruluşları tarafından kurulmuş olan hastaneler savaşta faaliyet göstermiştir. Savaş bölgesinde faaliyet gösteren hastanelerin haricinde İstanbul'da başta Yıldız Hastanesi olmak üzere Gümüşsuyu ve Haydarpaşa Hastaneleri de hizmet vermiştir. Bu hastanelerin yatak ve hizmet kapasitelerinin savaş şartlarına göre artırılması, bazı hastanelerin yerlerinin ise ulaşım ve iklim koşullarının uygun olmaması nedeniyle değiştirilmiş olması, savaş öncesi tam bir planlamanın yapılmadığını düşündürmektedir.

4.2 TÜRK ORDUSU'NUN SAĞLIK PERSONEL DURUMU

Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesinin 1927 yılında yayınladığı *Türk-Yunan Harbi* kitabında; Teselya'da bulunan ve altı tümenden oluşan Alasonya Ordusu'nda her tümen için bir başhekim, cerrah ve eczacıdan oluşan bir sağlık ekibinin görevlendirildiği, bu ekibe iki hasta çadırı, 50 yataklı hastane eşyası ile ilaç ve pansuman malzemelerinin verildiği bilgisi yer almaktadır (51,53).

Oluşturulan bu sağlık ekibinde Birinci Tümen başhekimliğine Tabip Binbaşı Cemal Bey, İkinci Tümen başhekimliğine Tabip Binbaşı Halit Bey, Üçüncü Tümen başhekimliğine Tabip Binbaşı Refik Bey, Dördüncü Tümen başhekimliğine Tabip Binbaşı Nuri Bey, Beşinci Tümen başhekimliğine Tabip Binbaşı Hayri Bey ve Altıncı Tümen başhekimliğine ise Tabip Binbaşı Hüsnü Bey getirilmiştir (51).

Seferberliğin ilan edilmesinden savaşın fiili olarak başladığı Milona Geçidi'ndeki çatışmaya kadar Yunan sınırında bulunan hastanelere 172 doktor, 146 eczacı, 151 cerrah, 10 operatör gönderilmiştir (51).

Ancak daha savaşın başında cephedeki sağlık personel durumu ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmamıştır. Nitekim Mirliva Talat Paşa göndermiş olduğu telgrafta hastaların muayene ve tedavisi için yeterli hekim bulunmadığını, 15 doktor, dokuz cerrah ve 11 eczacıya ihtiyacı olduğunu bildirmiştir (51). Sağlık hizmetleriyle ilgili hazırlanmış olan raporlarda da yaşanan sağlık sorununun sağlık teşkilatlanmasının düzenli olmamasından ziyade sağlık personeli eksikliğine bağlı olduğu belirtilmiş ve ikinci bir sıhhi heyetin Teselya bölgesine gönderilmesine karar verilmiştir (49).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan ve 23 Nisan 1897 tarihinde Mirliva Talat Paşa tarafından gönderilen bir telgrafa ait belgede; 23 Nisan itibariyle Yanya ve Alasonya Ordularında 800'ü yaralı olmak üzere 1.895 hastanın olduğu ve bu hastaların tedavileri için acil olarak bir başhekim, 15 doktor, dokuz cerrah ve 11 eczacının gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir (52).

Bu talep sonrasında kısa süre içinde Yunan sınırında kurulan seyyar hastanelerde görev yapmak üzere dört posta sağlık ekibi gönderilmiştir. Gönderilen bu dört postada bulunan hekimler; birinci posta Yüzbaşı Lütfullah Efendi (Haydarpaşa Hastanesi) ve Yüzbaşı Halit Şazi (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ameliyat-ı cerrahiye muavini); ikinci posta Osman Bey (ameliyat-ı cerrahiye muallimi), Yüzbaşı Nuri Efendi (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane cerrahi kliniği) ve Yüzbaşı Cemil Efendi (Haydarpaşa Hastanesi); üçüncü posta Kaymakam Fikri Bey (Bahriye Hastanesi operatörü), Operatör Muavini Yüzbaşı Necmettin Efendi ve Lebit Efendi (Bab-ı Vala-yı Seraskeri Sıhhiye Dairesi); dördüncü posta ise Kaymakam Nurettin Bey[43] (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ameliyat-ı cerrahiye muallimi), Yüzbaşı Fethi Efendi (Zeytinburnu Asker Hastanesi) ve Yüzbaşı Talat Efendi'den (Humbarahane Hastanesi) oluşmuştur (51).

Şekil 4.12 Teselya Orduyu Hümayun heyeti tıbbiyesi (44).

Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesinin 1927 yılında yayınlamış olduğu *Türk-Yunan Harbi* kitabında (53) ve Kemal Özbay'ın *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri* (57,59) kitabında belirtilen ve savaş

[43] Kaymakam Nurettin Bey, sağlık ekibine dâhil edilmesine rağmen daha sonra Yıldız Hastanesine tayin edildiği için Teselya'ya gitmemiştir (51).

bölgesindeki askeri hastanelerin sağlık personel durumuyla ilgili bilgiler Tablo 4.1'de yer almaktadır. Buna göre savaş bölgesindeki toplam 17 askeri hastanede 89 tabip, 53 cerrah ve 47 eczacı görev yapmıştır.

Tablo 4.1 Hastanelerde görevli sağlık personeli mevcudu (28,53).

HASTANE	TABİP	CERRAH	ECZACI	TOPLAM
Yenişehir	42	26	19	87
Tırhala	6	2	2	10
Tırnova	4	3	3	10
Golos	4	2	3	9
Kardiça	4	3	2	9
Alasonya	3	2	3	8
Çatalca	3	2	2	7
Dömeke	4	2	2	8
Lithor	3	2	2	7
Karaferye	2	2	1	5
Grebene	2	1	0	3
Katerin	1	1	1	3
Dışkata (59)	2	1	1	4
Dominik	2	1	1	4
Nasliç	2	2	2	6
Kozköy	1	1	1	3
Yanya (57)	4	*	1	5
TOPLAM	94	59	47	200

(Suroviç ve Fener Hastanesine ait bilgi bulunmamaktadır.)

Hasta ve yaralıların son nakil merkezi olan İstanbul'daki askeri hastanelerde görev yapan sağlık personeli ile ilgili farklı kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. 01 Haziran 1897 tarihli *İkdam Gazetesi*'nde Yıldız Asker Hastanesi'nde 01 Haziran 1897 tarihi itibariyle 24 doktor ve operatör, yerli ve yabancı olmak üzere toplam 60 hastabakıcı görev yaptığı belirtilmiştir (65). 08 Temmuz 1897 tarihli

Servet-i Fünun'da ise Yıldız Asker Hastanesi'nin sağlık personeli mevcudunun; bir başcerrah, 6 cerrah, 22 tabip, 23 tımarcı, 14 eczacı, 370 hademe ve 13 adet memur olmak üzere toplam 449 kişiden oluştuğu ifade edilmektedir (61). 01 Haziran 1897 tarihinde görev yapan doktorlar ve koğuşlara göre dağılımı Tablo 4.2'de belirtilmiştir[44].

Tablo 4.2 Yıldız Asker Hastanesinde Görevli Doktorlar (51,65).

Koğuş No	Yatak Sayısı	Görev Yapan Doktorlar
1	34	Tabip Kaymakam Selim Bey, Operatör Miralay Nurettin Bey
2	34	Tabip Binbaşı Fuad Bey, Operatör Kaymakam Nurettin Bey
3	34	Tabip Binbaşı Ali Bey, Operatör Kaymakam Nurettin Bey
4	34	Tabip Binbaşı Said Bey, Operatör Binbaşı Ahmet Bey
5	34	Tabip Binbaşı Besim Bey, Operatör Doktor Ahmet Bey
6	34	Bir Alman hasta bakıcı
7	28	Bir Alman hasta bakıcı
8	43	Doktor Nasse, Doktor Küttner, Bir Alman hasta bakıcı
9	43	Doktor Nasse, Doktor Küttner, Üç Alman Rahibe
10	22	Tabip Binbaşı Ali Bey, Operatör Kaymakam Hasan Bey ve birkaç saray cerrahı
11	23	Tabip Kaymakam Salim Bey, Operatör Binbaşı Besim Bey
12	35	*
13	47	Tabip Rakım Bey, Operatör Cemil Bey
14	47	Tabip Kaymakam Ahmet Bey, Operatör Kaymakam Nazım Bey
15	50	Tabip Kaymakam Besim Bey, Hollandalı bir operatör tabip

Türk Ordusu'nda çalışan sağlık personelinin dışında gönüllü kuruluşların görevlendirdiği sağlık personeli de bu savaşta hasta ve yaralılara hizmet vermiştir. 23 Nisan 1897 tarihli *İkdam Gazetesi*'nde Bank-ı Osmani-i Şahane Seyyar Hastanesi olarak bilinen hastanenin başına İstanbul'daki Fransız Hastanesi cerrahi kliniğinin yöneticisi olan ve özelikle ateşli silah yaralanmaları konusunda uzman olan Doktor Edmond Lardy'nin (1859-1935) getirildiği belirtilmiştir (66). Ayrıca Doktor Edmond

[44] Tabloda 21 doktor ve operatör ismen belirtilmiş, bunların haricinde Hollanda'lı bir doktor ve sayısı tam olarak verilmeyen saray cerrahları görev yapmıştır.

Lardy'e yardımcı olmak üzere Fransız Hastanesi'nin eski asistanı Doktor Fuat Süreyya Bey, Fransız Hastanesi'nin eski asistanı Doktor Pertev Tahsin Bey ve İstanbul Sağlık hizmetlerinin Başkanı olan Ömer Paşa'nın oğlu Doktor Şemsi Ömer Bey görevlendirilmiştir. Doktorların haricinde hastanede istihdam edilmek üzere on hastabakıcı, bir imam, bir çavuş ve Harbiye Nezareti tarafından gönderilen Yüzbaşı Mehmet Fuat Bey de görevlendirilmiştir (50,51,66).

FIG. 28. PERSONNEL DE L'AMBULANCE.

1. Dr Simoes; 2. Dr Remsi Bey; 3. Dr Monod; 4. Fuad Bey; 5. Dr Pertev Bey; 6. L'Imam; 7. Woods Bey; 8. Dr Dreyer-Dufer, mort à Paris; 9. Dr Lapointe; 10. Chefket, chef-infirmier; 11. Cazes, étudiant en médecine, Paris; 12. Dr Le Fur; 13. Capitaine Fuad. 14. Dr Lardy; 15. Salem, étudiant mort à Paris; 16. De Bilinski; 17. Dr Robineau.

Şekil 4.13 Osmanlı Bankası Hastanesi personeli (50).

Osmanlı Bankası haricinde Kızılhaç cemiyetleri tarafından gönderilen sağlık personeli de savaş bölgesinde ve İstanbul'da bulunan hastanelerde görev yapmıştır. 16 Mayıs 1897 tarihli belgede Rusya Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen beş tabip 10 rahibe hemşire ve 2 erkek hastabakıcıdan oluşan sağlık heyetinin (67)[45] (**)

[45] *İkdam Gazetesi'nin* 12 Mayıs 1897 tarih ve 1010 numaralı sayısında (68) Rusya Kızılhaç Heyetinde beş tabip ve cerrah, 12 kadın ve 10 erkek hastabakıcı bulunduğu ifade edilmektedir.

ve Rus Granddüşesi Elizabet tarafından gönderilen iki hekim, üç tıp öğrencisi ve 12 hemşireden oluşan sağlık ekibinin Çatalca'da (50,55,68), İsviçre Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen sekiz doktor, bir eczacı, bir idareci ve hastabakıcıdan oluşan sağlık ekibinin Selanik'te (51), Almanya Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen Doktor Potner ve Alman İmparatoru Müşavirlerinden Profesör Nuember ve beraberinde getirdiği cerrahların ise Yenişehir'de görev yaptıkları bilgisi yer almaktadır (51,69,70).

Şekil 4.14 Rusya Salib-i Ahmer Heyeti ve refakatlerine memur Ahmet Nermi Efendi (71).

İstanbul'da bulunan hastanelerde ise Almanya'dan gelen Prof. Dr. Dietrich Nasse başkanlığında altı doktor, iki cerrah, üç tımarcıdan oluşan sağlık ekibi İstanbul'da, Avusturya Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen Doktor Matheu Bailon ve Doktor Adolf Hyrtel Gümüşsuyu Asker Hastanesi'nde kendilerine tahsis edilen bir koğuşta, İsveç-Norveç hükümetleri tarafından gönderilen dokuz doktor

İstanbul'da, Fransa Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen Fransız hemşireler ise Yıldız Hastanesi'nde görev yapmışlardır (51).

Yukarıda bahsedilen doktor ve sağlık personeli mevcutlarına rağmen yaklaşık 15 ay süren savaş sürecinde yaşanan sağlık sorunlarının çözümü için birliklere yeterli sağlık personeli sağlanmasında sorunlar yaşanmıştır.

18 Haziran 1897 tarihinde Kolordu Komutanlığı'na gönderilmiş olan bir yazıda mütarekeden sonra yaklaşık bir ay geçmesine rağmen seyyar hastane kadrosunda görevlendirilen Cerrah Ali ve Eczacı İhsan Efendilerin henüz görevlerine başlamamış oldukları, seyyar hastanelerde emir gereği beşer sıhhiye memuru olması gerekmesine rağmen kendisinden (Operatör Ömer Lütfü Efendi) başka kimsenin de olmadığı ifade edilmektedir (72) (EK 5).

ATASE arşivinde yer alan ve Ferik Hüsnü Paşa tarafından 06 Ağustos 1897 tarihinde gönderilmiş bir telgrafı içeren belgede; Ferik Hüsnü Paşa'nın birliğinde bulunan hasta sayısının 3.000 civarında olduğu, bu hastaların hastanelere gönderildiği ancak hastane hizmetlerinin yetersiz kaldığı ve bu yetersizliği gidermek için tümenlerden 28'er asker, ikişer çavuş ve ikişer onbaşının acil olarak gönderilmesi istenmiştir (73) (EK 6).

Mütarekeden yaklaşık beş ay sonra, 24 Ekim 1897 tarihinde Galus'ta bulunan Miralay Enver Paşa tarafından gönderilen ve ATASE arşivinde yer alan belgede; Galus'ta bulunan hasta askerler için yapılmasına karar verilen hastane ile ilgili olarak, Galus ve şehir dışında üç binada 700 yataklık bir hastanenin kurulabileceği, bu hastane için gerekli yatak ve tıbbi malzemenin Selanik Hastanesi'nde mevcut olduğu, ancak doktor ve sağlık personelinin bulunmadığı, bu personel gönderildiğinde sağlık hizmetinin yerine getirileceği bilgisi yer almaktadır (74) (EK 7).

Sağlık personel durumu ile ilgili ATASE arşivinde ulaştığımız bir diğer belge ise Müşir Ethem Paşa tarafından gönderilen 02 Aralık 1897 tarihli telgrafı içermektedir. Bu telgrafta sağlık personeli ihtiyacının savaşın başlangıcından

yaklaşık altı ay geçmesine rağmen halen giderilemediği ifade edilmektedir. Müşir Ethem Paşa hasta ve yaralı askerlerin nakilleri esnasında uygun sevk edilmedikleri iddialarına karşı göndermiş olduğu bu belgede, iddiaların asılsız olduğunu ifade etmiş ve defalarca talepte bulunulmuş olmasına rağmen halen istenen sağlık personelinin gönderilmediğini belirtmiştir (75) (EK 8).

Savaşın başlangıcından bölgenin boşaltıldığı döneme kadar geçen süreçte sağlık personeli eksikliğinin giderilememiş olduğu belgelerde görülmektedir. Sağlık hizmetlerinin sağlanması için savaşın başlangıcında her tümende sağlık ekipleri oluşturulmuş, savaşın başladığı döneme kadar bölgeye 172 doktor ve 151 cerrah olmak üzere toplam 479 sağlık personeli gönderilmiş ancak bu sayı yeterli olmamıştır. Sağlık personel mevcudundaki bu yetersizlik belgelere de yansımış ve yazışmalarda hasta ve yaralıların çok fazla olduğu ve tedavilerinin sağlanması için acil olarak sağlık personeline ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Yaşanan bu sağlık personeli ihtiyacı İstanbul'daki hastanelerden, Osmanlı Bankası ve Kızılhaç tarafından göndermiş olan doktor, cerrah ve hastabakıcılarla giderilmeye çalışılmıştır.

4.3 GÖNÜLLÜ YARDIM KURULUŞLARI TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SAĞLIK HİZMETLERİ

Osmanlı Bankası Direktörü Sir Edgar Vincent, hasta ve yaralılara yardım etmek amacıyla masrafları Osmanlı Bankası tarafından karşılanmak üzere İngiliz doktor, cerrah ve kadın hastabakıcılardan oluşan 50 yataklı bir hastane kurmak istediklerini Sultan II. Abdülhamit'e arz etmiştir. Bu teklifin kabul edilmesi üzerine "Bank-ı Osmani-i Şahane Seyyar Hastanesi" adıyla Alasonya'da bir hastane kurulmuş ve İstanbul'da bulunan Fransız Hastanesi kliniğinin yöneticisi olan Doktor Edmond Lardy bu hastanenin başına getirilmiştir (51,76). Osmanlı Bankası tarafından bu hastaneye ek olarak Yenişehir'de ikinci bir hastane ve ilk yardım amaçlı seyyar bir hastane daha açılmıştır. Osmanlı Bankası tarafından Yenişehir'de faaliyete geçen bu ikinci seyyar hastanede 800 civarında hastanın tedavisi yapılmıştır (51,60).

Osmanlı Bankası haricinde İsviçre, Belçika, Fransa, Almanya, İngiltere, Avusturya, İsveç-Norveç ve Rusya Kızılhaç Cemiyetleri de yardım tekliflerinde bulunmuşlardır (51).

İkdam Gazetesi'nin 06 Mayıs 1897 tarihli nüshasında yer alan habere göre İngiltere Kızılhaç Cemiyeti, yaralıların tedavisinde kullanılmak üzere Osmanlı Devleti'ne para ve hastane eşyası göndermeyi teklif etmiştir (77). Aynı gazetenin 20 Mayıs 1897 tarihli nüshasında ise teklifin kabulü sonrasında İngiltere Kızılhaç Cemiyeti'nin Başkanı tarafından 1.000 İngiliz Lirası gönderilmiş ve bu paranın 200 Lirası Selanik Konsolosluğuna, kalan 800 İngiliz Lirası ise İngiliz Kızılhaç Cemiyeti'nin İstanbul'da bulunan temsilcisi Mösyö Arthur'a verilmiştir (78). Selanik'te bulunan ve İstanbul'a nakledilecek olan hastaların tedavisi için ayrılan 200 İngiliz Lirası ile hastane malzemesi[46] alınmış (51), 20'si Yunan esiri olmak üzere 150 hasta ve yaralının tedavisinde kullanılmıştır (60). Kalan 800 İngiliz Lirası ile İngiliz Kızılhaç Cemiyeti'nin İstanbul'da bulunan temsilcisi Mösyö Arthur

[46] Selanik'te bulunan askerler için gönderilen malzeme; 300 top çarşaflık, 350 top gömleklik, 350 top donluk Amerikan bezi, 500 basma entari, 500 entarilik astar, 600 top tülbent, 110 kg pamuk (81).

tarafından 10 araba hastane malzemesi[47] alınarak, 01 Haziran 1897 tarihinde Yıldız Asker Hastanesi'ne getirilerek Şevket Paşa'ya teslim edilmiştir (79).

İkdam Gazetesi'nin 26 Mayıs 1897 tarihli nüshasında ise Avusturya Kızılhaç Cemiyeti'nin 200 yataklık bir hastane kurmak amacıyla Doktor Bailon ve Doktor Hyrtel ile birlikte tıbbi malzeme gönderdiği, Yunanistan'a da yardım talebinde bulunulduğu ancak Yunanistan'ın bu teklifi kabul etmediği belirtilmiştir (60). Gelen bu heyete Gümüşsuyu Hastanesi'nde bir koğuş tahsis edilmiş ve hastanede görev yapmışlardır (51, 80).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve İsviçre Politika Dairesi'nce gönderilen belgede yer alan bilgilere göre; İsviçre Kızılhaç Cemiyeti'nin masrafları kendilerine ait olmak üzere Mösyö Birsek başkanlığında sekiz doktor, bir eczacı, bir idareci ve hastabakıcıdan oluşan bir hastane ile tıbbi malzeme göndermek istediği, bu heyetin kabul edilmesi durumunda özel bir vapur kiralanacağından dolayı bir an önce cevap verilmesi istenmiş (51,81) ve bu teklifin kabul görmesi üzerine İsviçre Kızılhaç Cemiyeti ekipleri Selanik'te görevlendirilmiştir (51,82,83).

İkdam Gazetesi'nin 28 Nisan ve 01 Mayıs 1897 tarihli nüshalarında Almanya Kızılhaç Cemiyeti tarafından savaş bölgesinde görev yapmak üzere Doktor Potner tarafından yönetilecek bir hastanenin sınırda kurulmasının teklif edildiği, Alman İmparatoru Müşavirlerinden Profesör Nuember'in Viyana'dan getirdiği cerrahlarla beraber Yenişehir'e gittiği haberi yer almıştır (51,69,70). Almanya Kızılhaç Cemiyeti ayrıca Profesör Doktor Dietrich Nasse başkanlığında altı doktor, iki cerrah, üç tımarcıdan oluşan sağlık heyetinin ile birlikte tıbbi araç gereç ve tıbbi malzemelerin göndermiş, heyet 12 Mayıs 1897 tarihinde İstanbul'a gelerek göreve başlamıştır (51).

Rus Granddüşesi Elizabet tarafından kurulan Rusya Kızılhaç Cemiyeti'nce İstanbul'da bulunan Rus sefirine 02 Mayıs 1897 tarihinde gönderilen telgrafta,

[47] Yıldız Asker Hastanesi'nde bulunan hasta ve yaralı askerler için alınan malzeme: 3.000 adet yatak çarşafı, 2.500 gömlek, 2.000 gecelik entarisi, 1.000 çift don ve 600.000 sigara (96). Gazetede 3.000 olarak belirtilen yatak çarşafı miktarı *Yıldırım'ın 14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları-1* kitabında 200 yatak çarşafı olarak belirtilmektedir (51).

Osmanlı Devleti'nin yaralı ve hasta askerlerin tedavileri için Kızılhaç'a bağlı rahibe hemşirelere ihtiyacı olup olmadığı sorulmuştur (51).

Masraflarının Rusya İmparatoru'nun annesi Mariya Fyodorovna[48] tarafından karşılanacak olan 500 yataklı seyyar hastane (51, 84), Doktor Djounkovsky başkanlığında beş tabip ve cerrah, 12 kadın ve 10 erkek hastabakıcıdan oluşan sağlık heyeti[49] ile beraber 60 sandık hastane malzemesi 10 Mayıs 1897 tarihinde İstanbul'a ulaşmış, 11 Mayıs 1897 tarihinde ise Golos'a gönderilmiştir (68). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bir belgede yer alan bilgiye göre, Doktor Djounkovsky 21 Mayıs 1897 tarihinde Grandük Serz Aleksandroviç'e bir telgraf göndererek Çatalca'da hastaneyi açtıklarını, herkesin iyi olduğunu ve 100 civarında yaralının bulunduğunu bildirmiştir (85) (EK 9)

1899 tarihinde Edmond Lardy tarafından kaleme alınan *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales* isimli kitapta; Rus Granddüşesi Elizabet tarafından gönderilen iki hekim, üç tıp öğrencisi ve 12 hemşireden oluşan sağlık ekibi 16 Mayıs 1897 tarihinde Çatalca'ya ulaşmış, 25 yatak kapasiteli bir seyyar hastanede görev yapmışlardır (50).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Fransızca bir belgeye göre Rusya Kızılhaç Cemiyeti tarafından 06 Mayıs – 05 Haziran 1897 tarihleri arasında 300 yaralıya pansuman ve küçük cerrahi uygulanmış, 38 yaralı ise yatırılarak tedavi edilmiştir (86). Yatırılarak tedavi edilen 38 yaralıdan 19'u[50] İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs 1897 tarihinde Yenişehir'e, yedisi[51] ise Roma vapuru ile sevk edilmek üzere 05 Haziran 1897 tarihinde Golos'a nakledilmiştir (86). Ayrıca Rusya

[48] Mariya Fyodorovna:Rus Çariçesi (Kopenhag 1847 – Kopenhag 1928). Evlenmeden önceki ismi: Sophie Frederika Dagmar. Danimarka Kralı Christian IX'un kızıdır. 1866 yılında müstakbel Rus Çarı (1881-1894) Aleksandr III ile evlenmiştir (240).

[49] Nuran Yıldırım'ın *14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları-1* (51) kitabında Rusya Kızılhaç heyetinin beş doktor, 10 rahibe hemşire iki erkek hastabakıcıdan oluştuğu ifade edilmektedir. *İkdam Gazetesi'nin* 12 Mayıs 1897 tarih ve 1010 numaralı sayısında (68) ise Rusya Kızılhaç Heyeti beş tabip ve cerrah, 12 kadın ve 10 erkek hastabakıcıdan oluştuğu belirtilmiştir.

[50] İstanbul'a sevk edilen yaralılar: Selim Mustafa, Mehmet Mehmet, Süleyman Ahmet, Hasan Ali, Kadir Osman, Mahmut Ahmet, İsmail Ali, Halil Aziz, Ahmet Musli, Ali Hüseyin, Ramazan Bayram, Arif Ali, Mehmet Muhammet, Ramazan Tahir, Ahmet Muhammet, Mehmet Halil, Ahmet Osman, Şaki Abdurrahman, Mehmet Hasan (86).

[51] Golos'a nakledilen hastalar: İbrahim Ahmet, İbrahim Muhammet, Muhammet Vaiz, Osman Recep, Lagaro Maogolopo, Behlül Salih, İzzet Osman (86).

Kızılhaç Cemiyeti tarafından Çatalca muharebesi sonrasında yaralılarını bırakarak kaçan Yunan Ordusu'nun yaralıları da tedavi edilmiştir (51).

Fransa tarafından gönderilen ve doktor Maurice Robineau, doktor André Lapointe, stajyer Ferdinand Monod, René Le Fur, gönüllü olarak gelen tıp fakültesi öğrencisi M. J. Cazes ve M. H. Salem ile birlikte 8 adet hastane hemşiresinden oluşan Fransız sağlık ekibi ise 11 Mayıs 1897 tarihinde Çatalca'ya gelerek görev yapmışlardır (50).

Bu ülkelerin haricinde İsveç-Norveç hükümetleri tarafından gönderilen doktorlar 10 Mayıs 1897 tarihinde[52] İstanbul'da (51,87), Fransa Kızılhaç Cemiyeti tarafından gönderilen Fransız hemşireler ise Yıldız Hastanesi'nde faaliyette bulunmuşlardır (51,68).

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere hasta ve yaralıların tedavileri için hastane ve sağlık personelinin artması ve bu ihtiyacı devletin tam olarak karşılayamaması nedeniyle Osmanlı Bankası ile Kızılhaç ve Kızılay tarafından gönderilen seyyar hastaneler, sağlık personeli ve sağlık malzemeleri savaş esnasında kullanılmıştır. Rusya, İngiltere, Almanya, İsveç, Norveç, Avusturya, Fransa gibi ülkelerin Kızılhaç Cemiyetlerince yardım sağlanmış özellikle Osmanlı Bankası tarafından Yenişehir'de ve Rusya Kızılhaç Cemiyeti tarafından Çatalca'da faaliyet gösteren hastaneler büyük hizmetlerde bulunmuştur.

[52] İsveç ve Norveç Kızılhaç Heyetleri'nin İstanbul'a geliş tarihi ile ilgili olarak Nuran Yıldırım'ın *14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları-1* kitabında 09 Mayıs 1897 olarak ifade edilmektedir (51). Bu farklılığın *İkdam Gazetesi*'nin 09 Mayıs 1897 ve 1007 sayılı olması gereken nüshasında tarihin yanlışlıkla 08 Mayıs olarak yazılması ve bu yanlışlığın 12 Mayıs 1897 tarih ve 1010 numaralı baskısına kadar devam etmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. 11 Mayıs 1897 tarihinde yayınlanan gazetenin, 10 Mayıs 1897 tarihiyle basılması ve gelen heyetle ilgili olarak "….. *heyet-i mahsusayı tıbbiye dünkü gün Bab-ı Aliyeye gelerek*…." şeklinde ifadesinden dolayı gazetede heyetin 09 Mayıs 1897 tarihinde İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır ancak tez metinde düzeltilerek 10 Mayıs 1897 olarak ifade edilmiştir (87).

4.4 HASTA VE YARALI NAKLİ

Savaş esnasında yaralanan veya hastalanan askerlerin sağlıklarına kavuşmalarının sağlanması için ilk muayene ve tedavilerinin en kısa süre içinde ve onlara en yakın yerde yapılarak, savaş alanından uzak bir bölgedeki hastanelere nakledilmesi askeri sağlık hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır. Savaş şartlarında hastanın tıbbi durumu, coğrafi koşullar, personel ve ulaşım koşullarının yetersiz olması gibi nedenlerle hasta ve yaralı naklinde sorunlar yaşanmaması için hasta ve yaralı nakli ile ilgili gerekli planlamaların önceden yapılması gerekmektedir. Bu nedenle askeri ve coğrafi koşulları göz önüne alarak hasta ve yaralılara ilk müdahalenin yapılacağı yerler, durumları nakle uygun hale gelinceye kadar bakımlarının yapılacağı seyyar hastaneler ve bu hastanelerden nihai sağlık hizmeti alacakları merkez hastanelerine kadar bir nakil sistemi oluşturulmalıdır. Türk - Yunan Savaşı'nda da bu nakil siteminin savaş öncesinde planlanmış olduğu tarihi belgelerden anlaşılmaktadır.

Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi'nin 1927 yılında yayımlamış olduğu *Türk Yunan Harbi* isimli kitapta yaralanmış veya hastalanan askerlerin nakledilmesi ile ilgili olarak birinci ve ikinci hat seyyar hastaneler oluşturulduğu, birinci hat seyyar hastanelerde ilk değerlendirilmesi yapılan hastaların yanlarına verilen personel nezaretinde en yakın ikinci hat seyyar hastaneye gönderildiği, burada yapılan muayene ve ilk tedavi sonrasında sevki uygun görülenlerin Alasonya'da bulunan Merkez Hastanesi'nde toplandığı belirtilmiştir. Merkez hastanede gerekli tedavi ve ameliyatın yapılması sonrasında İstanbul'a sevk edilmesi gereken hasta ve yaralılar ise kara yoluyla Karaferya veya Suroviç'e gönderilmiş, buradan da demiryolu ile Selanik'e ve İstanbul'a nakledilmiştir (28,53).

Türk Ordusu'nun 25 Nisan 1897 tarihinde Yenişehir'i ele geçirmesi sonrasında yaralıların Alasonya'da bulunan Merkez Hastanesi'ne naklinin zorlaşması, kara ve demiryolu ile Yenişehir'e ulaşımın daha kolay olması nedeniyle merkez hastane Yenişehir'e taşınmıştır. Seyyar hastanelerde yapılan muayene sonrasında sevk edilen hasta ve yaralılar Yenişehir Merkez Hastanesi'ne, buradan da Golos yoluyla Selanik'e ve Selanik'ten de demir yoluyla İstanbul'a nakledilmiştir (51).

Yanya cephesinde ise yaralı ve hasta askerler mütarekeye kadar geçen sürede hasta arabaları ile Yanya Hastanesi'ne sevk edilmiş, burada yapılan muayene ve tedavi sonrasında gerekli görülenler ise yaylı arabalarla Manastır'a gönderilmiş, Manastır'dan da demiryolu ile İstanbul'a nakledilmiştir. Mütareke sonrasında ise hasta ve yaralılar Preveze'den deniz yoluyla İstanbul'a nakledilmişlerdir (28) (28,53).

Komisyon-ı Askeri tarafından 24 Nisan 1897 tarihinde yapılan toplantıda, İstanbul'a sevk edilmesi gereken hastaların deniz yoluyla mı yoksa demir yoluyla mı taşınması gerektiği tartışılmış, hasta ve yaralıların demiryolu ile nakledilmesinin daha uygun olacağı kararı verilmiştir. Bu karar sonrasında Selanik, Manastır ve Şark Şimendifer Kumpanyaları, hasta ve yaralı askerlerin nakli için kullanılacak olan iki treni 10 gün içinde hazırlamayı taahhüt etmişlerdir (51).

Bu toplantıyla ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgede yer alan bilgilere göre; Alasonya Ordusu'nda bulunan yaralı ve hasta askerlerin Karaferya'dan İstanbul'a kadar nakilleri esnasında aktarmasız ve rahat bir şekilde nakledilmeleri amacıyla 80 yatak ve 10 vagondan oluşan iki tren hazırlanması, bunlardan biri İstanbul'a askerleri taşırken diğerinin İstanbul'dan Karaferya istikametine gitmesi, vagonlarda yatak, şilte ve yorganla beraber her vagonda iki masa ile diğer malzemelerin bulundurulması planlanmıştır. Operatör Ferik Cemil Paşa tarafından hazırlanacak plan doğrultusunda bu iki katarın 10 gün içinde hazırlanması için Şark ve Manastır Demiryolları Kumpanyalarının direktörleri ile görüşülmüştür. Hastaların İstanbul'a sevk edilmeleri için Manastır - Selanik hattında bulunan Suroviç Tren İstasyonu merkez olarak belirlenmiştir (88) (EK 10). Çatışmaların 17 Nisan 1897 tarihinde başladığı göz önüne alındığında hasta ve yaralıların nakli ile ilgili 24 Nisan tarihinde yapılan bu toplantı ile ilgili belge, hasta ve yaralı tahliyesi ile ilgili önceden bir planlama ve kurulmuş bir organizasyonun olmadığını göstermektedir.

05 Mayıs 1897 tarihli *İkdam Gazetesi*'nde yer alan bilgiye göre Doktor Cemil Paşa tarafından her vagonunda sekiz yatak olacak şekilde 10 vagondan oluşan ve "Treni Mahsusa" olarak adlandırılan seksen yataklık sıhhiye treni tasarlanmıştır (51,62). Hazırlandıktan sonra Selanik'te teslim edilecek olan bu trenler haricinde

hasta ve yaralı askerlerin başka trenler vasıtasıyla gönderilememesi ve oluşturulan sıhhiye vagonlarına 80 kişiden fazla yaralı alınmaması gerektiği Üçüncü Ordu yönetimine bildirilmiştir (51,84). Kısa sürede hazırlanan ve haftada iki sefer yapacak olan bu sıhhiye treni ile Selanik'ten getirilen, 80 kişilik ilk yaralı kafilesi 07 Mayıs 1897 tarihinde Sirkeci Tren İstasyonu'na ulaşmıştır. Sirkeci Tren İstasyonu'na gelen bu yaralı kafilesi burada karşılanarak sedyelerle istimbotlara[53] bindirilerek Dolmabahçe Sarayı'na, Dolmabahçe Sarayı'ndan ise arabalar aracılığı ile Gümüşsuyu Asker Hastanesi'ne nakledilmiştir (51,84,89).

Şekil 4.15 Yaralı Gazilerin Selanik'e taşınması (44)

[53] İstimbot: (Steamboat) Filika büyüklüğünde, islimle işleyen deniz teknesi, küçük vapur

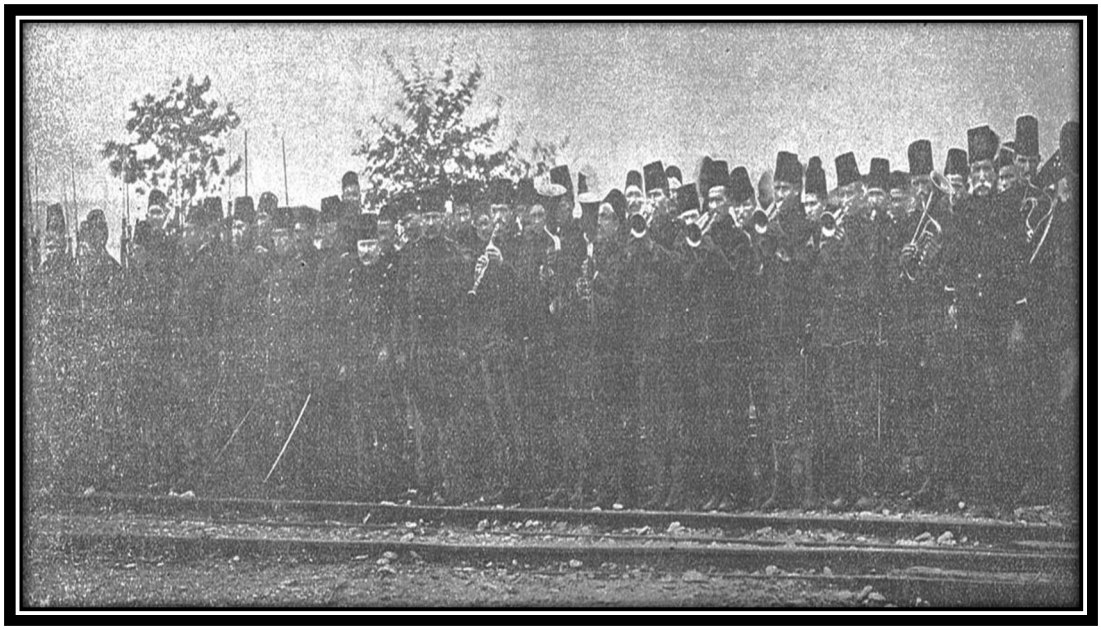

Şekil 4.16 Yenişehir'den Dersaadete gönderilen yaralı gazilerin resmi törenle karşılanması (44)

Özel olarak hazırlanan sıhhiye treninin haricinde yaralı askerlerin taşınması için vapurlar da kullanılmıştır. 27 Mayıs 1897 tarihinde Osmanlı Bankası Direktörü Edgar Vincent tarafından Doktor Lardy'e gönderilen telgrafta yaralıların tahliyesi için bir vapur temini için çaba sarfettiğini bildirmiştir (51). Doktor Lardy ise cevaben yazdığı telgrafta havaların sıcak olması ve trenle beş gün süren yolculuğun yaralı askerler açısından zorluklara neden olduğu gerekçesiyle yaralıların deniz yoluyla taşınması girişiminin takip edilmesini istemiştir (50,90). Bu girişimlerin olumlu sonuçlanmasıyla Hilal-i Ahmer Cemiyet-i tarafından kiralanan Roma vapuru 300 civarında hasta taşıyabilecek kapasitede ve hasta taşımaya uygun olacak şekilde ilaç ve malzeme ile donatılmış ve bir doktor görevlendirilerek Golos'a gönderilmiştir (51, 91).

Roma Vapuru'nun 06 Haziran 1897 tarihinde İstanbul'dan yola çıktığına dair gönderilen telgraf[54] Doktor Lardy tarafından askeri makamlara bildirilmiş, 08

[54] "*Yaralı askerleri Volo'dan İstanbul'a taşımak için bir İtalyan gemisi Kızılay Cemiyeti tarafından kiralanmıştır. Yunan hükümetiyle varılan mütareke sonucu ve Almanya Büyükelçiliği aracılığıyla, Yunan savaş gemileri yaralıları ihtiva eden gemilere dokunmayacaktır. Zikredilen geminin Volo'da (Golos) gereğinden fazla bekletilmemesi için, gemi gelmeden önce yaralıların bu şehre tahliye edilmesi gerekecektir. İrade-i Şahane'de şöyle denilmektedir: Yaralıları Volo'da (Golos)*

Haziran 1897 sabahı Golos'a ulaşan vapur burada bir gün bekledikten sonra 09 Haziran 1897 tarihinde 250 yaralı ve tüm hastane personeli ile yola çıkarak 11 Haziran 1897 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır (50).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Roma Vapuru haricinde İdare-i Mahsusa'nın Kamil Paşa, Adana ve Mekke Vapurları da yaralıların taşınması amacıyla kullanılmıştır. Adana Vapuru'nda Bahriye Kolağası Doktor İsmail Fuat Bey, Cerrah Şükrü Bey, Saltanat Vapuru Eczacısı Aleksandr Bey ve Pansumancı Mehmet Fahrettin Efendi ve Tahsin Efendi, Kamil Paşa Vapuru'nda Doktor Ali Rıza Bey, Cerrah Ömer Bey, Eczacı Ziya Bey, Pansumancı Selim Bey ve Hasan Bey, Mekke Vapuru'nda ise Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Muallim Muavini Bab-ı Vala-yı Seraskeri Hastanesi'nden Doktor İsmail Besim Bey, Humbarahane Hastanesi'nden Doktor Halil Fehmi Bey, Cerrah Hasan Bey ve Eczacı Mehmet Ali Bey görevlendirilmiştir (51).

Bu uygulamalara rağmen yaralı ve hasta askerlerin nakledilmesi hususunda savaş esnasında ciddi sorunlar yaşanmıştır. Orduda hekimlerden oluşan ve Doktor Miralay Fahri Bey'in başkanlığında Sevk-i Mecruhin Komisyonu (Yaralı Sevk Komisyonu) bulunmasına rağmen Türk Yunan Savaşı'nda yaralı kafilelerinin sevkleri için tabip olmayan subayların görevlendirilmesi organizasyon konusunda sorunlara neden olmuştur (49).

Edmond Lardy'nin 1899 yılında kaleme aldığı *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales* isimli kitapta; hastaların taşınması için gerekli olan ulaşım araçlarının yetersizliği nedeniyle hastaneye sevk edilmesi uygun görülen yaralı askerlerin yaya olarak veya at arkasında veya öküz arabalarının içinde hastanelere nakledildiği belirtilmiştir (50).

---

barındırmanın imkânları yeterli olmadığından, orada burada boş boş dolaşmamaları için tren varır varmaz gemiye götürüleceklerdir. Mareşal bu meyanda yukarıda verilen emri tatbik edecektir"(50).

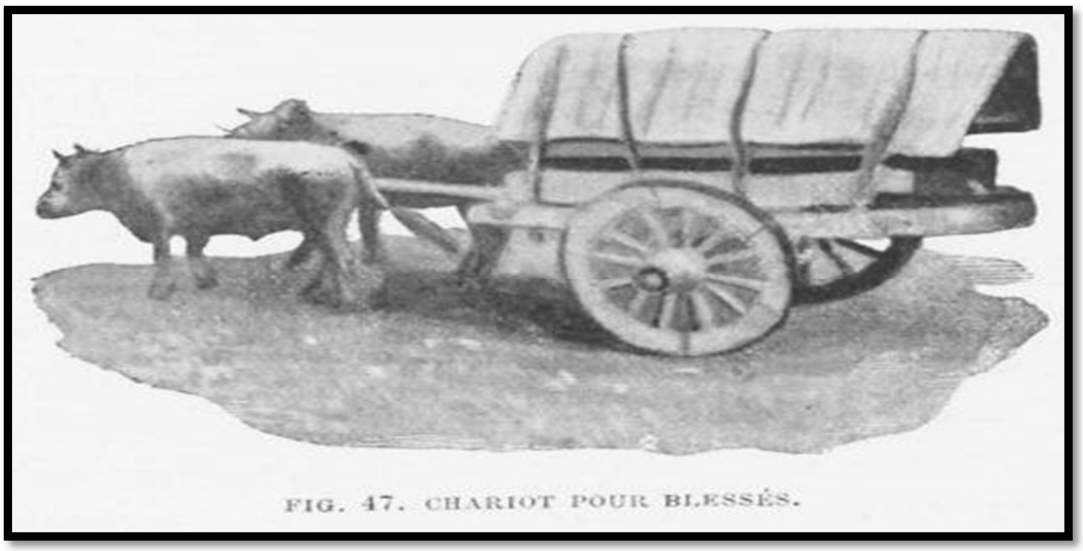

Şekil 4.15 Yaralı taşıma arabası (50).

Edmond Lardy'nin kitabında ayrıca savaş esnasında ilk yardım konusunda ciddi sorunların yaşandığı ve yaralı askerlerin ilk müdahalelerinin yapılmadan doğrudan hastanelere sevk edilmeye çalışıldığı bilgisi de yer almaktadır. Örneğin, 30 Nisan 1897 tarihinde gerçekleşen Velestin Muharebesi sonrasında yaralı askerlerin herhangi bir pansuman yapılmadan 35 kilometre mesafede bulunan Osmanlı Bankası'nın Yenişehir'de hizmet veren hastanesine gönderildiği, benzer şekilde Çatalca Muharebesi sonrasında askeri hastaneden kendilerine bir yaralının gönderildiği, muharebenin üzerinden beş gün geçmesine rağmen herhangi bir müdahalede bulunulmadığı ve yaralı askerin hastaneye ulaşmak için yaklaşık 40 kilometrelik bir mesafe katetmek durumunda kaldığı ifade edilmektedir. 05 Mayıs 1897 Çatalca Muharebesi sonrasında yaralanmış olan 52 askerin ise iki gün boyunca pansuman yapılmadan bekletildikten sonra hastaneye gönderildiği, benzer şekilde Dömeke Muharebesi sonrasında da çok sayıda yaralı askerin ulaşım araçlarının taşıma kapasitesinin tüm yaralıları taşıyacak düzeyde olmaması nedeniyle uzun süre beklemek durumunda kaldığı belirtilmiştir (50).

Hasta ve yaralıların tren istasyonlarına gelmeden önce arabalarla nakli esnasında hastaların düzensiz olarak taşındıkları, bazı hasta askerlerin çeşitli mazeretlerle arabalardan indirildiği ve yolda tek başlarına bırakıldıkları yönünde raporların gelmesi üzerine Erkan-ı Harbiye Reisliği tarafından gönderilen emirde

yeni önlemler alınarak her ne sebeple olursa olsun hasta ve yaralıların yolda indirilmemesi ve sevk edilen hastaların rahat ettirilmesinin sağlanması yönünde emir vererek hasta ve yaralı askerlerin nakillerinin sağlıklı ve düzenli bir şekilde yapılmasına çalışılmıştır (55).

Ancak alınan tüm önlemler, uyarılar ve denetimlere rağmen hasta ve yaralı naklinde sorunların yaşanmış olduğu ulaşılan bazı belgelerden anlaşılmaktadır. Örneğin, Yanya Kolordu Komutanı Ferik Osman Paşa tarafından14 Kasım 1897 tarihinde gönderilen telgrafta, 07 Kasım 1897 tarihinde Hadidiye Vapuru'nda bulunan askerlerden bir kısmının vapurda, bir kısmının da Selanik'e varışı esnasında hayatını kaybettiği ve bunların istirahatlerinin sağlanmadığı gerekçesiyle tahkikat yapıldığı, tahkikat sonucuna göre Preveze'ye gönderilmiş olan askerlerin hava muhalefeti nedeniyle iki gün vapura bindirilemeyip kalede misafir edildikleri, içlerinde yolculuğa uygun olmayanların Preveze'de tutuldukları ve bu askerlere yolculuk esnasında hizmet etmek üzere 20 askerin verildiği, vapurda görevli bir tabipten başka sağlık memurunun olmadığı, bu askerlerin yemesi için pirinç ve malzemeler verilmiş olmasına rağmen vapurda yatak ve yemek pişirecek kazan, karavana ve kaşık gibi malzeme olmadığı ifade edilmiştir (92) (EK 11).

İstasyonlara taşınan yaralı ve hasta askerler ise düzensiz bir şekilde vagonlara bindirilerek İstanbul'a gönderilmiştir (49). Havanın soğuk olması, sevk araçlarının sık sık arızalanması nedeniyle nakil sürelerinin uzaması, sevk edilmesi gereken hastaların triyajının doğru yapılamaması da yaşanan sorunların artmasına neden olmuştur.

ATASE arşivinde yer alan ve Müşir Vekili Fevzi Paşa tarafından gönderilen 15 Kasım 1897 tarihli belgede, Üsküp treniyle sevk edilen hasta askerlerin bulunduğu vagonların soğuk hava şartları nedeniyle düzeltilmesi gerektiği halde şirketin bunu dikkate almadığı ve konuyla ilgili bir komisyon gözetiminde tutanak tutulduğu bildirilmiştir (93) (EK 12).

Müşir Ethem Paşa tarafından 02 Aralık 1897 tarihinde gönderilen belgede de benzer şekilde araçların yolda sık arızalandığı, dolayısıyla iki-üç günlük mesafenin altı güne çıktığı, bu durumun da hasta askerlerin sağlık durumunu olumsuz etkilediği

ifade edilmiştir. Belgede ayrıca deniz yoluyla sevk edilecek hastaların deniz şartlarına ne kadar tahammül edip edemeyecekleri konusunda bir ayrım yapılamamasından dolayı hasta ve ölüm oranlarının artış gösterdiği, sevk edilmeyi bekleyen hastalarda oluşan ümitsizliğin sağlık durumlarını daha da kötüleştirdiği belirtilmiştir. Aynı belgede sevk edilen ve sevk edilmesi gerekmesine rağmen sevk edilmeyen hastaların ölüm oranları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre sevk edilen hastalardan %3'ü hayatını kaybetmesine rağmen, sevk edilmesi gerekmesine rağmen sevk edilemeyen hastalarda ise bu oranın %10'a çıktığı, sevk sisteminin sağlıklı yapılması halinde yüz hastadan yedisinin hayatlarının kurtarılmasının mümkün olabileceği ifade edilmiştir (94,95) (EK 13-14).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan, 30 Nisan 1897 tarihli telgrafta ise Alasonya'dan gelen yaralıların vagonlara bindirilirken şiltesiz bir şekilde bindirildiklerinden dolayı rahatsız oldukları ve bu durumun istasyonlarda bulunan yabancılara karşı da münasip olmadığı belirtilmiştir (96).

ATASE arşivindeki yer alan ve Müşir Ethem Paşa tarafından 02 Aralık 1897 tarihinde gönderilen belge, yaralı ve hasta askerlerin durumlarının stabil hale gelmeden sevk edildikleri ve kuru tahtalar üzerine yatırılarak gönderildikleri şikayetlerine cevaben yazılmış bir yazıyı içermektedir. Bu belgede; hastaların iyiliği için imkânların ötesinde büyük gayret ve fedakârlıkla çalışıldığı, ancak tüm çabalara rağmen istenen düzeyde sağlık hizmeti verilemediği, bunun da geçmişte yaşanan bazı ümit kırıcı olaylar, personel ve malzeme eksikliklerinden kaynaklandığı ifade edilmiştir (75).

Hasta askerlerin kış şartlarında uygun olmayan kıyafetlerle sevk edilmeleri konusunda yapılan şikâyetlere cevaben 01 Aralık 1897 tarihinde Ferik Abdurrahman Paşa ve Ferik Mazhar Paşa tarafından gönderilen belgede ise; askerlerin askeri elbiseleri olmadan sevk edildikleri yönündeki iddiaların gerçek olmadığı, yapılan incelemeler sonucunda askerlerin kendilerine verilen elbiseleri memleketlerine götürmek üzere torbada saklayarak eski elbiselerini giydikleri belirtilmiştir (97) (EK 15).

ATESE arşivinde bulunan başka bir belgede de Yanya Kolordusu'nda hasta ve yaralıların sevkleri ile ilgili benzer şikâyetlerin gündeme gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yanya Kolordu Kumandanı Ferik Osman Paşa tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 05 Aralık 1897 tarihli telgrafta; hasta askerlerin gerektiği zamanda sevk edilmeleri için gece gündüz çalışılmasına rağmen herhangi bir inceleme yapılmaksızın yalan ihbarda bulunulduğu ve bu yalan ihbarda bulunanların tutuklanması gerektiği belirtilmiştir (98).

1897 yılının Kasım ve Aralık ayına ait yukarıdaki belgeler ateşkesin üzerinden yaklaşık beş ay geçmiş olmasına rağmen hasta ve yaralıların karayolu, demiryolu ve deniz yoluyla naklinde yaşanan sorunların devam ettiğini göstermektedir.

Hasta ve yaralıların ilk müdahalelerinin yapılarak savaş alanından hızlı bir şekilde uzaklaştırılması, cephe gerisinde bulunan hastanelerde tedavilerinin yapılarak gerekli hastaların büyük hastanelere gönderilmesi için savaşın başlangıcında bir hasta nakil planı yapılmasına rağmen bu plana çok fazla uyulamadığı görülmektedir. Yaralıların savaş alanından hastanelere taşınması aşamasında ulaşım araçlarının yetersizliği nedeniyle hastalar bekletilmiş veya yaya olarak hastanelere gönderilmiştir. Teselya ve Epir bölgesinden İstanbul'a taşınması aşamasında da vapurlar ve hasta taşımak amacıyla düzenlenmiş olan trenler kullanılmış ancak sık sık arızalanmaları ve kış şartlarına uygun bir şekilde düzenlenmediklerinden sorunlar yaşanmıştır.

4.5 BULAŞICI HASTALIKLAR VE SAĞLIK İSTATİSTİKLERİ

Türk - Yunan Savaşı'nda savaşın doğası gereği muharebe esnasında yaşanan yaralanmalar haricinde, gerek fiili savaşın sürdüğü dönemde gerekse Kesin Barış Antlaşması'nın imzalanıp bölgenin boşaltıldığı döneme kadar geçen 15 aylık sürede bulaşıcı ve salgın hastalıklara bağlı olarak çok büyük sorunlar yaşanmıştır. Kemal Özbay'a göre bu savaşta görev yapan hekimler genellikle yaralanan ve hastalanan erlerin tedavisi için çaba göstermiş, ancak bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele konusunda eğitim ve tecrübe yetersizliğinden dolayı etkili olamamışlardır. Bu nedenle birçok asker gerek yetersiz bakım gerekse bulaşıcı hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmiştir (16).

Savaşta görev yapan askeri doktorlarla ilgili olarak Edmond Lardy de kitabında "*Alasonya'da yaralılar iyice tedavi edildiler ama bunlara merkezi bir hastanede bakıldı, bu hizmet iyi yapılıyor. Türklerin yeterli bilgiye sahip askeri doktorları var ama bu doktorlardan hiçbiri sefer sağlık hizmetini bilmiyor, bu konuda hiçbir fikirleri yok*" ifadesini kullanmıştır (50).

Savaşın başlangıcından itibaren aktif çatışmaların devam ettiği yaklaşık bir aylık süre zarfında çok fazla salgın hastalık bildirilmemiştir. Doktor Lardy'nin kitabında Serfiçe'de konakladığı dönemde (27 Nisan 1897) hastanede yatan hasta sayısının az olduğunu, bronşit, zatürre, tifo ateşi, verem ve sıtmadan dolayı hastanede yatan hasta bulunduğunu, 50.000'den fazla askerin geçtiği bir bölgede bu sayının iyiye işaret ettiğini ifade etmektedir (50).

Ancak ateşkesin ilan edildiği 19 Mayıs 1897 tarihinden Haziran ayının sonlarına doğru hayatını kaybeden asker sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu durum aynı kitapta "*Bu kaydedilmesi gereken bir olay ki Türkler sefer süresince çok az hastalanmalarına rağmen Haziran sonunda insanlar sinekler gibi ölmeye başladı. 6 ay içinde toplam sayının %20'si, yani en az 15.000 kişi hastalıktan öldü."* ifadesiyle anlatılmaktadır. Aynı kitapta bu ölümlerin nedeni şu ifadelerle anlatılmıştır; "*Ateşli tifoyu andıran ama tahribi çok daha büyük olan sıtma nedeniyle öldüler. Bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü Bongovski Paşa, Teselya'da su kaynaklarıyla ilgileniyordu ve kaynakta kir bulmuştu her şey iyi giderken birden onu*

dinlememeye başladık ve özellikle Çatalca ve Dömeke'de imamlar ölüleri kaynakların altına gömmeye başladı. Bongovski Paşa'yı dinleyerek insanların hayatını kurtarmış olurduk ancak onun orduya faydasını Sultan hiçbir zaman bilemeyecek" (50).

Hasta asker sayısının artmasının nedeni olarak hava, su ve iklimsel faktörler düşünülmüş ve humma-i naibe (nöbetli ateş) tanısı ile hastalar tedavi edilmeye çalışılmıştır. Nitekim ATASE arşivinde yer alan ve Müşir Ethem Paşa tarafından 02 Aralık 1897 tarihinde gönderilen belgede; birliklerde önemli bir bulaşıcı hastalık görülmemesine rağmen havanın soğukluğu nedeniyle bazı hastalıkların ortaya çıktığı ve bu hastalıkların sıhhiye heyetinin görevlerini yapmadığından dolayı olmadığı, el birliğiyle çalışılmasına rağmen bazı hastalıkların önüne geçilemediği, hastane mevcutlarının artması sonucu hastaların çoğu zaman ayaktan tedavi edilmek zorunda kalındığı, raporların gelmemesi nedeniyle sevkleri yapılamayan ve hava değişiminden dönen askerlerin durumlarının daha kötüye gittiği belirtilmiştir (94).

Kemal Özbay'ın *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneler* kitabında, savaş esnasında görev yapan ve Gureba Hastanesi'nin dâhiliye hekimi olan Doktor Hacı Kemal Bey'in tanısı konulamayarak genellikle Humma-i Naibe olarak tedavi edilen hastalıkların aslında malarya, tifüs, tifo ve dizanteri gibi hastalıklar olduğunu ifade ettiğini ve "*Harbin sonuna doğru ordugâhlar birer mezarlık haline gelmişti*" şeklindeki ifadesine yer vermiştir. Kitapta ayrıca Abdülkadir Noyan'ın, Alasonya Hastaneleri'nde yüzlerce tifolu hastanın yattığı ifadesi de yer almaktadır (16).

Abdülkadir Noyan, 1926 yılında yazmış olduğu "*Askeri Hıfzısıhha*" isimli kitabında savaşın başlangıcından Türk Ordusu'nun bölgeden çekildiği döneme kadar geçen sürede bulaşıcı hastalıklara bağlı ölen asker sayısının muharebeler esnasında hayatını kaybeden asker sayısının yaklaşık 11-12 katı olduğunu belirtmiştir (99). 28.000 – 30.000 civarında askerin salgın hastalığa bağlı olarak hayatını kaybettiği orduda (16,100,101), Üçüncü Kolordu hekimi Miralay Hacı Hasan Hayri, Binbaşı Zühtü Bey, Binbaşı Yaver Ahmet Bey, Mehmet Tevfik Bey, Nurettin Ramiz Bey gibi doktorlar dâhil olmak üzere (16) 35 hekim lekeli hummaya bağlı olarak hayatını kaybetmiştir (101).

Aslında ateşkes döneminde savaş bölgesindeki birlik ve hastanelerdeki çok sayıdaki hasta ve meydana gelen yüksek ölüm sayılarının sıhhiye reisliği ve müfettişliğinin dikkatini çekmiş olduğu ve bu konunun araştırılmış ancak birliklerden gönderilen belgelerde ısrarla salgın hastalığın bulunmadığı ifade edilmiştir.

Nitekim ATASE arşivinde yer alan ve yukarıda bahsettiğimiz Müşir Ethem Paşa tarafından 02 Aralık 1897 tarihinde gönderilen yazının bir benzeri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde de yer almaktadır. Savaşın fiili olarak bitmesinden yaklaşık dokuz ay sonra 25 Şubat 1898 tarihinde Müşir Ethem Paşa tarafından gönderilen yazıda; hastaların büyük kısmının yaralı ve az bir kısmının da basit hastalıklardan olmak üzere 300 civarında olduğu, tıbbi tedbirlerin alınmasına gerek olmadığı, hekim ve hasta bakıcıların hastaların bakımı için özenle çalıştıklarının anlaşıldığını, hasta ve yaralı askerlerin refah ve istirahatlerinin temini için büyük özen gösterildiği ve bahsedildiği gibi bir bulaşıcı hastalık olsaydı gerekli tedbirlerin hemen alınabileceği belirtilmiştir. Yazının devamında müfettişlikçe bahsedilen vakaların tifo olmadığı, mevsim gereği ve Teselya kıtasının çamurlu olması nedeniyle Yenişehir ve diğer mevki hastanelerinde her ne kadar tifo şüphesi ile hastalar yatsa da bu hastalıkların basit hastalıklar gibi tesadüften ibaret olduğu, Yenişehir Hastanesi'nde tifodan dolayı sadece 20 askerin yatıyor olmasının da bulaşıcı hastalık bulunduğuna kanıt olarak gösterilemeyeceği ifade edilmiştir. Belgede ayrıca İstanbul'dan gönderilmiş olan 25 doktordan 14'ünün vefat etmesi ile ilgili olarak ordunun Teselya'ya gelişinden bu tarihe kadar 18 sıhhiye memurunun hayatını kaybettiğini, bunlardan birinin verem, üçünün kalp hastalığı, birinin istiska (susama, vücutta su toplaması) nedeniyle 13 kişinin ise tifo benzeri ateşten hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. Yenişehir Hastanesi'nin mevcudunun dokuz bini geçtiği zamanda bile böyle bir hastalığının ortaya çıkmadığını, hazır mevcudun 1.445 olması ve hastaların tüm yiyecek, içecek, giyim, ilaç ve tedavilerinin çok iyi bir şekilde olması nedeniyle bir salgının söz konusu olamayacağı, ordu hastanelerinin dünkü mevcudunun 2.576 olduğu ve 8 askerin hayatını kaybettiği, bu ölümlerin dahi basit hastalıklardan dolayı olduğu belirtilmiştir (102) (EK 16).

Müşir Ethem Paşa tarafından, 17 Mart 1898 tarihinde Teselya bölgesinde bulaşıcı hastalıkların bulunduğu söylentilerine cevaben gönderilmiş olan yazıda ise;

orduda tifo gibi müstevli hastalıkların olmadığı gibi bu tarz hastalıkların oluşumu hakkında dolaşan söylentileri yalanlamak üzere gayrimüslim yerli hekimlerden bir kaçına da hastaneler gezdirilerek, bulaşıcı hastalık olmadığına dair rapor hazırlamalarını isteme düşüncesinde olduğunu, Golos Limanı'nda bulunan Fransız Savaş Gemileri Kumandanı ile yapmış olduğu konuşmada, Fransız komutanın Yunanistan'ın bazı bölgelerinde çiçek hastalığının olduğunu söylemesi üzerine ordu hastanelerinde bulaşıcı hastalık olmadığına ve bu günlerde hastaneleri gezme arzusunda bulunduğunu, isterse kendisi ve gemi tabibinin de gelmelerini teklif ettiğini, bu teklifin memnuniyetle karşılandığını, gayrimüslim yerli tabipler ve Fransız gemi hekimlerinden alınacak raporlarını da arz etmek ve bu vesile ile hastalık hakkındaki söylentilerin haksızlığını ortaya koymak için akşama yine dönmek üzere iki güne kadar Yenişehir'e gideceğini bildirmiştir (103) (EK 17)

ATASE arşivinde bulunan ve Golos Gureba Hastanesi'nin 13 Şubat 1898 – 06 Mart 1898 tarihleri arasındaki sağlıkla ilgili istatistiklerinin yer aldığı 18 belgede, belirtilen tarihler arasında 2.684 hastanın yatırıldığı, bu dönemde 121 yeni hasta girişinin olduğu ve 33 kişinin hayatını kaybettiği ifade edilmektedir. Belgelerde hayatını kaybeden 33 kişiden 26'sı zayıflık-kaşeksi, ikisi zatürre, üçü tifo ve tifo benzeri ateş nedeniyle hayatını kaybetmiş, iki kişinin ise ölüm nedeni belirtilmemiştir (104-121).

ATASE arşivinde bulunan Tırhala Hastanesi (13 Kasım 1897 – 12 Aralık) (122), Kozköy Hamidiye Hastanesi (13 Kasım 1897 – 12 Ocak 1898 ve 13 Şubat – 12 Mart 1898) (123,124,125), Katrin Mevki Hastanesi (13 Şubat - 12 Mart 1898) (54), Kardiça, Dominik, Alasonya hastanelerine (13 Mart – 12 Nisan 1898) (58,126,127) ait hastane istatistiklerine ait belgelerde ise mevcut tarihler dâhilinde 811 hastanın yatırıldığı, 543 hastanın taburcu edildiği ve 37 hastanın hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Hayatını kaybeden 37 askerin büyük çoğunluğu zatürre ve zayıflık nedeniyle hayatını kaybetmiş, bu hastalıklar haricinde menenjit, sıtma, tifo, kalp hastalığı, karaciğer sirozu ve albuminüri nedeniyle de hayatlarını kaybetmişlerdir (54,58,122-127).

Hastanelerin imkânlarının yetersiz olması, zaman zaman hasta askerlere ilaç ve yemek dahi verilememesi, malzeme eksikliğine bağlı olarak aynı yatak çarşafında

40 erin hayatını kaybetmesi gibi durumlar, salgın hastalıkların önüne geçilememesine ve salgın hastalığa bağlı ölümlerin artmasına neden olmuştur (16).

Edmond Lardy'nin kitabında, yaralanmış olan askerlerin savaş alanında uzun süre beklemelerinin ve hastanelerde zamanında müdahalenin yapılamamasının askerlerde septisemi ve kangren vakalarının sıklıkla görülmesine neden olduğunu belirtmiştir (50). Nitekim Müşir Ethem Paşa'ya gönderilen bir yazıda kangren nedeniyle hastaların çok acı çektikleri ve yaralılarda kangren oluşmaması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği rapor edilmiştir. Bunun üzerine, bütün hastanelere yazı gönderilerek gerekli önlemlerin alınması istenmiştir (55).

Kolordu Komutanı Halil Fehmi Bey tarafından gönderilen bir yazıda ise Dömeke Hastanesi'nde tifo ateşinin görüldüğü, bu hastaların karantina altına alınarak tedavi edildikleri, iyileşenlerin tıbbi gerekçelerle başka bir bölgeye gönderilen hastalarla değiştirileceği bildirilmiştir (55).

Ferik Ömer Neşet Paşa tarafından 21 Ekim 1897 tarihinde gönderilen telgrafta ise askerlerin sağlıklarını korumaları için yapılması gerekli hususlar anlatılmasına rağmen hasta sayısının giderek arttığı, bir önceki gün 216 askerin hasta olduğu, 50 askerin hastaneye sevk edilerek kalanların ayaktan tedavi edildiği ve bu sayının dikkat çekici olduğu bildirilmiştir (128).

Alasonya Ordusu'nda hastaneye girişi yapılan hasta ve yaralıların ölüm oranı % 5.4 olarak ifade edilmektedir. Yanya Kolordusu'nda ise hasta olanların % 2'nin altında, ölenlerin de 1/4000'nin altında olduğu ifade edilmektedir. Ancak Loros'un havasının ağır olması nedeniyle Loros'taki ölüm oranı Temmuz 1897 tarihinden sonra artış göstermiş (28), Hummayi Naibe tanısıyla tedavi edilmeye çalışılan subay ve askerin ölümlerinin önüne geçilememesi sonucu (16) burada bulunan hastalar 15 günde bir etrafta havası iyi olan birliklere gönderilmişlerdir (28).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 16 Mayıs 1897 tarihli Müşir Hüseyin Fevzi tarafından gönderilen telgrafta; yedisi er ve biri subay olmak üzere sekiz Yunan esirinden, subay esirin idrak'ül ri'e (akciğer hastalığı) hastalığına bağlı olarak Selanik Asker Hastanesi'nde hayatını kaybettiği, kalan yedi Yunan esiri ile

birlikte üç askerin daha tedavi altında olduğu, başka yaralı veya hasta Yunan esiri varsa bunların da Türk yaralıları ile beraber tedavi edilecekleri bildirilmiştir (129).

Bu hastalıklar haricinde Osmanlı Bankası'nın sağlık ekibi tarafından Yenişehir'de hizmet verdikleri hastanede ve Tırnova Asker Hastanesi'nde de zatürre vakaları gözlendiği, yine bu hastanede tetanoz ve enfeksiyon riski bulunduğunun bildirilmesi üzerine önlem alındığı, hastane yönetimince sterilizasyon ve ameliyat sonrası bakıma önem verilerek tentürdiyot ve fenolün yara pansumanı olarak kullanılmasıyla ameliyat sonrası enfeksiyon ve tetanoz riskinin azaltıldığı ifade edilmiştir (50).

Aktif savaş evresi (17 Nisan - 19 Mayıs 1897) hasta ve yaralı kayıtları ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerde; 19 Nisan 1897 tarihinde İstanbul'a gönderilen ilk yaralı kafilesinde 246 (51,130), 29 Nisan 1897 tarihindeki ikinci yaralı kafilesinde ise 266 yaralı askerin bulunduğu bilgisi yer almaktadır (131,132). 30 Nisan 1897 tarihinde gönderilen bir telgrafta ise toplamda 440 yaralının Selanik'e geldikleri ve bunların İstanbul'a gönderildiği bildirilmiştir (96) . Bir diğer belgede ise 01 Mayıs 1897 tarihinde altısı ağır yaralı olmak üzere 177 yaralının İstanbul'a geldiği, bunların Operatör Doktor Ferik Cemil Paşa tarafından muayeneleri yapıldıktan sonra Yıldız Asker Hastanesi'ne yatırıldığı belirtilmiştir 133).

07 Mayıs 1897 tarihinde Grohman tarafından gönderilen telgrafta; Selanik Asker Hastanesi'ne getirilen büyük çoğunluğu baş ve ellerinden yaralanmış olan 154 yaralının hastaneye yatırıldığı (134), 09 Mayıs 1897 tarihli *İkdam Gazetesi*'nde yer alan bir haberde ise; hasta ve yaralı taşımak üzere hazırlanan özel sıhhiye treni ile İstanbul'a gelen 80 yaralının Gümüşsuyu Asker Hastanesi'ne yatırıldığı belirtilmiştir (84).

12 Mayıs 1897 tarihli *İkdam Gazetesi'nde*, 11 Mayıs 1897 tarihinde dördüncü kafile ile gelen 65 yaralı askerden 55'inin Yıldız Asker Hastanesi'ne, 10'unun ise Gümüşsuyu Asker Hastanesi'ne yatırıldığı ifade edilmiştir (68).

11 Mayıs 1897 tarihli bir belgede ise Harbiye Kolağası Ali Rıza Efendi ve bir Mülazım kumandasında 51 askerin muhafazasında 158 esir Yunan askerini taşıyan

trenle birlikte 88 hasta askerin İstanbul'a gönderildiği, Sirkeci Tren İstasyonu'nda indirildikten sonra akşamdan hazırlanmış araçlarla Maltepe Hastanesi'ne sevk edildikleri belirtilmiştir (135).

12 Mayıs 1897 tarihinde Reuter Ajansı'na gönderilen bir telgrafta, bu tarihe kadar toplamda 38'i subay toplam 777 civarında yaralının İstanbul'daki hastanelere getirildiği belirtilmiştir (136).

09 Haziran 1897 tarihinde Golos'dan hareket eden Roma Vapuru ile Çatalca Hastanesi'nden dört binbaşı, 11 subay ve 189 er ile beraber Osmanlı Bankası'nın tarafından idare edilen Yenişehir Hastanesi'nden dört subay ve 47 er olmak üzere toplam 255 yaralı[55] Operatör Muavini Yüzbaşı Lebib Efendi refakatinde 11 Haziran 1897 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır (137).

Savaş alanında meydana gelen yaralanmaların cinsi, yaralanma bölgesi ve yapılan cerrahi girişimler ile ilgili askeri hastanelere ait düzenli bir kayda ulaşılamamıştır. Ancak Rusya Kızılhaç Cemiyeti'nin Çatalca'daki ve Osmanlı Bankası'nın Yenişehir'deki hastanesinde yaralılara uygulanmış cerrahi müdahalelerle ilgili ayrıntılı açıklamalar mevcuttur.

Rusya Kızılhaç Cemiyeti'nin Çatalca'da bulunan hastanesinde 06 Mayıs 1897 - 05 Haziran 1897 tarihleri arasında 300 hastaya müdahalede bulunulmuş, 38 hasta ise yatırılarak tedavi edilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Fransızca belgede bu 38 hastadan sekizinde kafa, altısında üst ekstremite, üçünde göğüs, üçünde karın ve 18'inde alt ekstremite yaralanması bulunduğu, müdahale edilen 38 yaralıdan altısının iyileşerek taburcu edildiği, altısının hayatını kaybettiği, 26'sının ise İstanbul'a sevk edilmek üzere Yenişehir ve Golos'a nakledildiği belirtilmektedir (86) (EK 18,19).

[55] Yaralı sayısı ile ilgili olarak 12 Haziran 1897 tarihli İkdam Gazetesi'nde (241) Roma Vapuru ile 250 yaralının getirildiği ifade edilmesine rağmen rütbelerine göre sayıları verilen yaralılar toplandığında (232 er, dört binbaşı, 1 kolağası, yedi yüzbaşı, bir mülazım-ı evvel ve bir mülazım-ı sani) bu sayı 246 olmaktadır. Nuran Yıldırım'ın *"14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar"* kitabında bu sayı 232 er, 16 subay, dört binbaşı olmak üzere toplam 252 kişi olarak ifade edilmektedir (51). Doktor Lardy'nin kitabında ise 250 yaralı, Osmanlı Bankası personeli ve Kızılay'ın doktorlarının bulunduğu ifade edilmektedir (50). 09 Haziran 1897 tarih ve BOA.Y..MTV.159/172 numaralı belgede ise 09 Haziran 1897 tarihinde Golos'tan vapurla gönderilen yaralı sayısı 255 olarak ifade edilmektedir (137).

Osmanlı Bankası'nın Yenişehir'deki hastanesinde yapılan cerrahi işlemlerle ilgili olarak ise Doktor Lardy'nin *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales* kitabında 30 Nisan – 24 Mayıs 1897 tarihleri arasında Velestin, Çatalca ve Dömeke Muharebelerinde yaralanmış olan 461 yaralıya cerrahi müdahalede bulunulduğu ifade edilmektedir. EK 20'de tablo halinde sunulan 461 yaralının 45'inde kafa yaralanması, 66'sında göğüs yaralanması, 20'sinda karın ve pelvis yaralanması, 132'sinde üst ekstremite yaralanması, 175'inde alt ekstremite yaralanması ve 23'ünde ise çoklu yaralanma tespit edildiği belirtilmiştir (50). Her iki belgede de hastaların isimleri, rütbeleri, yaralanma tarihleri ve yapılan cerrahi işlemler ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Osmanlı Bankası tarafından Yenişehir'de faaliyet gösteren hastanede görevli olan Doktor Edmond Lardy tarafından savaş sonrasında yazılmış olan kitapta, yaralanmış olan askerlerin ismi, rütbesi, görev yaptığı birlik, yaralandığı çatışma, yaralanmanın cinsi ve yapılan cerrahi ayrıntılı olarak belirtilmiştir (50) (Tablo 4.3) (EK 21).

Tablo 4.3 Osmanlı Bankası Hastanesi tarafından hazırlanan yaralı istatistikleri (50).

	Kafatası	Yüz	Boyun	Göğüs	Karın, pelvis	Genital Bölge	Omuz	Kol	Dirsek	Önkol
Yaralı sayısı	13	22	10	67	19	0	27	26	15	39
Yara sayısı	14	23	10	76	20	5	30	34	15	41
Yumuşak doku yaralanması	5	12	8	57	10	5	24	29	6	27
Kırıklar	2	11	2	0	0	0	0	5	0	14
Kemik lezyonları, kırıksız	0	0	0	2	2	0	5	0	0	0
Eklem	0	0	0	0	0	0	1	0	9	0
Büyük kavite içine işlemiş yara	7	0	0	17	8	0	0	0	0	0
Ölü Sayısı	2	1	0	4	6	0	0	0	0	0
Ameliyat Sayısı	3	10	2	3	1	0	0	3	8	3
Laparotomi	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Ampiyem	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0
Amputasyon	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Parmakların ampustasyonu ve exart.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rezeksiyon	0	7	0	0	0	0	0	0	6	0
Artrotomi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sekestrektomi	0	3	2	0	0	0	0	2	1	3
Trepanasyon	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ekstraksiyon (Deforme olmuş mermi)	2	0	2	5	1	0	1	0	2	2
Ekstraksiyon (Deforme olmamış mermi)	0	0	1	13	1	0	2	3	0	0
Çıkarılmamış mermi	4	2	0	1	1	0	0	0	0	0
Top Kontüzyonu	1	0	2	22	0	0	4	5	1	0
Şarapnel Çıkarma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Düşük Kalibreli Mermi	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1
Ağır Silah Yaralanmaları	0	3	0	7	0	0	0	1	2	1
TOPLAM	56	94	39	278	71	10	94	109	67	132

	Bilek	El	Kalça	Uyluk	Diz	Bacak	Ayak	Çoklu Yarl.	Toplam	%
Yaralı sayısı	4	17	35	77	12	31	17	22	453	0
Yara sayısı (*)	7	21	44	101	12	42	21	13	529	0
Yumuşak doku yaralanması (**)	3	16	44	97	3	33	10	13	402	75.5
Kırıklar	0	4	0	4	0	3	3	0	48	9.2
Kemik lezyonları, kırıksız	0	0	0	0	0	6	0		15	2.8
Eklem	4	1	0	0	9	0	8	0	32	6.1
Büyük kavite içine işlemiş yara	0	0	0	0	0	0	0	0	32	6.1
Ölü Sayısı	0	0	0	0	0	0	0	0	13	2.8
Ameliyat Sayısı	2	4	0	2	4	2	5	0	52	11.4
Laparotomi	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Ampiyem	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Amputasyon	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Parmakların ampustasyonu ve exart.	0	3	0	0	0	0	1	0	4	0
Rezeksiyon	2	1	0	0	1	0	0	0	17	
Artrotomi	0	0	0	0	3	0	0	0	3	0
Sekestrektomi	0	0	0	2	0	1	4	0	18	0
Trepanasyon	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Ekstraksiyon (Deforme olmuş mermi)	0	0	3	5	0	8	0	0	31	6.8
Ekstraksiyon (Deforme olmamış mermi)	0	0	7	6	1	3	1	0	38	8.3
Çıkarılmamış mermi	0	1	0	0	1	0	1	0	11	2.4
Top Kontüzyonu (***)	0	3	4	5	1	1	3	0	52	12.5
Şarapnel Çıkarma	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0.4
Düşük Kalibreli Mermi	1	0	0	1	1	0	0	0	8	1.7
Ağır Silah Yaralanmaları (****)	1	1	3	4	0	5	0	3	31	6.1
TOPLAM	24	72	140	305	48	135	74	51	1799	

* Yara sayısı hesaplanırken toplamda 529 olması gereken sayı kitapta 519 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

** Yumuşak Doku Yaralanması hesaplanırken toplamda 402 olması gereken sayı kitapta 302 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

***Top Kontüzyonu hesaplanırken toplamda 52 olması gereken sayı kitapta 57 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

**** Ağır Silah Yaralanmaları hesaplanırken toplamda 31 olması gereken sayı kitapta 32 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

13 Haziran 1897 tarihli bir belgede, 11 Haziran 1897 tarihinde Karaferya Asker Hastanesi'nde bulunan 85 yaralı askerin Selanik Asker Hastanesi'ne sevk edildiği ve yeni gelecek hastalar için Karaferya Asker Hastanesi'nde yer açıldığı ifade edilmiştir (138). Bu belgede yer alan bilgilerden çatışmalar sona ermesine rağmen hastanelere hasta ve yaralıların gelmeye devam ettiğini ve gelen hastalara yer açmak üzere bazı hastaların diğer hastanelere sevk edildiği anlaşılmaktadır.

Servet-i Fünun Dergisi'nin 8 Temmuz 1897 tarihli sayısında, 08 Temmuz 1897 tarihine kadar Yıldız Asker Hastanesi'ne 1.438 hasta ve yaralı yatırıldığı, bunlardan 598'inin iyileştiği, 18'inin ise vefat ettiği (61), ATASE arşivindeki bir başka belgede ise 17 Kasım 1897 tarihinde Galus'tan Adana Vapuru ile sevk edilen 430 hasta askerin körfez iskelelerine ulaştığı bilgileri yer almaktadır (139). Bu bilgiler ise çatışmalar sona ermesine rağmen en son hasta ve yaralı sevk basamağı olan hastaneye yoğun bir hasta sevkinin devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi'nin 1927 yılında yayınladığı *Türk-Yunan Harbi* ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan *1897 Osmanlı Yunan Harbi* kitaplarında; ateşkes imzalandıktan sonra 1.699 yaralı ve 29.328 hastanın demiryolu ile Yenişehir'den Golos'a getirildiği, buradan da Kızılay'a ait vapurlarla sevk edildiği belirtilmektedir (28,53). Ateşkesten sonra savaş bölgesindeki hasta ve yaralıların tahliyesine ilişkin bu bilgi, o dönem için çatışmalarda yaralanma ve savaş şartlarında hastalanma oranlarını anlamak açısından önemlidir. Buna göre savaşta yaralanan her bir askere karşı yaklaşık 17 askerin hastalanmış olduğunu sonucu ortaya çıkmaktadır.

19 Mayıs 1897 tarihinde imzalanan ateşkes sonrasında savaş bölgesi ve İstanbul'daki hastanelere yatırılmış olan hasta ve yaralı kayıtları incelendiğinde, bölgenin boşaltıldığı 07 Haziran 1898 tarihine kadar süren ateşkes evresine ait birçok istatistik kaydına ulaşılmıştır. Ancak bu kayıtlar düzenli ve sürekli bilgileri içermediğinden sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün olamamıştır. Bu istatistikler, kayıtlarda belirtilen zaman diliminde ve hastanelerin bulunduğu bölgelerdeki askeri birliklerin sağlık durumu ile ilgili bir fikir vermektedir. Bu nedenle ulaşılabilen tüm istatistikler derlenerek tezde kullanılmıştır.

ATASE arşivinde bulunan ve 19 Mayıs 1897 ile 07 Haziran 1898 tarihleri arasındaki ateşkes sürecinde savaş bölgesindeki bazı askeri hastanelerin hasta istatistiklerinde yer alan bu bilgiler uygun şekilde birleştirerek tablolar halinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.4'te yer alan ve 18 Kasım - 04 Aralık 1897 tarihlerinde Yenişehir Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakılacak olursa; 16 günlük sürede günde ortalama 365 yeni hasta girişi, 395 taburcu, 65 ölüm ve günlük ortalama 5.542 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir. Savaş durumu devam etmesine rağmen çatışmaların olmadığı bir dönemde 16 günlük sürede, bir askeri hastaneye toplam 5.847 yeni hasta girişinin olması, bu süre zarfında toplam 1.038 hastanın yaşamını yitirmesi ve günlük ortalama 6.390 yatan hastanın bulunması ciddi bir sağlık sorunu veya bir salgının olduğunu göstermektedir (140-149) (EK 22-31). Ancak resmi kayıtlara yansıyan raporlarda bu derece yüksek hastalık ve ölüm oranlarının bir türlü salgın olarak görülmemeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.5'te verilen ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasındaki aynı hastanenin hasta istatistiklerine baktığımızda; 21 günlük sürede günde ortalama 177 yeni hasta girişi, 117 taburcu, 16 ölüm ve günlük ortalama 1.812 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170) (EK 32-52). Aynı hastanenin yaklaşık 40 gün sonraki hasta istatistiklerindeki bu düşüş sağlık sorununun veya salgın hastalığın giderek azaldığını göstermektedir.

Tablo 4.4 Yenişehir Hastanesi istatistikleri (18 Kasım - 04 Aralık 1897) (140-149).

TARİH	GELEN	DÜNDEN KALAN	TOPLAM	HURUÇ	ÖLEN	KALAN
18 Kasım 1897	482	7007	7489	853	75	6561
19 Kasım 1897	413	6561	6974	321	56	6598
20 Kasım 1897	262	6597	6859	629	50	6180
21 Kasım 1897	494	6180	6674	225	67	6382
22 Kasım 1897	577	6382	6959	876	43	6040
23 Kasım 1897	249	6040	6289	195	64	6130
24 Kasım 1897	70	6030	6100	221	52	5872
25 Kasım 1897	598	5827	6425	579	53	5793
26 Kasım 1897	398	5793	6191	468	87	5636
27 Kasım 1897	446	5636	6082	174	82	5826
28 Kasım 1897	266	5826	6092	218	51	5823
29 Kasım 1897	343	5823	6166	220	73	5873
01 Aralık 1897	259	5873	6132	186	74	5872
02 Aralık 1897	429	5872	6301	809	59	5433
03 Aralık 1897	317	5433	5750	155	83	5713
04 Aralık 1897	244	5512	5756	190	69	5497

Tablo 4.5 Yenişehir Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	2612	78	2690	44	31	2615
14 Ocak 1898	2615	25	2506	736	20	1884
15 Ocak 1898	1884	71	1955	357	20	1587
16 Ocak 1898	1587	74	1651	34	19	1599
17 Ocak 1898	1599	219	1818	30	18	1770
19 Ocak 1898	1675	108	1873	391	24	1458
20 Ocak 1898	1458	173	1631	118	14	1499
21 Ocak 1898	1480	87	1567	20	14	1533
22 Ocak 1898	1533	185	1718	47	14	1657
23 Ocak 1898	1657	123	1780	31	21	1728
24 Ocak 1898	1728	212	1945	32	13	1895
25 Ocak 1898	1895	66	1961	56	16	1889
26 Ocak 1898	1889	165	2054	36	14	2004
27 Ocak 1898	2004	169	2173	65	16	2095
28 Ocak 1898	2092	99	2191	91	11	2089
30 Ocak 1898	1911	110	2021	96	22	1903
6 Şubat 1898	1644	135	1779	49	8	1722
7 Şubat 1898	1722	99	1821	61	16	1744
8 Şubat 1898	1744	85	1829	68	10	1751
9 Şubat 1898	1751	107	1858	47	5	1806
10 Şubat 1898	1806	71	1877	51	11	1815

Tablo 4.6'da yer alan ve 06 Kasım - 06 Aralık 1897 tarihleri arasında Yanya Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; bir aylık sürede günde ortalama 74 yeni hasta girişi, 81 taburcu, 12 ölüm ve günlük ortalama 176 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (171-174).

Tablo 4.6 Yanya Hastanesi istatistikleri (06 Kasım - 06 Aralık 1897) (171-174).

TARİH	GELEN	HURUÇ	ÖLEN	KALAN
06 - 11 Kasım 1897	123	580	67	1190
12 - 20 Kasım 1897	663	605	87	1150
21 - 28 Kasım 1897	690	544	76	1480
28 - 06 Aralık 1897	725	684	115	1444

Tablo 4.7'de alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Alasonya Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 3 yeni hasta girişi, 4 taburcu, 0.4 ölüm ve günlük ortalama 83 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.7 Alasonya Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	87	3	90	2	1	87
14 Ocak 1898	87	1	88	6	1	81
15 Ocak 1898	81	3	84	1	0	83
16 Ocak 1898	83	3	86	6	1	79
17 Ocak 1898	79	8	87	4	0	83
19 Ocak 1898	85	4	89	5	0	84
20 Ocak 1898	84	11	95	5	0	90
21 Ocak 1898	91	2	93	2	0	91
22 Ocak 1898	91	3	94	2	1	91
23 Ocak 1898	91	3	94	5	0	89
24 Ocak 1898	89	1	90	4	0	86
25 Ocak 1898	86	1	87	2	0	85
26 Ocak 1898	85	2	87	1	0	86
27 Ocak 1898	86	4	90	4	1	85
28 Ocak 1898	85	2	87	3	0	84
30 Ocak 1898	79	4	83	1	0	82
6 Şubat 1898	84	2	86	4	0	82
7 Şubat 1898	82	3	85	5	1	79
8 Şubat 1898	79	3	82	5	0	77
9 Şubat 1898	77	0	77	3	1	73
10 Şubat 1898	73	1	74	2	1	71

Tablo 4.8'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Serfice Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 1.6 yeni hasta girişi, 3 taburcu, 0.3 ölüm ve günlük ortalama 90.5 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir(150-170).

Tablo 4.8 Serfiçe Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	114	2	116	9	1	106
14 Ocak 1898	106	1	107	5	0	102
15 Ocak 1898	102	11	113	6	0	107
16 Ocak 1898	107	2	109	3	0	106
17 Ocak 1898	106	2	108	2	0	106
19 Ocak 1898	106	0	106	0	1	105
20 Ocak 1898	105	0	105	9	1	95
21 Ocak 1898	95	0	95	6	0	89
22 Ocak 1898	89	1	90	1	0	89
23 Ocak 1898	89	0	89	1	0	88
24 Ocak 1898	88	2	90	2	1	87
25 Ocak 1898	87	0	87	0	0	87
26 Ocak 1898	87	1	88	3	1	84
27 Ocak 1898	84	0	84	0	0	84
28 Ocak 1898	84	1	85	2	0	83
30 Ocak 1898	82	2	84	4	1	79
6 Şubat 1898	80	3	83	2	0	81
7 Şubat 1898	81	0	81	1	0	80
8 Şubat 1898	80	1	81	0	0	81
9 Şubat 1898	81	3	84	4	0	80
10 Şubat 1898	80	2	82	0	0	82

Tablo 4.9'da yer alan ve 06 Temmuz - 18 Ağustos 1897 tarihleri arasını içeren Dömeke Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 35 günlük sürede günde ortalama 143.2 yeni hasta girişi, 10.8 taburcu, 6.2 ölüm, 133.4 sevk oranının bulunduğu görülmektedir. Ayrıca gönderilen belgelerde bulaşıcı bir hastalığın bulunmadığı da ayrıca belirtilmiştir (197-220).

Tablo 4.9 Dömeke Hastanesi istatistikleri (06 Temmuz - 18 Ağustos 1898) (197-220)

Tarih	Dünden Kalan	Taburcu	Ölüm	Hastanede n Sevk Olunan	Hastaneye Yeni Giriş	Bir gece misafir edilip Çatalca'ya sevk edilen	Toplam Mevcut
06 Temmuz 1897	282	11	1	0	60	107	223
09 Temmuz 1897	309	12	7	0	27	99	317
13 Temmuz 1897	390	11	3	0	54	75	355
16 Temmuz 1897	497	17	6	0	144	120	498
20 Temmuz 1897	461	24	10	17	136	90	456
21 Temmuz 1897	456	27	10	32	99	64	422
22 Temmuz 1897	422	9	7	15	124	69	446
23 Temmuz 1897	446	8	7	43	105	84	409
24 Temmuz 1897	409	19	6	0	98	67	415
25 Temmuz 1897	415	13	7	17	120	48	450
26 Temmuz 1897	450	8	8	0	116	62	488
27 Temmuz 1897	488	13	6	40	114	93	450
28 Temmuz 1897	450	10	14	33	115	76	432
29 Temmuz 1897	432	8	10	35	114	75	418
30 Temmuz 1897	418	14	10	1	145	88	450
31 Temmuz 1897	450	9	5	16	169	119	470
01 Ağustos 1897	470	16	2	41	138	102	447
02 Ağustos 1897	447	13	5	1	125	90	463
03 Ağustos 1897	463	9	9	7	170	130	478
05 Ağustos 1897	481	10	4	14	174	172	455
06 Ağustos 1897	455	12	4	40	211	176	434
07 Ağustos 1897	434	14	3	2	160	123	452
08 Ağustos 1897	452	10	4	51	168	147	408
09 Ağustos 1897	408	8	7	0	143	127	409
10 Ağustos 1897	409	12	3	0	185	142	437
11 Ağustos 1897	437	16	9	31	211	154	438
12 Ağustos 1897	438	8	6	16	245	211	442
13 Ağustos 1897	442	12	6	65	189	154	394
14 Ağustos 1897	394	6	9	3	185	156	405
15 Ağustos 1897	405	6	11	16	190	167	395
16 Ağustos 1897	395	5	8	16	200	167	399
17 Ağustos 1897	399	6	3	0	252	222	420
18 Ağustos 1897	420	4	8	53	327	288	394
TOPLAM	*	380	218	605	5.013	4.064	13.969

Tablo 4.10'da yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Dömeke Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 33.7 yeni hasta girişi, 34 taburcu, 2 ölüm ve günlük ortalama 156.6 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.10 Dömeke Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	189	35	224	34	0	190
14 Ocak 1898	190	35	225	6	1	218
15 Ocak 1898	218	30	248	75	2	171
16 Ocak 1898	171	26	197	41	1	155
17 Ocak 1898	155	30	185	27	2	156
19 Ocak 1898	162	40	202	36	1	165
20 Ocak 1898	165	75	240	68	2	170
21 Ocak 1898	170	50	220	54	3	163
22 Ocak 1898	163	36	199	44	5	145
23 Ocak 1898	145	32	177	6	1	170
24 Ocak 1898	170	37	207	49	1	157
25 Ocak 1898	157	41	198	36	0	158
26 Ocak 1898	158	29	187	35	5	147
27 Ocak 1898	147	20	167	8	3	156
28 Ocak 1898	156	34	190	42	3	145
30 Ocak 1898	166	31	197	44	0	153
6 Şubat 1898	143	41	184	44	2	138
7 Şubat 1898	138	21	159	41	1	117
8 Şubat 1898	117	32	149	20	4	125
9 Şubat 1898	125	19	144	2	0	142
10 Şubat 1898	142	14	156	3	4	149

Tablo 4.11'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Çatalca Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 28.8 yeni hasta girişi, 27.6 taburcu, bir ölüm ve günlük ortalama 63 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.11 Çatalca Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	56	27	83	31	2	50
14 Ocak 1898	50	24	74	17	2	55
15 Ocak 1898	55	37	92	29	2	61
16 Ocak 1898	61	29	100	39	2	59
17 Ocak 1898	0	0	0	0	0	0
19 Ocak 1898	0	0	0	0	0	0
20 Ocak 1898	71	36	107	28	2	77
21 Ocak 1898	77	47	124	43	0	81
22 Ocak 1898	81	52	133	53	1	79
23 Ocak 1898	79	41	120	42	0	78
24 Ocak 1898	78	55	133	50	5	78
25 Ocak 1898	78	0	78	0	0	78
26 Ocak 1898	77	39	116	65	0	51
27 Ocak 1898	51	28	79	21	0	58
28 Ocak 1898	58	32	90	29	1	60
30 Ocak 1898	76	40	116	39	3	74
6 Şubat 1898	61	27	88	11	1	76
7 Şubat 1898	76	20	96	22	0	74
8 Şubat 1898	74	31	105	35	1	69
9 Şubat 1898	69	30	99	17	0	82
10 Şubat 1898	82	10	92	9	0	83

Tablo 4.12'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Dışkata Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 2.8 yeni hasta girişi, 2.3 taburcu, 0.4 ölüm ve günlük ortalama 31.5 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.12 Dışkata Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	37	7	44	2	1	41
14 Ocak 1898	42	1	43	12	1	30
15 Ocak 1898	30	4	34	1	0	33
16 Ocak 1898	33	2	35	3	0	32
17 Ocak 1898	32	7	39	3	1	35
19 Ocak 1898	34	8	42	0	1	41
20 Ocak 1898	41	1	42	4	2	36
21 Ocak 1898	36	1	37	1	0	36
22 Ocak 1898	36	3	39	1	0	38
23 Ocak 1898	38	3	41	4	0	37
24 Ocak 1898	37	0	37	8	0	29
25 Ocak 1898	29	3	32	0	0	32
26 Ocak 1898	32	1	33	3	1	29
27 Ocak 1898	29	3	32	1	1	30
28 Ocak 1898	30	2	32	0	0	32
30 Ocak 1898	30	2	32	1	0	31
6 Şubat 1898	22	2	24	1	0	23
7 Şubat 1898	23	0	23	3	0	20
8 Şubat 1898	20	2	22	0	0	22
9 Şubat 1898	22	3	25	0	0	25
10 Şubat 1898	25	4	29	0	0	29

Tablo 4.13'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Grebine Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 7.4 yeni hasta girişi, 5.6 taburcu, 0.5 ölüm ve günlük ortalama 48.4 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.13 Grebine Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	55	5	60	31	0	29
14 Ocak 1898	29	8	37	3	1	33
15 Ocak 1898	33	6	39	2	0	38
16 Ocak 1898	38	10	48	3	0	45
17 Ocak 1898	45	7	52	2	0	50
19 Ocak 1898	38	13	51	6	1	44
20 Ocak 1898	44	14	58	1	0	57
21 Ocak 1898	57	18	75	9	1	65
22 Ocak 1898	65	7	72	4	0	68
23 Ocak 1898	68	9	77	3	0	74
24 Ocak 1898	47	4	51	5	0	46
25 Ocak 1898	46	5	51	6	0	45
26 Ocak 1898	45	7	52	6	1	45
27 Ocak 1898	45	7	52	11	0	41
28 Ocak 1898	41	6	47	3	0	44
30 Ocak 1898	45	6	51	7	2	42
6 Şubat 1898	46	4	50	0	0	50
7 Şubat 1898	50	5	55	6	0	49
8 Şubat 1898	49	4	53	1	3	49
9 Şubat 1898	49	6	55	1	1	53
10 Şubat 1898	53	5	58	8	0	50

Tablo 4.14'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Lithor Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 3.7 yeni hasta girişi, 4.2 taburcu, 0.1 ölüm ve günlük ortalama 59.4 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.14 Lithor Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	65	6	71	4	0	67
14 Ocak 1898	67	6	73	0	0	73
15 Ocak 1898	73	3	76	9	0	67
16 Ocak 1898	67	4	71	5	1	65
17 Ocak 1898	65	5	70	15	0	65
19 Ocak 1898	59	0	59	0	0	59
20 Ocak 1898	59	7	66	3	0	63
21 Ocak 1898	63	6	69	9	0	60
22 Ocak 1898	60	7	67	5	0	62
23 Ocak 1898	62	3	65	4	0	61
24 Ocak 1898	61	2	63	0	0	63
25 Ocak 1898	63	0	63	8	0	55
26 Ocak 1898	55	1	56	4	0	52
27 Ocak 1898	52	3	55	0	0	55
28 Ocak 1898	55	3	58	8	0	50
30 Ocak 1898	54	4	58	4	0	54
6 Şubat 1898	56	1	57	1	2	54
7 Şubat 1898	54	1	55	1	0	54
8 Şubat 1898	54	4	58	7	0	51
9 Şubat 1898	51	8	59	2	0	57
10 Şubat 1898	57	3	60	0	0	60

Tablo 4.15'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Katrin Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 3.4 yeni hasta girişi, 2.1 taburcu, 0.3 ölüm ve günlük ortalama 62.7 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.15 Katrin Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	57	2	59	2	1	56
14 Ocak 1898	56	4	60	3	0	57
15 Ocak 1898	57	4	61	1	0	60
16 Ocak 1898	60	2	62	0	0	62
17 Ocak 1898	62	1	63	4	1	58
19 Ocak 1898	55	2	57	4	0	53
20 Ocak 1898	35	2	55	1	0	54
21 Ocak 1898	54	3	55	1	0	54
22 Ocak 1898	57	2	59	3	0	56
23 Ocak 1898	56	3	59	3	0	56
24 Ocak 1898	56	5	61	2	1	58
25 Ocak 1898	58	5	63	0	0	63
26 Ocak 1898	63	4	67	1	0	66
27 Ocak 1898	66	6	72	2	0	70
28 Ocak 1898	70	4	74	3	1	70
30 Ocak 1898	67	3	70	3	1	66
6 Şubat 1898	67	3	70	2	1	67
7 Şubat 1898	67	3	70	0	0	70
8 Şubat 1898	70	7	77	5	1	71
9 Şubat 1898	71	7	78	3	0	75
10 Şubat 1898	75	0	75	1	0	74

Tablo 4.16'da yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Karaferya Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 3.1 yeni hasta girişi, 5.9 taburcu, 0.1 ölüm ve günlük ortalama 40 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.16 Karaferya Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	48	6	54	1	0	53
14 Ocak 1898	53	5	58	2	0	56
15 Ocak 1898	56	5	61	9	1	51
16 Ocak 1898	51	3	54	3	1	51
17 Ocak 1898	51	3	54	2	0	52
19 Ocak 1898	57	2	59	27	0	32
20 Ocak 1898	32	1	33	0	0	33
21 Ocak 1898	0	0	0	0	0	0
22 Ocak 1898	33	1	34	0	0	34
23 Ocak 1898	38	2	40	31	0	29
24 Ocak 1898	38	2	40	31	0	29
25 Ocak 1898	29	1	30	3	0	27
26 Ocak 1898	27	4	31	2	0	29
27 Ocak 1898	29	5	34	1	0	33
28 Ocak 1898	33	3	36	0	0	36
30 Ocak 1898	34	7	41	0	0	41
6 Şubat 1898	46	3	49	0	0	49
7 Şubat 1898	49	2	51	11	0	40
8 Şubat 1898	40	4	44	0	0	44
9 Şubat 1898	44	4	48	0	0	48
10 Şubat 1898	48	3	51	0	0	51

Tablo 4.17'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Tırhala Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 7.5 yeni hasta girişi, 6.1 taburcu, 0.3 ölüm ve günlük ortalama 52.4 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.17 Tırhala Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	52	6	58	5	0	53
14 Ocak 1898	53	3	56	5	0	51
15 Ocak 1898	51	7	58	3	0	55
16 Ocak 1898	55	9	64	0	0	64
17 Ocak 1898	64	6	70	4	0	66
19 Ocak 1898	69	8	77	20	0	57
20 Ocak 1898	57	25	62	2	0	60
21 Ocak 1898	60	4	64	3	0	61
22 Ocak 1898	61	11	72	7	0	65
23 Ocak 1898	65	7	72	5	1	66
24 Ocak 1898	66	4	70	5	0	65
25 Ocak 1898	65	10	75	5	0	70
26 Ocak 1898	70	4	74	34	0	40
27 Ocak 1898	40	3	43	5	0	38
28 Ocak 1898	38	16	54	8	2	44
30 Ocak 1898	48	14	62	4	1	57
6 Şubat 1898	35	4	39	1	0	38
7 Şubat 1898	38	2	40	0	0	40
8 Şubat 1898	40	3	43	6	0	37
9 Şubat 1898	37	4	41	4	3	34
10 Şubat 1898	34	8	42	3	0	39

Tablo 4.18'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Nasliç Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 3.6 yeni hasta girişi, 4 taburcu, 0.1 ölüm ve günlük ortalama 42.8 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.18 Nasliç Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	33	0	33	1	0	32
14 Ocak 1898	32	24	56	1	0	55
15 Ocak 1898	55	0	55	0	0	55
16 Ocak 1898	55	0	55	2		53
17 Ocak 1898	53	0	53	23	1	29
19 Ocak 1898	29	34	63	0	1	62
20 Ocak 1898	62	0	62	0	0	62
21 Ocak 1898	62	0	62	24	0	38
22 Ocak 1898	38	1	39	2	0	37
23 Ocak 1898	37	0	37	3	0	34
24 Ocak 1898	34	0	34	1	0	33
25 Ocak 1898	33	0	33	0	0	33
26 Ocak 1898	60	0	60	0	0	60
27 Ocak 1898	60	1	61	9	0	52
28 Ocak 1898	52	0	52	12	0	40
30 Ocak 1898	34	10	44	4	0	40
6 Şubat 1898	35	1	36	1	0	35
7 Şubat 1898	35	3	38	0	0	38
8 Şubat 1898	38	0	38	1	0	37
9 Şubat 1898	37	0	37	0	0	37
10 Şubat 1898	37	1	38	1	0	37

Tablo 4.19'da yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Dominik Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 0.9 yeni hasta girişi, 1 taburcu, 0 ölüm ve günlük ortalama 23.1 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.19 Dominik Hastanesi istatistikleri (13 Ocak- 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	29	0	29	3	0	26
14 Ocak 1898	0	0	0	0	0	0
15 Ocak 1898	27	3	30	1	0	29
16 Ocak 1898	29	0	29	0	0	29
17 Ocak 1898	29	3	32	0	0	32
19 Ocak 1898	29	0	29	2	0	27
20 Ocak 1898	27	2	29	0	0	29
21 Ocak 1898	29	0	29	3	0	26
22 Ocak 1898	26	0	26	1	0	25
23 Ocak 1898	25	1	26	0	0	26
24 Ocak 1898	26	1	27	0	0	27
25 Ocak 1898	27	0	27	2	0	25
26 Ocak 1898	25	5	30	5	0	25
27 Ocak 1898	25	1	26	0	0	26
28 Ocak 1898	26	0	26	2	0	24
30 Ocak 1898	20	1	21	0	0	21
6 Şubat 1898	18	1	19	0	0	19
7 Şubat 1898	19	0	19	2	0	17
8 Şubat 1898	17	0	17	0	0	17
9 Şubat 1898	17	0	17	0	0	17
10 Şubat 1898	17	0	17	0	0	17

Tablo 4.20'de yer alan ve 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasını içeren Galos Hastanesi istatistiklerine genel olarak bakıldığında; 21 günlük sürede günde ortalama 1.3 yeni hasta girişi, 1 taburcu, 0.2 ölüm ve günlük ortalama 28.4 yatan hasta oranının bulunduğu görülmektedir (150-170).

Tablo 4.20 Golos Hastanesi istatistikleri (13 Ocak - 10 Şubat 1898) (150-170).

TARİH	Dünden Kalan	Yeni Giriş	Toplam	Hurûc	Ölüm	Kalan
13 Ocak 1898	29	0	29	3	0	26
14 Ocak 1898	0	0	0	0	0	0
15 Ocak 1898	27	3	30	1	0	29
16 Ocak 1898	29	0	29	0	0	29
17 Ocak 1898	29	3	32	0	0	32
19 Ocak 1898	29	0	29	2	0	27
20 Ocak 1898	27	2	29	0	0	29
21 Ocak 1898	29	0	29	3	0	26
22 Ocak 1898	26	0	26	1	0	25
23 Ocak 1898	25	1	26	0	0	26
24 Ocak 1898	26	1	27	0	0	27
25 Ocak 1898	27	0	27	2	0	25
26 Ocak 1898	25	5	30	5	0	25
27 Ocak 1898	25	1	26	0	0	26
28 Ocak 1898	26	0	26	2	0	24
30 Ocak 1898	20	1	21	0	0	21
6 Şubat 1898	18	1	19	0	0	19
7 Şubat 1898	126	10	136	2	4	130
8 Şubat 1898	17	0	17	0	0	17
9 Şubat 1898	17	0	17	0	0	17
10 Şubat 1898	17	0	17	0	0	17

Tablo 4.21 13 Ocak - 10 Şubat 1898 tarihleri arasında hastanelerin günlük ortalama yeni giriş, taburcu, ölüm ve yatan hasta oranları (150-170).

Hastane Adı	Günlük Ortalama Yeni Giriş	Günlük Ortalama Taburcu	Günlük Ortalama Ölüm	Günlük Ortalama Yatan Hasta
Yenişehir	177	117	16	1,81
Yanya	74	81	12	176
Alasonya	3	4	0,4	83
Serfiçe	1,6	3	0.3	90,5
Dömeke	33,7	34	2	156,6
Çatalca	28,8	27,6	1	63
Dışkata	2,8	2,3	0,4	31,5
Grebine	7,4	5,6	0,5	48,4
Lithor	3,7	4,2	0,1	59,4
Katrin	3,4	2,1	0,3	62,7
Karaferya	3,1	5,9	0,1	40
Tırhala	7,5	6,1	0,3	52,4
Nasliç	3,6	4	0,1	42,8
Dominik	0,9	1	0	23,1
Golos	1,3	1	0,2	28,4

Savaş döneminde ve sonrasında yazılmış olan kitaplarda, savaş boyunca bulaşıcı hastalıklara bağlı olarak çok sayıda askerin yaşamını yitirdiği ifade edilmesine rağmen, yapılan resmi yazışmalarda bu konu görmezden gelinmiş ve bulaşıcı bir hastalığın olmadığı, ölümlerin basit hastalıklara bağlı ve beklenen ölümlerin olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Hasta ve yaralı sayıları ile ilgili olarak belgeler incelendiğinde ordu hastanelerinde hasta ve yaralıların geliş tarihi, tanısı, yapılan işlem ve sonucu gibi bilgileri içeren düzenli bir istatistiğin tutulmadığı,

genellikle haftalık ya da aylık olarak hastanelerin yatan hasta, ölüm, taburcu ve sevk bilgilerini içeren bilgileri İstanbul'a gönderdikleri anlaşılmaktadır. Bu bilgilerin dönemsel olarak olması ve bazı hastanelerin istatistiklerinin elimizde bulunmaması nedeniyle 15 aylık süreci kapsayan sağlıklı bir istatistiksel değerlendirme yapılamamıştır.

4.6 OSMANLI DEVLETİ'NDE RADYOLOJİ

Türk Yunan Savaşı'nın gerçekleştiği tarihte yeni bir teknoloji olmasına rağmen radyolojik görüntüleme yönteminin askeri cerrahi amaçlı olarak her iki orduda da sistemli olarak kullanıldığı ilk savaş olması nedeniyle Türk - Yunan Savaşı, Türk ve dünya tıp tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.

X ışınlarının, 1895 yılında Wilhelm Conrad Röntgen[56] tarafından keşfi sonrasında, bu keşfin tıp alanında, özellikle savaşlarda askeri cerrahi amacıyla kullanılması düşünülmüştür. Bu amaçla ilk olarak Almanya'da Prusya Kraliyet Ordusun tarafından radyografi kursu açılmış, İngiltere Ordusu ise Victoria Kraliyet Hastanesi'ne Röntgen cihazını kurmuştur. İtalya'da da Mayıs 1896 tarihinde Napoli Asker Hastanesi'nde Doktor Yarbay Guiseppe Alvaro tarafından 1. İtalya – Habeşistan Savaşı'nda yaralanarak İtalya'ya gelen askerler üzerinde ilk radyolojik incelemeler gerçekleştirilmiş, cerrahi müdahale ile birkaç kurşun parçası çıkartılmıştır (208,209).

X ışınlarının keşfinden yaklaşık bir yıl sonra Osmanlı Devleti'nde de Röntgen cihazı yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. "La Samaine Medicale"[57] adlı Fransız gazetesinde X ışınları ile ilgili haberi okuyan ve tıbbiye son sınıf öğrencisi olan Esat Feyzi [58] ve Rıfat Osman[59] 1896 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane fizik laboratuvarında, Crookes Gazlı Katod Işını Tüpü ve Ruhmkorft Bobini ile

[56] Wilhelm Conrad Röntgen: Alman Fizikçi (Lepnep, Rheinhard 1845 – Münih 1923) Hollanda ve İsviçre'de ilk orta öğretimini tamamladıktan sonra Strassburg (1876), Giessen (1879) ve Würzburg (1888) Üniversitelerinde fizik profesörlüğü yaptı. 1895 yılında X ışınlarının bir doğru boyunca yayıldığı, elektrik ve manyetik alanların etkisiyle kırılmaya uğramadığını, cisimlerin içinden geçebilme kabiliyetini inceledi ve havayı iyonlaştırdığını keşfetti. Bu buluşu ile 1901 yılında Nobel Fizik Ödülü'nü aldı (242).

[57] Bu makalenin "C.M. Garielin Les recherches du Prof.Rontgen el la photographie a travers les corps apaques. Semaine Medicale (1896)" olduğu ifade edilmektedir (211).

[58] Esat Feyzi:Tabip (Üsküdar 1874 - İstanbul 1902). 1897 yılında Tıbbiye'den mezun oldu. Doktor Rıfat Osman'la birlikte Osmanlı Devleti'nde ilk Röntgen Cihazını yaptılar. Cemil Paşa'nın izniyle Tıbbiye'de "Röntgen ışınları ile muayene" şubesi açtı ve hayatının sonuna kadar bu şubede görev yaptı. Radyoloji ile ilgili çalışmalarını "Röntgen Şuâ'âtı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi" (Röntgen ışınlarının tıbbi ve cerrahi uygulaması) adlı 176 sayfalık bir el yazması kitapta topladı. Ülkemizde Radyoloji ile ilgili yazılmış ilk kitap olmasına rağmen kitap olarak basılamadı. 1902 yılında yüzünde çıkan bir çıbanın erisipelasa dönüşmesi ile menenjitten genç yaşta hayatını kaybetti (208).

[59] Rıfat Osman: Tabip, Şehir Tarihi Araştırmacısı (Üsküdar 1874 – Edirne 1933). 1892 Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye girdi, 1899 yılında yüzbaşı rütbesi ile mezun oldu ve Gülhane Seririyat Hastanesi'nde bir süre Rieder Paşa'nın yardımcılığını yaptıktan sonra hastanenin Röntgen Dairesi'nin şefliğine getirildi. 1919 yılında sağlık nedeniyle emekli oldu. Milli mücadelede Trakya Paşaili Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev aldı. 10 Mayıs 1933 tarihinde hayatını kaybetti (243).

laboratuvarda yaptıkları pilleri kullanarak "Yabancı Cisimler Cihazı" olarak adlandırdıkları (210) basit bir Röntgen Cihazı yapmışlardır (211).

Osmanlı Devleti'nde ilk radyografik görüntünün, Esat Feyzi tarafından çekilen Doktor Akil Muhtar Özden'in el grafisinin olduğu (212) ifade edilmesine rağmen, aynı dönemde Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) fizik öğretmeni olan Mösyö İsoard tarafından röntgen cihazı yardımıyla cüzdanının içinde bulunan paranın görüntüsünü çektiği ve 03 Temmuz 1896 tarihinde *Servet-i Fünun* Dergisi'nde yayınlanmış olan görüntünün (213) de Osmanlı Devleti'nde çekilen ilk radyolojik görüntülerden biri olduğu ifade edilmektedir (212).

Esat Feyzi tarafından Doktor Akil Muhtar Özden'in el grafisinin çekilme süreci Doktor Akil Muhtar Özden tarafından şu ifadelerle anlatılmıştır;

"1896'da Askeri Tıbbiye Mektebi'nin Demirkapı'da bulunan Kimya Laboratuvarında, talebe asistanı olarak çalışıyordum. Bu kimyahane o zaman Vasil Naum ve Doktor Ali Rıza Beyler gibi iki âlim üstadın idaresi altında idi. Burada kimya derslerine ait tecrübelerden (deneylerden) başka, İstanbul'un birçok analizleri yapılırdı. Yağ, su, madensuları gibi maddelerin tahlillerinden başka, adli tıbba ait zehirlenme vakalarının analizleri de burada yapılırdı. Tabii ki iki büyükçe oda ile iki küçük kısımdan ibaret olan bu ahşap binada talebe çalışmazdı. Onun için asistan olarak ayrılan talebelerin büyük bir talihi vardı, denebilir. Herhalde benim üzerimde, isimlerini söylediğim iki pek ciddi bilim adamının yaptığı tesir çok büyük olmuştu. Benden iki sınıf yukarıda olan Esad Feyzi merhum da Fizik Laboratuvarı'nda talebe asistanı idi. Bir gün hiç unutmam, bu çok zeki arkadaş Kimya Laboratuvarı'na geldi. Elinde Fransızca bir tıbbi gazete vardı. Vasil Naum ve Ali Rıza üstadlara gösterdi. Müzakere (konuşmaları) çok canlı (heyecanlı) idi, ben de sokuldum. Okunan makale Röntgen'in keşfine dairdi. Bunun nasıl yapılabileceğine ait malumat da vardı. Esad Feyzi, 'Aman Efendim, Fizik Laboratuvarında iyi bir Crookes tüpü ile güzel bir Rhumkoff bobini duruyor. Sizde kuvvetli bir elektrik pili bataryası var. Müsaade ederseniz bu reyonu (ışını) burada yapalım' dedi. Teklifi hemen kabul edildi. Ertesi günden itibaren kimya laboratuvarının küçük bir odasına tüp, bobin konmuş, umumiyetle mahzende saklanan elektrik pilleri bataryası da ortaya çıkarılmıştır. Esad Feyzi birkaç gün

uğraştı. Pillerin mahlüllerini (çözeltilerini) yeniledi. Bobinin bazı yerlerini düzeltti. Tüpü münasip bir vaziyette tutacak bir istatif (dayanak) yaptı. Nihayet bobinden kâfi uzunlukta kıvılcım alınmaya başlandı. Bizde baryum platin siyanür yoktu. Floresans alınamadı. X ışınının fotoğraf camlarına tesiri ile çalışıldı. Bir cam birkaç kat kâğıtla örtülü olarak masanın üstüne kondu. Tüp yerleştirildi. Camın üstüne de ben bir elimi koydum. Ne kadar durdum bilmiyorum. Herhalde bana uzun geldiğini hatırlıyorum. Bobin muntazam çalışmıyordu. Durmak, yeniden düzeltmek icap ediyordu. Nihayet zaman kâfi görüldü. Hemen koştuk, karanlık odaya tıkıldık. Resmi develope ettik. Türkiye'de X ışını ile ilk radyografi yapılmıştı! Elimin kemikleri fark ediliyordu! Benim, o anda, uzun boylu, sevimli yüzlü, zeki gözlü Esad Feyzi için hissettiğim sevgi ve hayranlığı tasvir edemem. Sonra başka ellerin de resimleri alındı" (209).

Türk - Yunan Savaşı ile birlikte yaralıların Yıldız Asker Hastanesi'ne getirilerek tedavi edilmeye başlanması sonrasında Esat Feyzi ve Rıfat Osman, Yıldız Asker Hastanesi Başcerrahı Cemil Paşa'ya yazdıkları dilekçede;

"*Osmanlı askeri yaralılarının Yıldız Hastanesi'nde tedavi altına alınacakları duyulduğu için, tıbbiye tabiat müzesinde bulunan ve pek az eksiği olan, yabancı cisimler cihazının adı geçen hastaneye taşınarak, vücut boşluğunda yerleri bilinmeyen kurşun ve mermi parçalarıyla değişik şekillerde meydana gelmiş kemik kırıklarının durumları hakkında, adı geçen cihazın tarafımızdan kullanılmasına ve bu suretli yabancı cisim uygulamasının şerefinin, uygarlık dünyasında Osmanlı tababetine verilmesine ve yaralıların uzun ızdıraplardan kurtulmasına, lütfen siz büyük üstadın aracılık etmesini arz ve istirham ederiz*" şeklinde ifade ederek yapmış oldukları cihazı Yıldız Hastanesi'ne taşımak ve yaralı askerler üzerinde kullanmak istediklerini belirtmişler ve Cemil Paşa'nın buna aracı olmasını istemişlerdir (210).

Öğrencilerin bu talebini memnuniyetle karşılayan Cemil Paşa, Seraskerliğe bir yazı yazarak, röntgen cihazı yardımıyla savaşta yaralanan askerlerin vücudunda bulunan kurşun ve humbara gibi cisimlerin yerinin tespit edilebileceğini belirtmiş, dâhiliye ve pediatri uzmanı Doktor Salih Bey ve onun yardımcıları olarak Esat Feyzi ile Rıfat Osman'ın Yıldız Hastanesi'nde bu cihazı kullanmaları için izin istemiştir

(208). Konu 28 Nisan 1897 tarihinde Komisyon-ı Askeri tarafından görüşülerek kabul edilmiştir (51).

Komisyon-ı Askeri'nin kararı sonrası askeri tıbbiye laboratuvarında bulunan röntgen düzeneği Yıldız Asker Hastanesi'ne taşınmıştır. Yıldız Asker Hastanesi'nde kullanılmaya başlanan bu röntgen cihazı ile ilk olarak sağ el bileğinden yaralanmış olan Boyabatlı Mehmet adında bir erin el bilek grafisi çekilerek sağ el bileğindeki şarapnel parçası tespit edilmiştir (210). Çekilmiş olan bu radyografi görüntüsü 1897 yılında yayınlanan *Servet-i Fünun* Dergisi'nde (214) ve 1899 yılında yayınlanan *Nevsali Afiyet* Dergisi'nde (215) bilimsel bir makale olarak yayınlanmıştır.

Şekil 4. 18
Mecruh gazinin Röntgen usulüyle resmi çıkarılan el ve kemik derununda kurşunun görünüşü (214).

Şekil 4. 19
Saye-i merahume-i cenab-ı padişahide Yıldız Saray-ı hümayunu civarında kain hastanede tedavi olunan mecruh gazilerimizden Velestin Muharebesinde cerihadar olan Boyabatlı Mehmet'in kolunda Röntgen usulüyle kurşun taharrisi (214).

Şekil 4.20.
Operatör Doktor Cemil Paşa (61).

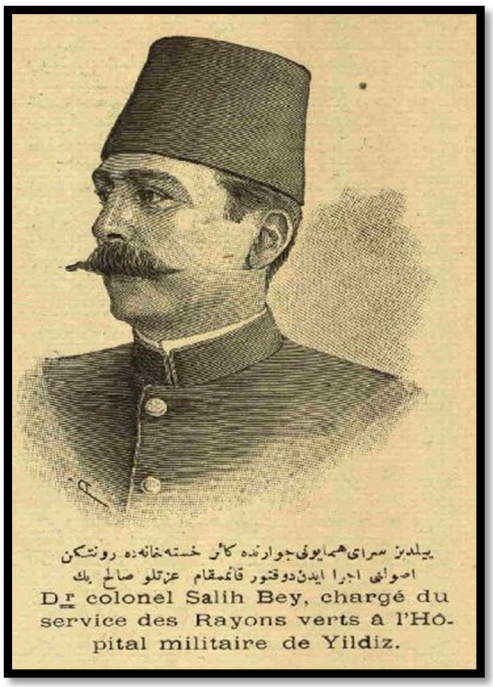

Şekil 4. 21
Yıldız Sarayı Hümayunu civarında kain hastahanede Röntgen usulünü icra eden Doktor Kaymakam Salih Bey (214).

Şekil 4.22
Doktor Rıfat Osman (216)

Şekil 4.23
Doktor Esat Fevzi (208).

Doktor Lardy'nin *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales* kitabında röntgen cihazının tıbbi amaçlı kullanımı ile ilgili olarak, mermilerin çok aseptik oldukları, özellikle yerden seken kurşun yaralarının gazlı gangren, tetanoz ve ciddi enfeksiyonlara yol açma tehlikeleri nedeniyle bir an önce vücuttan çıkarılmaları gerektiği, bunun için de radyografinin çok işe yaradığı belirtilmiştir (50).

Velestin Muharebesi'nde kafasından yaralanan Er Ali Osman'ın kafasında bulunan kurşunların çıkarılması amacıyla ameliyat yapıldığı belirtilmiş, ancak röntgen aletinin eksikliği nedeniyle dört merminin yeri tespit edilemediği için ensefalit nedeniyle hayatını kaybettiği belirtilmiştir (50).

Doktor Lardy İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde fizik öğretmeni olan Mösyö Isoard'ın radyografi için kullandığı bir röntgen aletinin bulunduğu ancak Makedonya'daki yolların durumunun kötü olması nedeniyle cihazı getirtemedikleri ifade edilmiştir (50).

Doktor Lardy'nin ateşli silah yaralanmalı askerlerin tanısında kurşunun yerinin tespiti için radyolojik görüntülemenin tıbbi açıdan yararı hakkında bilgi sahibi olmasına rağmen maddi imkânsızlıklar nedeniyle röntgen cihazı savaş alanında kullanılamamıştır.

Türk Yunan Savaşı'nda ilk olarak Yıldız Hastanesi'nde Doktor Salih Bey tarafından gerçekleştirilen sistematik radyolojik çekimler daha sonra Alman Kızılhaç doktorları tarafından Yıldız Hastanesi'nde ve İngiliz Kızılhaç doktorları tarafından Atina'da çekilmiştir. Her iki cephede çekilen bu radyografilerin, askeri tanısal radyografi amacıyla çekildiği ilk savaş olarak ifade edilmektedir (50).

X ışınlarının keşfinden kısa bir süre sonra iki tıbbiye öğrencisinin çabalarıyla oluşturulan basit bir röntgen cihazının tanısal amaçlı kullanılması, savaş şartlarına ve imkânsızlıklara rağmen Yıldız Hastanesi'nde radyoloji bölümünün oluşturularak sistematik çekimlerin yapılması ve her ne kadar basılamasa da bu çekimlerin bir kitap altında toplanması Türk tıp tarihi açısından önem arz etmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk - Yunan Savaşı Osmanlı Devleti'nin son döneminde kazanılan son savaş olması, yeni bir teknoloji olmasına rağmen radyolojik görüntüleme yöntemlerinin her iki orduda da ilk kez kullanıldığı savaş olması nedeniyle önemli bir savaş olarak değerlendirilmektedir.

Ondokuzuncu yüzyılın başından itibaren tüm modern ordularda olduğu gibi Türk Ordusu da modern tıp uygulamalarını askeri tıp alanında uygulamaya başlamıştır. Bu anlamda en önemli dönüm noktası 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren açılmaya başlayan askeri hastaneler ve 1827 yılında askeri hekim yetiştirmek için açılan Tıphane-i Amire Okulu olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin 18 ve 19. yüzyıl boyunca girmiş olduğu her savaş sonrasında devlet adamları tarafından gündeme getirilen askeri sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi düşüncesi etkin bir şekilde yaşama geçirilememiştir. Türk Ordusu'nun 19. yüzyıl boyunca girdiği tüm savaşlarda askeri sağlık hizmetlerindeki yetersizliğin en acı sonuçları 1853 - 1856 Kırım Savaşı, 1866 Girit İsyanı ve 1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda görülmüştür. Bu savaşlardan sonra askeri tıp ile ilgili köklü reform çalışmaları kararı alınmış olmasına rağmen, 1897 Türk Yunan savaşına da askeri sağlık hizmetleri açısından hazırlıksız olarak girilmiştir.

Tezin başında ortaya konulan, "Türk - Yunan Savaşı'nda Türk Ordularında askeri sağlık hizmetlerinin o dönem itibariyle yetersiz olduğu ve bu yetersizliğin savaşın sonucunu etkilediği" hipotezine yanıt olarak incelediğimiz belgeler ve kaynaklar ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa;

Savaş boyunca sağlanmış olan sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu, her ne kadar resmi raporlara net olarak yansıtılmasa da salgın hastalıklar ve salgın hastalıklara bağlı ölümlerin, çatışmalarda hayatını kaybeden asker sayısına nazaran çok daha fazla olduğu, savaşlarda muharebe gücü kadar gerek cephede gerekse cephe gerisinde oluşturulan sağlık yapılanmasının da önemli olduğu açıkça görülmektedir.

Sağlık hizmetlerindeki bu yetersizliğin, savaşın sonucuna olan etkisine bakılacak olursa; savaşın çatışma dönemi olarak adlandırdığımız 17 Nisan – 19 Mayıs 1897 tarihleri arasındaki dönemin çok kısa bir zaman dilimi olması ve bu süreç sonrasında askeri olarak başarı elde edilmesi nedeniyle sağlık hizmetlerinin savaşın sonucuna doğrudan bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Ancak savaş dönemi bir bütün olarak ele alındığında çatışmaların başlangıcından bölgenin boşaltıldığı döneme kadar geçen 15 aylık süreçte ordu mevcudunun üçte birinin salgın hastalıklara bağlı olarak kaybedilmesi her ne kadar savaşın sonucunu etkilemese de bir ordu için büyük bir başarısızlık olarak değerlendirilmektedir.

Savaş esnasında öne çıkan sorunların başında savaşın başından bölgenin boşaltıldığı döneme kadar geçen süreçte sağlık personeli eksikliğinin tam olarak giderilememesi olmuştur. Sağlık hizmetlerinin sağlanması için savaşın başlangıcında her tümende sağlık ekipleri oluşturulmuş, savaşın başladığı döneme kadar bölgeye 172 doktor, 151 cerrah ve 156 yardımcı sağlık personeli olmak üzere toplam 479 sağlık personeli gönderilmiştir. Bu oran Türk Ordusu'nun savaş esnasındaki mevcudu ile karşılaştırılacak olursa 534 askere bir doktor, 608 askere bir cerrah ve 588 askere ise bir yardımcı sağlık personeli düşmektedir. Bu sayının yeterli olmadığı aktif savaş evresi ve ateşkes sürecinde yaşanan sağlık sorunlarıyla ortaya çıkmıştır. Sorunun çözümü için henüz savaşın başlangıcında gönderilen rapor üzerine içlerinde Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane hocalarının da olduğu İstanbul'daki önemli birçok hastaneden hekim ve cerrahlar bölgeye gönderilerek sağlık personeli ihtiyacı giderilmeye çalışılmış ancak öngörülenin üzerinde hasta ve yaralı olması nedeniyle yeterli olmamıştır.

Sağlık hizmetleri ile ilgili bir diğer sorun hasta ve yaralı askerlerin sevklerinde yaşanmıştır. Savaşın başlangıcında hasta ve yaralı nakli için cephede birinci hat seyyar hastane, hasta taşıma bölüğü ve ikinci hat seyyar hastaneler oluşturulmuş, ancak bu yapının işleyişi yetersiz kalmıştır. Hasta ve yaralıların seyyar ve merkez hastaneye ulaştırılmasındaki gecikmeler, gecikmiş tıbbi müdahale nedeniyle hasta ve yaralının kaybedilmesine yol açmıştır.

Savaş esnasında sağlık hizmetleri ile ilgili eksiklik olarak değerlendirilebilecek bir diğer husus da sağlık hizmeti veren sağlık personelinin görev yaptıkları sağlık birimlerinde hasta ve yaralı istatistiklerini tam olarak tutmamaları olmuştur. Önceki savaşlara nazaran bu savaşta; ölü, taburcu ve sevk ile ilgili istatistikler bazı hastanelerde dönemsel olarak tutularak İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak tutulan istatistiklerin belirli bir formatta olmaması, bazılarının günlük olarak bazılarının haftalık ya da aylık olarak gönderilmesi nedeniyle bir bütün olarak değerlendirilememiştir. Genellikle hastaneye yeni giriş yapan, taburcu olan, sevk ve ölümle ilgili sayılar belirtilmiş, hastaların tanısı, verilen tedavi ve tedavi sonrasında hayatını kaybedenlerin ölüm nedenleri gibi bilgilere yer verilmemiştir. Savaş esnasında Osmanlı Bankası'nın kurmuş olduğu hastanede ve Rus Kızılhaç'ı tarafından Çatalca'da faaliyet gösteren hastanenin tutmuş oldukları hasta kayıt defterleri ile askeri hekimler tarafından gönderilmiş olan istatistik belgeleri karşılaştırılacak olursa bu farklılık çok belirgin bir şekilde görülmektedir.

Türk - Yunan Savaşı'nda salgın hastalıklara bağlı olarak meydana gelen bu kadar çok ölüme rağmen, dönemin yöneticilerinin bu salgınların kendi zafiyetleri olarak görülüp, askeri olarak kazandıkları başarının gölgelenmesini istememelerinden dolayı bu ölümlerin iklim ve coğrafya şartlarına bağlı olduğunu ileri sürdükleri düşünülebilir. Bunun sonucunda da bu ölümlerin doğal ve basit hastalıklara bağlı oluştuğu şekildeki raporların gönderilmesi nedeniyle, ölümlerle ilgili daha ciddi tedbirlerin alınamadığı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak; askeri sağlık hizmetleri geçmişte ve günümüzde savaşın doğrudan ve dolaylı bir şekilde neden olduğu ölüm ve sakatlıkları azaltmayı amaçlamaktadır. Modern askeri sağlık hizmetlerinin gelişmeye başladığı 17. yüzyıldan itibaren askeri sağlık hizmetlerinin amacı önlenebilir yaşam kaybı ve sakatlıkların önüne geçmek olmuştur. Türk Ordusu da 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren modern askeri sağlık hizmetlerini uygulamak için çaba göstermiş, ancak Türk - Yunan Savaşı'nın meydana geldiği 19. yüzyıl sonunda hala çağının gereklerine uygun bir askeri sağlık yapılanmasını gerçekleştirememiştir.

Tarihimizde yaşanmış olan bu olumsuzlukların tekrarlanmaması için:

1. Türk Ordusu'nun askeri sağlık hizmetlerinin savaş teknolojileri ve yöntemlerinin gelişimini öngörecek şekilde yapılandırılması, askeri sağlık hizmetleri ve donanımının çağının en gelişmiş ordularıyla karşılaştırılabilecek düzeyde olması,

2. Türk Ordusu'nda askeri sağlık sisteminin en alt kademeden en üst düzeye kadar sağlık profesyonellerinin sevk ve idaresine verilmesi, askeri sağlık hizmetleri ile ilgili kararların ivedilikle alınabilecek ve hemen uygulanabilecek bir yönetim anlayışının oluşturulması,

3. Askeri sağlık yapılanmasının esnek bir yapıda oluşturulması, gelişen koşullar doğrultusunda sağlık kapasitesini artırma ve yeni duruma uyum sağlama potansiyeli gösterebilmesi, hasta ve yaralı durumuna göre imkân ve kabiliyetlerinin en az on katına kadar çıkarabilecek kapasitenin oluşturulması,

4. Sağlık personeli ihtiyacı ve sağlık hizmetlerinin planlanmasında en kötü harp senaryolarına göre değerlendirilerek, öngörülerin yapılması ve bu öngörüler doğrultusunda planların oluşturulması,

5. Tıbbi malzeme ve cihaz ihtiyaçlarının öngörülen planlar çerçevesinde tespit edilmesi, sağlık personeli ve tıbbi malzeme temininde yabancı sağlık yardımlarına ihtiyaç duyulmayacak önlemlerin alınması,

6. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de savaşların ortaya çıkaracağı en önemli sorun olan salgın hastalıklar ve askeri hijyenin en temel konusu olan barınma, beslenme ve giyim hijyeni ile ilgili senaryoların hazırlanması ve bu konuda hazırlıklı olunması,

7. Askeri sağlık hizmetleriyle ilgili bilgi ve deneyim birikiminin sürekliliğini sağlayacak kayıt tutma ve istatistik uygulamalarının kurumsal hale

getirilmesi, ordunun sağlık istatistiklerinin, en olumsuz koşullarda bile titiz bir şekilde takip edilebildiği bir yapılanmanın oluşturulması gerekmektedir.

Askeri sağlık hizmetlerinin temel ilkeleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de çok fazla bir değişiklik göstermemektedir. Bu ilkelerde gelecekte büyük değişiklikler beklenmese de yeni teknolojik gelişmeleri takip eden ve bu gelişmeleri kurulu sisteme işlevsellik kazandırabilecek şekilde kullanabilen orduların, geçmişte olduğu gibi gelecekte de başarılı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Özcan, Abdülkadir. ”Osmanlı Ordusunda Sağlık Hizmetlerine Genel Bir Bakış”. *Osmanlılarda Sağlık*. cilt.1, s.101-109, İstanbul, 2006.

2. Ataç, Adnan. ”Osmanlı Devleti’nde Askeri Sağlık Hizmetleri”. *Osmanlı Devleti’nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu*. s.249-250, Ankara, 2000.

3. Bayat, Ali Haydar.”Osmanlı Devleti’nde Tıp Eğitimi”. *Osmanlılarda Sağlık*, s.237-245, İstanbul, 2006.

4. Yılmaz, Yasin.”Süleymaniye Darüşşifası ve Tıp Medresesi”. *Osmanlılarda Sağlık*, s.286, İstanbul. 2006.

5. Altıntaş, Ayten. “Osmanlılarda Tıp Eğitimi.”, *Osmanlı Devleti’nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara, 2000.

6. Ataç, Adnan. *Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nin Kuruluşu*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1996.

7. Altıntaş, Ayten. ”Osmanlı Devleti’nde Cerrahlık Eğitimi”. *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları*, 2006.

8. Özbay, Kemal. *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*. cilt.2, İstanbul, 1976.

9. Altıntaş, Ayten. “Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye’den Türkiye Tıp Akademisi’ne”.

   (Türkiye Tıp Akademisi:http://www.turkiyetipakademisi.org/default.asp?id=2 (Erişim Tarihi: 05.02.2015).

10. Altıntaş, Ayten. “Sivil Tıp Eğitimi (Mülki Tıbbiye)’nin Kuruluşu”, *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları*, s.118-124, 2006.

11. Hatipoğlu, Tahir. *Jöntürklerden Sontürklere Tıbbiyeli*. Otopsi Yayınevi, 2002.

12. Riedel, Stephan. ”Edward Jenner and the history of smallpox and vaccination”. *Baylor University Medical Center Proceedings*. 18 (1), 2005.

13. Guthrie, Douglas. *A History of Medicine*, 1945.

14. Ünver, Süheyl. *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi*. Tıp Tarih Enstitüsü, İstanbul,1948.

15. Yıldırım, Nuran. *İstanbul'un Sağlık Tarihi*. İstanbul, 2010.

16. Özbay, Kemal. *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*. cilt.1, İstanbul, 1976.

17. Uçar, Muharrem. *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordularındaki Sağlık Hizmetlerinin Arşiv Belgeleri Işığında Değerlendirilmesi*. Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2010.

18. Ataç, Adnan., Uçar, Muharrem., Yiğitler Cengizhan. “Osmanlı Hasta ve Yaralı Askerlere Yardım Cemiyetinin 1877-78 Osmanlı Rus Savaşında Yürüttüğü Sağlık Hizmetleri”. *VIII. Türk Tıp Tarihi Kongre Kitabı*, s.347-366, İstanbul, 2006.

19. Akgün, Seçil Karal. *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a,* Ankara, 2002.

20. Yapıcı, Hakkı. “1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Yabancı Devletlerin Tutumu”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 5(5), s.325-333, 2012.

21. Karal, Enver Ziya., *Osmanlı Tarihi*. Dördüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, c.8, Ankara, 1995.

22. Bayıl, Yüksel. “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Osmanlı Ordusunun İkmal ve İaşesi”. *History Studies International Journal of History.* 5(1), s.17-38, 2013.

23. Maden, Fahri. ”Büyük Güçlerin Berlin Antlaşması’nın Uygulanmasına Yönelik Baskıları”. *History Studies: International Journal of History*, 5(1), s.267-286, Haziran 2013. (http://www.historystudies.net/Makaleler/994180435_15-Fahri%20Maden..pdf) (Erişim Tarihi:14.08.2014).

24. Türkmen, Zekeriya. “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. (12), s.219-244, 2001.

25. Oğuz, Gülser. “Osmanlı Gazetesinin (1897 - 1904) Girit İsyanlarına Bakışı”. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*. 7(2). S.89-111.2006.

26. Ünsal, Emin., *Girit’in Türk Hakimiyetinden Çıkışı,*Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2009.

27. Hülagü, Metin. ”1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit”. CIEPO–14 Uluslararası Türk İncelemeleri Kongresi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2000.

28. Sun, Selim. *1897 Osmanlı Yunan Harbi*, Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No.:6, Ankara,1965.

29. Ölmez, Adem., *Gazi Ethem Paşa`nın Askeri ve Siyasi Hayatı (1844-1909)*. Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.

30. BOA. Fon Kodu. Y.A.RES. Dosya No 086, Gömlek No.032. 17 Nisan 1897 (15 Zilkade 1314).

31. Şakir, Ziya. *1897 Türk-Yunan Muharebesi ve Sultan Hamid'in Gizli Siyaseti*. Akıl Fikir Yayınları. İstanbul. 2011.

32. Durhan, İbrahim. "1838 Tarihli Osmanlı-İngiliz Ticaret -Sözleşmesi ve Sonuçları". *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1-2), s.77-104, 2002.

33. Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih 1789-2012*. Der Yayınları. İstanbul. 2013

34. Şeker, Murat. "Osmanlı Devleti'nde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 8(2), s.115-134, 2007.

35. Gündüz, Ali Yılmaz. "Osmanlı Devleti'nin Ekonomi ve Dış Borç Politikası". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), s.1-18, 2012.

36. Serbestoğlu, İbrahim. "1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Ecnebilerin Zararlarının Tazmîni Meselesi". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*. (34), s.223-243, 2013.

37. BOA. Fon Kodu. HRH.h. Dosya No. -, Gömlek No.351. 31 Mayıs 1897 (29 Zilhicce 1314).

38. http://ercaninal.blogspot.com.tr/2013/02/demiryolu.html (Erişim Tarihi: 25.05.2015)

39. Goltz, Freiherr Von Der. "Osmanlı Yunan Seferi". (Almanca aslından Osmanlıca'ya çeviren Yakup Şevki) Dersaadet Matbaası.1326. (Bu kitap günümüz Türkçesiyle de yayınlanmıştır. Yılmazçelik İbrahim, Aksın Ahmet, "Tarihi Gerçeklerle Osmanlı Yunan Harbi" IQ Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul 2007)

40. Yılmazçelik, İbrahim. Aksın, Ahmet., *Tarihi Gerçeklerle Osmanlı Yunan Harbi*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

41. Vecihi, Mehmet. *Musavver Tarih-i Harp*. Dersaadet Matbaası. İstanbul. 1315.

42. *Servet-i Fünun,* No.321. 17 Nisan 1897.

43. Tevfik, Süleyman. *Devlet-i Aliye-yi Osmaniye ve Yunan muharebesi* - 1314**,** Mihran Matbaası, İstanbul**,** 1315 (1898)**.**

44. Barttlett, Ellis Ashmead. *Teselya Meydan Harbinde. (İngilizce aslından Osmanlıca'ya çeviren M. Ekrem, F.İskender), İstanbul. 1315.*

45. Barttlett, Ellis Ashmead. *Osmanlı'nın Son Zaferi Teselya Savaşı*. (Kitabın özgün adı:"The Battlefields of Thesaly With Personal Experiences in Turkey and Greece" – London, 1897), (Kitabın Osmanlıca adı: "Teselya Ma'rekesi" – İkdam Matbaası, Dersaadet,1315). (Osmanlıca'dan günümüz Türkçe'sine çeviren Orhan Sakin) Tarihçi Kitabevi. İstanbul. 2014.

46. Ölmez, Adem. "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Epir Cephesinin Savaşın Sonucuna Etkileri". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. (1). s.81-88. 2009.

47. BOA. Fon Kodu. Y.A.RES. Dosya No 086, Gömlek No.083. 16 Mayıs 1897 (14 Zilhicce 1314).

48. BOA. Fon Kodu. Y.EE. Dosya No 073, Gömlek No.011. 14 Aralık 1897 (19 Recep 1315).

49. Uludağ, Osman Şevki. *Osmanlı Tababeti III. "Türk Tarihinin Ana Hatları" eserinin müsveddeleri*. s.87-90, İstanbul.

50. Lardy, Edmond. *La Guerre Gréco-Turque. Résumé Historique et Stratégique Accompagné de Notes Médicales.* Neuchatel, 1899.

51. Yıldırım, Nuran. *14.Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler ve Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları-1*. Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul, 2014

52. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.MYD., Dosya No.018, Gömlek No.088. 23 Nisan 1897 (21 Zilkade 1314).

53. *Türk-Yunan Harbi 1313-1897*. Erkan-ı Harbi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi, 1927.

54. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.008.

55. Macar, Oya Dağlar. "The Fight Against Diseases With Medicine And Wound Care In The Ottoman Army".*Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics*. 18(1), s.1-14, 2010.

56. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.005.

57. Özbay, Kemal. *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*. cilt.3, kitap.2, İstanbul, 1981.

58. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.008-03

59. Özbay, Kemal. *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*. cilt.3, Kitap.1, İstanbul, 1981.

60. *İkdam Gazetesi*, No.1024, 26 Mayıs 1897.

61. *Servet-i Fünun*, No.330, 08 Temmuz 1897.

62. *İkdam Gazetesi*, No.1003, 06 Mayıs 1897.

63. *İkdam Gazetesi*, No.1016, 18 Mayıs 1897.

64. *İkdam Gazetesi*. No:1017, 19 Mayıs 1897

65. *İkdam Gazetesi*, No.1030, 01 Haziran 1897

66. *İkdam Gazetesi*, No.991. 23 Nisan 1897.

67. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.PT. Dosya No.12, Gömlek No.61. 16 Mayıs 1897 14 Zilhicce 1314.

68. *İkdam Gazetesi*. No:1010, 12 Mayıs 1897.

69. *İkdam Gazetesi*, No.996, 28 Nisan 1897.

70. *İkdam Gazetesi*, No.999, 01 Mayıs 1897.

71. *Servet-i Fünun*, No.334, 24 Temmuz 1897.

72. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.004.

73. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.004-03.

74. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.005-01.

75. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.004-04.

76. *İkdam Gazetesi*, No.988, 20 Nisan 1897.

77. *İkdam Gazetesi*. No:1004, 06 Mayıs 1897.

78. *İkdam Gazetesi*, No.1018, 20 Mayıs 1897.

79. *İkdam Gazetesi*, No.1031, 02 Haziran 1897

80. *İkdam Gazetesi*, No.1029, 31 Mayıs 1897.

81. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.155, Gömlek No.105. 27 Nisan 1897 (25 Zilkade 1314) .

82. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.155, Gömlek No.189. 01 Mayıs 1897 (29 Zilkade 1314) .

83. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.155, Gömlek No.168. 29 Nisan 1897 (27 Zilkade 1314) .

84. *İkdam Gazetesi*. No:1007, 09 Mayıs 1897.

85. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.157, Gömlek No.154. 21 Mayıs 1897 (19 Zilhicce 1314).

86. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.TKM., Dosya No.038, Gömlek No. 061. 06 Mayıs 1897 (04 Zilhicce 1314).

87. *İkdam Gazetesi*. No:1009, 11 Mayıs 1897

88. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.155, Gömlek No.054. 24 Nisan 1897 (22 Zilkade 1314).

89. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.123, Gömlek No.122. 02 Mayıs 1897 (30 Zilkade 1314).

90. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.158, Gömlek No.194. 01 Haziran 1897 (30 Zilhicce 1314).

91. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.159, Gömlek No.90. 06 Haziran 1897 (05 Muharrem 1315).

92. ATASE. OYH. Klasör No.66, Dosya No.49, Fihrist No.004.

93. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.004-07.

94. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.004-04a.

95. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.004-05.

96. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.123, Gömlek No.061. 30 Nisan 1897 (28 Zilkade 1314).

97. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.004-02.

98. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.004-14.

99. Noyan, Abdülkadir Lütfi. *Askeri Hıfzısıhha*. Kader Matbaası. İstanbul, 1926.

100. Özdemir, Hikmet. *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005.

101. Kavur, Ekrem Şadi. "Askeri Hekimliğin Sıhhiye Hizmetlerinde Bir Etüd". *Dirim.* s.146-148, Mart.1973

102. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.136, Gömlek No.045. 25 Şubat 1898 (03 Şevval 1315).

103. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.136, Gömlek No.102. 17 Mart 1898 (23 Şevval 1315).

104. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006.

105. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-01.

106. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-02.

107. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-03.

108. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-04.

109. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-05.

110. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-06.

111. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-07.

112. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-08.

113. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-09.

114. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-10.

115. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-11.

116. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-12.

117. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-13.

118. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-14.

119. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-15.

120. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-16.

121. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.006-17.

122. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-78.

123. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-76.

124. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-77.

125. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.008-01.

126. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.008-02.

127. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.008-04.

128. ATASE. OYH. Klasör No.124, Dosya No.86, Fihrist No.007.

129. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.125, Gömlek No.017. 16 Mayıs 1897 (14 Zilhicce 1314).

130. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.123, Gömlek No.052. 30 Nisan 1897 (28 Zilkade 1314).

131. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.123, Gömlek No.031. 29 Nisan 1897 (27 Zilkade 1314).

132. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.123, Gömlek No.033. 29 Nisan 1897 (27 Zilkade 1314).

133. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.123, Gömlek No.100. 01 Mayıs 1897 (29 Zilkade 1314).

134. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.156, Gömlek No.093. 07 Mayıs 1897 (05 Zilhicce 1314).

135. BOA. Fon Kodu. Y.PRK.ASK., Dosya No.124, Gömlek No.088. 11 Mayıs 1897 (09 Zilhicce 1314).

136. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.157, Gömlek No.109. 21 Mayıs 1897 (19 Zilhicce 1314).

137. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.159, Gömlek No.172. 09 Haziran 1897 (08 Muharrem 1315).

138. BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.160, Gömlek No.032. 13 Haziran 1897 (12 Muharrem 1315).

139. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.004-08.

140. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-01.

141. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-03.

142. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-04.

143. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-05.

144. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-07.

145. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-08.

146. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-09.

147. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-10.

148. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-12.

149. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-13.

150. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001.

151. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-01.

152. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-02.

153. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-03.

154. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-05.

155. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-06.

156. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-07.

157. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-08.

158. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-09.

159. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-10.

160. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-11.

161. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-12.

162. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-13.

163. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-14.

164. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-15.

165. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-16.

166. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-17.

167. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-18.

168. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-19.

169. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-20.

170. ATASE. OYH. Klasör No.098, Dosya No.109, Fihrist No.001-21.

171. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007.

172. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-06.

173. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.049, Fihrist No.007-11.

174. ATASE. OYH. Klasör No.066, Dosya No.409, Fihrist No.007-14.

175. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-01.

176. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001.

177. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-02.

178. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-04.

179. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-06.

180. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-08.

181. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-10.

182. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-12.

183. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-14.

184. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-16.

185. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-18.

186. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-20.

187. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-22.

188. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-24.

189. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-26.

190. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-28.

191. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-30.

192. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-32.

193. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-34.

194. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-36.

195. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-38.

196. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-40.

197. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-42.

198. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-44.

199. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-46.

200. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-48.

201. ATASE. OYH. Klasör No.35, Dosya No.117, Fihrist No.001-50.

202. ATASE. OYH. Klasör No.113, Dosya No.24, Fihrist No.001.

203. ATASE. OYH. Klasör No.113, Dosya No.24, Fihrist No.001-02.

204. ATASE. OYH. Klasör No.113, Dosya No.24, Fihrist No.001-04.

205. ATASE. OYH. Klasör No.113, Dosya No.24, Fihrist No.001-07.

206. ATASE. OYH. Klasör No.113, Dosya No.24, Fihrist No.001-10.

207. ATASE. OYH. Klasör No.113, Dosya No.24, Fihrist No.001-12.

208. Ülman. Yeşim Işıl, Livadas.Gerry,Yıldırım.Nuran. "The Pioneering Steps of Radiology in Turkey (1896-1923)". *European Journal of Radiology*. (55), s.306-310, 2005.

209. Ülman, Yeşim Işıl. "Ülkemiz ve Dünya Radyolojisine Katkılarıyla Dr. Esad Feyzi", *Doktor*, 6(31),s.38-41, 2006

210. Tosyavizade Doktor Rıfat Osman. *Hayatım ve Hatıratım*. (Osmanlıca aslından günümüz Türkçe'sine çeviren: Dr. Ratıp Kazancıgil).GATA Basımevi. s.64-67. 1998.

211. Kuter, Seyfettin. "Türkiye'de Radyoloji Biliminin Kuruluş Tarihi". *Türk Onkoloji Dergisi*, (26)Ek 1, s.1-74, 2011.

212. Algüneş, Çetin. Bozkurt, Gökay. "Radyolojinin Tarihi ve Türk Tıbbında İlk Radyografi Uygulaması". *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 17(3),s.203-206, 2000.

213. *Servet-i Fünun*. No.277, 03 Temmuz 1896.

214. *Servet-i Fünun*, No.326, 10 Haziran 1897.

215. Ömer, Besim. "Röntgen Şu'â'âtının Suret-i İstihsali, Havassı, Mahiyeti, Tatbikat-ı Tıbbiyesi", *Nevsal-i Afiyet*,c.1, s.225-234. 1899.

216. GATA Tıp Tarihi ve Deontoloji Fotoğraf Arşivi

217. Özcan, Abdülkadir. "Çorbacı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.8, s.369-370, 1993.

218. Ünal, Fatih. **"**Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden "1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,*1(4), 2008.

219. Altıntaş, Ayten. "Osmanlı Hekiminin Eğitimi". *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları*. s.32-36, 2006.

220. "Abdülhamid II", *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 1. s.30-32, 1985.

221. Aydın, Mithat. "19.Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), s.109-124, 2004.

222. "Gorçakov", *Meydan Larousse*, Meydan Yayıncılık. cilt 5. s.231, 1985.

223. "Gladstone", *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 5. s.195-196, 1985.

224. "Etniki Eterya", *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 4. s.421, 1985.

225. "Kavalalı Mehmet Ali Paşa", *Meydan Larousse*, Meydan Yayıncılık. cilt 7. s.94-95, 1985.

226. "Georgios I", *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 5. s.116, 1985.

227. Akyıldız, Ali. "Meclis-i Vükela". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. cilt.28, sayfa.252. 2003.

228. Özdemir, Biltekin. *Osmanlı Devleti Dış Borçları - 1854-1954 Döneminde Yüzyıl Süren Boyunduruk*. Ankara Ticaret Odası Yayını. Ankara. 2009.

229. Küçük, Cevdet. Ertüzün, Tevfik. ”Düyun-ı Umumiyye” *TDV. İslam Ansiklopedisi*. cilt.10, s.58-62, 1994.

230. “Ethem Paşa (İbrahim) Gazi”, *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 4. s.412, 1985.

231. “Konstantinos I”, *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 7. s.457, 1985.

232. “Goltz Paşa”, *Meydan Larousse* Meydan Yayıncılık. cilt 4. s.221-222, 1985

233. http://www.bakisarisakal.com/1897turkyunansavasi.pdf (Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2015)

234. “Deligiannis”, *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 3. s.483, 1985.

235. “Rallis”, *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt.10, s.452, 1985.

236. Kodaman, Bayram. *1897 Türk Yunan Savaşı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1993.

237. “Nikolay II”, *Meydan Larousse*, Meydan Yayınevi. cilt 9. s.355, 1985.

238. Ortaylı, İlber. *İkinci Abdülhamit Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:479, Ankara, 1981.

239. Kahya, Esin. “Fransa'da ihtisas yapmış olan Türk hekimlerinden bazıları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.* 31 (1,2), s. 245-262. 1987

240. “Mariya Fyodorovna”, *Meydan Larousse,* Meydan Yayıncılık. cilt 8. s.393, 1985.

241. *İkdam Gazetesi*, No.1041, 12 Haziran 1897.

242. "Wilhelm Conrad", *Meydan Larousse*, Meydan Yayıncılık. cilt 10. s.728.1985.

243. Sayar. Ahmet Güner. "Rifat Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.35 s.105, 2008.

EKLER

EK 1 Vükela Meclisi tarafından alınan savaş kararı

BOA. Fon Kodu. Y.A.RES. Dosya No 086, Gömlek No.032. 17 Nisan 1897

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

Y.A.RES.00086.00083.002

EK 2 Yanya Haritası (Binbaşı Halil İbrahim Efendi tarafından yapılmış olan Yanya bölgesinin dağ, ova ve nehirlerinin gösterildiği harita, ölçek 1/50000)
BOA.Fon Kodu.HRH.h.Dosya No.-, Gömlek No.351 01 Mayıs 1897

EK 2 YANYA HARİTASI (Binbaşı Halil İbrahim Efendi tarafından yapılmış olan Yanya bölgesinin dağ, ova ve nehirlerinin gösterildiği harita, ölçek 1/50000) BOA.Fon Kodu.HRH.h.Dosya No.-, Gömlek No.351 01 Mayıs 1897

EK 3 Rus Çarı II. Nikolay tarafından Sultan II.Abdülhamit'e gönderilen telgraf

BOA. Fon Kodu. Y.EE. Dosya No 073, Gömlek No.011. 14 Aralık 1897

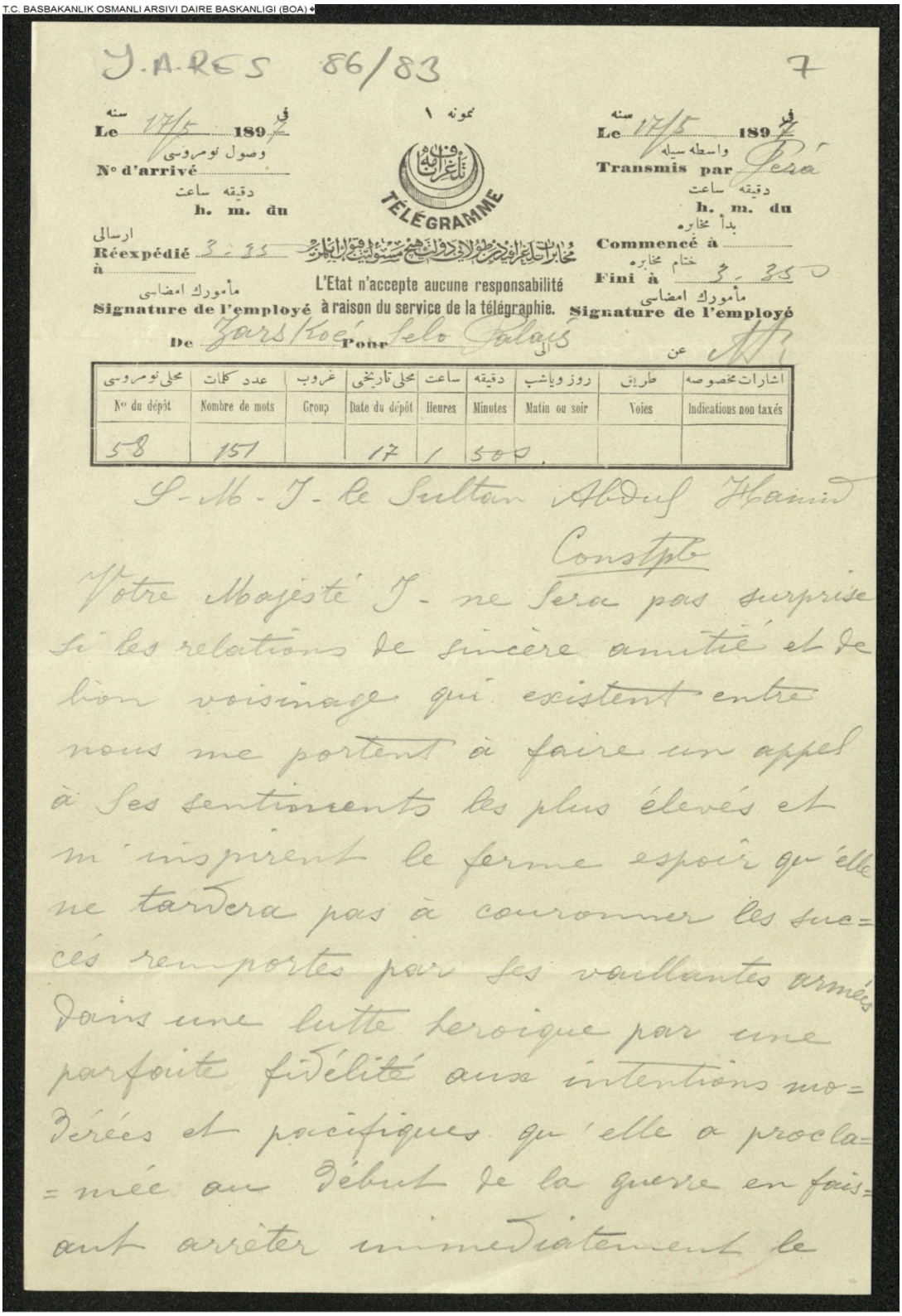

Y.A.RES.00086.00083.007

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

Y. A-Res. 1314. 12. 14

mouvement de Ses troupes en Grece
et en accueillant favorablement la
médiation des grands puissances pour
le rétablissement de la paix Votre
Mte. J. acquerait un nouveau
titre à la haute estime que l'entoure
et accomplirait un acte de profonde
sagesse dont personnellement je sau-
rais garder à jamais le souvenir
je prie Votre Mte. J. de croire à
mon invariable amitié.

Nicolas

R. 3515

BASBAKANLIK ARSIVI 3

Y.A.RES.00086.00083.007

EK 4 Osmanlı Devleti ve Yunanistan Arasında İmzalanan Kesin Barış Antlaşması Metni (ilk ve son sayfa)
BOA. Fon Kodu. Y.EE. Dosya No 073, Gömlek No.011. 14 Aralık 1897

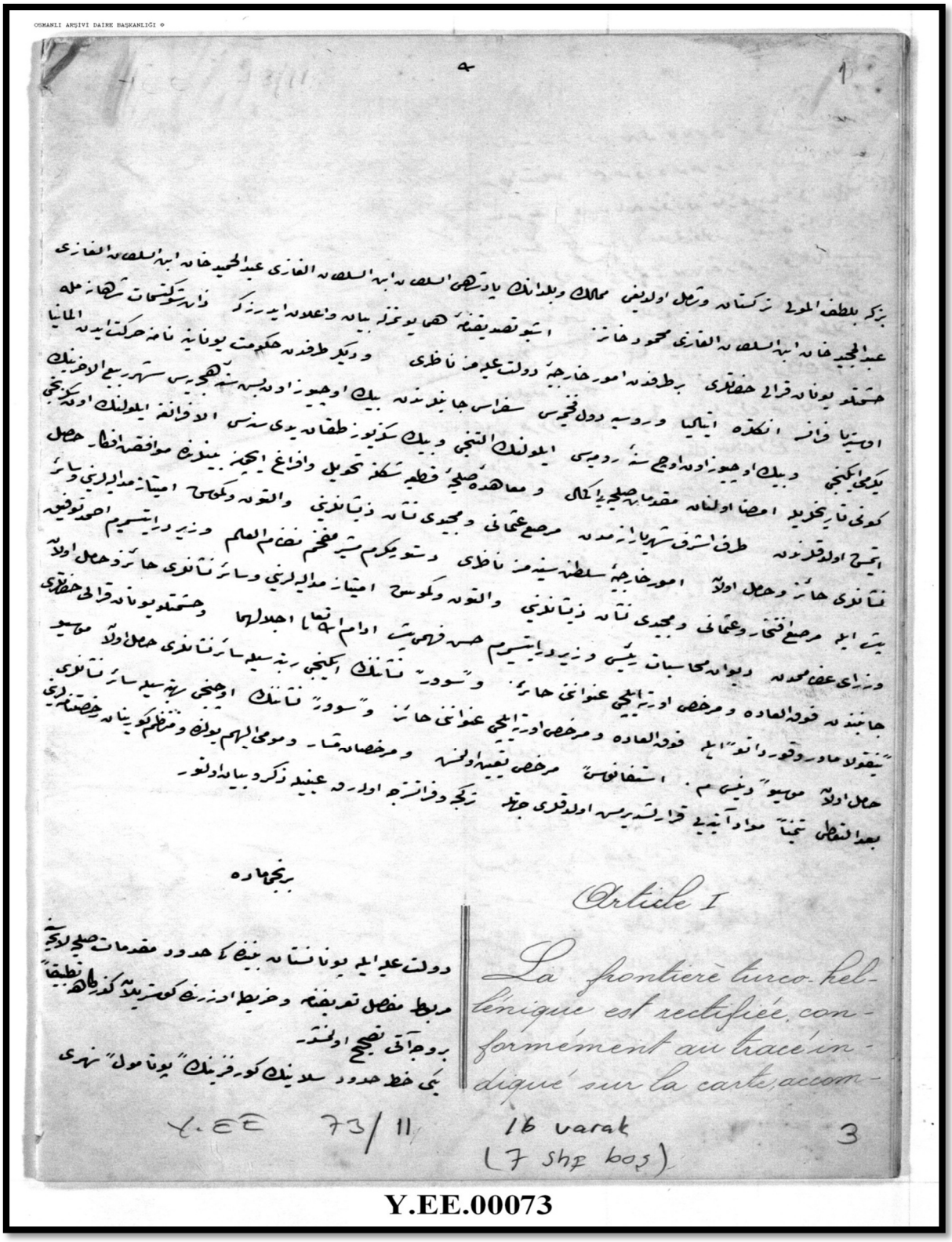

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

Article XVI

Les ratifications du présent traité définitif de paix par Sa Majesté Impériale le Sultan et par Sa Majesté le Roi des Hellènes seront échangées à Constantinople dans le délai de quinze jours à partir d'aujourd'hui ou plus tôt si faire se peut.

En foi de quoi les plénipotentiaires respectifs l'ont signé et y ont apposé le sceau de leurs armes.

Fait en double à Constantinople,
le 22 Novembre / 4 Décembre 1897

اون التنجی ماده

اشبو معاهده صلحیه ذوات طرفین شرف حضرتلرینه تقدیم قیلنه وحسنات بدیانه قرالی حضرتلری جانبندن تصدیق قیلنه نجه زی یدکلرندن اعتباراً اون بشنجی کون مدتنده طرفین وبا تحکیم وقتنده اون بشنجی یوم اولمق شرطیله

تصدیقنامه لرك طرفینه وضعیسی اشبو معاهده صلحیه وظیفه لرینی اجرا ایتمك اوزره تعیین ایلدیکی

ذوات یدلرینه توجیه ایلدیکی

٢٢ سنه طالع ٤ تاریخی ایکی نسخه اولمق اوزره تنظیم اولنمشدر.

معاهده صلحیه ذوات طرفین شرف حضرتلرینه تقدیم قیلنه اون بشنجی یوم اشبو تصدیقنامه لرك تبادلی وقتنده اون بشنجی یوم اولمق شرطیله اشبو معاهده صلحیه ذوات طرفین شرف حضرتلرینه تقدیم قیلنه وحسنات بدیانه قرالی حضرتلری جانبندن تصدیق قیلنه نجه زی یدکلرندن اعتباراً اون بشنجی کون مدتنده طرفین وبا تحکیم وقتنده اون بشنجی یوم اولمق شرطیله

اون التنجی ماده

اثنای مذاکراتدن دولتلرینك بینلرنده بیدا اولان اختلاف افکار ظهوری تقدیرنده علاقه دار اولان طرفلرینك برینه وبا دیکرینه نقاط معروضه لرینی یاد ایدرك معظم دول معظمه سفرالرینك "آربیتراژ" حواله سنه ایتمه لرینه دائر اولان طرفه خصوصی اجرا ایلدیکی وجهله اشبو "آربیتراژ" حواله سنه ایتمه لرینه دائر اولان طرفه خصوصی اجرا ایلدیکی وجهله علاقه دار اولان مخصوصاً اجرا ایلدیکی وجهله کل طوغریدن طوغریه وکل مخصوص ولکن معرفتیله اجرا اولنه جقدر.

نمادن آیا وقوعنده حاکم بر حکم تائی انتخاب ایلیه جکدر.

Article XV

En cas de divergence dans le cours des négociations entre la Turquie et la Grèce, les points contestés pourront être soumis, par l'une ou l'autre des parties intéressées, à l'arbitrage des Représentants des Grandes Puissances à Constantinople dont les décisions seront obligatoires pour les deux Gouvernements.

Cet arbitrage pourra s'exercer collectivement ou par désignation spéciale des intéressés et soit directement, soit par l'entremise de délégués spéciaux.

En cas de partage égal des voix, les arbitres choisiront un surarbitre

Y.EE.00073

EK 5 ATASE.OYH.124-86-004.

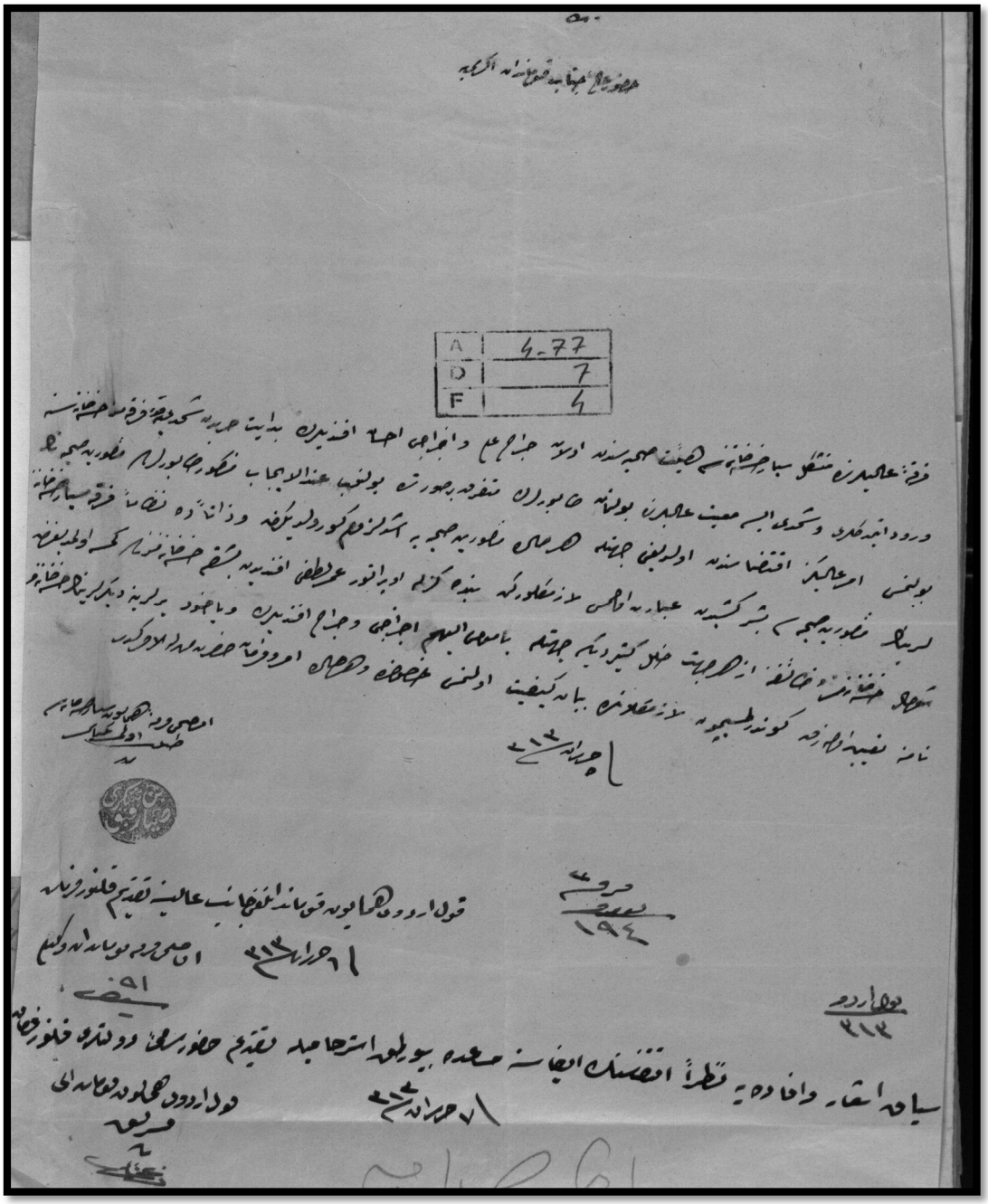

EK 5 ATASE.OYH.124-86-004.

Huzuru Âli Cenabı Kumandan-ı Ekremiye

Fırka-i aliyeden müteşekkil seyyar hastanesi heyeti sıhhiyesinden olan cerrah Ali ve eczacı İhsan efendilerin bidayeti harpten şimdiye kadar fırkamız hastanesine vürut etmedikleri ve şimdi ise maiyeti alilerinde bulunan taburların müteferrik bir surette bulunup ındelicap mezkur taburlarda memurini sıhhiyenin bulunması emr-i aliniz iktizasından olduğu cihetle herhalde memurini sıhhiyeye eşed lüzum görüldüğüden ve zaten de Nizamname-i Fırka seyyar hastanelerinin memurini sıhhıyesi beşer kişiden ibaret olması lazım gelirken, bendenizle Operatör Ömer Lütfi efendiden başka hastanemizde kimse olmadığından şehrihal hastanemiz taifine ezher cihetle haberi kesir diğer cihetle ba mümaileyhim eczacı ve cerrah efendilerin veyahut yerlerine diğerlerinin hastanemiz namina tayin olunarak gönderilmesi için lazım gelen beyanı keyfiyet olunması hususunda ve herhalde emri ferman hazreti men lehülemrindir. 5 Haziran 313

Emri Sıhhıye Fırka-i Hümayun Seyyar Hastanesi Tabibi Evveli Bektaş

EK 6 ATASE.OYH.24-86-004-03.

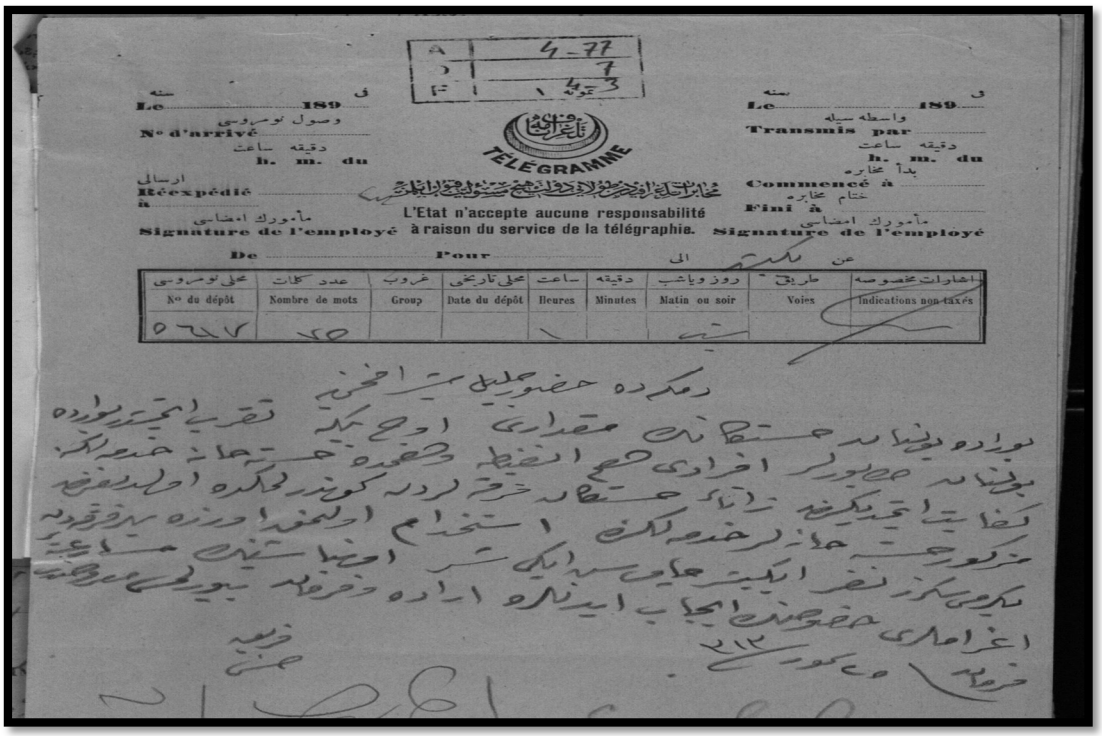

Remikse'de huzuru Celil Müşir Ahhin

Burada bulunan hastakanın miktarı üç bine takarrüb etmiştir. Burada bulunan taburlar efradı hem inkıta ve hemde hastane hizmetlerine kifayet etmediğinden zevatayı hastekan fırkalardan gönderilmekte olduğundan mezkur hastaneler hizmetliğinde istihdam olunmak üzere sayir fırkalardan 28 nefer ikişer çavuş ikişer onbaşının müsaraate ağramları hususunda icap edenlere irade ve ferman buyrulması maruzdur. Ferman. 25 Temmuz 313

Ferik Hüsnü

EK 7 ATASE.OYH.124-86-005-01.

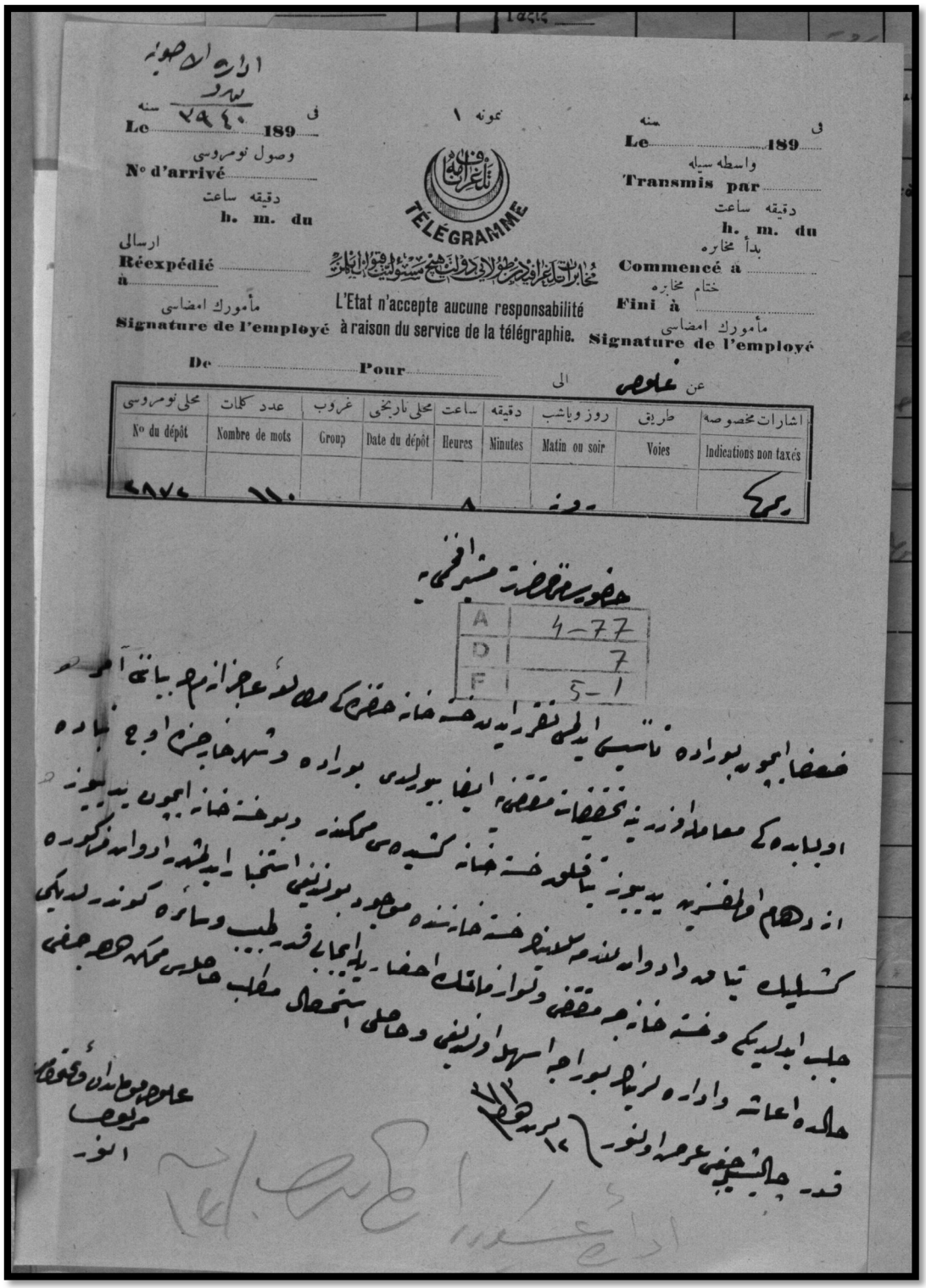

اداره اصوبه
بدو

سنه ٢٩٤٠ فی
Le ..... 189 .....

وصول نومروسی
N° d'arrivé .....

دقیقه ساعت
h. m. du

ارسالی
Réexpédié .....
à .....

مأمورك امضاسی
Signature de l'employé

نمونه ١

تلغرافنامه
TÉLÉGRAMME

مخابرات تلغرافیه‌دن طولایی دولت هیچ مسئولیت قبول ایلمز

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie.

سنه فی
Le ..... 189 .....

واسطه سیله
Transmis par .....

دقیقه ساعت
h. m. du

بدأ مخابره
Commencé à .....

ختام مخابره
Fini à .....

مأمورك امضاسی
Signature de l'employé

De ..... Pour ..... الی عن غلوص

محلی نومروسی	عدد کلمات	غروب	محلی تاریخی	ساعت	دقیقه	روز ویاشب	طریق	اشارات مخصوصه
N° du dépôt	Nombre de mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou soir	Voies	Indications non taxés
٢٨٧٢	١١٠			٨		روز		ریمی

حضور مرحمت مشیر افخمی‌یه

A	4-77
D	7
F	5-1

ضعفا ایچون بوراده تأسیس ایدلمی تقرر ایدن خسته خانه حضرتلری مطالعه عاجزانه‌مه بیانی آمر
اولیابده‌کی معامله اوزرینه تحقیقات مقتضیه ایفا بیورلدی بوراده و شهر خارجنده اوچ بناده
ازدحام اولمقسزین یدییوز یتاقلق خسته خانه کشیده‌سی ممکندر و بو خسته خانه ایچون یدییوز
کشیلیك یتاق و ادوان لازمه‌سی خسته خانه‌سنده موجود بولندیغی استخبار ایدلمشدر ادوان مذکوره
جلب ایدلدیکی و خسته خانه‌جه مقتضی و لوازماتك احضاریله ایجابی قدر طبیب و سائره کوندرلدیکی
حالده اعاشه و اداره‌لرینك بوراجه اسهل اولندیغی و حاصلی استحصال مطلب حاصلی ممکن دوجه جغی
قدر چالیشیجغی عرض اولنور ١٢ برین ١٣٧٣

غلوص مومانداندن و تحقیقاتی
مرلوص
انور

اداره عسکریه

EK 7 ATASE.OYH.124-86-005-01.

Huzuru Samii Hazretleri Müşir Aftahya'ya

Duafa için burada tesis edilmesi takarrür eden hastane hakkındaki mütalaayı acizanemin beyanını amir olbabtaki muamele üzerine tahkikatı muktezane ifa buyruldu. Burada ve şehir haricinde üç binada izdiham olmaksızın 700 yataklık hastane keşidesi mümkündür. Ve bu hastane için 700 kişilik yatak ve edvan Selanik hastanesinde mevcut bulunduğu istihbar edilmiş, edvanı mezkure celbedildiği ve hastanece mukrtesa ve levazımatın ihzarıyla icabı kadar tabib ve saire gönderildiği halde iaşe ve idarelerinin buraca eshel olduğu ve hasılı istahsal matlum hasılası mümkün olacağı kadar çalışılacağı arz olunur. 12 Teşrinievvel 313

Galus Kumandanı Kaymakam Miralay Enver.

EK 8 ATASE.OYH.66-49-004.

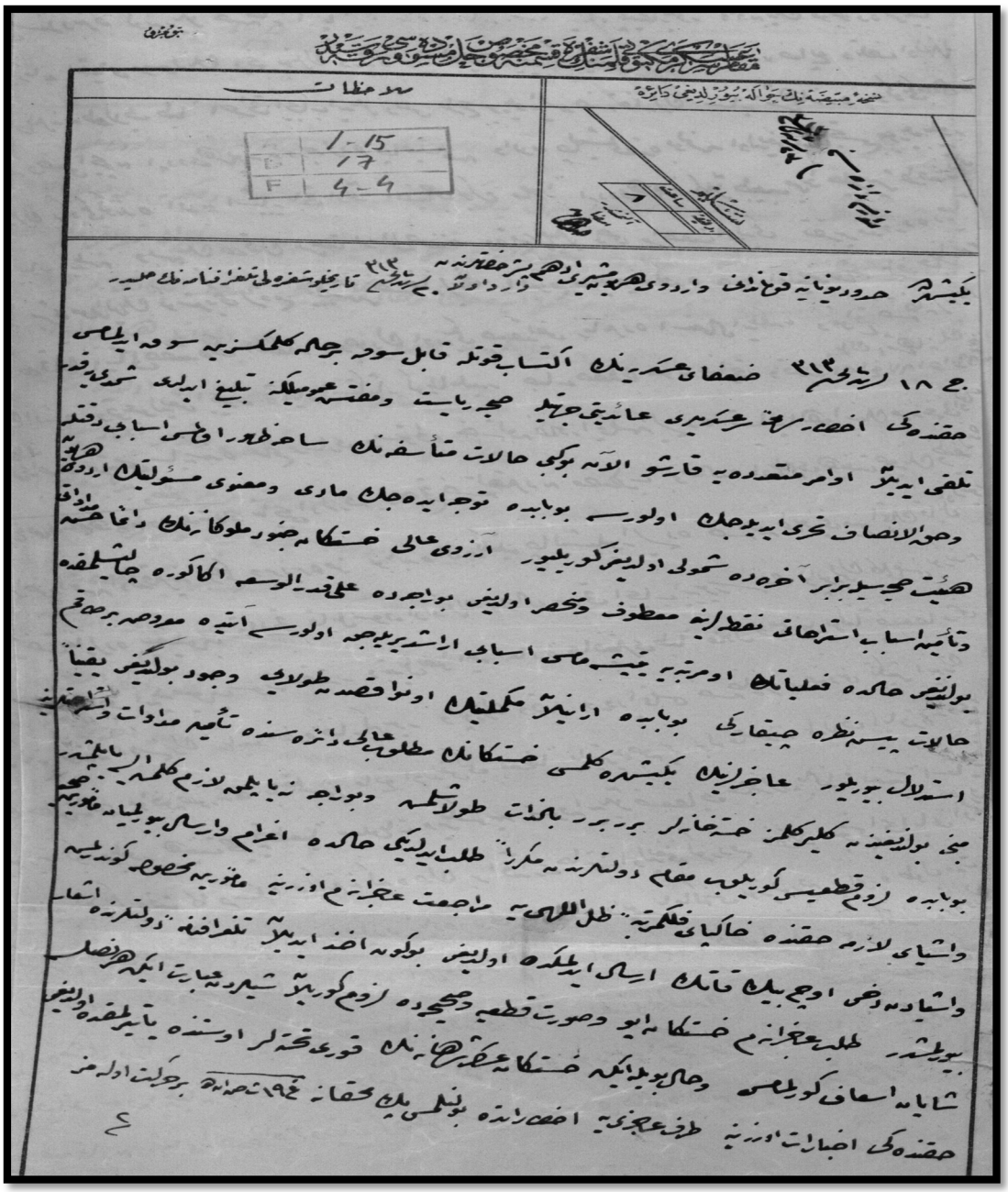

EK 8 ATASE.OYH.66-49-004.

LEVAZIM DAİRESİNE 23 TEŞRİNİ SANİ 313

Yenişehirde hududu Yunaniye kumandanı ve orduyu hümayun müşiri Ethem Paşa hazretlerinden varit olan 20 Teşrini Sani 313 tarihli şifreli telgrafnamenin hahllidir.

18 Teşrinsani 313 duafayı askeriyenin iktisabı kuvvetle kabili sevk bir hilme gelmeksizin sevk edilmemesi hakkında ihsar serhati ser askerileri aidiyeti cihetiyle sıhhıye riyaset ve müfettişi umumiliğine tebliğ edildi. Şimdiye kadar telakki edilen evamiri müteaddideye karşı alan bu gibi haleti müteessifenin saha zuhur olması esbabı dikkatle ve hakkıl insaf taharri edilecek olursa bu bapta teveccüh edecek maddi ve manevi mesuliyetin orduyu hümayun heyeti sıhhıyesiyle beraber ahirde şümuli olduğu görülüyor. Arzuyu âli hastekâni cünud-ü mülükanin daima hüsnü medatı ve temini esbap istirahatı noktalarına matuf ve münhasır olduğu buracada alelkadrilvüsa ona göre çalışılmakta bulunduğu halde fiiliyatının o mertebeye yeşitememesi esbabı araştırılacak olursa atide maruz bir takım halatı ye'se nazara çıkar ki bu bapta aranılan mükemmeliyetin o nevakısdan dolayı vücud bulunduğu yakinen istidlal buyrulur. Acizelerinin Yenişehir'e gelmesi hastekanın matlubu âli dairesinde temini müdavat ve istirahatlarına müncer bulunduğundan gelir gelmez hastaneler birer birer bizzat dolaşılmış ve buraca ne yapılmak lazım gelmiş ise yapılmıştır. Bu bapta lüzumu katiyesi görülüp makamı devletlerinden mükerreren talep edildiği halde ağram ve irsal buyrulmayan memurinler ve eşyayı hazime hakkında hakpayi felekmertebei zıllullahiye müracaat acizanem üzerine memurin mahsusa gönderilmiş ve eşyadan dahi 3000 katın irsal edilmekte olduğu bu gün ahz edilen telgrafname-i devletlerinde işar buyrulmuştur. Talebi acizanem hastekan iyi ve sureti katiye ve sıhhıyede lüzum görülen şeylerden ibaret iken her nasılsa şayanı isaf görülmemiş ve hal böyle iken hastekan askeri şahanenin kuru tahtalar üstünde yatırılmakta olduğu hakkındaki ihbarat üzerine tarafı aciziyeye ihtaratta bulunulması pek muhakkane.

EK 09
BOA. Fon Kodu. Y.PRK.TKM., Dosya No.038, Gömlek No. 061. 06 Mayıs 1897

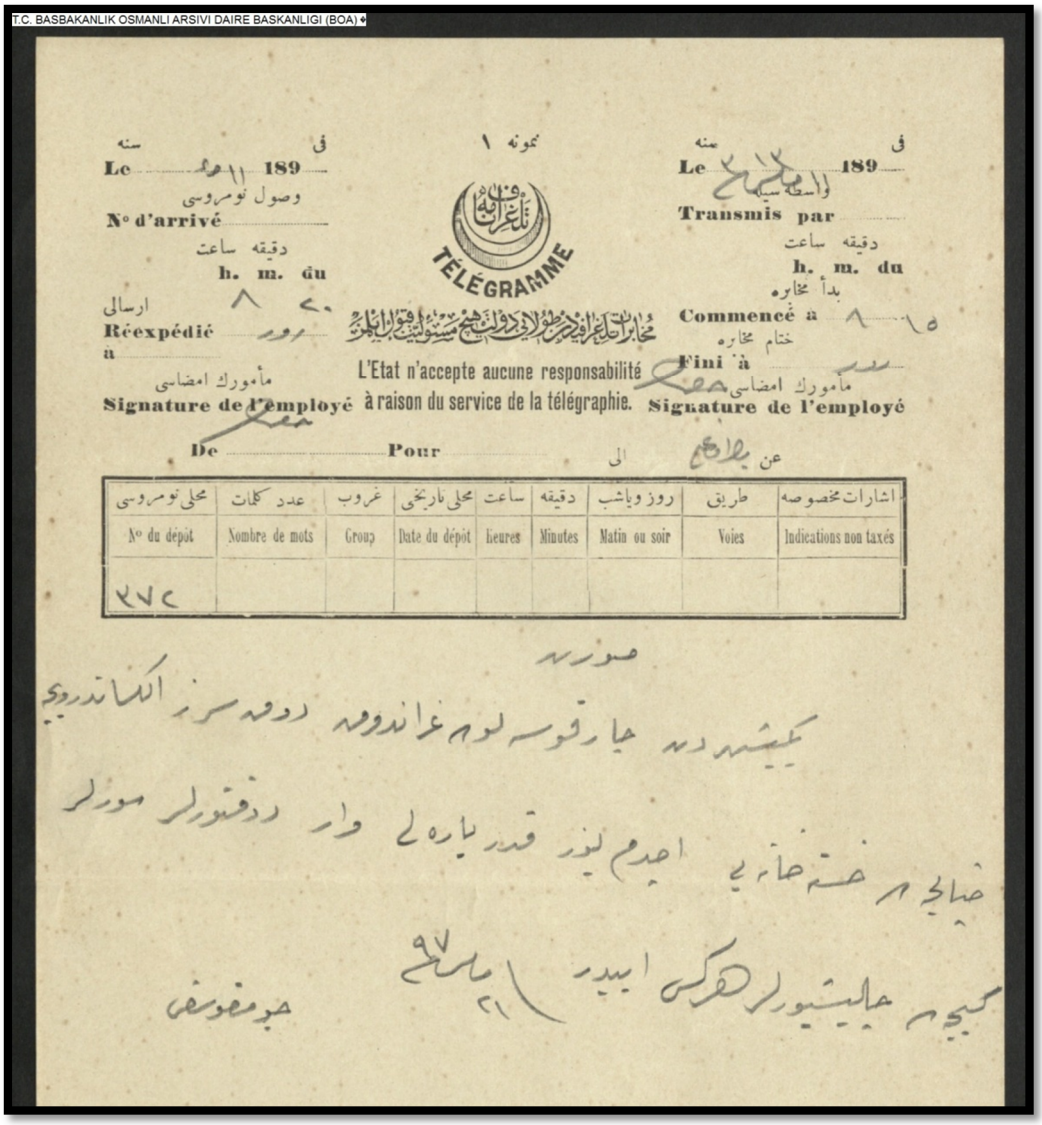

EK 10

BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.155, Gömlek No.054. 24 Nisan 1897

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

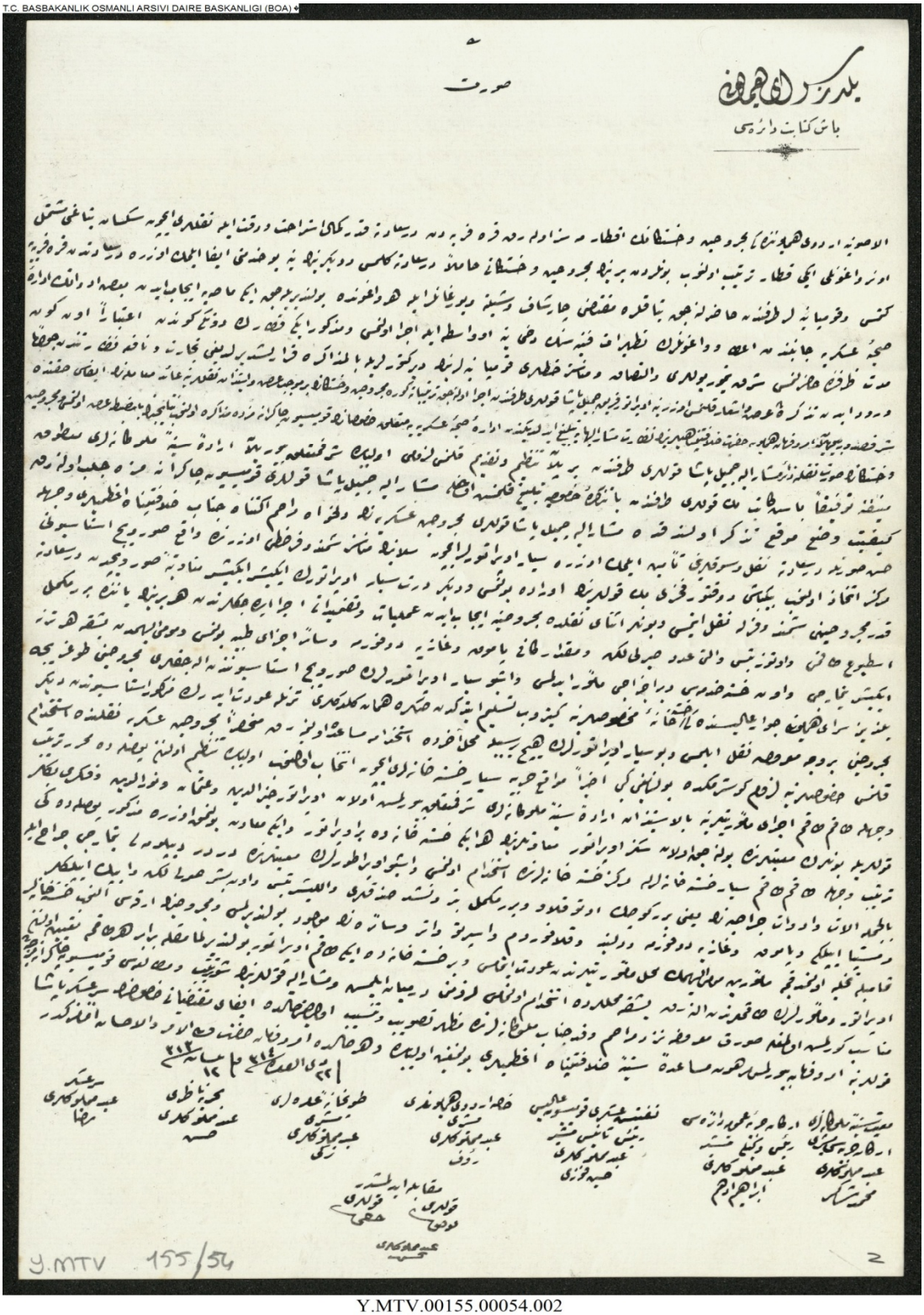

Y.MTV.00155.00054.002

EK 10
BOA. Fon Kodu. Y.MTV., Dosya No.155, Gömlek No.054. 24 Nisan 1897

Yıldız Saray-ı Hümâyun Başkitabet Dairesi

Alasonya Ordu-yu Hümayunundaki mecruhin ve hasteganın aktarmasız olarak Karakarye'den Dersaâdet'e kemâl-i istirahat ve dikkat ile nakilleri için seksen yatağı müştemil onar vagonlu iki katar tertib olunub bunlardan birinin mecruhin ve hasteganı hamilen Dersaâdet'e gelmesi ve diğerinin yine bu hıdmeti îfâ eylemek üzere Dersaâdet'den Karakarye'ye gitmesi ve kumpanyalar tarafından hazırlanacak yataklara muktezî çarşaf ve şilte ve yorganlar ile her vagonda bulundurulacak iki masaya icab eden bazı edevatın idare-i sıhhiye-i askeriye-i canibinden ita ve vagonların tathirat-ı fenniyesinin dahi yine o vasıta ile icrâ olunması ve mezkûr iki katarın dünkü günden itibaren on gün müddet zarfında hazırlanması Şark Demiryolları ve iltisak ve Manastır hatları kumpanyalarının direktörleriyle bi'l-müzakere kararlaşdırıldığı Ticaret ve Nafia Nezaretinden cevaben vürûd eden tezkerede arz ve işar kılınması üzerine Operatör Ferik Cemil Paşa kulları tarafından icrâ olunacak tertibata göre mecruhin ve hasteganın ber-mûceb-i arz ve istîzân nakillerine âid muamelenin ifası hakkında şeref-sudur buyurulan emr ü ferman-ı hümâyun hazret-i hilâfet-penâhîlerinin nezâret-i müşarünileyhaya tebliğ edildiğinden idare-i sıhhiye-i askeriyeye müteallik hususatın Komisyon-ı çakeranemizde müzakere olunub netayicinin ba-mazbata arz olunması ve mecruhin ve hastaganın suret-i nakline dair müşarünileyh Cemil Paşa kulları tarafından bir plan tanzim ve takdim kılınması lüzumu ol babda şeref müteallik buyurulan irâde-i seniyye-i mülukaneleri mantuk-ı münifine tevfikan başkatib bey kulları tarafından ba-tezkere-i hususiye tebliğ kılınmış olmağla müşarünileyh Cemil Paşa kulları komisyon-ı çakeranemize celb olunarak keyfiyet vaz' mevki' tezekkür olundukda müşarünileyh Cemil Paşa kulları mecruhin-i askeriyenin ve'l-havah merasim-i iktinah cenab-ı hilâfet-penâh azimleri vechile hüsn-i suretle Dersaâdet'e nakl ve sevklerini temin eylemek üzere seyyar operatörler için Selanik Manastır şimendüfer hattı üzerinde vaki' Surovic İstasyonu merkez ittihâz olunub Binbaşı Doktor Fahri Bey kullarının orada bulunması ve diğer dört seyyar operatörün ikişer ikişer münavebeten Surviç'den? Dersaâdet'e kadar mecruhini şimendüferle nakl etmesi ve bunlar esna-yı naklde mecruhine icab eden ameliyat ve tazmidatı icrâ edeceklerinden her birinin yanında birer mükemmel üstübü' takımı ve otuz tebsi ve altı adet sırlı leğen ve mikdâr-ı kafi pamuk ve gazye dofurma vesair ecza-yı tıbbiye bulunması ve mumaileyhimden başka her trene ikişer timarcı ve on hasta hademesi ve bir eczâcı memur edilmesi ve işbu seyyar operatörlerin Suroviç İstasyonundan alacakları mecruhin doğruca Yıldız Saray-ı Hümâyun civar-ı alisindeki hastahane-i mahsuslarına getirüb teslim ettikden sonra heman geldikleri trenle avdet ederek mezkûr istasyondan diğer mecruhini ber-vech-i maruz nakl eylemesi ve bu seyyar operatörlerin hiçbir sebeble mahall-i ahirde istihdama müsaade olunmayarak münhasıran mecruhin-i askeriye naklinde istihdâm kılınması hususlarına lüzum göstermekde bulunduğu gibi âhiren mevaki-i harbiye seyyar hastaneleri için intihâb olunub ol babda tanzim olunan pusulada muharrer tertib vechile takım takım icrâ-yı me'mûriyetlerine bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i mülukaneleri şeref-müteallik buyurulmuş olan operatör Hayreddin ve Osman ve Nureddin ve Fikri Beyler kullarıyla bunların maiyetlerinde bulunacak olan sekiz operatör muavinlerinin her iki hastahanede bir operatör ve iki muâvin bulunmak üzere mezkûr pusuladaki tertib vechle takım takım seyyar

hastahanelerle merkez hastahanelerinde istihdâm olunması ve işbu operatörlerin maiyetlerinde dörder diplomalı timarcı cerrah ile bi'l-cümle alat ve edevat-ı cerrahiyenin yani birer küçük otoklav ve birer mükemmel bez ve neşd sandıkları ve ellişer tebsi ve onbeşer sırlı leğen ve ipek iplikler ve müstepa ipliğe ve pamuk ve gazye dofurma ve tülbend ve kloroform ve ispirto ve eter ve sairenin mevcûd bulundurulması ve mecruhinin arkası alınub hastahaneler tamamiyle tahliye olunmadıkca me'mûrin-i mumaileyhimin mahall-i me'mûriyetlerinden avdet etmemesi ve bir hastahanede iki takım operatör bulundurulmamakla beraber her takım tayin olunan operatör ve memurlarının takımlarından alınarak başka mahallerde olunmaması lüzumunun dermiyan eylemiş ve müşarünileyh kullarının şu tertib ve mütalaası komisyon-ı çakeranemizce de münâsib görülmüş olmağla suret-i maruza nezd ve merasim ve kadd cenab-ı mülukanelerinde mazhar-ı tasvib ve tensib olduğu halde îfâ-yı muktezayatı hususunun ser asker paşa kullarına emr ü ferman buyurulması merhun-ı müsaade-i seniyye-i hilâfet-penâh-ı azimleri bulunmağın ol babda ve her halde emr ü ferman hazret-i men lehül emr ve'l ihsan emrinizdir.

12 Nisan sene 313

Maiyyet-i seniyye-i mülukaneleri
Erkan-ı Harbiyesi Müşiri
Abdü'l memlukları Mehmed Şakir

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi
Reisi vekili Müşir Abd-i memlukları
İbrahim Edhem

Hassa Ordu-yu Hümayunları
Müşiri Abd-i memlukları
Rauf

Tophane-i amireleri Müşiri
Abd-i memlukları
Zeki

Teftiş-i Askerî Komisyon-ı Alisi
Reis-i Sanisi Müşir
Abd-i memlukları
Hüseyin Fevzi

Serasker Abd-i memlukları
Rıza

Bahriye Nazırı
Abd-i memlukları
Hasan

Mukabele edilmiştir.

Kulları imza Kulları imza

EK 11 OYH-66-49-004

EK 11 OYH-66-49-004

Serian Levazım Dairesine 3 Teşrin-i Sani Sene 313

Yanya Kolordu-yı Hümayunu Kumandanı Ferik Osman Paşa Hazretlerinden vârid olan Fi 2 Teşrin-i Sani sene 313 tarihli şifreli telgrafnamenin hallidir.

C. 26 Teşrin-i Evvel sene 313 Hadide Vapuruna irkab olunan zuafa-yı askeriyeden çend neferinin vapur derununda ve bir mikdarının dahi Selanik'e hurûcunda vefat edüb bunların esbâb-ı istirahatlerinin istikmal kılınmamış olduğundan bahisle tahkikat-ı lazime ifasıyla müsebbiblerinin zahire icrası emr ve irâde buyurulması üzerine Preveze'ye izam kılınan tahkik memurlarının vermiş oldukları rapor mealine nazaran efrâd-ı merkumenin Preveze'ye muvasalatında muhalefet-i hava sebebiyle iki gün kadar vapura binemeyüb kal'aya misafir edilerek esbâb-ı istirahatlerinin istikmal ve içlerinde meşakk-ı seferiyyeye tâb-âver olamayanları bi't-tefrik Preveze'de alıkonulmuş mütebaki efrada esna-yı seferde hidmet etmek üzere yirmi nefer hademe efradı verildiği gibi başlarında dahi iki nefer memurları bulunduğu ve ol babdaki emr-i samilerine imtisalen vapur-ı mezkura mensub bir nefer tabibden başka memurin-i sıhhiye tefrik edilmemiş olduğu ve zuafa-yı merkumeye verilen yevmiyeden mikdâr –ı kafi pirinç ve sair levazımatın tedârik ve itmam edilmiş ise de efradın beylikleri olmaması ve tahsîs olunan vapur derununda yatak ve çorba pişirecek kızgan karavana ve kaşık ve bunlar meyanında levazımat ve edevatın ihzar edilerek gönderilmemiş olması ve fırtına ile vapur derununda zuhuru melhuz olan diğer avarızın tesiratıyla kaza-yı mezkurun vuku' bulmuş olduğu ve keyfiyetin bu cihetin etraflıca tahkiki efrâd-ı merkumenin sevkine memur olanların avdetine mütevakkıf idüğü beyân olunmuş ve efrâd-ı merkumenin müreffehen sevk ve i'zamının mevkûf-ı aleyhi olan hususat ve saireye dair olan bil'l-cümle evrak-ı tahkikiyye postaya tevdian takdim kılınmış ve bu sefer Adana vapuruyla sevk olunan zuafanın imkan dahilinde levazımat ve yatakları tedârik olunmuş ise de bundan böyle yatak ve karavana ve kazgan misüllü levazım ve edevatın Preveze'den i'tâsına imkan kalmamış olduğundan ali-i cenab-ı şehriyari dairesinde zuafa-yı askeriyenin sevk ve tahriki için tahsîs olunacak vapurlar derununda salif'ül-arz eşya ve edevatın ve bir nefer memurin-i sıhhiye ile idare-i maslahat kabil olamayacağı anlaşıldığından mikdâr –ı kafi memurin-i sıhhiyenin dahi vapur dahilinde hazır ve müheyya bulundurulması hakkında icab edenlere evamir-i lazime i'tâsı hususu her halde merhune re'y-i isabet-i karin ser-askerileridir.

EK 12 OYH-66-49-004-007

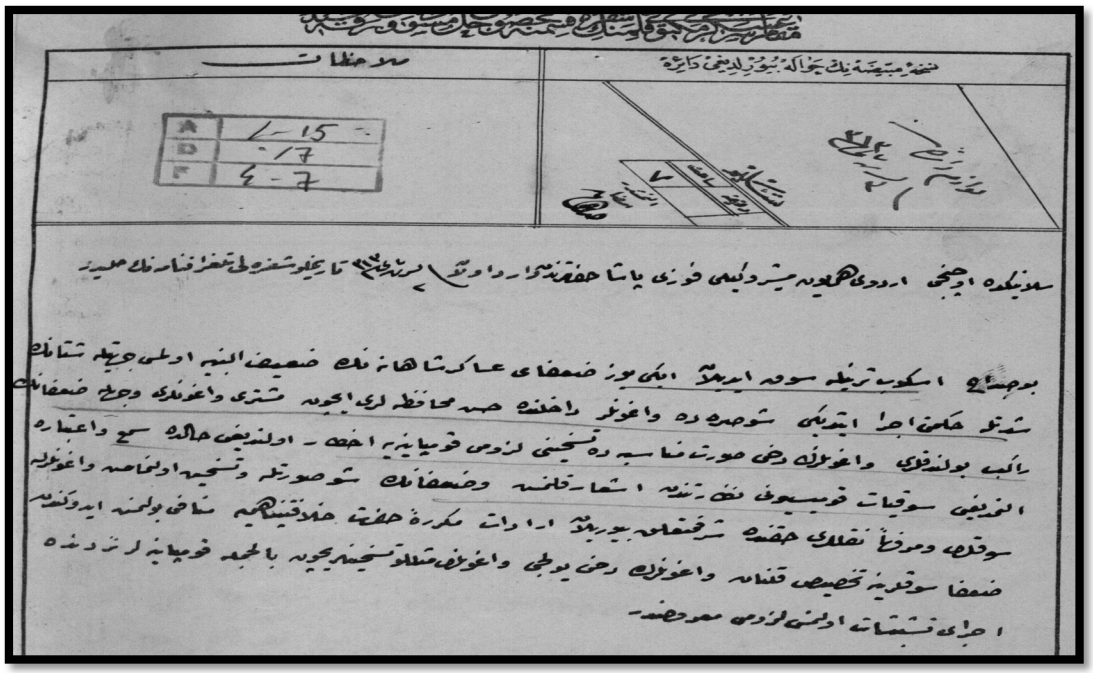

Levazım Dairesine 3 Teşrinisani 313

Selanikte üçüncü orduyu hümayun müşir vekili Fevzi paşa hazretlerinden varit olan 3 Teşrinsani 313 tarihli şifreli telgrafnamenin hallidir.

Bu sabah Üsküp treniyle sevk edilen iki yüz duafa-i asakiri şahanenin zayıf e elineye olması cihetiyle şitanın şiddetli hükmünü icra ettiği şu sırada vagonlar dahilinde hıni muhafazaları için şetri vagonları vechile duafanın rakip bulundukları vagonların dahi sureti münasebede teshini lüzumu kumpaneye ihtar olunduğu halde semî ve itibara alınmadığı sevkiyat komisyonu nezaretinden işar kılınmış ve duafanın şu suretle ve teshin olunmamış vagonlarla sevkleri ve müreffehen nakilleri hakkında şerfimüteallik buyrulan iradatı mükerreren hazreti hilafetpenahiye menafi bulunmuş idiğine icrayı tesbitat olunmnası lüzumu maruzdur.

EK 13 OYH-66-49-004-04a

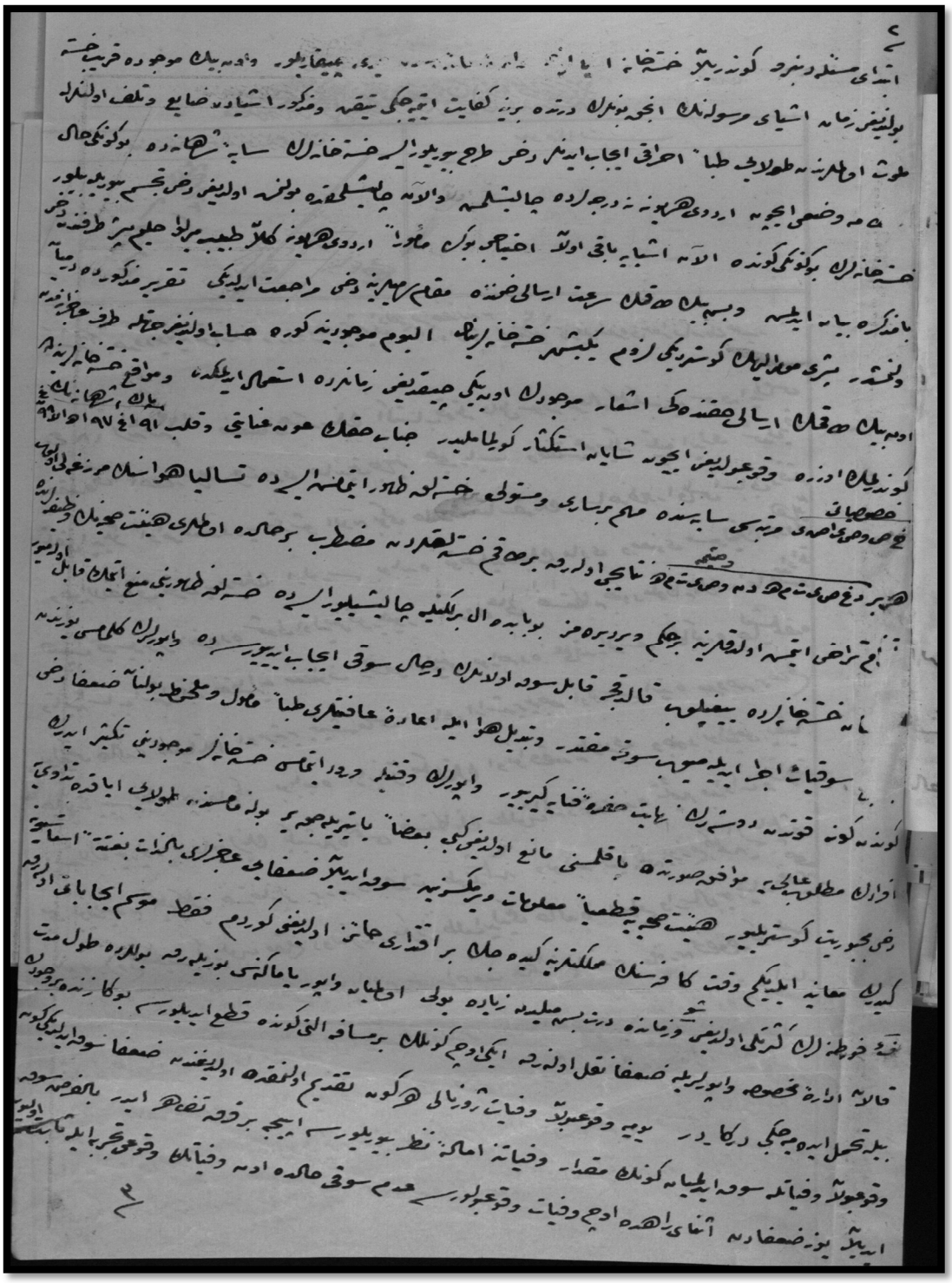

EK 13 OYH-66-49-004-04a

İbtidai meseleden beri gönderilen hastane çıkarılıyor ve 10.000 mevcuda karip hasta bulunduğu zaman eşyayı mersulenin ancak bunların dötte birine kifayet etmeyeceği teyakkun ve mezkur eşyadan zayi ve telef olanlarla mülevves olmalarından dolayı tıbben ihrakı icap edenler dahi tarh buyrulur ise hastanelerin sayei şahanede bu günkü hali itmama vazı için orduyu hümayuna ne derecelerde çalışılmış olan çalışılmakta bulunmuş olduğu dahi tecessüm buyuluyor hastanelerin bu günkü günde alânı eşyaya baki olan ihtiyacı bu kere memuren orduyu hümayuna gelen tabib mir liva Halim müşir tarafından dahi bu müzekkere beyan edilmiş ve 5000 takımın sürati irsali zımnında makamı emirlerine dahi müracaat edildiği takrir mezkrurede dermeyan olunmuştur. Müşiri mümaileyhin gösterdiği lüzum Yenişehir hastanelerinin elyevm mevcuduna göre hisap olduğu cihetle tarafı acizanemden 10.000 takımın irsali hakkındaki işar mevcudun on bini çıktığı zamanlarda istimal edilhmekte ve mevaki hastanelerinden gönderilmek üzere vukubulduğu için şayanı istiksar görülmemelidir. Cenabı Hakkın umumu inayeti ve kalb-i maliki şahanenin hususiyatı Mertebesi sayesinde mühim bir sari ve müstevli hastalık zuhur etmemiş ise de tesaliyen havasının merzagali olup her bir netayici olarak bir takım hastalıklardan muztarip bir halde olmaları heyeti sıhhıyenin vazifelerinde ağramı terahi etmiş olduklarına bir hüküm verdiremez. Bu bapta elbirliğiyle çalışılıyor ise de hastalık zuhurunu men etmek kabil olamıyor. Mevakin hastanelerde yığılıp kaldıkça kabili sevk olanların derhal sevki icap ediyorsa da raporların gelmemesi yüzünden …… sevkiyat icra edilmeyip sevke muktedir ve tebdil hava ile iadei afiyetleri tıbben memul ve mülahhaz bulunan duafa dahi günden güne kuvvetten düşerek nihayet hufre-i fenaya gidiyor. Raporların vaktiyle vürut etmemesi hastaneler mevcudiyetini teksir ederek efradın matlup aliye muvafik surette bakılmasını mani olduğu gibi bazen yaptırılacak bir bevle mehasından dolayı ayakta tedaviye mecburiyet gösteriliyor. Heyeti Sıhhıyeye katiyen malumat vermeksizin sevk edilen duafayı acizleri bizzat bağteten esma şuuna giderek muayene ettiğim vakit kaffesinin memleketlerine gidecek bir iktidarı haiz olduğunu gördüm. fakat mevsim icabatı olarak fırtınaların kesretli olduğu ve şu zamanda dört beş milyondan ziyade yolu olmayan vapur ya makinesi bozularak yollarda tulu müddet kalan idarei mahsus vapurlarıyla duafa nakil olunarak iki üç günlük bir mesafe altı günde kat ediliyorsa bu kazende ber vücudun bile tahammül edemeyeceği derkardır. Yevmiye vukubulan vefayet jurnalı her gün takdim olunmakta olduğundan dufafa sevk edildiği gün vuku bulan vefiyatle sevk edilmeyen günün miktarı vefiyatına imalei nazar buyrulursa iyice bir fark tezahür eder. Bilfarz sevk edilen yüz duafadan esanayı rahede üç vefiyat vuku bulursa ademi sevki halde on vefiyat vuku tecrübe ile sabit oluyor.

EK 14 OYH-66-49-004-05

EK 14 0YH-66-49-004-05

Şu halime nazaran duafanın memleketlerine sevki yedi kişiyi mevtten kurtarıyor demektir. Bu üç vefatın ademi vukuu arzu olunur ne çare ki menaıbi deryaya tahammül edemeyerek vefat eyleyeceklerin tefriki kabil olamıyor. Sevke muktedir olamayacaklar menaıbi seferiyeye tahammül edecek bir hale gelmesi için intizar etmek dahi buraların havası ve suyu icabatiyle o efradın sevk edilmemelerinden mütehassıl ye'si derunları ilcaatıyle hiçbir faideyi mentec olmayup nihayet mevtlerini intic ediyor hakikat halin vechi maruz üzere olduğu duafa hakkında matlub ali dairesinde vesi beşer dahilinde ona iktirana çalışmakta bulunduğu itimat şayanı mevaritten olup şayet emniyet buyrulmazsa bir mutemed memur ile tahkiki keyfiyet buyrulabilir. Bu bapta görülen ve işitilen halatı müessife lazım gelen eşyanın kılletinden ve sevkiyata icap eden vapurların ademi vürud intizamından dolayı vuku bulan binaen müstehak olduğum halde hakkı acizanemde inayet buyurulan ihtarın mezkur nevakısı itmam etmek istemeyen devairi iadesine de ziyade münasip ve mütealıki bulunduğu cihetle onlara atıf ve ihalesiyle işin dairei intizama ircaı ol baptaki arzuyu şahanelerine Tevfiki hakkı hareket emrinde izhar buyrulan emri âli-i ser askerilerinin tamamen husulüne kafil olup mütalaa edilmiş olmakla icrası vabeste-i re'yi

EK 15 OYH-66-49-004-02

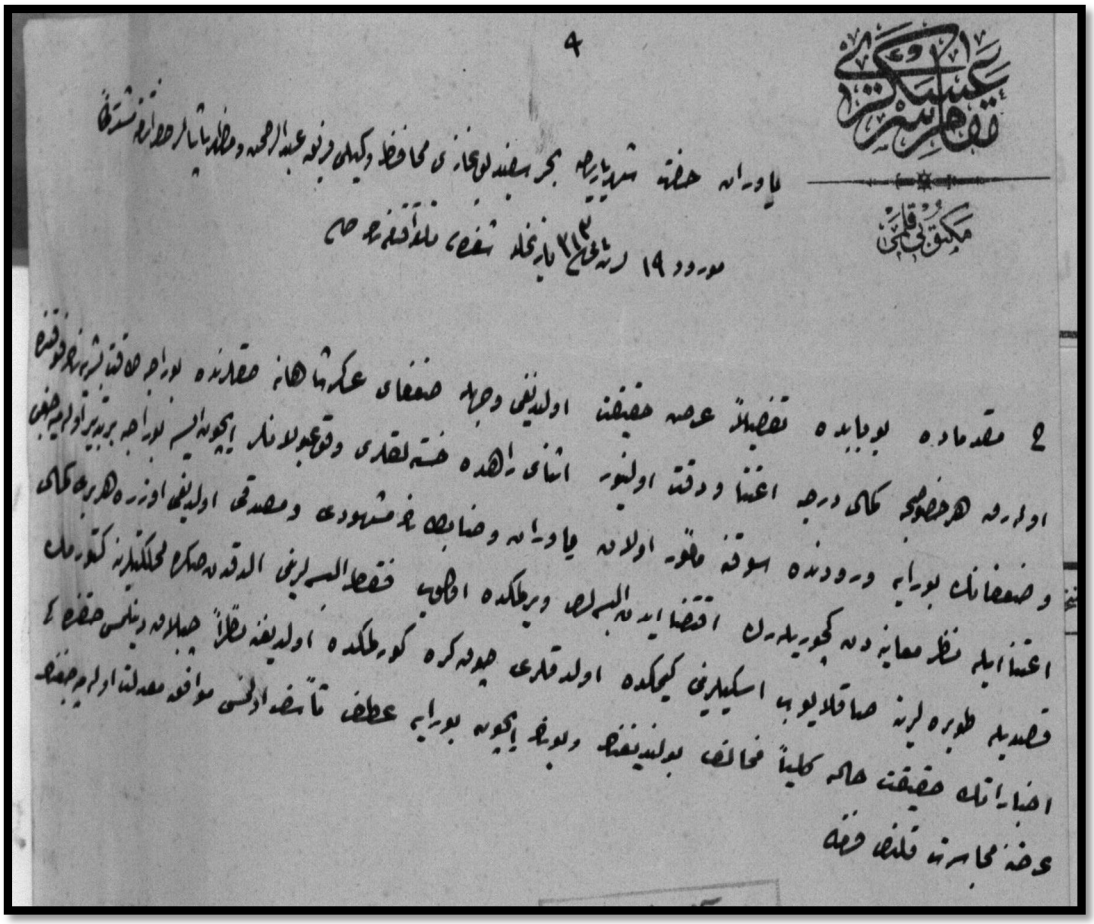

EK 15 OYH-66-49-004-02

MAKAMI ASKERİ

MEKTUBİ KALEMİ

Yavran hazreti şehri yarin bahri sefine boğazı muhafız vekili ferik Abdurrahman ve Mazhar paşalar hazretlerinin inşaden mevrut 19 Teşrinisani 313 tarihli şifreli telgrafnamenin halli.

Mukaddemada bu bapta tafsilen arzı hakikat olunduğu vech ile duafayı askeri şahane haklarında buraca takatı beşeriyenin fevkinde olarak her hususca kemali derece itina ve dikkat olunuyor. Esnayı rahede hastalıkları vuku bulanlar için ise buraca bir tedbir olamayacağı ve duafanın buraya vürudunda sevkine memur olan Yavran ve Zabitanın meşhudu ve musaddakı olduğu üzere her biri kemali itina ile nazarı muayeneden geçirilerek iktiza eden elbiselerin verilmekte olup fakat elbiselerini aldıktan sonra memleketlerine götürmek maksadıyla torbalarına saklayıp eskilerini giymekte oldukları çok kere görülmekte olduğu nazaran çıplak denilmesi hakkındaki ihbaratın hakikat haline külliyen muhalif bulunduğunun ve bunun için buraya atfı teessüf olunması muvafık muadelet olacağının arzına muhaberet kılındı ferman.

EK 16 BOA.Fon Kodu.Y..PRK.ASK.Dosya No.136, Gömlek No.45 03 Şevval 1315 (25 Şubat 1898)

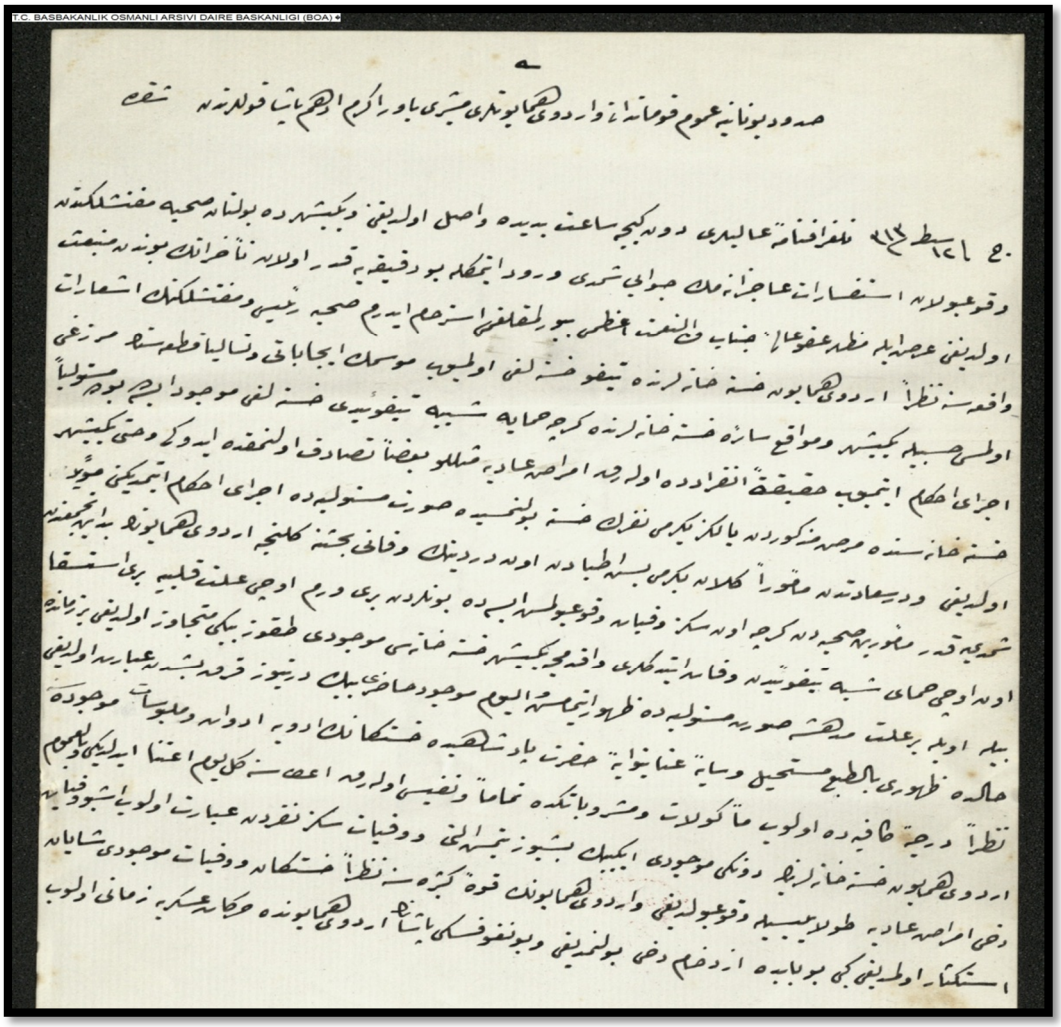
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

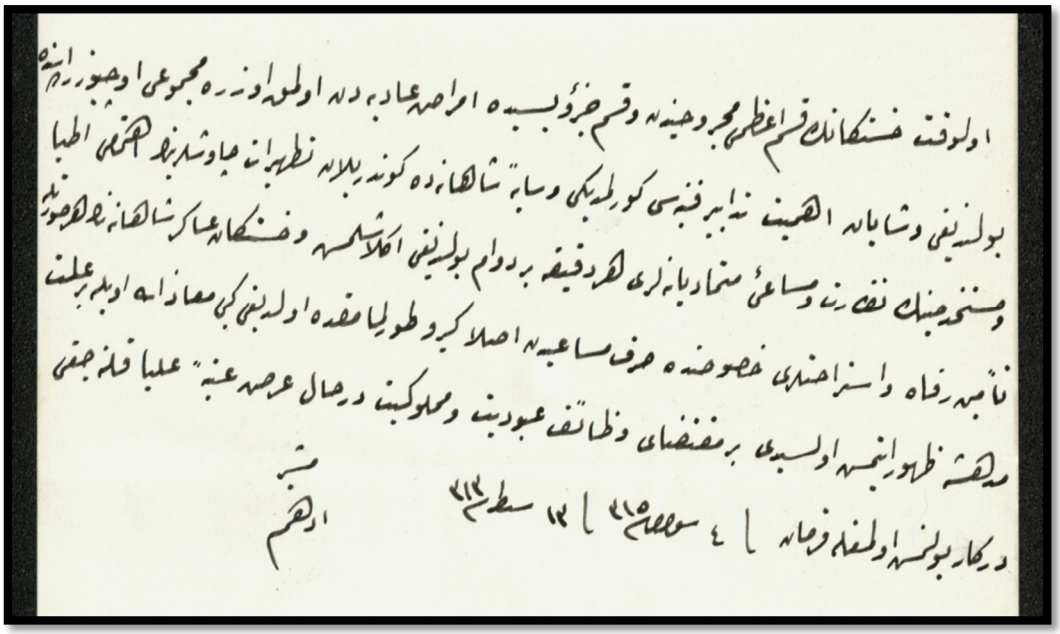

EK 16 BOA.Fon Kodu.Y..PRK.ASK.Dosya No.136, Gömlek No.45 03 Şevval 1315 (25 Şubat 1898)

Hudud-ı Yunaniye Umum Kumandanı ve Ordu-yu Hümayunları Müşiri Yaver Ekrem Edhem Paşa Kullarından Şifre

C. Fi 12 Şubat sene 313 telgrafname-i alileri dün gece saat yedide vasıl olduğunu ve Yenişehir'de bulunan sıhhiye müfettişliğinden vuku' bulan istifsarat-ı acizanemin cevabı şimdi vürûd etmekle bu dakikaya kadar olan tehiratın bundan münbais olduğu arzen ile mazhar-ı afv-ı ali-i cenab-ı velinimet-i azimi buyurulmaklığımı istirham ederim sıhhiye reisi ve müfettişliğinin iş'arat-ı vakıasına nazaran ordu-yu hümâyun hastahanelerinde Tifo hastalığı olmayub mevsimin icabatı ve Teselya Kıtasının merzaga olması hasebiyle Yenişehir ve mevaki-i sâire hastahanelerinde gerçi himaye-i şübhe-i tifoidi hastalığı mevcûd ise de bu da müstevliyen icrâ-yı ahkam etmeyüb hakikaten infiradda olarak emarız-ı adiye misüllü bazen tesadüf olunmakda idüğü ve hatta Yenişehir hastahanesinde maraz-ı mezkurdan yalnız yirmi neferin hasta bulunması da suret-i müstevliyede icrâ-yı ahkam etmediğini müeyyid olduğu ve Dersaâdet'den memuren gelen yirmi beş etıbbadan on dördünün vefatı bahsine gelince ordu-yu hümayunun bidâyet-i tecemmünden şimdiye kadar memurin-i sıhhiyeden gerçi on sekiz vefayat vuku bulmuş ise de bunlardan biri verem üçü illet-i kalbiye biri istiska on üçü humma-yı şebh-i tifoididen vefat eyledikleri ve akdemce Yenişehir Hastahanesi mevcudu dokuz bini mütecâviz olduğu bir zamanda bile öyle bir illet-i müdhişe suret-i müstevliyede zuhur etmemiş ve elyevm mevcûd-ı haziri bin dört yüz kırk beşden ibaret olduğu halde zuhuru bi't-tabi müstehil ve saye-i inayet-vaye-i hazret-i padişahide hasteganın edviye-i edevat ve melbusat-ı mevcudesine nazaran derece-i kafiyede olub mekulat ve meşrubatın da tamamen ve nefisi olarak itasına kel-yevm-i itina edildiği bi'l-umum ordu-yu hümâyun hastahanelerinin dünkü mevcudu ikibin beş yüz yetmiş altı ve vefayat sekiz neferden ibaret olub işbu vefayat dahi emraz-ı adiye dolayısıyla vuku bulduğu ve ordu-yu hümayunun kuvve-i kesiresine nazaran hastegan ve vefayat mevcudu şayan-ı istiksar olmadığı gibi bu babda izdiham dahi bulunmadığı ve bu Bongvski Paşanın ordu-yu hümayunda harekat-ı askeriye zamanı olub Ol-vakit hasteganın kısm-i azimi mecruhinden ve kısm-ı cüz'isi de emraz-ı adiyeden olmak üzere mecmû'a üç yüz raddesinde bulunduğu ve şayan-ı ehemmiyet tedabir-i fenniyesi görülmediği ve saye-i şahanede gönderilen tathirat çavuşlarının ihtimamı etıbba ve müstahdeminin nezâret ve mesai-i mütemadiyaneleri her dakika ber devam bulunduğu anlaşılmış ve hastegan-ı asakir-i şahanenin her suretle temin-i refah ve istirahatleri hususunda sarf-ı mesaiden asla geri durulmamakda olduğu gibi maazallah öyle bir illet-i müdhişe zuhur etmiş olsaydı bir mukteza-yı vezâif-i ubudiyyet ve mahlukiyyet derhal arz-ı atebe-i ulya kılınacağı derkar bulunmuş olmağla ferman.

Fi 13 Şubat sene 313 Müşir Edhem

EK 17 BOA.Fon Kodu.Y..PRK.ASK.Dosya No.136, Gömlek no.102 23 Şevval 1315 (17 Mart 1898)

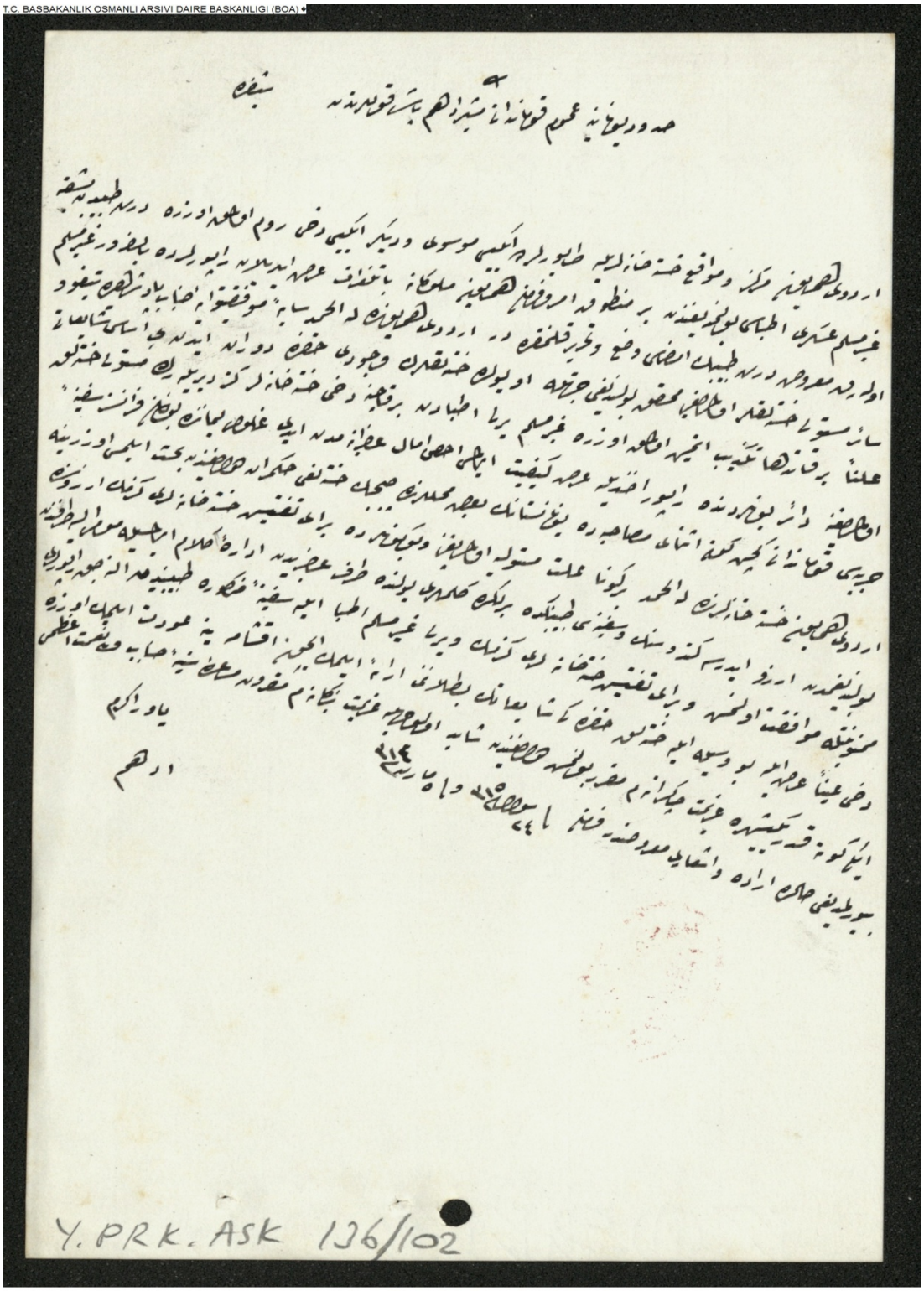
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

Y.PRK.ASK.00136.00102.001

EK 17 BOA.Fon Kodu.Y..PRK.ASK.Dosya No.136, Gömlek no.102 23 Şevval 1315 (17 Mart 1898)

Hudud-ı Yunaniye Umum Kumandanı Müşir Edhem Paşa Kullarından Şifre

Ordu-yu hümâyun merkez ve mevaki' hastahaneleriyle taburlarda ikisi Musevi ve diğer ikisi dahi Rum olmak üzere dört tabibden başka gayr-ı Müslim askerî etıbbası bulunmadığından ber mantuk emr ü ferman-ı hümâyun-ı mulükane ba-telgraf arz edilen raporlarda bi'z-zarur gayr-ı Müslim olarak maruz dört tabibin imzası vaz' ve tahrîr kılınmakdadır. Ordu-yu hümayunda lehü'l-hamd saye-i muvaffakıyet vaye-i cenab-ı padişahide Tifo vesair müstevli hastalıklar olmadığı muhakkak bulunduğu cihetle o yolda hastalıkların vücudu hakkında deveran eden bi esâs-ı şayiatı alenen bir kat tekzib etmiş olmak üzere gayr-ı Müslim yerli etıbbadan bir kaçına dahi hastahaneler gezdirilerek müstevli hastalık olmadığına dair bunlardan da rapor ahzıyla arz-ı keyfiyet edilmesi ahs-ı amal-i acizanemden idi. Golos Limanında bulunan Fransız sefine-i harbiyesi kumandanı geçen gün esna-yı müsahabede Yunanistan'ın bazı mahallerinde çiçek hastalığı hükümran olduğundan bahs eylemesi üzerine ordu-yu hümâyun hastahanelerinde lehü'l-hamd bir güna illet-i müstevliye olmadığına ve bu günlerde berây-ı teftiş hastahaneleri gezmek arzusunda bulunduğumdan arzu ederse kendüsinin ve sefinesi tabibinin de birlikte gelmeleri yolunda taraf-ı aciziden idare-i kelam edilmesiyle mumaileyh tarafından memnuniyetle muvâfakat olunmuş ve berây-ı teftiş hastahaneleri gezmek ve yerli gayr-i Müslim etıbba ile sefine-i mezkûre tabibinden alınacak raporları dahi aynen arz ile bu vesile ile hastalık hakkındaki şayiatın butlanını irae eylemek için akşama yine avdet eylemek üzere iki güne kadar Yenişehir'e azîmet-i çakeranem mukarrer bulunmuş olduğundan şayed ol vechile azîmet-i bendeganem makrun-ı müsaade-i seniyye-i cenab-ı velinimet-i azmi buyurulmadığı halde irâde ve işarı maruzdur ferman. Fi 5 Mart sene 314

Yaver-i Ekrem Edhem

EK 18 Rusya Kızılhaç Cemiyeti'nin Çatalca'da bulunan hastanesi'nin yaralı listesi
BOA.Fon Kodu.Y.PRK.TKM.Dosya No:38,Gömlek No.61

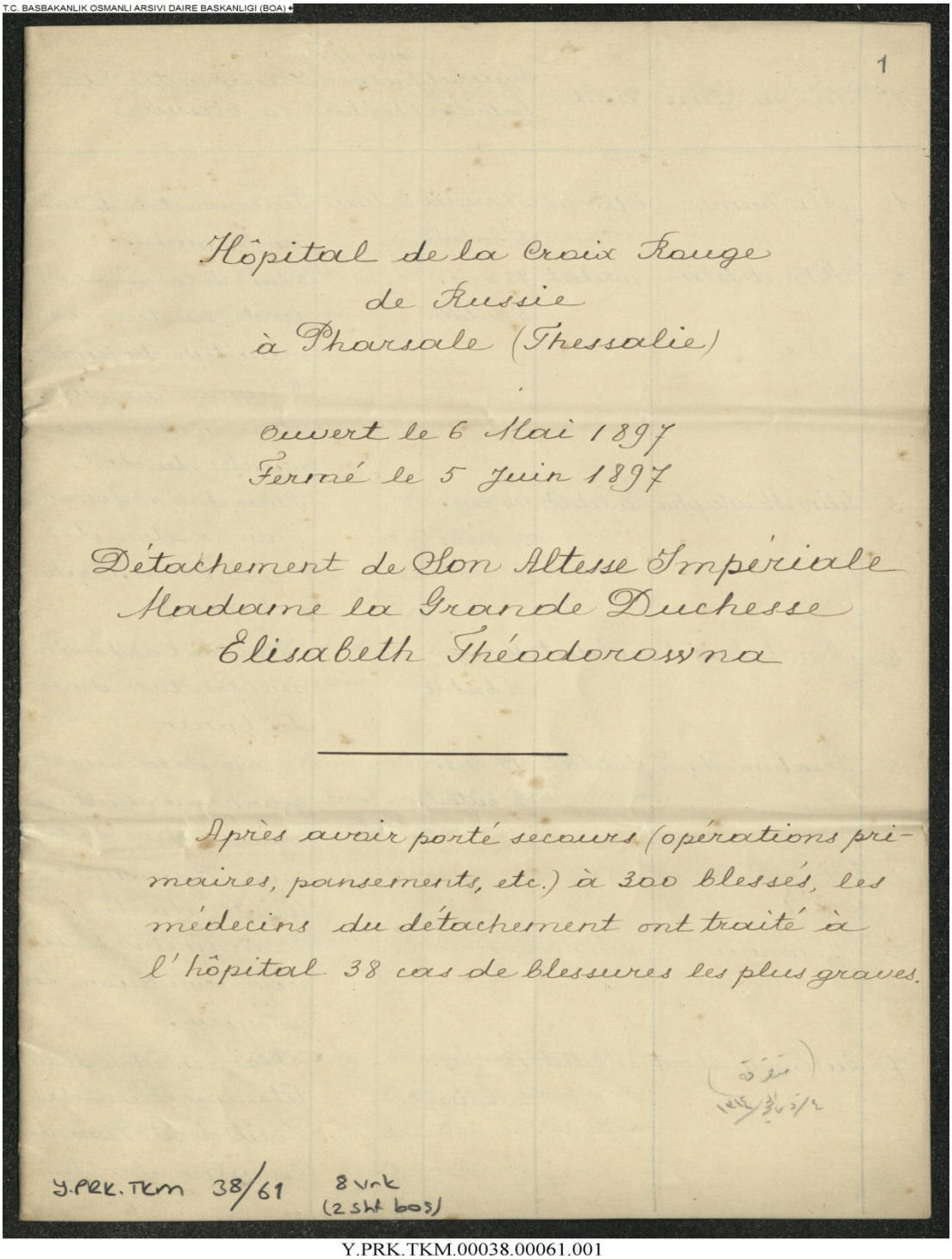

Y.PRK.TKM.00038.00061.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

N°	Nom du Blessé	Grade	Régiment Bataillon	Jour de l'entrée à l'hôpital	Diagnostic de la Blessure	Traitement	Jour de la sortie de l'hôpital	Observations
1	Ali Kamer	Officier	37 régim. 2 Bataill.	6 Mai	Plaie en seton de la jambe gauche	Pansement	Evacué à l'hôpital de Larissa le 20 Mai	
2	Mehmet Selim	soldat	78 rég. 4 Bataill.	"	Plaie de la cuisse droite, fracture comminutive du fémur. Phlegmon gazeux. Plaie en seton des muscles du dos.	Opération: extraction de la balle et des morceaux de l'os	Mort le 13 Mai	Crampes tétaniques
3	Selim Moustapha	soldat	14 rég. 2 Bat.	"	Plaie de l'abdomen. Plaie en seton de l'avant bras. Péritonite local.	Pansement	Envoyé à Larissa le 29 Mai pour évacuation à Constantinople.	
4	Memet Memet	soldat	14 rég. 2 Bataill.	"	Plaie de l'abdomen avec fracture des os du bassin	Opération: extraction de la balle et des morceaux d'os.	"	
5	Ibrahim Ahmet	Soldat	15 rég. 2 Bataill.	"	Plaie de la cuisse gauche avec fracture comminutive du fémur. Plaie superfiielle du dos.	Opération: extraction de la balle et des morceaux d'os.	Evacué le 5 Juin sur le bateau "Roma" à Volo.	
6	Inconnu	inconnu	inconnu	"	Plaie pénétrante du crâne avec lésion du cerveau.	Opération; trepanation	Mort le 15 Mai.	
7	Suleiman Ahmet	soldat	15 rég. 2 bataill.	"	Plaie en seton de la tête avec lésion de l'oeil droit. Plaie de la cuisse droite.	Opération; extraction de la Balle.	Envoyé à Larissa le 29 Mai pour évacuation à Constantinople.	

Y.PRK.TKM.00038.00061.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

N°	Nom du Blessé	Grade	Régiment Bataillon	Jour de l'entrée à l'hôpital	Diagnostic de la Blessure	Traitement	Jour de la sortie de l'hôpital	Observations
8	Hassan Ali	soldat	14 rég. 2 Bataill.	6 Mai	Plaie en seton du bras droit avec fracture comminutive du humérus. Plaie de la main droite. Plaie de l'avant bras gauche en seton avec lésions des nerfs.	Opération: extraction des morceaux de l'os	Envoyé à Larissa le 29 Mai pour évacuation à Constantinople.	
9	Ibrahim Mahomet	Albanais volontaire	40 rég. 2 Bataill.	"	Plaie en seton du thorax avec fracture comminutive du scapulum	Pansement	Evacué sur le bateau "Roma" à Volo le 5 Juin.	
10	Kadir Osman	Soldat	14 rég. 2 Bataill.	"	Plaie en seton du bras droit avec fractionnement du col de l'humérus. Plaie superfiielle du visage.	Opération: extraction des morceaux des os	Envoyé à Larissa le 29 Mai pour évacuation à Constantinople.	
11	Mahomet Ahmet	Soldat réfif	régiment inconnu 1 Bataillon	"	Plaie en seton de la mâchoire avec fracture comminutive.	Opération: extraction des morceaux de l'os	"	
12	Ismail Ali	Soldat	15 rég. 4 Bataill.	"	Plaie de l'avant bras droit avec fractionnement des os et des tissus mous	Opération; amputation.	"	
13	Halil Aziz	Soldat	28 rég. 1 Bataill.	"	Plaie de la cuisse droite. Plaie superfiielle de la cuisse gauche	Opération: extraction d'un éclat d'obus	"	

Y.PRK.TKM.00038.00061.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

N°	Nom du blessé	Grade	Régiment bataillon	Jour de l'entrée à l'hôpital	Diagnostic de la blessure	Traitement	Jour de la sortie de l'hôpital	Observations
14	Inconnu	inconnu	Régiment de Sparte inconnu	6 Mai	Plaie en seton du crâne avec lésion du cerveau.	Opération : trépanation	Mort le 19 Mai	Aphasie. Hémiplégie du côté droit.
15	Ahmet Mausli	Volontaire Albanais	rég. inconnu ou Peschtina	7 Mai	Plaie pénétrante du crâne ; plaie en seton de la jambe gauche.	Opération : trépanation, extraction de la balle.	Envoyé le 29 Mai à Larissa pour évacuation à Constantinople.	
16	Inconnu	Officier	inconnu	"	Plaie en seton de la poitrine à travers les poumons	Pansement	Mort le 9 Mai.	Inflamation des poumons.
17	Ali Hussein	Sous-officier	14 rég. 2 batail.	"	Plaie en seton de la cuisse droite avec fracture du fémur. Plaie de la main gauche.	Pansement	Envoyé le 29 Mai à Larissa pour évacuation à Constantinople.	
18	Redjeb Sinan	Soldat Albanais	17 rég. 4 batail.	8 Mai	Plaie en seton de la poitrine.	Pansement	Evacué à l'hôpital de Larissa le 13 Mai	
19	Moustapha Aga Sinan	Officier	inconnu	"	Plaie en seton de région auxiliaire	Pansement	"	
20	Ziphat Husséin	Officier	69 rég. 1 bataillon	"	Plaie région inguinale gauche. Plaie superficielle du postérieur	Pansement	"	
21	Ismail Hakki Eumer	Officier	7 rég. 1 bataillon	"	Plaie de la cuisse droite.	Pansement	Evacué à l'hôpital de Larissa le 21 Mai	
22	Mahomet Wais	Officier	23 rég. 3 bataillon	"	Plaie du côté droit de la mâchoire avec fracture comminutive	Opération : extraction de la balle et des morceaux de l'os.	Evacué sur le bateau „Roma" à Volo le 5 Juin.	

Y.PRK.TKM.00038.00061.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

N°	Nom du blessé	Grade	Régiment bataillon	Jour de l'entrée à l'hôpital	Diagnostic de la blessure	Traitement	Jour de la sortie de l'hôpital	Observation
23	Osman Redjeb	Soldat volontaire Albanais	rég. inconnu 2. batail.	8 Mai	Plaie en seton de la jambe gauche avec fracture comminutive de la tibia et fibulas	Opération : amputation	Evacué sur le bateau „Roma" à Volo le 5 Juin.	Gangrène locale de la peau.
24	Ramadan Baïram	Sous-officier.	40 rég. 2 batail.	"	Plaie du genoux gauche avec lésion de la patelle	Opération : incision	Envoyé à Larissa le 29 Mai pour évacuation à Constantinople.	
25	Arif Ali	Sous-officier	14 rég. 2 batail.	"	Plaie en seton dans la poitrine à travers les poumons. Plaie de la jambe droite avec lésion de l'os.	Opération : extraction de la balle.	"	
26	Lazare Mogolopoulo.	Soldat grec prisonnier	—	"	Plaie en seton de la cuisse droite avec fracture du fémur.	Opération : extraction des morceaux d'os.	Evacué sur le bateau „Roma" à Volo le 5 Juin	
27	Mehmet Mahomet	Officier	72 rég. 1 batail.	9 Mai	Plaie en seton du genoux avec lésion de l'os et d'articulation.	Pansement	Envoyé à Larissa le 29 Mai pour évacuation à Constantinople.	
28	Behlul Salih	Volontaire Albanais	40 rég. 1 bataillon	10 Mai	Plaie en seton de la jambe gauche avec lésion du tibia et fracture du fibula.	Opération : extraction des morceaux de l'os et liaison de l'artère.	Evacué sur le bateau „Roma" à Volo le 5 Juin.	

Y.PRK.TKM.00038.00061.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

N°	Nom du Blessé	Grade	Régiment bataillon	Jour de l'entrée à l'hôpital.	Diagnostic de la blessure	Traitement	Jour de la sortie de l'hôpital	Observations
29	Hassan Emer	Sous-officier	inconnu	10 Mai	Plaie en seton de la mâchoire	Pansement	Evacué à l'hôpital de Larissa le 10 Mai	
30	Ramadan Tahir	Albanais volontaire de Ilchania	inconnu	13 Mai de l'hôpital du Dr. Lardy	Plaie en seton de la jambe droite avec fracture comminutive du tibia	Pansement	Envoyé le 29 Mai à Larissa pour évacuation à Constantinople.	
31	Ahmet Mahomet	Soldat	14 rég. 2 bataillon	"	Plaie pénétrante du crâne; plaie en seton de la jambe droite avec fracture comminutive du tibia plaie superficielle du genou gauche.	Pansement	"	
32	Mehmet Halil	"	15 rég. 2 bataillon	"	Plaie du pied gauche avec arrachement de la plante.	Pansement	"	
33	Ahmet Osman	Sous-officier	27 rég. 1 bataillon	"	Plaie - jambe gauche amputée -	Pansement	"	
34	Mehmet Tevfik	Soldat	inconnu	"	Plaie en seton de la tête (la balle a traversé l'oreille la mâchoire et le nez).	Pansement	Mort le 28 Mai	Hemorragie du nez.

Y.PRK.TKM.00038.00061.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

N°	Nom du Blessé	Grade	Régiment bataillon	Jour de l'entrée à l'hôpital	Diagnostic de la blessure	Traitement	Jour de la sortie de l'hôpital	Observations
35	Schani Abdurrahman	soldat	1 régiment 3 bataillon	"	Plaie en seton de la cuisse droite avec fracture comminutive du fémur.	Pansement	Envoyé le 29 Mai à Larissa pour évacuation à Constantinople.	
36	Izzet Osman	Soldat	15 régim. 4 bataillon	"	Plaie en seton de la cuisse droite avec fracture comminutive du fémur et lésion d'articulation du genou; hemorragie sous-cutanée.	Opération: extraction des morceaux d'os et de la balle.	Evacué sur le bateau "Roma" à Volo le 5 Juin.	
37	Suleiman Nezer	"	inconnu	"	Plaie pénétrante abdominale avec lésion du foie.	Pansement	Mort le 14 Mai	
38	Mehmet Hassan	"	14 régim. 2 bataillon	"	Plaie en seton de la jambe droite avec fracture du tibia.	Pansement	Envoyé à Larissa le 29 Mai pour évacuation à Constantinople.	

Chef du détachement et médecin — Chef docteur J. Long
Délégué de la Croix Rouge — de Moscou, aide de camp de Son Altesse
Impériale le Grand Duc Serge de Russie, Capitaine Gumanovsky.

Y.PRK.TKM.00038.00061.001

EK 19 Rusya Kızılhaç Cemiyeti'nin Çatalca'da bulunan hastanesi'nin yaralı listesi
BOA.Fon Kodu.Y.PRK.TKM.Dosya No:38,Gömlek No.61

No	Yaralının İsmi	Rütbe	Alay	Tabur	Hastaneye Geliş Tarihi	Yaralının Tanısı	Tedavi	Hastaneden Taburcu Tarihi
1	Ali Kamer	Subay	37	2	06 Mayıs 1897	Sol bacakta kurşun yaralanması	Pansuman	Yenişehir'deki hastaneden 20 Mayıs'ta taburcu edildi.
2	Mehmet Selim	Er	78	4	06 Mayıs 1897	Sağ uylukta yara, parçalı femur kırığı. Gazlı flegmon. Sırt kaslarındaki kurşun yaralanması.	Ameliyat: Kemikten mermi parçalarının çıkartılması	13 Mayıs'ta öldü.
3	Selim Mustafa	Er	14	2	06 Mayıs 1897	Karnında yara. Önkoldaki setonda yara. Lokal peritonit.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
4	Mehmet Mehmet	Er	14	2	06 Mayıs 1897	Pelvis kırığı ile karında yara.	Ameliyat: Kemikten mermi parçalarının çıkartılması	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
5	İbrahim Ahmet	Er	15	2	06 Mayıs 1897	Sol uylukta yara ile parçalı femur kırığı. Yüzeysel sırt yarası.	Ameliyat: Kemikten mermi parçalarının çıkartılması	Golos'tan Roma gemisiyle sevk edilmek üzere 5 Haziran'da hastaneden çıkartıldı
6	*	*	*	*	06 Mayıs 1897	Beyin lezyonu ile birlikte kafatasına işlemiş yara.	Ameliyat: Trepanasyon	15 Mayıs'ta
7	Süleyman Ahmet	Er	15	2	06 Mayıs 1897	Sağ göz lezyonuyla beraber kafadaki kurşun yaralanması. Sağ uyluk yarası.	Ameliyat: Mermi çıkarma	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
8	Hasan Ali	Er	14	2	06 Mayıs 1897	Sağ koldaki setonda yara ile parçalı humerus kırığı. Sağ elde yara. Sinir lezyonları ile sağ önkoldaki setonda yara.	Ameliyat: Kemik parçalarının çıkartılması	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.

9	İbrahim Muhammet	Arnavut gönüllü	40	2	06 Mayıs 1897	Parçalı skapula kırığı ile göğüste kurşun yaralanması.	Pansuman	Golos'tan Roma gemisiyle sevk edilmek üzere 5 Haziran'da hastaneden çıkartıldı
10	Kadir Osman	Er	14	2	06 Mayıs 1897	Sağ koldaki kurşun yaralanması ile humerustan boyuna yarılma. Yüzeysel yüz yarası.	Ameliyat: Kemik parçalarının çıkartılması	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
11	Mahmut Ahmet	Er	*	1	06 Mayıs 1897	Çenede parçalı kırılmayla setonda yara.	Ameliyat: Kemik parçalarının çıkartılması	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
12	İsmail Ali	Er	98	1	06 Mayıs 1897	Sağ önkolda yara ile kemik kırılması ve yumuşak doku zedelenmesi.	Ameliyat: Amputasyon	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
13	Halil Aziz	Er			06 Mayıs 1897	Sağ uylukta yara. Sol uylukta yüzeysel yaralanma.	Ameliyat: Şarapnel parçası çıkarma	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
14	*	*			06 Mayıs 1897	Beyin lezyonu ile birlikte kafatasında kurşun yaralanması.	Ameliyat: Trepanasyon	19 Mayıs'ta öldü.
15	Ahmet Musli	Arnavut gönüllü			07 Mayıs 1897	Kafatasına işlemiş yara, sol bacakta kurşun yaralanması	Ameliyat: Trepanasyon ve kurşun çıkarma	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
16	*	Subay			07 Mayıs 1897	Göğüs arasından ciğerlere işleyen kurşun yaralanması	Pansuman	9 Mayıs'ta öldü.
17	Ali Hüseyin	Astsubay	14	2	07 Mayıs 1897	Sağ uylukta femur kırığıyla birlikte kurşun yaralanması. Sol elde yaralanma.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
18	Recep Sinan	Arnavut er	17	4	08 Mayıs 1897	Göğüste kurşun yaralanması yara.	Pansuman	Yenişehir'deki hastaneden 13 Mayıs'ta taburcu edildi.
19	Mustafa Aga Sinan	Subay			08 Mayıs 1897	Aksiller bölgede kurşun yaralanması	Pansuman	Yenişehir'deki hastaneden 13 Mayıs'ta taburcu edildi.
20	Ziphat Hüseyin	Subay	69	1	08 Mayıs 1897	Sol inguinal bölgede yara. Arkasında yüzeysel yaralama.	Pansuman	Yenişehir'deki hastaneden 13 Mayıs'ta taburcu edildi.
21	İsmail Hakkı	Subay	7	1	08 Mayıs 1897	Sağ uylukta yaralanma.	Pansuman	Yenişehir'deki hastaneden 21 Mayıs'ta taburcu edildi.

22	Muhammet Vaiz	Subay	23	3	08 Mayıs 1897	Çenenin sağ tarafında parçalı kırıkla beraber yara.	Ameliyat: Kemikten mermi parçalarının çıkartılması	Golos'tan Roma gemisiyle sevk edilmek üzere 5 Haziran'da hastaneden çıkartıldı
23	Osman Recep	Arnavut gönüllü		2	08 Mayıs 1897	Sol bacakta parçalı tibia-fibula kırıkları ve kurşun yaralanması	Ameliyat:Amputasyon	Golos'tan Roma gemisiyle sevk edilmek üzere 5 Haziran'da hastaneden çıkartıldı
24	Ramazan Bayram	Astsubay	40	2	08 Mayıs 1897	Sol dizde yara ile patella lezyonu.	Ameliyat:İnsizyon	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
25	Arif ali	Astsubay	14	2	08 Mayıs 1897	Göğüsten akciğerlere geçen kurşun yaralanması. Kemik lezyonu ile sol bacakta yara.	Ameliyat: Kurşun çıkarma	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
26	Lazaro Maogolopolo	Yunan Esir	*	*	08 Mayıs 1897	Sol uylukta kurşun yaralanması ile femur kırılması.	Ameliyat: Kemikten mermi parçalarının çıkartılması	Golos'tan Roma gemisiyle sevk edilmek üzere 5 Haziran'da hastaneden çıkartıldı
27	Mehmet Muhammet	Er	72	1	09 Mayıs 1897	Dizdeki setonda yara ile kemik ve eklem lezyonu.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
28	Behlül Salih	Arnavut gönüllü	40	1	10 Mayıs 1897	Sol bacakta kurşun yaralanması ile tibia lezyonu ile fibula kırılması.	*	Golos'tan Roma gemisiyle sevk edilmek üzere 5 Haziran'da hastaneden çıkartıldı
29	Hasan Ömer	Astsubay			10 Mayıs 1897	Çenede kurşun yaralanması.	Pansuman	Yenişehir'deki hastaneden 10 Mayıs'ta taburcu edildi.
30	Ramazan Tahir	Arnavut gönüllü			13 Mayıs 1897	Parçalı tibia kırığı ile sol bacakta kurşun yaralanması	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
31	Ahmet Muhammet	Er	14	2	13 Mayıs 1897	Kafatasına işlemiş yara, sağ bacakta kurşun yaralanması ile parçalı tibia kırılması. Sol dizde yüzeysel yara.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.

32	Mehmet Halil	Er	15	2	13 Mayıs 1897	Sol ayakta yara ile ayak tabanından kopma.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
33	Ahmet Osman	Astsubay	27	1	13 Mayıs 1897	Ampute edilmiş sol bacakta yara.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
34	Mehmet Zeki	Er			13 Mayıs 1897	Kafadaki setonda yara (Mermi kulak, çene ve burunu geçmiş).	Pansuman	28 Mayıs'ta öldü.
35	Şakir Abdurrahman	Er	1	3	13 Mayıs 1897	Sağ uyluktaki setonda yara ile parçalı femur kırığı.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.
36	İzzet Osman	Er	15	4	13 Mayıs 1897	Sağ uylukta kurşun yaralanması ile parçalı femur kırığı ve diz ekleminde lezyon; cilt altında hemoraji.	Ameliyat: Kemik parçalarının ve kurşunun çıkartılması	Golos'tan Roma gemisiyle sevk edilmek üzere 5 Haziran'da hastaneden çıkartıldı
37	Süleyman Nezer	Er			13 Mayıs 1897	Karaciğer lezyonu ile karına işlemiş yara.	Pansuman	14 Mayıs'ta öldü.
38	Mehmet Hasan	Er	14	2	13 Mayıs 1897	Sağ bacakta kurşun yaralanması tibia kırılması ile yaralanma.	Pansuman	İstanbul'a sevk edilmek üzere 29 Mayıs'ta Yenişehir'e gönderildi.

EK 20 Osmanlı Bankası'nın Yenişehir'deki hastanesinde tedavi edilen hastaların listesi

No	Rütbe	Adı	Alay	Tabur	Yaralandığı Bölge		Yaralandığı Muharebe	Yaralandığı Tarih	Açıklama
1	Er	Şerif İsmanil	2	1	Kafatası	Kafa derisi	Velestin	30 Nisan	*
2	Er	Mehmet Ali	3	4	Kafatası	Kafa derisi	Velestin	30 Nisan	*
3	Er	Ahmet Mustafa	1	3	Kafatası	Kafa derisi	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi
4	Er	Nazif Ahmet	15	2	Kafatası	Kafa derisi	Dömeke	17 Mayıs	*
5	Er	İbrahim Hasan	2	1	Kafatası	Kafatası Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Hafif Apse
6	Er	Ali Osman	2	4	Kafatası	Kafatası Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Kafatası depresyon kırığı.Hemipleji. Trepanasyon. Şifa
7	Er	Mehmet Ali	1	3	Kafatası	Penetran Beyin Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Penetran Yaralanma Mermi ve kemik kırığı çıkarılması. Serebral madde kaybı. Şifa
8	*	Ahmet Mustafa	Arnavut gönüllü		Kafatası	Penetran Beyin Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Penetran Yaralanma. Çıkarılmayan mermi. Şifa
9	Er	Ali Cocoz Osman	2	3	Kafatası	Penetran Beyin Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Penetran Yaralanma. Çıkarılmayan mermi. Vefat
10	Er	İbrahim Ahmet	1	3	Kafatası	Penetran Beyin Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Penetran Yaralanma. Çıkarılmayan mermi. Şifa
11	Er	Recep	2	3	Kafatası	Penetran Beyin Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Penetran Yaralanma. Çıkarılmayan mermi.Vefat
12	Er	Mehmet İbrahim	1	3	Kafatası	Penetran Beyin Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Çıkarılmayan mermi. Şifa
13	Er	İsa Yahya	12	1	Kafatası	Penetran Beyin Yaralanması	*	5 Mayıs	Penetran Yaralanma. Beyin Hasarı. Ekstraksiyon ve iyileşme
14	Er	Arif Şerif	1	1	Yüz	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
15	Teğmen	İsmail Efendi	1	1	Yüz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*

16	Er	Hamdi Mustafa	2	3	Yüz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
17	Onbaşı	Sahli İbrahim	2	4	Yüz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
18	Er	Ömer Adem	1	3	Yüz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
19	Er	Mehmet Halil	4	3	Yüz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
20	Er	Latif Vehli	40	1	Yüz	Yumuşak Doku	Velestin	6 Mayıs	*
21	*	Bekir Camer	Arnavut Gönüllü		Yüz	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	*
22	Er	Ali Ahmet	15	1	Yüz	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	*
23	*	Murat İbrahim	Arnavut Gönüllü		Yüz	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
24	Er	Hasan Mehmet	15	4	Yüz	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	*
25	Er	Mehmet Hacı	2	3	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Velestin	30 Nisan	Obüs topu parçası. Üst ve alt çene kırığı. Büyük kemik kırıklarının temizlenmesi. Septik zatürre. Vefat.
26	Çavuş	Kaya Ali Rusib Mehmet	1	1	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Velestin	30 Nisan	Çene kırılması. Ateşli silah Yaralanması - Alt-Üst Maksilla Kırığı
27	*	Thomaf	Arnavut Gönüllü		Yüz	İskelet Yaralanmaları	Velestin	30 Nisan	Üst Maksilla Kırığı. Sekestrasyon.
28	Er	Mehmet ali	1	4	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Velestin	30 Nisan	Alt Maksilla Kırığı
29	Er	Mehmet Hasan	1	1	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Velestin	30 Nisan	Alt Maksilla Kırığı
30	Onbaşı	Ahmet Seyit Ali	4	2	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Velestin	30 Nisan	Çıkarılmayan mermi. Yumuşak damak dikişi.
31	Er	Hasan Ömer	15	4	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Dömeke	17 Mayıs	Çıkarılmayan mermi. Yumuşak damak dikişi.
32	*	Mehmet Talip	Üsküp'lü Gönüllü		Yüz	İskelet Yaralanmaları	Dömeke	17 Mayıs	Kırık kemiğin alınması ile maksiller arter yırtılması

33	Er	Bekir Mustafa	15	4	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Dömeke	17 Mayıs	Bir parçası kesip çıkarılmış üst çene kemiği kırığı. Basit alt çene kemiği kırığı.
34	Er	Mehmet Halil	65	1	Yüz	İskelet Yaralanmaları	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Alt çene kemiği kırığı. Kemik parçalarının çıkarılması.
35	*	Davut Recep	Arnavut Gönüllü		Yüz	İskelet Yaralanmaları	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	*
36	Onbaşı	Mehmet Hüseyin	2	3	Boyun	*	Velestin	30 Nisan	*
37	Süvari	Mehmet Mehmet	6	*	Boyun	*	Velestin	30 Nisan	Çıkarılmayan mermi
38	Er	Osman Ahmet	1	3	Boyun	*	Velestin	30 Nisan	Apse. Biri deforme olmuş, iki merminin çıkarılması. Yorgun mermi tarafından oluşan birçok kontüzyon. Klaviküla kırığı.
39	Er	Ahmet Abdullah	1	4	Boyun	*	Velestin	30 Nisan	Boynu delen mermi. Önemli düzensizlikler görülmedi.
40	Çavuş	Hüseyin İsmail	15	3	Boyun	*	Çatalca	5 Mayıs	*
41	Er	Yusuf Süleyman	72	1	Boyun	*	Dömeke	17 Mayıs	*
42	Er	Mehmet Mustafa	55	2	Boyun	*	Dömeke	17 Mayıs	Apse
43	Er	Halil TCHABAU	4	1	Boyun	*	Dömeke	17 Mayıs	*
44	*	Halim Salih	Arnavut gönüllü		Boyun	*	Dömeke	17 Mayıs	Apse
45	Er	Ramazan Hasan	24	3	Boyun	*	Dömeke	17 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmuş mermi. Klavikula kırığı
46	Tuğgeneral	Hasan Ali Osman	6. süvari		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
47	Tuğgeneral	Hüseyin İsmail	13. süvari		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	*
48	Teğmen	Selim Efendi	6. süvari		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmuş mermi. Yorgun mermi.

49	Teğmen	Mustafa Efendi	piyade		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
50	Er	Emin Ali	2	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
51	Er	Mustafa Süleyman Bey	2	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	*
52	Onbaşı	Kaya Salih	3	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	*
53	Er	Mehmet İbrahim	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
54	Er	Hüseyin İsmail	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Dömeke	17 Mayıs	Nevralji
55	Er	Mehmet Mehmet	15	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
56	Er	Salih Yunus	Arnavut Gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
57	Er	Hasan Hüseyin	23	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (ön)	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
58	Er	İbrahim Tahir	6	Süvari	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi. Yorgun mermi.
59	Er	Halil Salih	6	Süvari	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	2 yorgun mermi.
60	Er	Mehmet Mustafa	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
61	Er	Abdullah Ahmet	2	*	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
62	Er	Hasan Halil	Gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
63	Er	İsmail Hüseyin	2	*	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
64	Onbaşı	Nuri Osman	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.

65	Er	Bayram Bektaş	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
66	Er	Hasan Halil	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
67	Çavuş	Davud Osman	2	4	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
68	Er	Halil İbrahim	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
69	Er	Mustafa Halil	2	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
70	Er	Mehmet Ahmet	3	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
71	Er	Mehmet İbrahim	4	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Hafif Apse
72	Er	Mehmet Ali	3	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
73	Er	Ahmet Mehmet	4	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
74	Er	Mehmet Ali Osman	1	3	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
75	Er	Sadık mehmet Ali	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
76	Er	Rahman Hasan	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Çatalca	5 Mayıs	Mermi çıkarma. Çok deforme olmuş mermi.
77	Er	Mehmet Seyfullah	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Çatalca	5 Mayıs	Savaş alanında kurşun çkarma.
78	Çavuş	Hüseyin Mustafa	54	3	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	*	6 Mayıs	*
79	Subay	Emin Efendi	Arnavut Gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	5 Mayıs	Deforme olmuş mermi ve kemer tokası çıkarma. Daha sonra İstanbul'da enfekte olmuş.
80	Er	Ahmet Nahman	2	4	Göğüs	Non-Penetran	*	5 Mayıs	Yorgun mermi.

						Yaralar (arka)			
81	Er	Hurşit Sefer	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	*	5 Mayıs	*
82	Er	İbrahim Mahmut	1	*	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	*	5 Mayıs	Yorgun mermi.
83	Er	Süleyman Feyzullah	48	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
84	Er	İsa Mehmet	13	d'artillerie	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
85	Er	Niyazi İzzet	1	d'artillerie	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
86	Er	Ahmet Ali	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
87	Er	Ahmet Musa	Arnavut gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
88	Er	Salih Ahmet	2	3	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
89	Er	Sabri İsmail	13	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
90	Er	Musa Musa	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	*
91	Onbaşı	Mehmet Mustafa	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	Savaş topu yaralanması.
92	Er	Osman Mehmet	15	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
93	Er	Süleyman Abbas	Arnavut gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
94	Er	Hüsnü Mustafa	15	4	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
95	Teğmen	Halil Azab	piyade		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma.Deforme olmamış mermi. Şifa.
96	Er	Mehmet Hacı	2	3	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Estlander Flebi. Şifa.

97	Er	İskender Hasan	*	*	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
98	Er	İsmail Mustafa	3	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	*
99	Er	İsmail	4	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Vefat
100	Er	Mehmet Hacı Mehmet	1	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Pyopnomothoraks.Estlander flebi. Vefat
101	Er	İzzet Ali	2	4	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Trakea Lezyonu.Vefat
102	Er	Emin Mustafa	2	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	30 Nisan	Pyopnomothoraks. Estlander flebi. Vefat
103	Teğmen	Mustafa Efendi	piyade		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Çatalca	5 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
104	Er	Selman Fevzi	40	1	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Velestin	6 Mayıs	*
105	Teğmen	Hamza Azale	Arnavut Gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
106	Teğmen	Abdi Agaba	15		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Hafif silah
107	Er	Yusuf Fazlı	Arnavut Gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	*
108	Er	Hüsnü Osman	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	Çıkarılmayan mermi.
109	Er	Mustafa Ahmet	14	2	Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
110	Er	İzzet Mustafa	Arnavut Gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
111	Çavuş	Recep Sinan	Gönüllü		Göğüs	Non-Penetran Yaralar (arka)	Dömeke	17 Mayıs	*
112	Er	İshak İbrahim	1	*	Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	Apse, kumaş parçalarıyla oluşmuş
113	Onbaşı	Ahmet	piyade		Karın-Pelvis	Non-Penetran	Velestin	30 Nisan	*

						Yaralar			
114	Er	Murat	2	1	Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi. Apse.
115	Er	Polat	Arnavut Gönüllü		Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	Çıkarılmamış mermi. İliak kemik lezyonu
116	Er	Halil İsa	2	3	Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	*
117	Çavuş	Hüseyin Mehmet	54	*	Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Dömeke	17 Mayıs	Crista İliacada kurşun
118	Er	Salih Osman	53	4	Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Dömeke	17 Mayıs	*
119	Er	Cemal Zeynel	Arnavut Gönüllü		Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	*
120	Er	Şakir Mehmet	Arnavut Gönüllü		Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	*
121	Er	Salih İsmail	Arnavut Gönüllü		Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	*
122	Er	Cemal Zeynel	15	3	Karın-Pelvis	Non-Penetran Yaralar	Dömeke	17 Mayıs	*
123	Er	Hüseyin Ethem	1	3	Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	Vefat, otopsi yapılmadı.
124	Yüzbaşı	Tossa (Arnavut)	1	1	Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	Vefat
125	Er	Hüseyin Ahmet	4	2	Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Şifa. Mide Lezyonu
126	Er	Durali İbrahim	1	1	Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	Velestin	30 Nisan	Karaciğer lezyonu. Sekonder intraperitoneal apse. Vefat.
127	Onbaşı	Mehmet Hüseyin	17	4	Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	Çatalca	5 Mayıs	Vefat
128	Onbaşı	Ahmet Mehmet	2	4	Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	*	5 Mayıs	Vefat
129	Çavuş	Hasan İbrahim	2	*	Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	Dömeke	17 Mayıs	Vefat
130	Teğmen	Rıfat Efendi	d'artillerie		Karın-Pelvis	Penetran Yaralar	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	Pelviste 6,5 milimetre kalibrelik mermi.Önemsiz yaralanma

130-a	Er	Fettah Yaşar	14	2	Karın-Pelvis	*	Velestin	30 Nisan	*
130-b	Çavuş	Serdar Hüseyin	*	*	Genital Bölge	*	Velestin	30 Nisan	*
131	Er	İbrahim Mehmet	1	1	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
132	Er	Demir Bayram	13. Süvari Alayı		Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
133	Er	Mehmet Ahmet	1	3	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
134	Er	Halil Ali	1	3	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
135	Er	Musa Abdül	13	Süvari	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
136	Er	Mustafa Ali	2	4	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
137	Er	Ömer Mustafa	40	2	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
138	Er	Hüseyin Hasan	2	1	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
139	Er	İbrahim Halil	2	1	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
140	Tuğgeneral	Yakup Hüseyin	6	Süvari	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Tepesi yassılaşmış.
141	Er	Ahmet Süleyman	1	1	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
142	Er	Osman Agah Mustafa	1	3	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
143	Er	Mehmet Ahmet	1	*	Omuz	Yumuşak Doku	Çatalca	5 Mayıs	*
144	Er	Kemal Süleyman	13	1	Omuz	Yumuşak Doku	Çatalca	5 Mayıs	*
145	Er	Salim Ramazan	40	2	Omuz	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	*
146	Onbaşı	Hüseyin Mustafa	53	2	Omuz	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	*
147	Er	Ahmet Hasan	53	*	Omuz	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	Koltuk altından mermi çıkarma. Nevralji
148	Er	Ömer Emrullah	15	2	Omuz	Yumuşak Doku	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
149	Er	İbrahim Bekir	Gönüllü		Omuz	Yumuşak Doku	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
150	Er	Mehmet ahmet	Gönüllü		Omuz	Yumuşak Doku	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	*

151	Binbaşı	Mustafa S.	Arnavut Gönüllü		Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Nervus cubitalis lezyonu
152	Er	Mehmet Ali	6	Süvari	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Apse
153	Er	Yusuf Mehmet	2	3	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
154	Er	İbrahim Mehmet	4	2	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Küçük kurşun deformitesi
155	Er	İzzet ali	1	1	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
156	Er	Hasan Ali	1	3	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
157	Er	Mehmet Osman Hacı	2	3	Omuz	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
158	Er	Yusuf Mehmet	53	3	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi. Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
159	Er	Salih Ali	1	1	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Geniş giriş ve çıkış deliği. Apse
160	Çavuş	Ali Salim	1	4	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
161	Er	Hüseyin İsmail	1	3	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
162	Er	Aziz Mehmet	1	1	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
163	Çavuş	Mehmet Ahmet	1	2	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
164	Er	Hasan İbrahim	3	4	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*
165	Çavuş	İbrahim Hasan	1	1	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
166	Er	İsmail Hakkı	1	1	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
167	Er	Arif Mehmet	1	1	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
168	Er	Mustafa Halim	2	4	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
169	Er	Souk Kadri	17	1	Kol	Yumuşak Doku	Çatalca	5 Mayıs	*
170	Er	Ali Hüseyin	14	1	Kol	Yumuşak Doku	Çatalca	5 Mayıs	Muhtemelen küçük silah yaralanması
171	Er	Süleyman Abdullah	1	1	Kol	Yumuşak Doku	Velestin	5 Mayıs	*

172	Er	Raif Osman	54	*	Kol	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
173	Er	Hüseyin Salih	15	3	Kol	Yumuşak Doku	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
174	Er	Süleyman Mehmet	3	2	Kol	Yumuşak Doku	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Yorgun mermi.
175	Er	Mehmet Halil	15	3	Kol	Yumuşak Doku	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Top mermisi ile yaralanma
176	Er	İsmail Süleyman	15	1	Kol	Yumuşak Doku	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
177	Astsubay	İzzet Ali	11	2	Kol	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	*
178	Er	Ömer Feyzullah	Arnavut Gönüllü		Kol	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	*
179	Er	Mehmet Halil	1	1	Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	*
180	Er	Hüseyin Derviş	2	2	Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Humerus kırığı. Sırtta mermi yarası.
181	Onbaşı	Yusuf Hamsi	15	*	Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	05-06 Mayıs	Büyük çıkış. Süpürasyon için sekestrektomi.
182	Er	Hasan Ömer	7	*	Kol	Komplike Kırık Yaraları	Dömeke	17 Mayıs	Kırık kemiklerin temizlenmesi. Apse
183	Er	İdris Sıtkı Bey	40	2	Kol	Komplike Kırık Yaraları	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	*
184	Er	Eyüp Abdullah	1	1	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Büyük giriş ve çıkış deliği. Apse
185	Er	İzzet Osman	6	Süvari	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Büyük çıkış deliği. Attan düşmeye bağlı scapula kırığı
186	Er	Mehmet Ali	2	1	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
187	Er	Yusuf Ahmet Rahman	53	3	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
188	Er	Mehmet	Arnavut Gönüllü		Dirsek	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*

						Yaralanması			
189	Er	Mustafa Salih	1	1	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
190	Çavuş	Hüseyin Hasan	1	3	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Apse. Dirsek Rezeksiyonu. Kemikten dolayı deforme olmuş mermi.
191	Er	İsmail Mustafa	2	3	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Apse. Dirsek Rezeksiyonu. Kemikten dolayı ve sekme yüzünden deforme olmuş mermi.
192	Er	Mustafa Ali	2	1	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Apse. Dirsek Rezeksiyonu
193	Er	Murat İbrahim	2	2	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Olekranon Rezeksiyonu
194	Er	Mehmet Emin	2	3	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Apse. Dirsek Rezeksiyonu
195	Er	Halil Hüseyin	13	3	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Apse. Dirsek Rezeksiyonu
196	Er	Emin Salih	14	2	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	4 Mayıs	6,5 mm kalibreli silahla yaralanma, ikinci kurşun 11 mm. Şifa
197	Er	Murat Mahmut	45	1	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Kolda çok büyük yara.Amputasyon. Top yaralanması.
198	Er	İsmail Veli	27	1	Dirsek	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 20 Mayıs	şarapnel, Enfeksiyon. Genişletilmiş dirsek rezeksiyonu
199	Er	Ahmet İsmail	1	1	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
200	Teğmen	Yusuf Efendi	2	1	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
201	Er	Mustafa Efendi	13	1	Ön-Kol	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	Büyük mermi çıkışı. Apse.

						Yaralanması			Kemik iyileşmesi
202	Teğmen	İbrahim Ahmet	piyade	*	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Şarapnel
203	Er	Eyüp Abdullah	Arnavut Gönüllü		Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
204	Er	Ali Ahmet	2	3	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
205	Er	İbrahim Ahmet	1	3	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
206	Er	İsmail Ömer	4	2	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
207	Er	Süleyman Mustafa	3	3	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
208	Er	Eyüp Mehmet	1	1	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
209	Er	Ahmet İsmail	1	1	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
210	Er	Davut Osman	54	*	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	*
211	Çavuş	Kemal Osman	54		Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	*
212	Er	Halil İbrahim	15	3	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
213-a	Er	Ali Mehmet	Arnavut Gönüllü		Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Kas içi hematom.
213-b	Teğmen	Abdi Agaba	15	4	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	İnterosseöz arter lezyonu
214	Teğmen	Rüstem Bey	engagé gönüllü		Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	*	*	Hafif silah
215	Er	Osman ahmet	15	2	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
216	Er	Mustafa Musa	53	*	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
217	Er	Halil Ali	40	2	Ön-Kol	Yumuşak Doku	Dömeke	17 Mayıs	Hafif Apse

						Yaralanması			
218	Er	Ahmet Hasan	2	3	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
219	Er	Hasan Hüseyin	15	*	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
220	Er	Mehmet Hüseyin	14	2	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	*
221	Er	Ali Bekir	Arnavut Gönüllü		Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
222	Er	Yahya Yusuf	14	1	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
223	Er	Faik İsmail	14	2	Ön-Kol	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
224	Er	Halit Şakir	6	Süvari	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Radius Kırığı. Apse. Kemik kırıklarının temizlenmesi.
225	Er	Mehmet Ali	2	1	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Her iki kemikte kırılma. Basit iyileşme
226	Er	İsmail Halil	6	Süvari	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Radius Kırığı. Apse. Kemik kırıklarının temizlenmesi. Kemik iyileşmesi
227	Çavuş	Mehmet Ali	2	1	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Her iki kemikte kırılma. Basit iyileşme
228	Teğmen	İbrahim Efendi	17	*	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Her iki kemikte kırılma. Çıkış deliği, giriş deliğinin iki katı büyüklüğünde.
229	Er	Mürsel Ömer	4	2	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Her iki kemikte kırılma. Giriş deliği çıkış deliğinin dörtte biri küçüklüğünde.
230	Er	Tahir Mustafa	1		Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Radius Kırığı
231	Er	Musra	Arnavut Gönüllü		Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Radius Kırığı. Çıkış deliği devasa büyüklükte.Hızlı

									kurşun yarası. Apse
232	Çavuş	Mustafa Ali	1	2	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Velestin	30 Nisan	Kemik üzerinden dökülmüş merminin çıkarılması. İki kemik kırığı. Kemik kırıklarının temizlenmesi.
233	Er	Selman Ahmet	2	4	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	*	5 Mayıs	Mermi çıkarma. Kemik üzerine dökülmüş mermi çıkarılması. Dirsek kırığı
234	Er	Ali Rıza	53	4	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	*	5 Mayıs	Radius kırığı
235	Er	Osman Hüseyin	15	2	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	*	5 Mayıs	Radius kırığı
236	Er	Hüseyin Hasan	Gönüllü		Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Dömeke	17 Mayıs	Dirsek kırığı
237	Er	İbrahim Mehmet	15	1	Ön-Kol	Komplike Kırık Yaraları	Dömeke	17 Mayıs	Dirsek kırığı
238-a	Er	Hasan Mehmet	6	Süvari	Bilek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
28-b	Er	Selman Ahmet	2	4	Bilek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	5 Mayıs	*
239-a	Subay	Süleyman Azab	15	3	Bilek	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Hafif silah yaralanması
239-b	Er	Mehmet Hüseyin	1	1	Bilek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
239-c	Çavuş	Raya Ali Rusip Mehmet	1	1	Bilek	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
240	Er	Ahmet Ali	15	1	Bilek	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Top yaralanması. Apse. Bilek rezeksiyonu
241	Er	Mustafa Mustafa	10	2	Bilek	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	Apse rezeksiyonu
242	Er	Salih Mustafa	2	3	El	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
243	Er	Mustafa Abdül	2	1	El	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*

						Yaralanması			
244	Er	İsmail Ahmet	3	1	El	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Büyük giriş ve çıkış deliği. Apse
245	Er	Bekir Mustafa	2	3	El	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi patlaması. Nevralji
246	Er	Süleyman Davud	2	3	El	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
247	Er	Emin Hüseyin	2	2	El	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
248	Er	Chabau Hiris	1	1	El	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	*
249	Er	Bekir Halil	2	4	El	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	*
250	Er	İskender İbrahim	18	4	El	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	*
251	Er	Hüseyin hasan	15	1	El	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	Yorgun mermi.
252	Çavuş	İsmail Ömer	3	d'artillerie	El	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Top yaralanması
253	Teğmen	Mustafa Efendi	15	2	El	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
254	Er	Ali Ömer	6	Süvari	El	Kırıklı Yaralar	Velestin	30 Nisan	İnterfarengeal eklem rezeksiyonu. Hareket mükemmel.
255	Er	Recep Aslan	Arnavut Gönüllü		El	Kırıklı Yaralar	Dömeke	17 Mayıs	*
256	Er	Mustafa Ahmet	15	3	El	Kırıklı Yaralar	Dömeke	17 Mayıs	İşaret parmağında kangren eksartikülasyonu
257	Er	Abdullah Mehmet	32	1	El	Kırıklı Yaralar	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Küçük parmakta kangren eksartikülasyonu
258	Er	Duran Veli	14	2	El	Kırıklı Yaralar	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	Parmak kemiği eksartikülasyonu.

259	Er	Ferit Hamit	1	1	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	İki şarapnel. Mermi çıkarma. Tetanoz ve iyileşme
260	Er	*	*	*	Kalça	*	*	*	*
261	Er	Osman Ömer	2	3	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	*
262	Er	Şerif Efendi	15	4	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Apse. Her iki kalçada mermi yarası.
263	Er	Süleyman İsmail	1	3	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	*
264	Er	Ethem Karaman	12	1	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma
265	Er	Hüseyin Ömer	2	2	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	*
266	Er	İskender Mehmet	12	*	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Çıkış deliğinde apse
267	Er	Memiş Hüseyin	13	*	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	*
268	Er	Serdar Mehmet	3	4	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Skrotum yaralanması. 5 yara
269	Er	Mustafa Ahmet	1	1	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma.
270	Er	Halil İbrahim	2	3	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
271	Er	İbrahim Mahmut	40	1	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
272	Er	Mehmet İbrahim	2	3	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
273	Er	Mustafa Salih	1	1	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Metal parçası nedeniyle apse
274	Er	Hüseyin Mustafa	2	1	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Önkolda yorgun mermi.
275	Er	Mustafa Halil	2	4	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma.
276	Er	Mustafa Aslan	1	3	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	Çıkarılmayan mermi.
277	Er	Hasan Halil	1	1	Kalça	*	Velestin	30 Nisan	*
278	Er	Mustafa Ali	2	4	Kalça	*	*	5 Mayıs	Yorgun mermi.
279	Er	Mustafa Ahmet	3	4	Kalça	*	Velestin	5 Mayıs	*
280	Er	Kerim Mehmet	15	*	Kalça	*	Velestin	5 Mayıs	*

281	Er	Salih Mustafa	40	*	Kalça	*	*	5 Mayıs	İki mermi yarası.
282	Er	Mehmet Mustafa	17	1	Kalça	*	*	5 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
283	Er	Osman Recep	14	2	Kalça	*	Dömeke	17 Mayıs	Çıkarılmayan mermi, kistlenme.
284	Er	Tahir Mehmet	54	2	Kalça	*	Dömeke	17 Mayıs	*
285	Er	Ahmet İbrahim	15	2	Kalça	*	Dömeke	17 Mayıs	Zayıf süpürasyon.
286	Er	Mehmet Mustafa	14	2	Kalça	*	Dömeke	17 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
287	Onbaşı	Murat Ahmet	Gönüllü		Kalça	*	Dömeke	17 Mayıs	*
288	Er	Ahmet Mehmet	d'artillerie	28	Kalça	*	Dömeke	17 Mayıs	Obüs topu parçası.
289	Er	Hayrettin Mustafa	Gönüllü		Kalça	*	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Yorgun mermi
290	Er	Salih Mehmet	Gönüllü		Kalça	*	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Top mermisi ile yaralanma.
291	Er	Mehmet süleyman	15	2	Kalça	*	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Yorgun mermi
292	Er	İsmail Durmuş	14	2	Kalça	*	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	*
293	Er	Ali Mehmet	Gönüllü		Kalça	*	Dömeke	17 Mayıs	Top mermisi ile yaralanma.
294	Er	Ramazan İsmail	2	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
295	Er	Halil Hasan	2	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Kemik üzerinde ıslanmış mermi.
296	Yüzbaşı	İrfan Bey	6	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Az deforme olmuş mermi.
297	Er	Ömer İbrahim	2	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Apse
298	Er	Ömer Ali	6	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Şarapnel.Apse

299	Er	İbrahim Ahmet	1	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma.Deforme olmuş mermi.
300	Er	Hasan Hüseyin	13	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
301	Tuğgeneral	Hüseyin Ali	6	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
302	Er	Abdullah Mustafa	Gönüllü		Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi tarafından kontüzyon.
303	Er	Salih Abdul Rahman	13	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
304	Er	Mustafa Ömer	1	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Çift mermi yarası.
305	Er	Hasan Hüseyin	6	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
306	Teğmen	Hasan Efendi	1	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Uyluk ve skrotum arasından vurulma. Hafif yaralanma.
307	Teğmen	Hayri Bey	15	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi tarafından kontüzyon.Hemoroid.
308	Tuğgeneral	Ahmet Süleyman	13	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi tarafından kontüzyon.
309	Er	Aziz Mehmet	1	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Obüs topu parçası.Apse
310	Er	Mustafa Resul	2	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
311	Er	İsmail Ali	1	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
312	Onbaşı	Hüseyin Osman	1	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
313	Teğmen	Ahmet Efendi	*	piyade	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
314	Er	Mehmet Hasan	4	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
315	Er	Ahmet Kerim	6	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku	Velestin	30 Nisan	*

						Yaralanması			
316	Er	Ali Mehmet	1	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
317	Er	Eyüp Mehmet	3	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
318	Onbaşı	Hüseyin Mustafa	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
319	Er	Halil İbrahim Ahmet	53	Süvari	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Hafif apse
320	Çavuş	Hasan Arif	1	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
321	Er	İsmail Ali	1	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi tarafından kontüzyon.
322	Er	Ahmet Tulim	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
323	Er	Ali İbrahim	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
324	Er	Ali Hasan	17	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Apse, kumaş parçaları.
325	Er	Ali süleyman	2	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
326	Er	Mehmet Ahmet	3	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	Penis başı yaralanması.
327	Er	Sefer Mehmet	54	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Çatalca	5 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmuş mermi.
328	Er	Ahmet Ali	17	*	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Çatalca	5 Mayıs	*
329	Er	Şakir İsmail	17	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Çatalca	5 Mayıs	*
330	Er	Mustafa Ali	15	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Çatalca	5 Mayıs	*
331	Er	Mehmet İbrahim	15	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Çatalca	5 Mayıs	*

332	Er	Süleyman Civan	1	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Çatalca	5 Mayıs	Apse
333	Çavuş	Ahmet Emrullah	3	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	*
334	Er	Hamdi Bekir	53	*	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
335	Binbaşı	Hasan Basri Bey	4	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Çift yaralanma
336	Er	Arif İbrahim	Arnavut Gönüllü		Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
337	Er	Abdullah yunus	Arnavut Gönüllü		Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
338	Er	Vehbi Salih	40	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Hafif silah
339	Er	Aziz Mehmet	17	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Hafif apse
340	Er	Osman Mustafa	2	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Obüs topu parçası.
341	Er	Mahmut Rüstem	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Obüs topu parçası.
342	Er	Mustafa Halil	2	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	İki mermi yarası.
343	Er	Mustafa Hüseyin	15	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	*
344	Er	Ahmet Ali	15	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
345	Er	Salih Halil	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Yorgun mermi tarafından kontüzyon.
346	Teğmen	Süleyman Efendi Osman	17	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
347	Er	Hayrettin Mustafa	15	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
348	Er	Halil İbrahim Ahmet	15	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*

349	Er	Aha Souras Jekir	Arnavut Gönüllü		Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
350	Er	Ali Ahmet	6	1	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi: Flegmon
351	Er	Hasan Ömer	15	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
352	Er	Şerif Namula	15	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
353	Er	Veli Hasan	15	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
354	Er	Mehmet Ali	4	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Apse
355	Er	Hüseyin Hasan	13	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
356	Er	Mustafa Ali	Arnavut Gönüllü		Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
357	Çavuş	Mustafa Hüseyin	1	3	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	İki mermi yarası.
358	Binbaşı	Mehmet Zeki Bey	15	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
359	Er	Abdurrahman Eyüp	37	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
360	Teğmen	Arif efendi Mustafa	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	İki mermi yarası.
361	Er	Tayyip Hizir	23	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	*
362	Er	Salih Veli	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	Top. Obüs topu çevresinin yarısının çıkarılması.
363	Er	Ahmet Hasan	15	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 25 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.Apse
364	Er	şevket Mustafa	15	4	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*

365	Er	Mehmet İbrahim	14	2	Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
366	Er	Demir Ali Sinan	Arnavut Gönüllü		Uyluk	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
367-a	Er	Ömer İsmail	4	1	Uyluk	Kırıklar	Velestin	30 Nisan	Femur Kırığı. Apse. Kemik kırıklarının ve rmeminin çıkarılması (deforme olmuş mermi)
367-b	Er	Mehmet Hüseyin	1	1	Uyluk	Kırıklar	Velestin	30 Nisan	Çıkış deliğinde hafif apse
368	Er	Hüseyin Zeynel	17	4	Uyluk	Kırıklar	Velestin	5 Nisan	*
369	Er	Bahtiyar Hasan	40	1	Uyluk	Kırıklar	*	6 Mayıs	Deforme olmuş merminin çıkarılması.
370	Çavuş	Mehmet Ali	2	4	Uyluk	Kırıklar	Velestin	30 Nisan	*
371	Er	Ahmet	Gönüllü		Uyluk	Kırıklar	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
372	Er	Emin Mehmet	17	1	Uyluk	Kırıklar	Çatalca	5 Mayıs	*
373	Er	İbrahim Şakir	2	3	Diz	*	Velestin	30 Nisan	Diz Rezeksiyonu
374	Er	Abbas Hüseyin	Arnavut Gönüllü		Diz	*	*	5 Mayıs	Tabanca mermisi (kaza). Mermi çıkarılması
375	Çavuş	Hasan İsmail	14	1	Diz	*	Dömeke	17 Mayıs	Hematom.Apse. Drenaj ve iyileşme
376	Er	İbrahim Ali	15	4	Diz	*	Dömeke	17 Mayıs	Hafif silah.Ciddi hemartroz.Artrotomi
377	Er	Mehmet Şerif	15	3	Diz	*	Dömeke	17 Mayıs	Apse. Eklem drenajı
378	Er	emin Halil	15	1	Diz	*	Dömeke	17 Mayıs	Hafif eklem efüzyonu
379	Er	Mustafa Ali	3	1	Diz	*	Velestin	30 Nisan	*
380	Er	Numan Bekir	Gönüllü		Diz	*	Dömeke	17 Mayıs	Çıkarılmamış mermi.
381	Çavuş	Huseyin İbrahim	Gönüllü		Diz	*	Dömeke	17 Mayıs	*
382	Er	Ali Salih	43	3	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*

383	Er	Mustafa Halil	1	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
384	Er	Arif İbrahim	6	Süvari	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
385	Er	Hüseyin Mehmet	1	3	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Sekiz gün sonra mermi çıkarılması. Deforme olan mermi.
386	Er	Süleyman Abdullah	2	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
387	Er	Ahmet Mehmet	2	3	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma (mermi sekmesi). Apse
388	Er	Ruşen Ali	54	3	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış yorgun mermi.
389	Er	Kadri Arif	1	*	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Sekme. Apse
390	Er	Ahmet Salih	3	Süvari	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
391	Er	Hızır Ahmet	54	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Sekme. Apse
392	Er	Ali Osman	15	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	*	5 Mayıs	*
393	Er	Mustafa Ali	1	4	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
394	Teğmen	Ahmet Efendi Salih	15	3	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Kumaş parçaları. Hafif apse
395	Çavuş	Mehmet Osman	54	*	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
396	Er	Yunus Mustafa	14	*	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Top mermisi ile yaralanma.
397	Er	Halil Mehmet	18	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Top mermisi ile yaralanma.
398	Er	Halil Mehmet	14	2	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Top mermisi ile yaralanma. Enfeksiyon

399	Er	Mehmet Recep	28	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Top mermisi ile yaralanma.
400	Er	Mehmet Ali	15	2	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Hafif apse
401	Er	İsmail İslam	40	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Hafif apse
402	Er	Mehmet İzzet	14	2	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	*
403	Er	Recep Mehmet	14	2	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Obüs topu yaralanması. Transplantasyon.
404	Er	Abbas Fazlı	15	1	Bacak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	Apse
405	Er	Halil Ahmet Ahmet	13	Süvari	Bacak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmuş mermi. Tibia Fraktürü. Hafif Apse
406-a	Çavuş	Sadık Mehmet	1	1	Bacak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmuş mermi. Fibula Fraktürü. Apse
406-b	Er	Mehmet Osman Hacı	2	3	Bacak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	*
407	Onbaşı	Mustafa Hüseyin	14	2	Bacak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	Tibia başından geçen az deforme olmuş mermi. Ciddi Apse.
408	Çavuş	Hidayet mustafa	14	2	Bacak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	*
409	Er	Jober Rachil	Arnavut Gönüllü		Bacak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	Kafadan tibia'ya geçen mermi. Lokülüs
410	Çavuş	Hasan Arif	14	1	Bacak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
411	Er	Nasip Hüseyin	15	3	Bacak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	Tibia kapsülü
412	Er	Şakir Evzin	14	1	Bacak	Kemik Lezyonları	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Tibia başında mermi. Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.

413	Çavuş	Mustafa Mehmet	Gönüllü	piyade	Ayak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
414	Er	Osman Beytullah	2	2	Ayak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Mermi çıkarma. Deforme olmamış mermi.
415	Er	Ethem Süleyman	1	1	Ayak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	*
416	Onbaşı	Abdullah Mustafa	1	3	Ayak	Yumuşak Doku Yaralanması	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
417	Er	Ömer İbrahim	15	3	Ayak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Yorgun mermi.
418	Er	Mehmet Ahmet	32	3	Ayak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke	17 Mayıs	*
419	Er	Hasan Emin	3	4	Ayak	Yumuşak Doku Yaralanması	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Yorgun mermi.
420	Çavuş	Demir Haydar	13	Süvari	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	*
421	Er	Halil Ağa	*	*	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	Tibiotarsal eklem
422-a	Subay	Hüseyin Efendi (Nefer)	6	Süvari	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	Metatarsofalangeal eklem
422-b	Er	Hüseyin Ahmet	4	2	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	*
422-c	Er	Ömer İsmail	4	1	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	*
423	Er	Arif Osman	3	1	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	Ayakta kurşun yaralanması
424	Er	Hacı Osman	3	2	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	Süpürasyon. Kemiksi kanal küretajı
425	Er	Ahmet Efendi Mustafa	1	1	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	30 Nisan	Apse. Kemiksi kanal kürtajı.
426	Onbaşı	Ethem Recep	10	*	Ayak	Kemik Lezyonları	Velestin	5 Mayıs	*
427	Er	Hasan Ali	15	1	Ayak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	Apse. Mermi çıkarılmadı
428	Er	İzzet Mehmet	2	1	Ayak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	Apse. Kemik kırığının temizlenmesi.
429	Teğmen	Timur Azap	15	3	Ayak	Kemik Lezyonları	Dömeke	17 Mayıs	Kemik kırığının temizlenmesi.
430	Er	İbrahim İsmail	15	2	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	30 Nisan	Apse

431	Tuğgeneral	Hüsrev Mustafa	13	Süvari	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi yarası. Kılıçla yaralanma, tespit edilen tek soğuk silah yarası.
432	Onbaşı	Hüseyin Tenel	15	2	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	30 Nisan	Yorgun mermi.
433	Er	Ahmet Tahir	2	3	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	30 Nisan	*
434	Er	Mehmet Hüseyin	1	*	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	30 Nisan	*
435	Er	Mustafa Hüseyin	1	1	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	30 Nisan	Apse. Kumaş parçaları. Ekstraksiyon
436	Er	Sadık Bektaş	15	3	Çoklu Yaralanma	*	*	5 Mayıs	*
437	Er	Eşref İlyas	40	1	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	6 Mayıs	Apse. Kumaş parçaları. Yorgun mermi.
438	Er	Recep Ahmet	52	*	Çoklu Yaralanma	*	Çatalca	5 Mayıs	*
439	Er	Osman Hüseyin	15	*	Çoklu Yaralanma	*	*	5 Mayıs	*
440	Er	Ahmet Mustafa	14	2	Çoklu Yaralanma	*	*	5 Mayıs	Apse
441	Er	Darmouch İsmail	14	2	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke	17 Mayıs	*
442	Teğmen	Ahmet Efendi Recep	14	2	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke	17 Mayıs	*
443	Er	İsmail İbrahim	14	2	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke	17 Mayıs	*
444	Er	Mürsel Bayram	40	2	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke	17 Mayıs	*
445	Er	Mehmet Mustafa	15	2	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke	17 Mayıs	*
446	Çavuş	Kazım Ali	15	2	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke	17 Mayıs	*

447	Er	Abdi Abdi	14	*	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke Yenişehir	17 & 19 Mayıs	Top
448-a	Er	Hüseyin Mehmet	15	3	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke	17 Mayıs	*
448-b	Er	Ahmet Ali	15	1	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	Top
449	Er	Salih Veli	15	1	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke Yenişehir	17 & 22 Mayıs	*
450	Er	Mustafa Mehmet	14	2	Çoklu Yaralanma	*	Dömeke Yenişehir	17 & 24 Mayıs	*
451	Er	Mehmet Hüseyin	1	1	Çoklu Yaralanma	*	Velestin	30 Nisan	*
452	Er	Georgios Petro Yanko	*	*	*	*	*	*	Top
453	*	*	*	*	*	*	Dömeke	17 Mayıs	*
454	Onbaşı	Ahmet	15	2	*	*	*	*	Hasteneye gelirken vefat
455	Er	Abdul Rahman	1	Süvari	*	*	Yenişehir	1 Mayıs	Ciddi pnömoni. Şifa
456	Teğmen	Mustafa Efendi Osman	15	Süvari	*	*	*	*	*
457	Er	Hüseyin Mustafa	1	3	*	*	*	5 Mayıs	*
458	Er	Asım Ahmet	2	2	*	*	*	5 Mayıs	*
459	Er	Hüseyin Ahmet	1	4	*	*	*	7 Mayıs	*
460	Er	Mehmet Ahmet	14	2	*	*	*	17 Mayıs	*
461	Er	Ahmet Arif	14	2	*	*	*	18 Mayıs	*

EK 21 Osmanlı Bankası Hastanesi tarafından hazırlanan yaralı istatistikleri

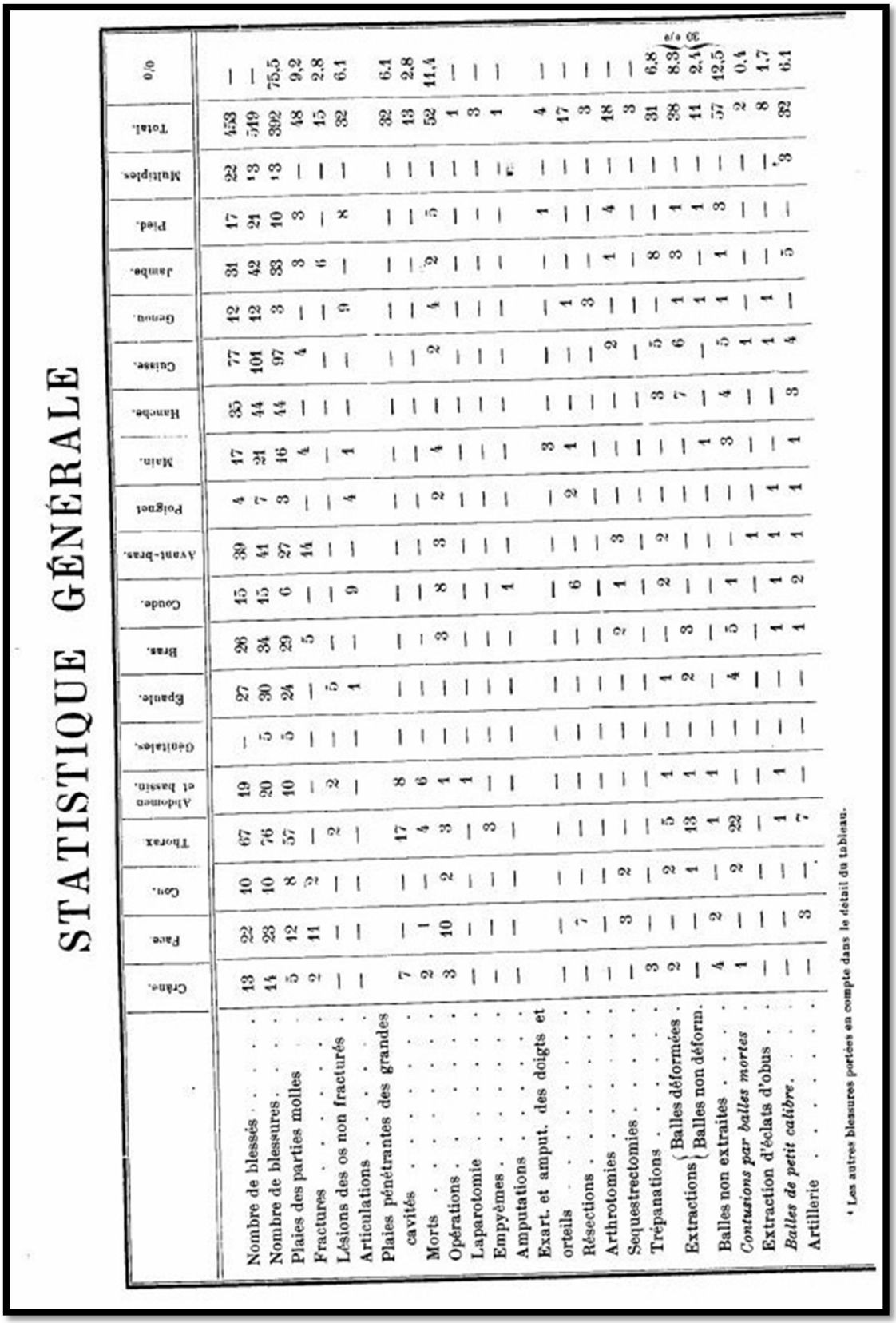

STATISTIQUE GÉNÉRALE

	Crâne.	Face.	Cou.	Thorax.	Abdomen et bassin.	Génitales.	Épaule.	Bras.	Coude.	Avant-bras.	Poignet.	Main.	Hanche.	Cuisse.	Genou.	Jambe.	Pied.	Multiples.	Total.	%
Nombre de blessés	13	22	10	67	19	—	27	26	15	39	4	17	35	77	12	31	17	22	453	—
Nombre de blessures	14	23	10	76	20	5	30	34	15	41	7	21	44	101	12	42	21	13	519	—
Plaies des parties molles	5	12	8	57	10	5	24	29	6	27	3	16	44	97	3	33	10	13	382	75,5
Fractures	2	11	2	—	—	—	—	5	—	14	—	4	—	4	—	3	3	—	48	9,2
Lésions des os non fracturés	—	—	—	2	2	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	15	2,8
Articulations	—	—	—	—	—	—	1	—	9	—	4	1	—	—	9	—	8	—	32	6,1
Plaies pénétrantes des grandes cavités	7	—	—	17	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	6,1
Morts	2	1	—	4	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	2,8
Opérations	3	10	2	3	1	—	—	3	8	3	2	4	—	2	4	2	5	—	52	11,4
Laparotomie	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Empyèmes	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Amputations	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Exart. et amput. des doigts et orteils	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1	—	4	—
Résections	—	7	—	—	—	—	—	—	6	—	2	1	—	—	1	—	—	—	17	—
Arthrotomies	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	—
Sequestrectomies	—	3	2	—	—	—	—	2	1	3	—	—	—	2	—	1	4	—	18	—
Trépanations	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
Extractions (Balles déformées)	2	—	2	5	1	—	1	—	2	2	—	—	3	5	—	8	—	—	31	6,8
Extractions (Balles non déform.)	—	—	1	13	1	—	2	3	—	—	—	—	7	6	1	3	1	—	38	8,3
Balles non extraites	4	2	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	11	2,4
Contusions par balles mortes	1	—	2	22	—	—	4	5	1	—	—	3	4	5	1	1	3	—	57	12,5
Extraction d'éclats d'obus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	2	0,4
Balles de petit calibre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	8	1,7
Artillerie	—	—	—	1	1	—	—	1	1	1	1	1	3	4	—	5	—	3	32	6,1
		3	—	7	—	—	—	1	2	1										

* Les autres blessures portées en compte dans le détail du tableau.

EK 21 Osmanlı Bankası Hastanesi tarafından hazırlanan yaralı istatistikleri

	Kafatası	Yüz	Boyun	Göğüs	Karın, pelvis	Genital	Omuz	Kol	Dirsek	Önkol
Yaralı sayısı	13	22	10	67	19	0	27	26	15	39
Yara sayısı	14	23	10	76	20	5	30	34	15	41
Yumuşak doku yaralanması	5	12	8	57	10	5	24	29	6	27
Kırıklar	2	11	2	0	0	0	0	5	0	14
Kemik lezyonları, kırıksız	0	0	0	2	2	0	5	0	0	0
Eklem	0	0	0	0	0	0	1	0	9	0
Büyük kavite içine işlemiş yara	7	0	0	17	8	0	0	0	0	0
Ölü Sayısı	2	1	0	4	6	0	0	0	0	0
Ameliyat Sayısı	3	10	2	3	1	0	0	3	8	3
Laparotomi	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Ampiyem	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0
Amputasyon	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Parmakların ampustasyonu ve exart.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rezeksiyon	0	7	0	0	0	0	0	0	6	0
Artrotomi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sekestrektomi	0	3	2	0	0	0	0	2	1	3
Trepanasyon	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ekstraksiyon (Deforme olmuş mermi)	2	0	2	5	1	0	1	0	2	2
Ekstraksiyon (Deforme olmamış mermi)	0	0	1	13	1	0	2	3	0	0
Çıkarılmamış mermi	4	2	0	1	1	0	0	0	0	0
Top Kontüzyonu	1	0	2	22	0	0	4	5	1	0
Şarapnel Çıkarma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Düşük Kalibreli Mermi	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1
Ağır Silah Yaralanmaları	0	3	0	7	0	0	0	1	2	1
TOPLAM	56	94	39	278	71	10	94	109	67	132

	Bilek	El	Kalça	Uyluk	Diz	Bacak	Ayak	Çoklu	Toplam	%
Yaralı sayısı (*)	4	17	35	77	12	31	17	22	453	0
Yara sayısı (**)	7	21	44	101	12	42	21	13	529	0
Yumuşak doku yaralanması	3	16	44	97	3	33	10	13	402	75.5
Kırıklar	0	4	0	4	0	3	3	0	48	9.2
Kemik lezyonları, kırıksız	0	0	0	0	0	6	0		15	2.8
Eklem	4	1	0	0	9	0	8	0	32	6.1
Büyük kavite içine işlemiş yara	0	0	0	0	0	0	0	0	32	6.1
Ölü Sayısı	0	0	0	0	0	0	0	0	13	2.8
Ameliyat Sayısı	2	4	0	2	4	2	5	0	52	11.4
Laparotomi	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Ampiyem	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Amputasyon	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Parmakların ampustasyonu ve exart.	0	3	0	0	0	0	1	0	4	0
Rezeksiyon	2	1	0	0	1	0	0	0	17	
Artrotomi	0	0	0	0	3	0	0	0	3	0
Sekestrektomi	0	0	0	2	0	1	4	0	18	0
Trepanasyon	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Ekstraksiyon (Deforme olmuş mermi)	0	0	3	5	0	8	0	0	31	6.8
Ekstraksiyon (Deforme olmamış mermi)	0	0	7	6	1	3	1	0	38	8.3
Çıkarılmamış mermi	0	1	0	0	1	0	1	0	11	2.4
Top Kontüzyonu (***)	0	3	4	5	1	1	3	0	52	12.5
Şarapnel Çıkarma	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0.4
Düşük Kalibreli Mermi	1	0	0	1	1	0	0	0	8	1.7
Ağır Silah Yaralanmaları (****)	1	1	3	4	0	5	0	3	31	6.1
TOPLAM	24	72	140	305	48	135	74	51	1799	

* Yara sayısı hesaplanırken toplamda 529 olması gereken sayı kitapta 519 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

** Yumuşak Doku Yaralanması hesaplanırken toplamda 402 olması gereken sayı kitapta 302 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

***Top Kontüzyonu hesaplanırken toplamda 52 olması gereken sayı kitapta 57 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

**** Ağır Silah Yaralanmaları hesaplanırken toplamda 31 olması gereken sayı kitapta 32 olarak verilmiştir. Tablo düzenlenirken rakam düzeltilmiştir.

EK 22 OYH-66-49-007-01

EK 22 OYH-66-49-007-01

Sıhhıya ve Levazım Dairelerine

10 T.Sani 313

Teslim saat 7.00 Dakika 30

Yenişehir hududu Yunani kumandanı ve Orduyu Hümayun Müşiri Edhem Paşa hazretlerinden 8 T.Sani 313 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

Alasoyna Orduyu Hümayunu teşkil iden kıtaatı askeriyenin münkasım bulundukları mevkıı muhtelifedeki on iki hastanin 6 T.Sani 313 tarihindeki mevcutlarını müşır hududu Yunaniye Sıhhıye riyaset ve müfettişi umumiliğinden ita edilen cetvelin yekûn umumi hanesinde yedi bin yedisi dünden bakaya ve dört yüz seksen ikisi yeniden duhul olmak üzere yedi bin dört yüz seksen dokuz mevcut gösterilüp bunlardan tebdili hevaya gönderilen beş yüz doksan altı nefer dahi dahil olduğu halde sekiz yüz elli üçü huruç ve yetmiş beşinin vefat iderek altı bin beş yüz altmış bir nefer kalmış olduğu irae edilmiş vefiyatın mevcut hastane nisbeten yüzde bir raddesinde olduğu görülmüşdür. Maafih işbu yetmiş beş vefiyattan altmış sekizinin Yenişehir hastanelerinde vukubulduğu ve buna tebdili hevaya şiddeti ihtiyacı olan efradın raporlarının gelmemesinin, tulu müddet hastanede kalup sevk edilmek iktidarını dahi gaip itmelerine sebebiyet virdiği cihetle bu baptaki muruzata sabikan acizane maa icrayı ahkamına inayet buyrulmuş maruzumdur. Ferman

EK 23 OYH-66-49-007-03

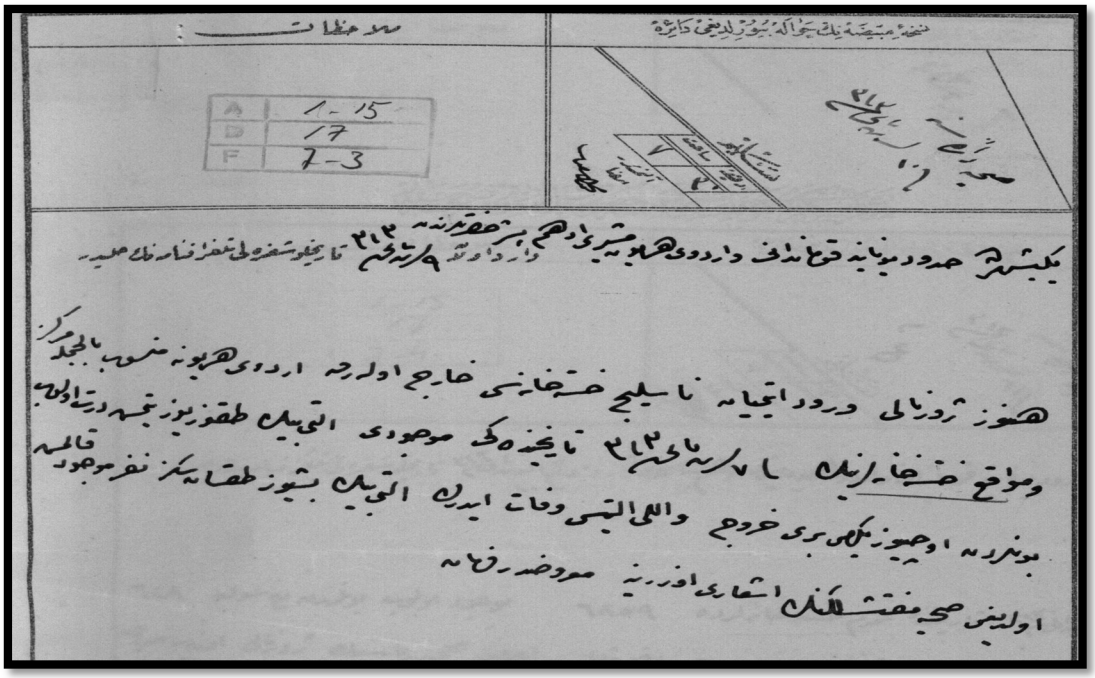

Sıhhıye Dairesine

10 T.Sani 313 Teslim saat 7.00 Dakika 30

Yenişehirde hududu Yunanî kumandanı ve orduyu Hümayun Müşiri Ethem paşa hazretlerinden varit olan 9 T.Sani 313 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

Henüz jurnali vürut etmeyen Nasilh Hastanesi hariç olarak urduyu hümayuna mensup bilcümle merkez ve mevaki hastanelerinde 7 T.Sani 313 tarihindeki mevcudu altı bin dokuz yüz yetmiş dört olup bunlardan üç yüz yirmi biri huruç ve elli altısı vefat ederek altı bin beş yüz doksan sekiz nefer mevcut kalmış olduğu Sıhhıye Müfettişliğinin işarı üzerine maruzdur ferman.

EK 24 OYH-66-49-007-04

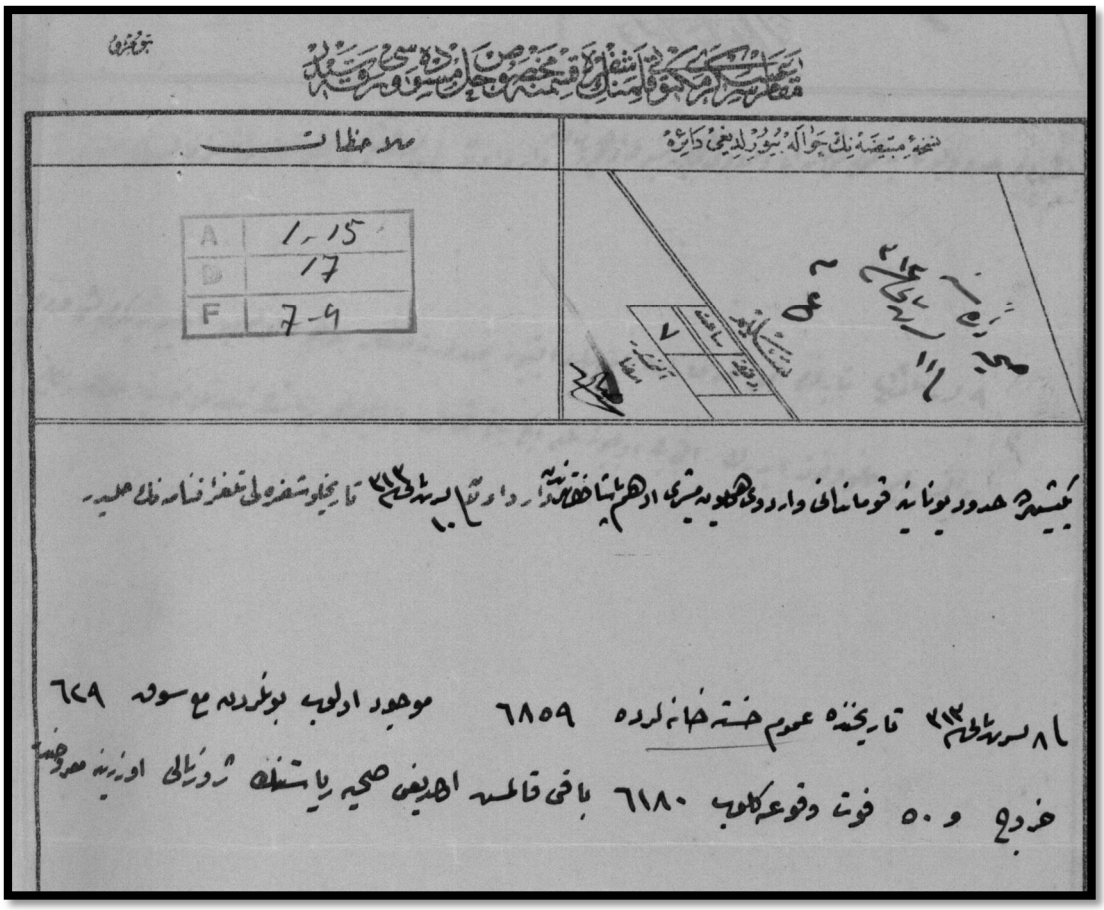

Sıhhıye Dairesine 11 T.Sani 313 Saat : 07.00

Yenişehirde hududu Yunanî kumandanı ve orduyu Hümayun Müşiri Ethem Paşa hazretlerinden varit olan 10 T.Sani 313 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

8 T.Sani 313 tarihinde umum hastanelerde 6859 mevcut olup, bunlardan maa sevk 629 huruç ve 50 fevt vukua gelüp 6180 baki kalmış olduğu sıhhıye riyasetinin jurnali üzerine maruzdur.

EK 25 OYH-66-49-007-05

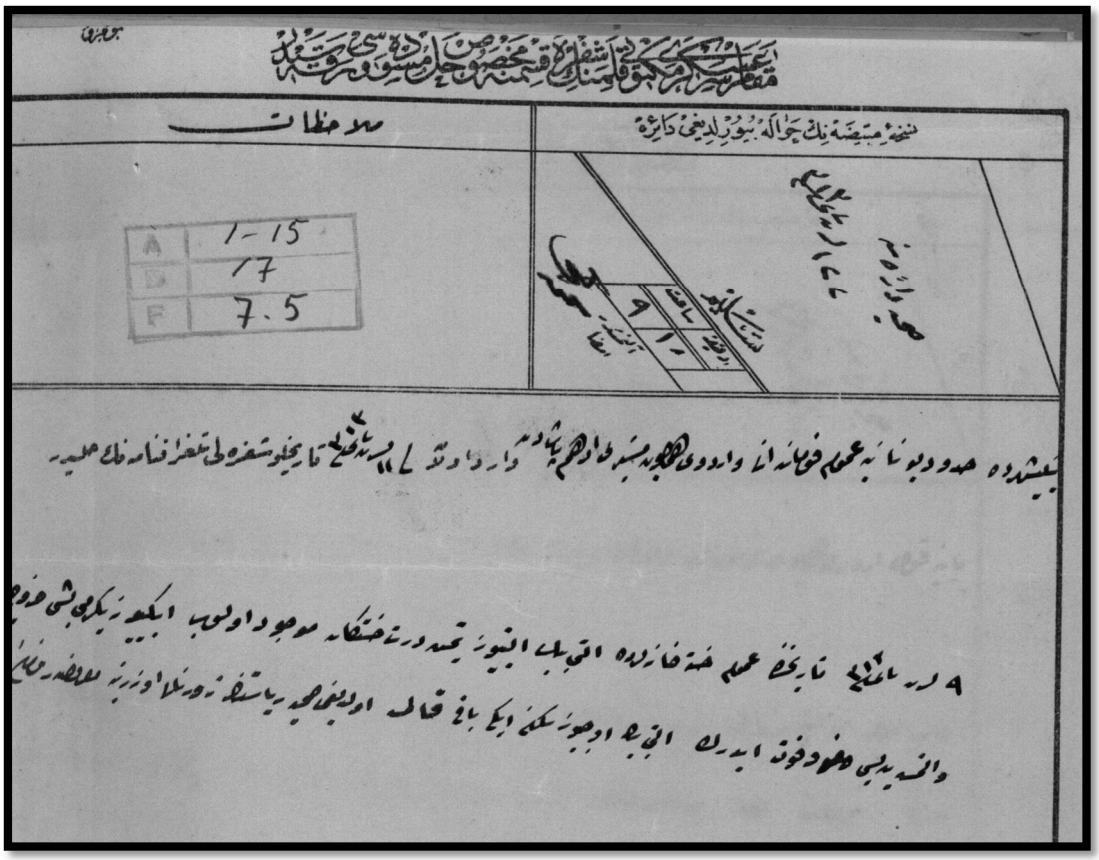

Sıhhıye Dairesine

12 T.Sani 313 Saat : 09.00 Dakika :10

Yenişehirde hududu Yunanî kumandanı ve orduyu Hümayun Müşiri Ethem paşa hazretlerinden varit olan 11 T.Sani 313 tarihli şifreli telgrafnamenin hallidir.

9 T.Sani 313 tarihinde umum hastanelerde 6674 hastanan mevcut olup, 225 huruç ve 67 si dahi fevt ederek 6382 baki kalmış olduğu sıhhiye riyasetinin jurnali üzerine maruzdur. Ferman

EK 26 OYH-66-49-007-07

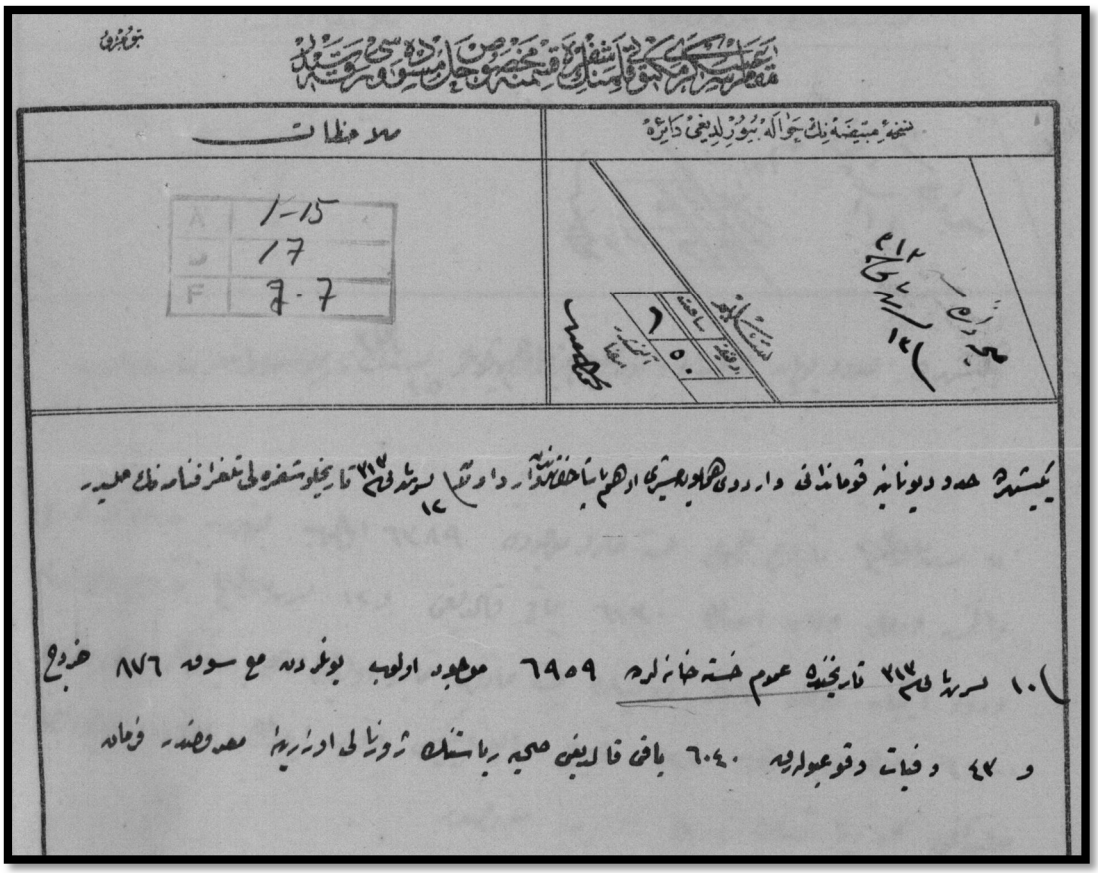

Sıhhıye Dairesine

13T.Sani 313

Saat : 09.00 Dakika :10

Yenişehirde hududu Yunanî kumandanı ve orduyu Hümayun Müşiri Ethem paşa hazretlerinden varit olan 12 T.Sani 313 tarihli şifreli telgrafnamenin hallidir.

10 T.Sani 313 tarihinde umum hastanelerde 6959 mevcut olup, bunlardan maa sevk 876 huruç ve 43 vefat vuku bulurak 6040 baki kaldığı sıhhıye riyasetinin jurnali üzerine maruzdur. Ferman.

EK 27 OYH-66-49-007-08

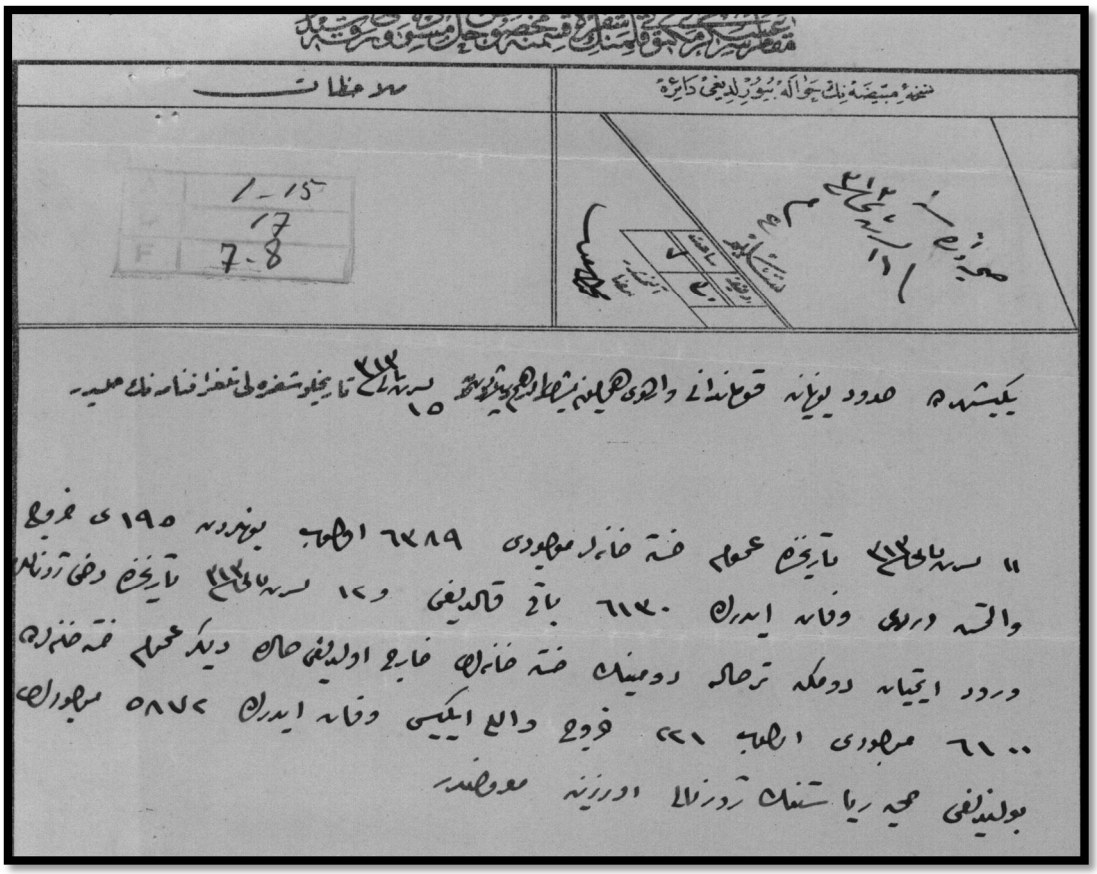

Sıhhıye Dairesine

16/Teşrinsani/1313 Saat : 07.00 Dakika 30

Yenişehir'de hududu Yunanî Kumandanı ve Orduyu Hümayun Müşiri Edhem Paşa Hazretlerinden varid olan 15 Teşrin-i sani 313 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

11 Teşrinsani 313 tarihinde umum hastaneler mevcudi 6289 olup, bunlardan 195 huruç ve altmış dördü vefat iderek 6130 baki kaldığı ve 12 Teşrin Sani 313 tarihinde dahi jurnal Vürud itmeyen dünkü, Turhal Dominik hastaneleri hariç olduğu halde, diğer umum hastanelere 6100 mevcudi olup 221 huruç ve elli ikisi vefat iderek 5872 mevcutları bulunduğu Sıhhıye Riyasenin jurnalı üzerine maruftur.

EK 28 OYH-66-49-007-09

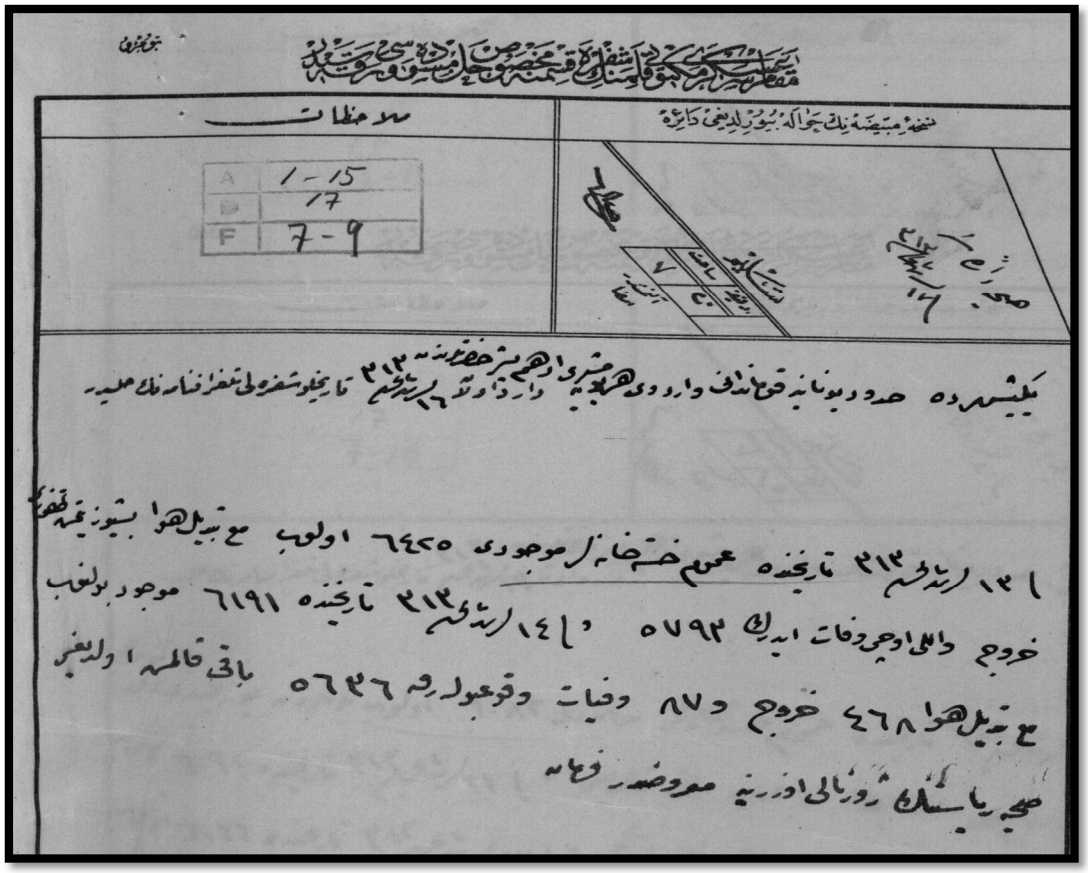

Sıhhıye Dairesine

17/Teşrinsani/1313 Saat : 07.00 Dakika : 20

Yenişehir'de hududu Yunanî Kumandanı ve Orduyu Hümayun Müşiri Edhem Paşa Hazretlerinden varid olan 16 Teşrinsani 313 tarihli şifreli telgrafın hallidir

13 Teşrinsani 313 tarihinde umum hastaneler mevcudi 6425 olup, maa tebdili heva 579 'u huruç ve 53'ü vefat iderek 5793 ve 14 Teşrin Sani 313 tarihinde 6191 mevcud bulunup, maa tebdili heva, 468 huruç ve 87 vefat vuku bularak, 5636 baki kalmış olduğu Sıhhıye Riyasetinin jurnalı üzerine marufdur. Ferman

EK 29 OYH-66-49-007-10

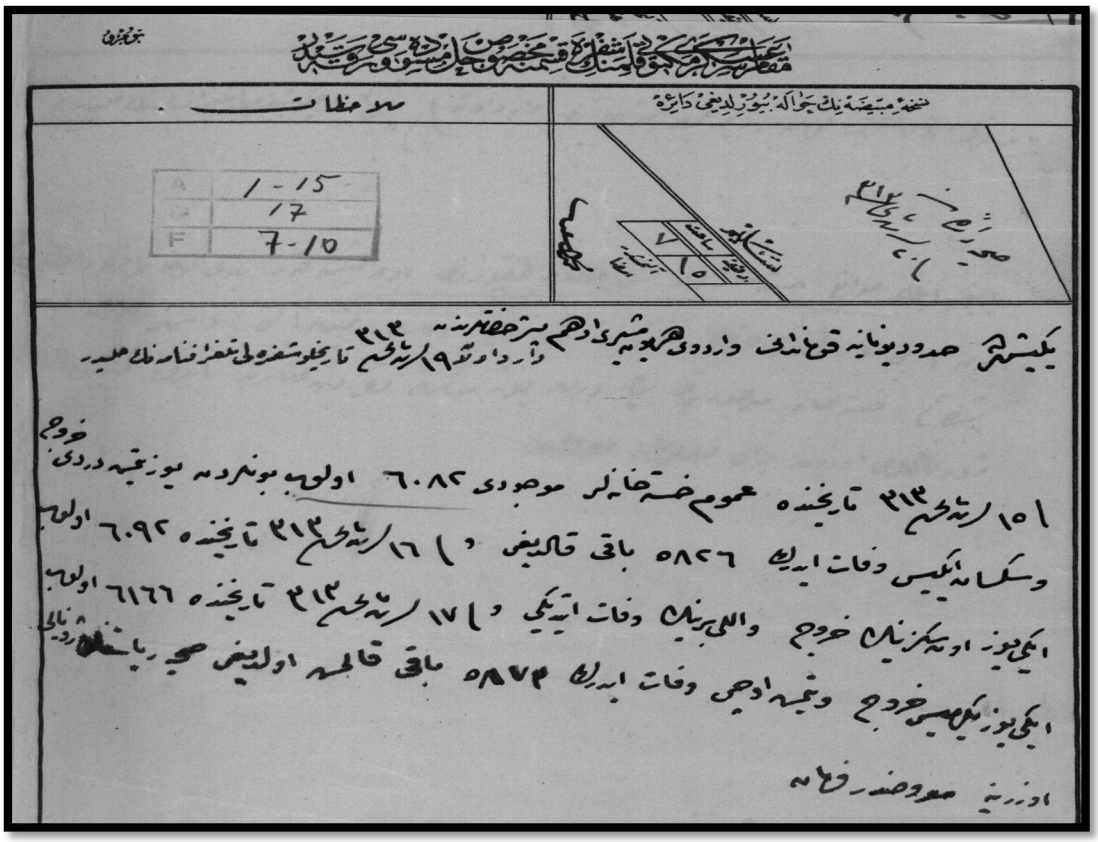

Sıhhıye Dairesine

20/Teşrinsani/1313 Saat : 07.00 Dakika : 15

Yenişehir'de hududu Yunanî Kumandanı ve Orduyu Hümayun Müşiri Edhem Paşa Hazretlerinden varid olan 19 Teşrinsani 313 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

15 Teşrinsani 313 tarihinde umum hastaneler mevcudi 6082 olup, bunlardan 174'ü huruç ve 82 vefat iderek 5826 baki kaldığı 16 Teşrin Sani 313 tarihinde 6092olup, 218 'nin huruç ve elli birinin vefat ettiği ve 17 T.Sani 313 tarihinde 6166 olup, ikiyüz yirmisi huruç ve yetmiş üçü vefat iderek 5873 baki kalmış olduğu Sıhhıye Riyasetnin jurnalı üzerine marufdur. Ferman

EK 30 OYH-66-49-007-12

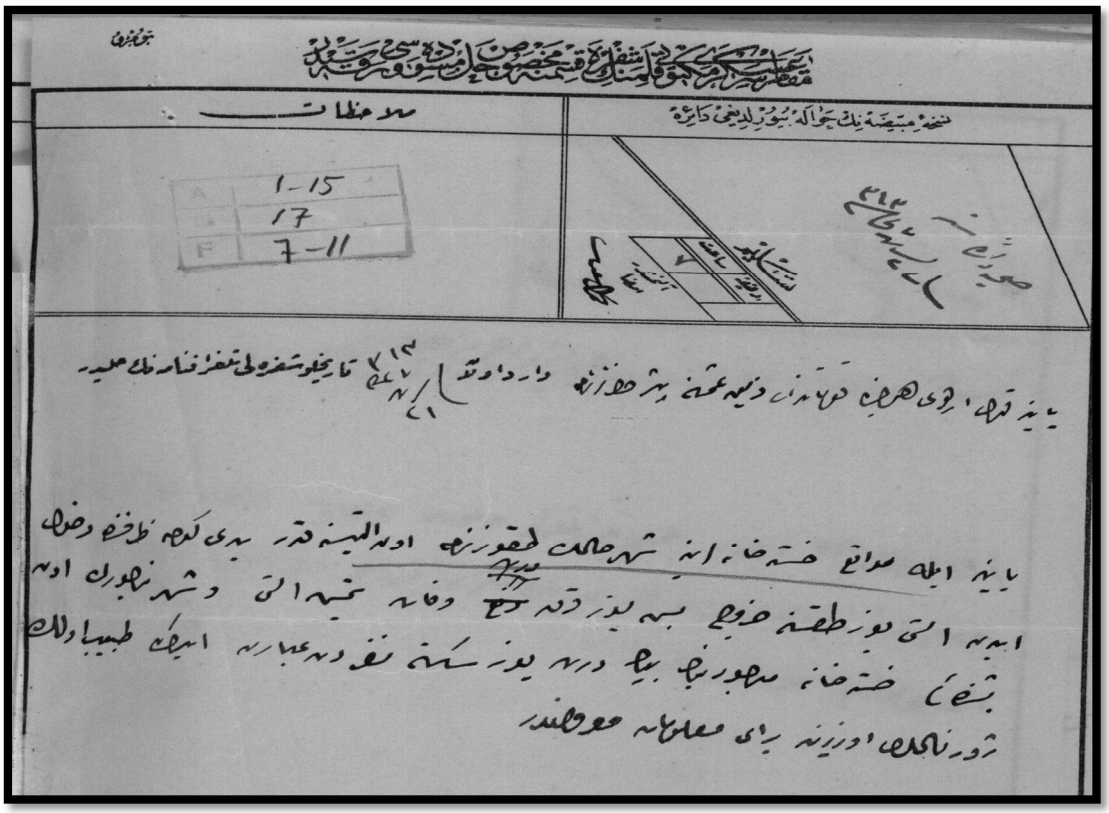

Sıhhıye Dairesine

23/Teşrinsani/1313 Saat : 08.00

Yenişehir'de hududu Yunanî Kumandanı ve Orduyu Hümayun Müşiri Edhem Paşa Hazretlerinden varid olan 22 Teşrinsani 313 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

19 Teşrinsani 313 tarihinde umum hastaneler mevcudi 6132 olup, bunlardan 186'sı huruç ve 74'ü sekiz vefat ederek 5872 baki kalmış olduğu Sıhhıye Riyasetinin işari üzerine marufdur. Ferman.

EK 31 OYH-66-49-007-13

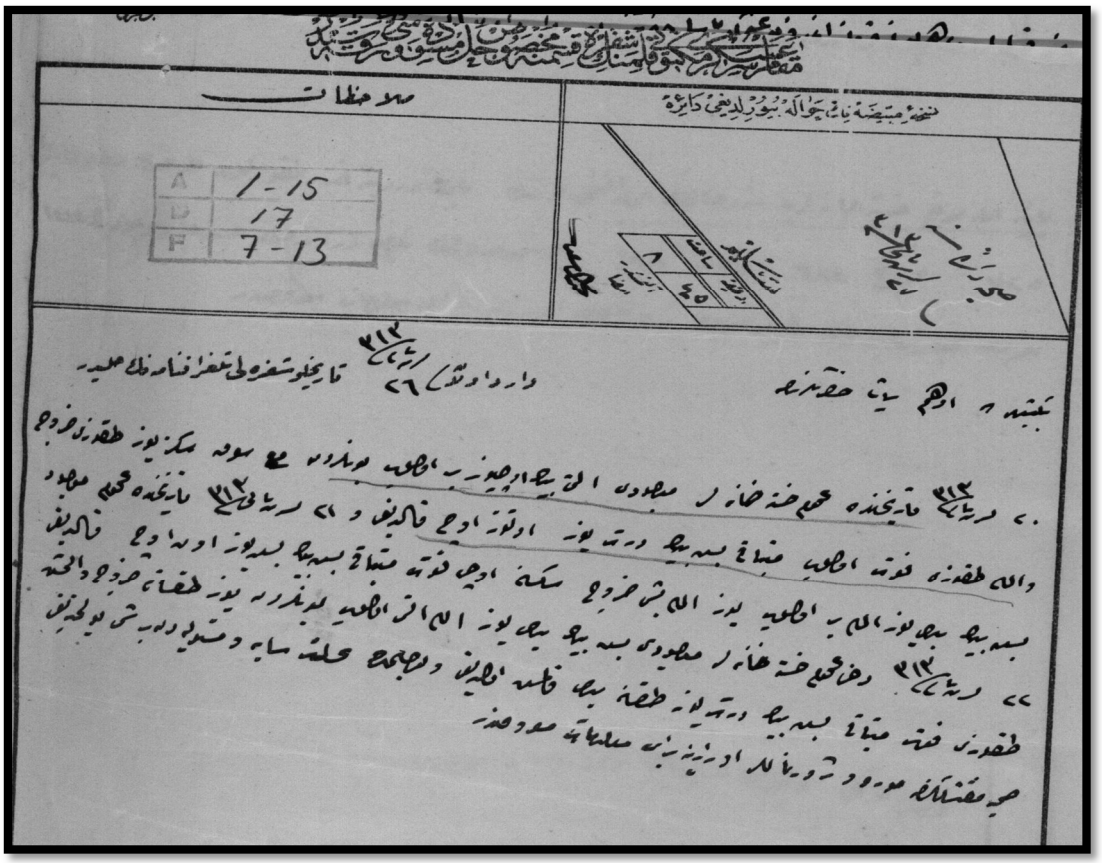

Sıhhıye Dairesine 27 Teşrinsani 313

Yenişehirde Ethem Paşa hazretlerinden varit olan 26 Teşrinsani 313 tarihli şifreli telgrafnamenin hallidir.

20 Teşrinsani 313 tarihinde umum hastaneler mevcudu altı bin üç yüz bir olup bunlardan maa sevk sekiz yüz dokuzu huruç ve elli dokuzu fevt olup mütebaki beş bin dört yüz otuz üç kaldığı ve 21 Teişrinsani 313 tarihinde umum mevcut 5750 olup mütebaki 155 huruç 83 fevt mütebaki 5713 kaldığı 22 Teşrinsani 313 dahi umum hastaneler mevc udu 5756 olup bunlardan 190 huruç ve 69'u fevt mütebaki 5497 kalmış olduğu ve bunlarda illete saye ve müsileden bir şey bulunmadığı sıhhıye müfettişliğinden mevrut jurnaller üzerine berayi malumattan maruftur.

EK 32 OYH-98-109-001

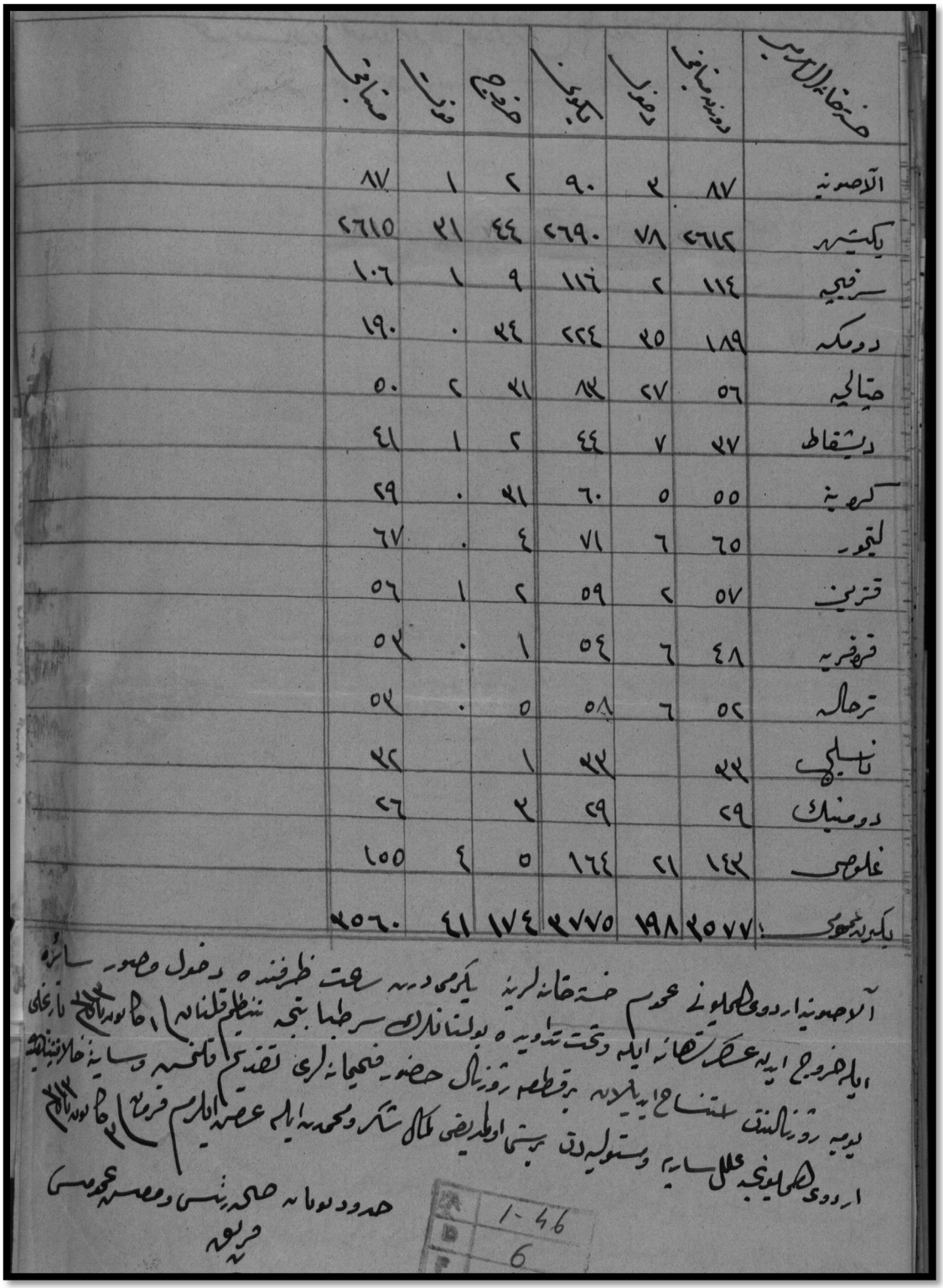

حستخانه‌لرك اسمى	دونمه مناقع	دخول	يكجوق	خفيه	فوت	مناقع
الاصوبه	٨٧	٢	٩٠	٢	١	٨٧
يكيشهر	٢٦١٢	٧٨	٢٦٩٠	٤٤	٢١	٢٦١٥
سرفيجه	١١٤	٢	١١٦	٩	١	١٠٦
دومكه	١٨٩	٢٥	٢٢٤	٢٤	٠	١٩٠
حيالجه	٥٦	٢٧	٨٣	٢١	٢	٥٠
ديشفاط	٢٧	٧	٤٤	٢	١	٤١
كهيه	٥٥	٥	٦٠	٢١	٠	٢٩
لتيور	٦٥	٦	٧١	٤	٠	٦٧
قترين	٥٧	٢	٥٩	٢	١	٥٦
قهفريه	٤٨	٦	٥٤	١	٠	٥٢
ترحاله	٥٢	٦	٥٨	٥	٠	٥٢
تاشلجق	٢٢		٢٢	١		٢٢
دومنيك	٢٩		٢٩	٢		٢٦
غلوص	١٤٢	٢١	١٦٤	٥	٤	١٥٥
يكون مجموعى	٢٥٧٧	١٩٨	٢٧٧٥	١٧٤	٤١	٢٥٦٠

الاصوبه اردوى همايونى عودتم خسته خانه لريه يكرمى دوبه ساعت ظهرنده دخول وصفوف سائره
ايام خروجه ايله عسكر تهانه ايله دخت تداويه ده بولنانلرك سرطبابتجه تنظيم قلنانه ايام مأموريت تاريخلى
يدبه روزنامچه سنك صاغ ايديلوبه برقطعه روزنامچه حضور همايونه لرى تقديم قلنمسيله وسائره خلاصه‌سنده
اردوى همايونجه عمل سايه وستوليه دقت بيورلمسى اولبابده لكمال شكر ومحمديه ايام عسكريه ايلرسم فرمانه مأمور نامچه

حدود دولتمانه صحيه رئيسى ومعاونه عمومى
حريريه

A 1-46
B 6

EK 32 OYH-98-109-001

Hastahaneler Esamisi	Dünden Mütebaki	Duhûl	Yeküni	Huruc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	87	3	90	2	1	87
Yenişehir	2612	78	2690	44	31	2615
Serfiçe	114	2	116	9	1	106
Dömeke	189	35	224	34	0	190
Çatalca	56	27	83	31	2	50
Dışkata	37	7	44	2	1	41
Grebine	55	5	60	31	0	29
Lithor	65	6	71	4	0	67
Katrin	57	2	59	2	1	56
Karaferye	48	6	54	1	0	53
Tırhala	52	6	58	5	0	53
Nasliç	33	-	33	1	-	32
Dominik	29	-	29	3	-	26
Golos	143	21	164	5	4	155
Yekün-i umumi	3577	198	3775	174	41	3560

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i sâire ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 1 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a jurnal huzur-ı fehimanelerine takdim kılınmış ve saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 3 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 33 OYH-98-109-001-01

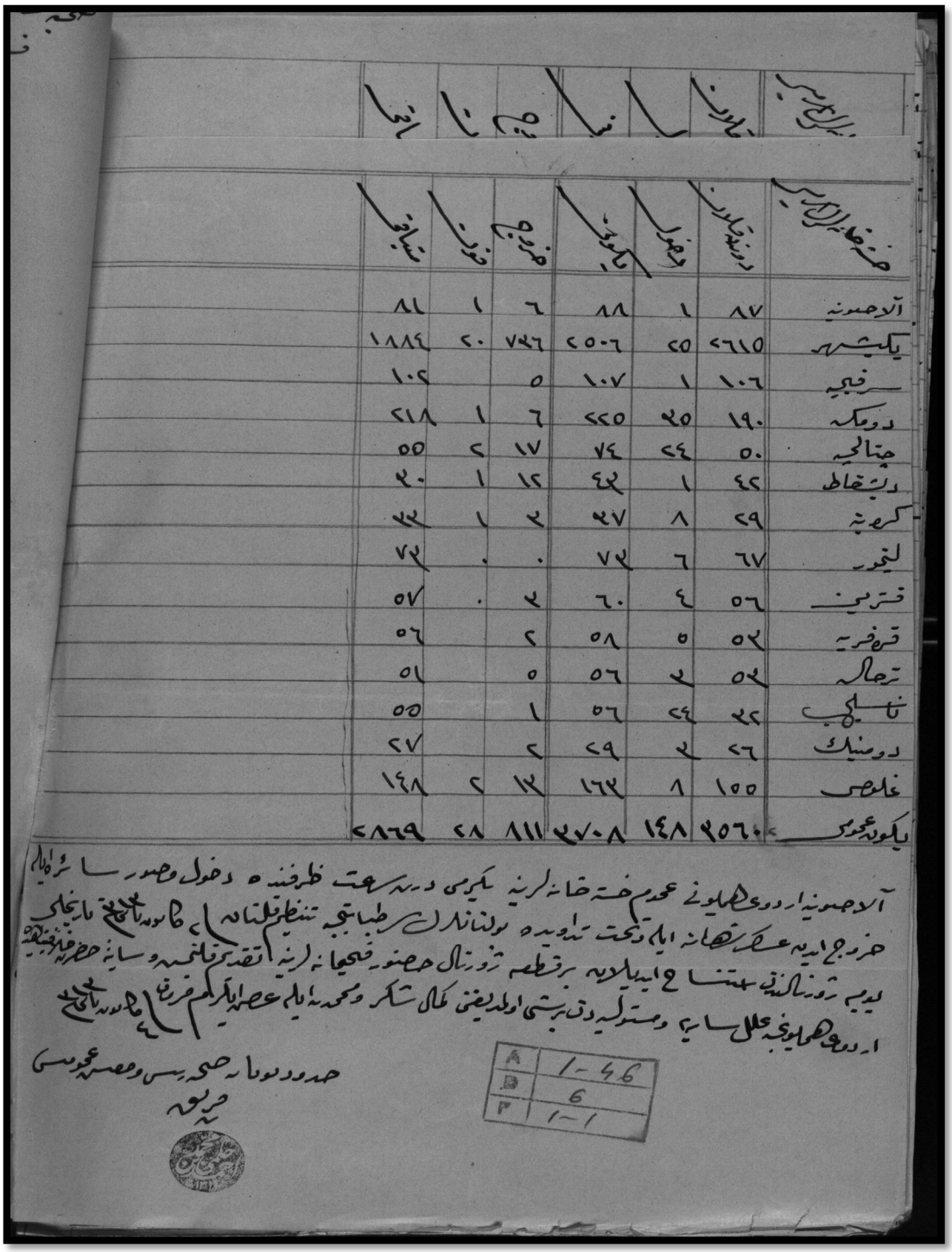

حصه خانه ایالت عسکریه	دوسیه خانه لرینه	حضور	یکیوب	مضروب	خنوث	متباقی
آلاجصونیه	۸۷	۱	۸۸	۶	۱	۸۱
یکیشهر	۷۶۱۵	۷۵	۷۵۰۶	۷۲۶	۷۰	۱۸۸۹
سرخبیه	۱۰۶	۱	۱۰۷	۵		۱۰۲
دومکه	۱۹۰	۲۵	۷۷۵	۶	۱	۷۱۸
چنالجیه	۵۰	۷۴	۷۴	۱۷	۷	۵۵
دلبغاط	۴۷	۱	۴۲	۱۲	۱	۲۰
کرهبه	۷۹	۸	۲۷	۲	۱	۲۲
لیفور	۶۷	۶	۷۲	۰	۰	۷۲
خترمیه	۵۶	۴	۶۰	۲	۰	۵۷
قره خریه	۵۲	۵	۵۸	۲		۵۶
ترحاله	۵۲	۲	۵۶	۵		۵۱
تاسلجب	۲۷	۷۴	۵۶	۱		۵۵
دومنیك	۷۶	۲	۷۹	۲		۷۷
غلوص	۱۵۵	۸	۱۶۲	۱۲	۷	۱۴۸
یکون عمومی	۲۵۶۰۷	۱۴۸	۲۷۰۸	۸۱۱	۷۸	۷۸۶۹

آلاجصونیه اردوی همایونی عزیمت خانه لرینه یکیرمی درت ساعت ظرفنده دخول وصدور سائر ایام
حدود ایله عسکر نصانه ایام تحت تدویده بولنانلرك مطابقه تنظیم قلنمشدر ۱۱ ماده تاریخی مادیخلی
ایدیم تورنا کیفی سمتناع ایدیلدیه برقطعه تورنا حصه صحیحانه لرینه اتقدیم قلنمشدر و سایه حضرت خلافتپناهی
اردوی همایونجه علل سایره ومستولیه دقت بر شی اولدیغی مکال شکر ومحمده ایام عصمه ایکرمی فرق ۱۱ ماده تاریخی

حدود تورنا حصه سی وعصمه عمومی
حریره

A	1-46
B	6
P	1-1

EK 33 OYH-98-109-001-01

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	87	1	88	6	1	81
Yenişehir	2615	25	2506	736	20	1884
Serfiçe	106	1	107	5	-	102
Dömeke	190	35	225	6	1	218
Çatalca	50	24	74	17	2	55
Dışkata	42	1	43	12	1	30
Grebine	29	8	37	3	1	33
Lithor	67	6	73	0	0	73
Katrin	56	4	60	3	0	57
Karaferye	53	5	58	2	-	56
Tırhala	53	3	56	5	-	51
Nasliç	32	24	56	1	-	55
Dominik						
Golos						
Yekün-i umumi						

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i sâire ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 2 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a jurnal huzur-ı fehimanelerine takdim kılınmış ve saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 3 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 34 OYH-98-109-001-02

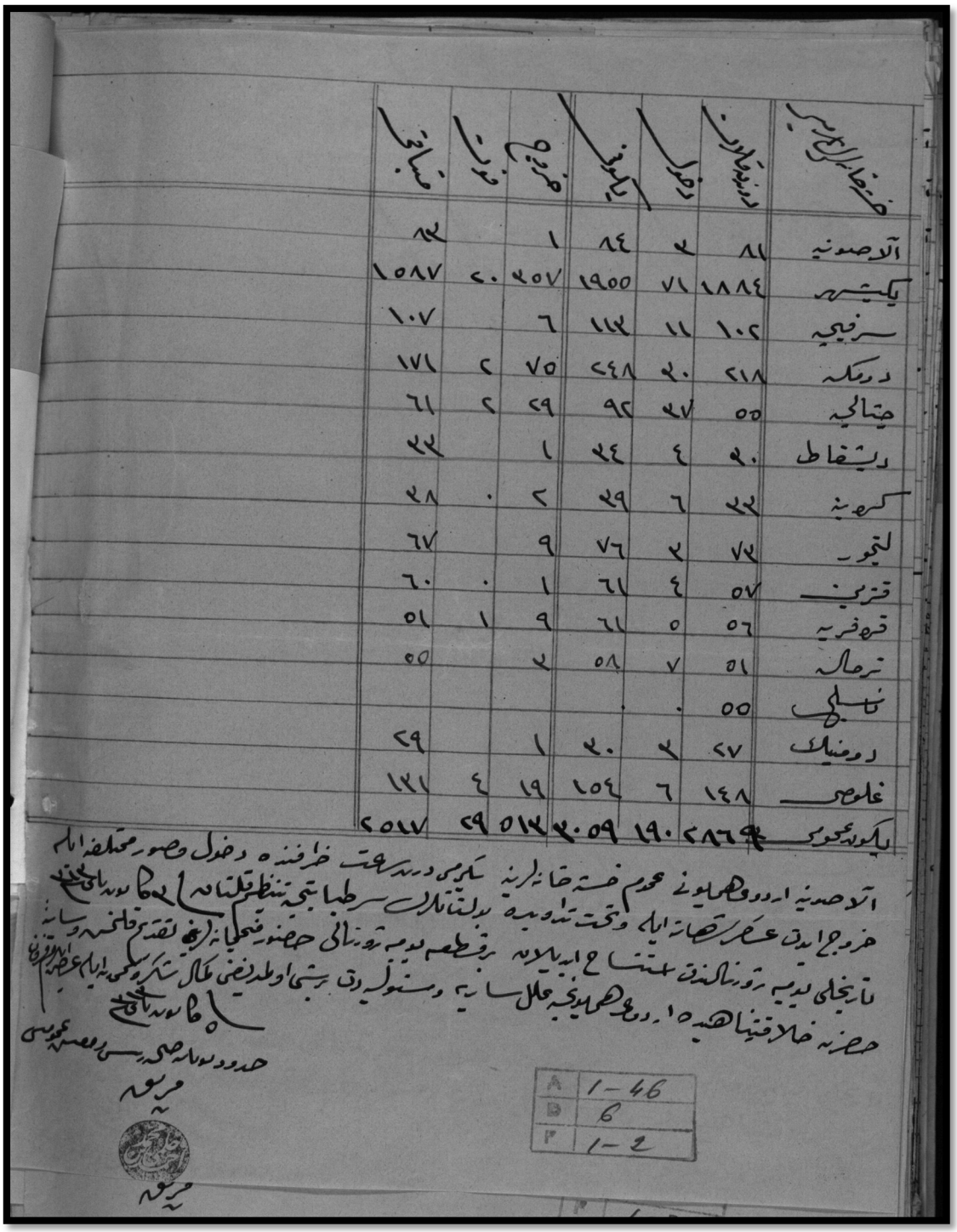

خسته خانه لرک اسمی	دردینه یاتانلر	دخول	یاپیلمش	خروج	فوت	مبقی
آلاصونیه	۸۱	۲	۸۴	۱		۸۲
یکیشهر	۱۸۸۴	۷۱	۱۹۰۰	۲۰۷	۷	۱۵۸۷
سرغیچه	۱۰۷	۱۱	۱۱۲	۶		۱۰۷
دومکه	۲۱۸	۲۰	۲۴۸	۷۵	۷	۱۷۱
چتالچه	۵۵	۲۷	۹۲	۲۹	۲	۶۱
دیشفاطل	۲۰	۴	۲۴	۱		۲۲
کرهنه	۲۲	۶	۲۹	۲	۰	۲۸
لتیور	۷۲	۲	۷۶	۹		۶۷
قزیق	۵۷	۴	۶۱	۱	۰	۶۰
قره غریه	۵۶	۵	۶۱	۹	۱	۵۱
ترحاله	۵۱	۷	۵۸	۷		۵۵
تاشلی	۵۵	۰	۰			
دومنیك	۷۷	۲	۲۰	۱		۷۹
غلوصی	۱۴۸	۶	۱۵۴	۱۹	۴	۱۲۱
یکون مجموعی	۲۸۶۹	۱۹۰	۲۰۵۹	۵۱۲	۲۹	۲۵۱۷

آلاصونیه اردوطایونی محروم خسته خانه لرینه سکری دیه رک خرفنده دخول وصور مختلفه ایله
هرو جه ایدن عسکر تحت تداویده بولنانلرك سرطبابتجه تنظیم قیلنان یومیه جدولی
تاریخلی یدیه رق سنه نك نهایتنده مستشاریه یه تقدیم قیلنمق اوزره حضور فعلیانه لرینه تقدیم قیلنمشدر
حضرتنه خلافتپناهیده ۱۵ اردوطایونجه حال سابقه ومستولیه رق بر شی اولدیغی مکال شکر وسکوی ایله عرض ایلرم افندم

۵ طابور باشجی

حدود دولتلو صحیه رئیس وکیل عمومیسی

مربعه

A 1-46
B 6
F 1-2

EK 34 OYH-98-109-001-02

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	81	3	84	1	-	83
Yenişehir	1884	71	1955	357	20	1587
Serfiçe	102	11	113	6	-	107
Dömeke	218	30	248	75	2	171
Çatalca	55	37	92	29	2	61
Dışkata	30	4	34	1	-	33
Grebine	33	6	39	2	0	38
Lithor	73	3	76	9	-	67
Katrin	57	4	61	1	0	60
Karaferye	56	5	61	9	1	51
Tırhala	51	7	58	3	-	55
Nasliç	55	0	0	-	-	-
Dominik	27	3	30	1	-	29
Golos	148	6	154	19	4	131
Yekün-i umumi	2869	190	3059	513	29	2517

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 3 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a yevmiye jurnali huzur-ı fehimanelerine takdim kılınmış ve saye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 5 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 35 OYH-98-109-001-03

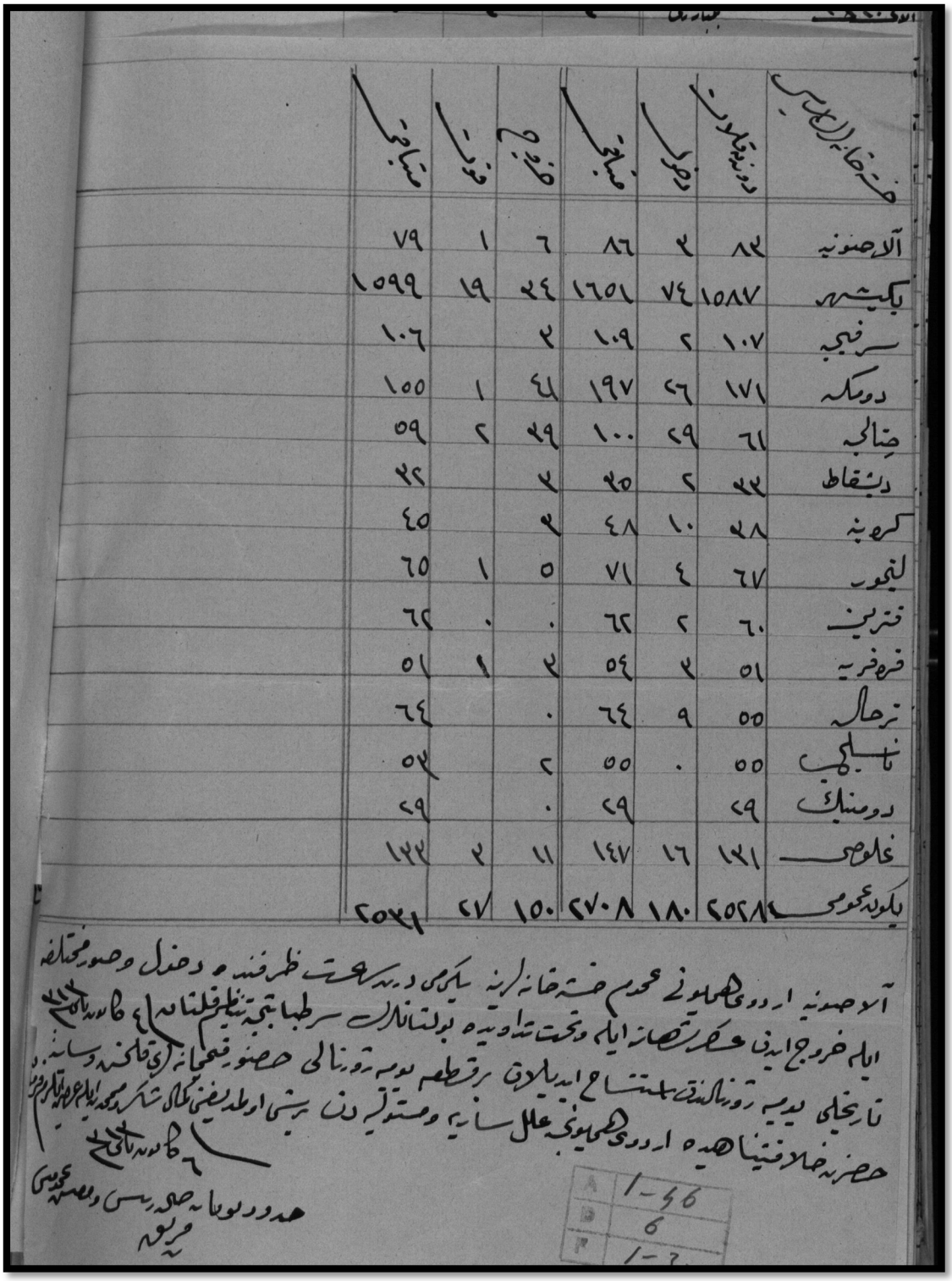

خسته خانه الرسمی	دونه قبلدن	دیرلی	ضمانی	خروج	قوندی	مبانی
آلاجصونیه	۸۲	۲	۸۶	۶	۱	۷۹
باکیشهر	۱۵۸۷	۷۴	۱۶۵۱	۲۴	۱۹	۱۵۹۹
سرفیجه	۱۰۷	۲	۱۰۹	۲		۱۰۶
دومکه	۱۷۱	۲۶	۱۹۷	۴۱	۱	۱۵۵
چتالجه	۶۱	۷۹	۱۰۰	۲۹	۲	۵۹
دیشقاط	۲۲	۲	۲۵	۲		۲۲
کرهبنه	۴۸	۱۰	۴۸	۲		۴۵
لنجوب	۶۷	۴	۷۱	۵	۱	۶۵
فترین	۶۰	۲	۶۲	۰	۰	۶۲
فرهفریه	۵۱	۲	۵۴	۲	۱	۵۱
ترحاله	۵۵	۹	۶۴	۰		۶۴
تاشلیجه	۵۵	۰	۵۵	۲		۵۲
دومنیك	۷۹		۷۹	۰		۷۹
غلوص	۱۲۱	۱۶	۱۴۷	۱۱	۲	۱۲۲
یکونه عمومی	۲۵۲۸	۱۸۰	۲۷۰۸	۱۵۰	۲۷	۲۵۲۱

آلاجصونیه اردوی همایونی محرم خسته خانه لرینه سایکی دیه رعایت ظرفنده دخل وصول مختلفه
ایام خروج ایدنلر عسکر تصانه ایله وتحت تداویده بولنانلر سرطبابتجه تنظیم قلنانه ۱ قاعده تاکی
تاریخلی یدیه روزنامه دفتی ملتقاسی ایدیلدی برقطعه یومیه روزنامی حصوصیه آی قالمه وساینده
حصرنه خلاصتاً حیده اردوی همایونی عالی سایه وستوریدن برسنی اولمق یعنی تکمال شکر محمد ایام عمرنه تاکی
۶ قاعده تاکی
هدد دولتلو حضرتلری وملصه عمومی
مریضه

A	1-46
B	6
F	1-7

EK 35 OYH-98-109-001-03

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Mütebaki	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	83	3	86	6	1	79
Yenişehir	1587	74	1651	34	19	1599
Serfiçe	107	2	109	3	-	106
Dömeke	171	26	197	41	1	155
Çatalca	61	29	100	39	2	59
Dışkata	33	2	35	3	-	32
Grebine	38	10	48	3	-	45
Lithor	67	4	71	5	1	65
Katrin	60	2	62	0	0	62
Karaferye	51	3	54	3	1	51
Tırhala	55	9	64	0	-	64
Nasliç	55	0	55	2	-	53
Dominik	29	-	29	0	-	29
Golos	131	16	147	11	3	133
Yekün-i umumi	2528	180	2708	150	27	2531

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 4 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a yevmiye jurnali huzur-ı fehimaneleri takdim kılınmış ve saye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 6 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 36 OYH-98-109-001-05

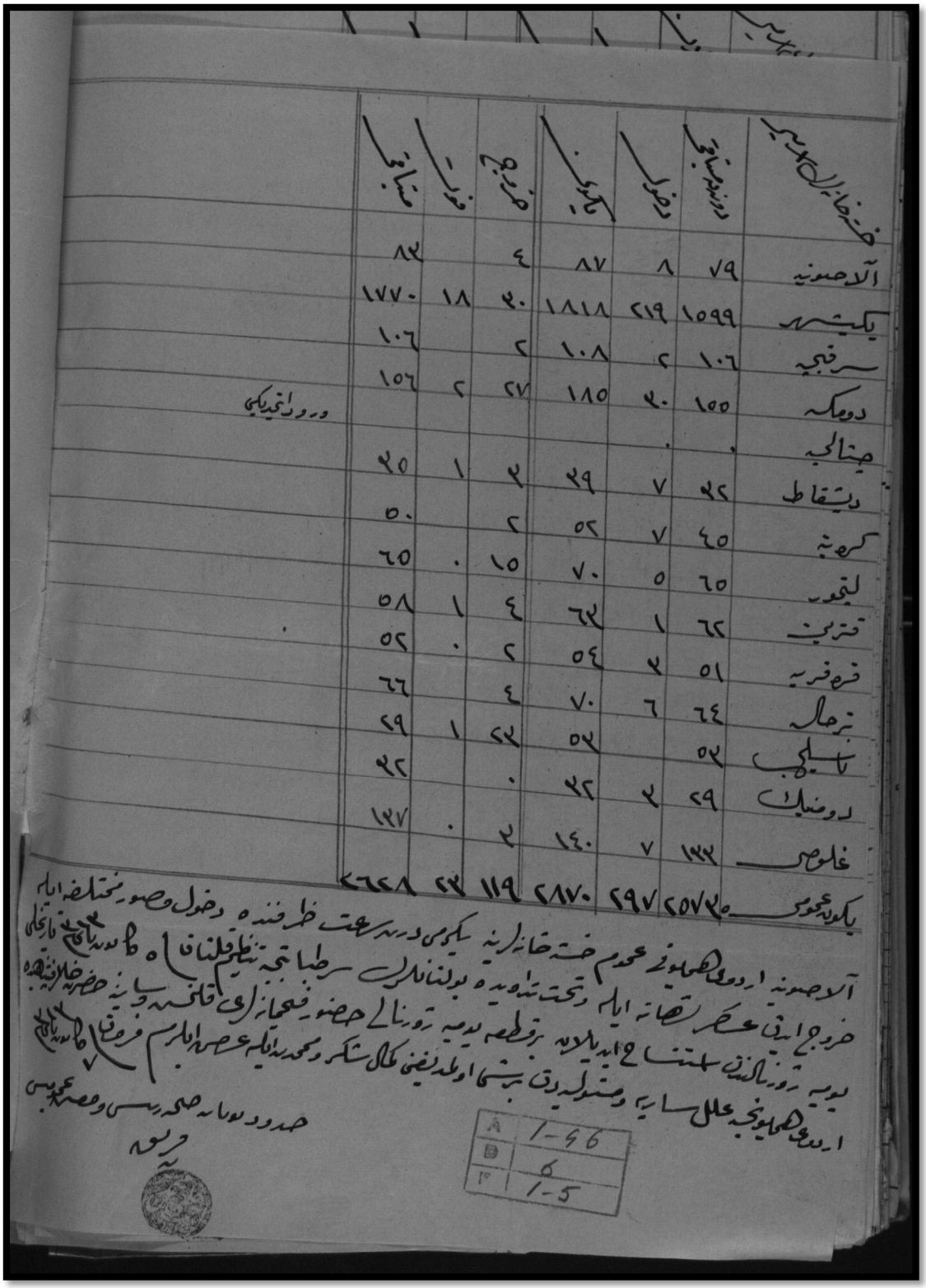

خسته خانه	دوشبه صباحی	دخول	یکدیگر	ضریع	فوت	صباحی
آلاصونیه	۷۹	۸	۸۷	۴		۸۲
یکیشهر	۱۵۹۹	۲۱۹	۱۸۱۸	۲۰	۱۸	۱۷۷۰
سرفنجه	۱۰۶	۲	۱۰۸	۲		۱۰۶
دومکه	۱۵۵	۲۰	۱۸۵	۲۷	۲	۱۵۶
چنالجه	۰	۰				
دیقاط	۲۷	۷	۲۹	۲	۱	۲۵
کرهنه	۴۵	۷	۵۲	۲		۵۰
لقور	۶۵	۵	۷۰	۵	۰	۶۵
قزیف	۶۲	۱	۶۲	۴	۱	۵۸
قره قریه	۵۱	۲	۵۴	۲	۰	۵۲
بزجاله	۶۴	۶	۷۰	۴		۶۶
تاسلیق	۵۲		۵۲	۲۲	۱	۲۹
دومنیان	۲۹	۲	۲۲	۰		۲۲
غلوص	۱۲۲	۷	۱۴۰	۲	۰	۱۲۷
یکون عمومی	۲۵۷۲	۲۹۷	۲۸۷۰	۱۱۹	۲۲	۲۶۶۸

آلاصونیه اردوی همایونی محروم خسته خانه‌لرینه یکیوز دوشبه ساعت ظرفنده دخول وصول مختلفه ایام
خروج ایدن عسکر تهانه ایام دیکت تداویده بولنانلرك رضا بتجه تنظیم قلنان فاتحه دعا ایله یاد ایدیلدی
یدیه تورنالرینك سلمتنه ایله یلدیه برقطعه یدیه تورنالی حضور فیضعبارك فاتحه دعا یه حضرت خلافتپناهی
اردوی همایونجه علال سایه وسنده لدی بقا اولدقجه کمال شکر ومحمدیه ایله عصمه ایلام فروق
حدود دولتمه صحه ریس وعصمه عمومیس
فریضه

EK 36 OYH-98-109-001-05

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	79	8	87	4	-	83
Yenişehir	1599	219	1818	30	18	1770
Serfiçe	106	2	108	2	-	106
Dömeke	155	30	185	27	2	156
Çatalca	0	0	Vürûd Etmediği			
Dışkata	32	7	39	3	1	35
Grebine	45	7	52	2	-	50
Lithor	65	5	70	15	0	65
Katrin	62	1	63	4	1	58
Karaferye	51	3	54	2	0	52
Tırhala	64	6	70	4	-	66
Nasliç	53	-	53	23	1	29
Dominik	29	3	32	0	-	32
Golos	133	7	140	3	0	137
Yekün-i umumi	2573	297	2870	119	23	2628

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 5 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a yevmiye jurnali huzur-ı fehimaneleri takdim kılınmış ve saye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 7 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 37 OYH-98-109-001-06

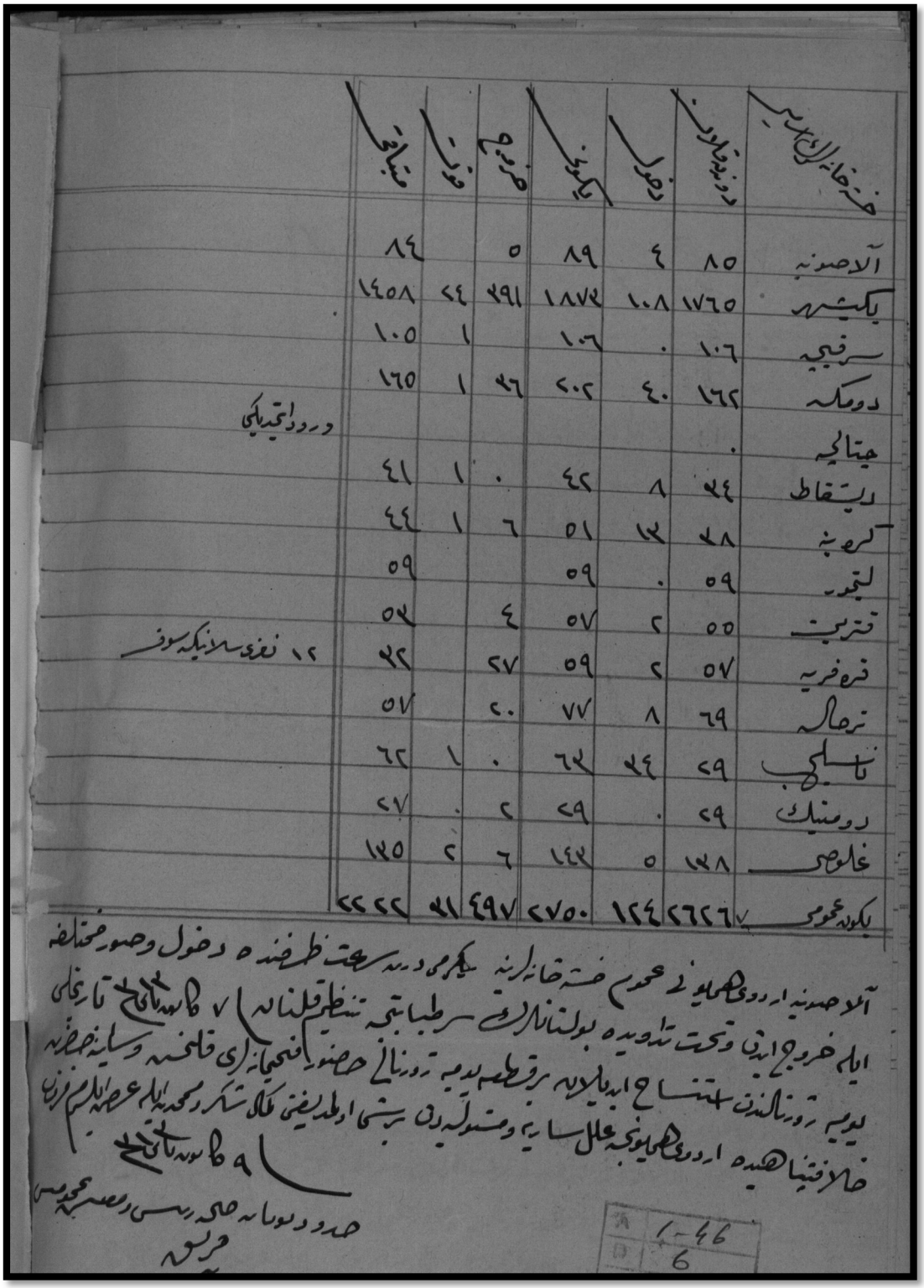

خسته خانه لرک	ورود یاتاغان	دخول	یکلوق	خروج	فوت	مباقی
آلاصونیه	۸۵	٤	۸۹	٥		۸٤
یکیشهر	۱۷٦٥	۱۰۸	۱۸۷۲	۲۹۱	٦٤	۱٤٥۸
سرفیجه	۱۰٦	٠	۱۰٦		۱	۱۰٥
دومکه	۱٦۲	٤۰	۲۰۲	۲٦	۱	۱٦٥
جیتالیجه	٠					
دیتقاط	۲٤	۸	٤٦	٠	۱	٤۱
کره بنه	۲۸	۱۲	٥۱	٦	۱	٤٤
لیجه	٥۹	٠	٥۹			٥۹
قزیبت	٥٥	۲	٥۷	٤		٥۷
قره قریه	٥۷	۲	٥۹	۲۷		۲۲
نرحاله	٦۹	۸	۷۷	۲۰		٥۷
تاشلیجب	۷۹	۲٤	٦۲	٠	۱	٦۲
دومنیك	۷۹	٠	۷۹	۲	٠	۷۷
غالوصی	۱۲۸	٥	۱٤۲	٦	۲	۱۲٥
یکون عمومی	۷٦۲٦	۱۲٤	۷۷٥۰	٤۹۷	۲۱	۷۷۷۷

ورود ایجدیکی

۱۲ نفری سلانیکه سوف

آلاصونیه اردوی همایونی عبور خسته خانه لرینه یکمی درجه رعایت ظرفنده دخول وصور مختلفه ایام خروج ایدیلوب وتحت تداویده بولنانلرك سرطبابتجه تنظیم قیلنانه ۷ کاهه تاریخ تاریخلی یومیه تورنالرندن استتاج ایدیلدیکه برقطعه یومیه تورنالی حضور انجمنه ارای فاخمه وسایه خصوصیه خلاصه قیلنمشدر اردوی همایونجه علل سایره ومتوفیلرك بر بشی اولدیغی ملاکشکر رحمه ایام عصمه ایلم ارزان

۹ کاهه تاریخ

حدود دیوانه حکیم رئیس ومصححه محمد مس

مرسومه

A 1-46
D 6

EK 37 OYH-98-109-001-06

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	85	4	89	5	-	84
Yenişehir	1765	108	1873	391	24	1458
Serfiçe	106	0	106	-	1	105
Dömeke	162	40	202	36	1	165
Çatalca	0					
Dışkata	34	8	42	0	1	41
Grebine	38	13	51	6	1	44
Lithor	59	0	59	-	-	59
Katrin	55	2	57	4	-	53
Karaferye	57	2	59	27	-	32
Tırhala	69	8	77	20	-	57
Nasliç	29	34	63	0	1	62
Dominik	29	0	29	2	0	27
Golos	138	5	143	6	2	135
Yekün-i umumi	2626	124	2750	497	31	2222

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 7 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a yevmiye jurnali huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve saye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 9 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 38 OYH-98-109-001-07

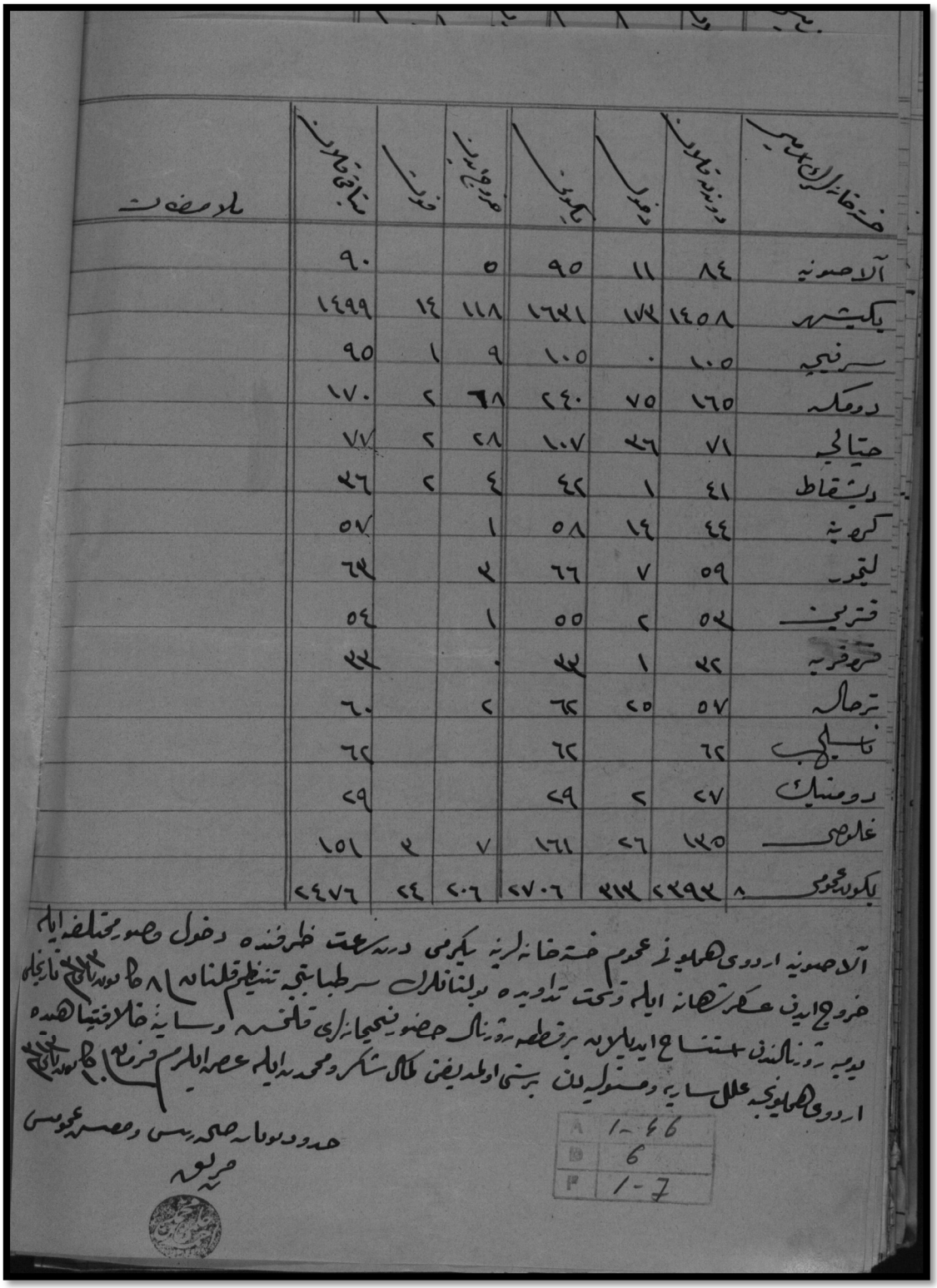

خسته خانه لرك	دونمه تداوی	دخول	یکون	مرخص ایدن	فوت	بقیه قالان	ملاحظات
آلاصونیه	۸۴	۱۱	۹۵	۵		۹۰	
یکیشهر	۱۴۵۸	۱۷۲	۱۶۳۱	۱۱۸	۱۴	۱۴۹۹	
سرنیچه	۱۰۵	۰	۱۰۵	۹	۱	۹۵	
دومکله	۱۶۵	۷۵	۲۴۰	۶۸	۲	۱۷۰	
حیالجه	۷۱	۲۶	۱۰۷	۲۸	۲	۷۷	
دیشقاط	۴۱	۱	۴۲	۴	۲	۲۶	
کرهبنه	۴۴	۱۴	۵۸	۱		۵۷	
لیتوب	۵۹	۷	۶۶	۲		۶۴	
فتریف	۵۲	۲	۵۴	۱		۵۳	
صرو خربه	۲۲	۱	۲۳	۰		۲۳	
ترحاله	۵۷	۲۵	۶۲	۲		۶۰	
تاسلیب	۶۲		۶۲			۶۲	
دومنیك	۷۲	۲	۷۹			۷۹	
غلوصی	۱۲۵	۲۶	۱۶۱	۷	۲	۱۵۱	
یکون عمومی	۸ ۲۲۹۲	۲۱۲	۲۵۰۶	۲۰۶	۲۴	۲۴۷۶	

آلاصونیه اردوی همایونی نزد عموم خسته خانه لرینه یکومی درسعت طرفنده دخول وصدور مختلف ایام
ظرفنده ایدن عسکر تحت تداویه بولنانلرك سرطبابتجه تنظیم قلنان ۱۸ مایس ۱۳۳۳ تاریخلی
یدیه رونامه‌سنك مستفاد ایدیلدیکنه برقطعه رونامه حضوریجه‌ازی قلنمه وسایه خلاصه‌سی
اردوی همایونجه علل سایه وسنولیه‌لرك برسنی اولمه‌یغین مکمل شکر ومحمدیه ایام عصمه ایام فرنجه ۱۳۳۳ تاریخ

حدود دوباره صحه‌یسی وعصمه عمومی
حریصه

A	1-66
B	6
F	1-7

EK 38 OYH-98-109-001-07

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc Eden	Fevt	Mütebaki Kalan
Alasonya	84	11	95	5	-	90
Yenişehir	1458	173	1631	118	14	1499
Serfiçe	105	0	105	9	1	95
Dömeke	165	75	240	68	2	170
Çatalca	71	36	107	28	2	77
Dışkata	41	1	42	4	2	36
Grebine	44	14	58	1	-	57
Lithor	59	7	66	3	-	63
Katrin	35	2	55	1	-	54
Karaferye	32	1	33	0	-	33
Tırhala	57	25	62	2	-	60
Nasliç	62	-	62	-	-	62
Dominik	27	2	29	-	-	29
Golos	135	26	161	7	3	151
Yekün-i umumi	2393	313	2706	206	24	2476

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 8 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 10 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 38 OYH-98-109-001-08

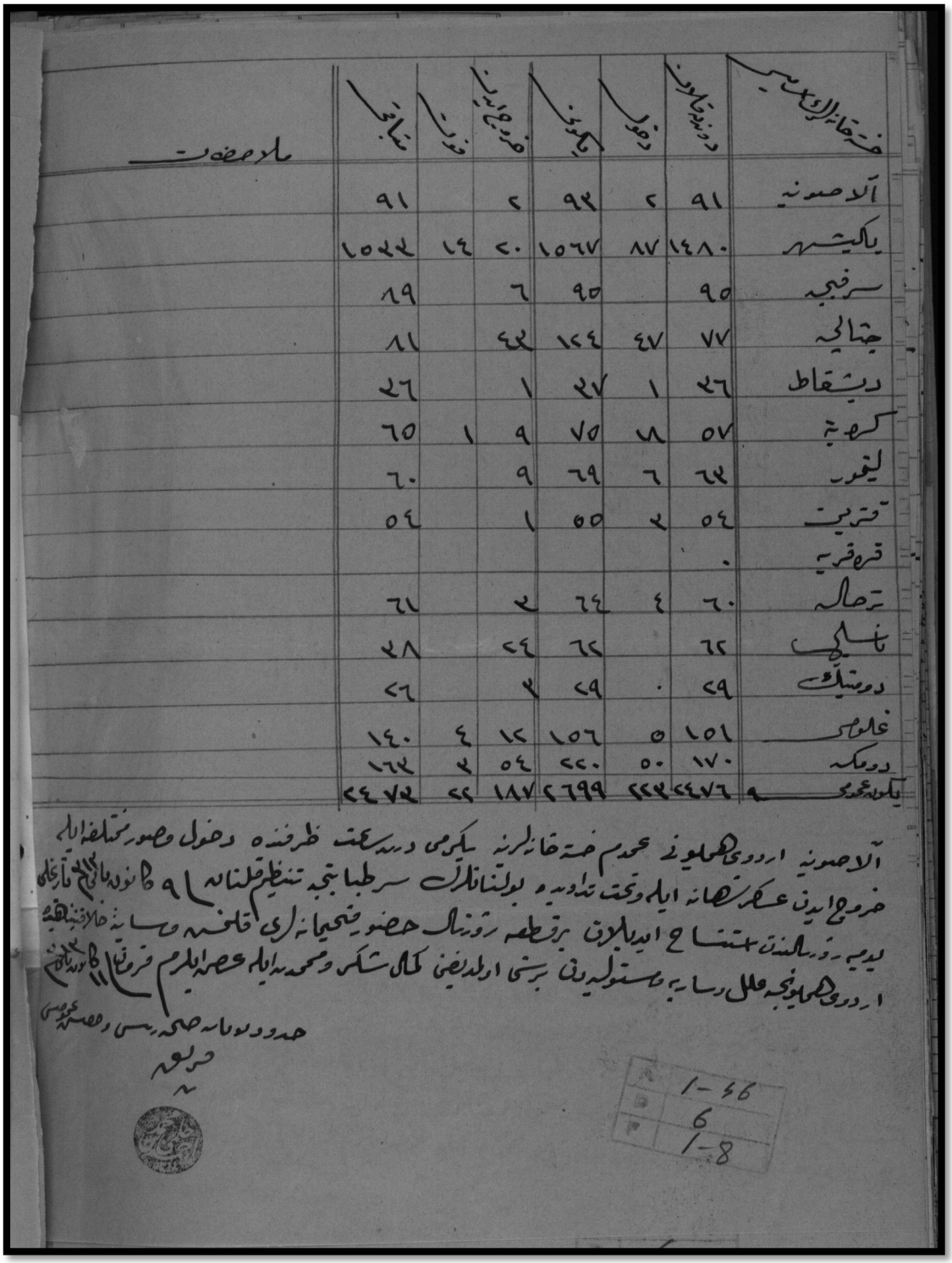

خستخانه الرياسه سيه	دونمه تاليون	دفول	يكون	فرنج اليني	فرنك	تباقي	ملاحظات
آلاصونيه	٩١	٢	٩٢	٢		٩١	
يكيشهر	١٤٨٠	٨٧	١٥٦٧	٢٠	١٤	١٥٢٢	
سرفيجه	٩٥		٩٥	٦		١٩	
جتاليه	٧٧	٤٧	١٢٤	٤٢		١١	
ديشقاط	٢٦	١	٢٧	١		٢٦	
كرهبه	٥٧	٨	٧٥	٩	١	٦٥	
ليفور	٦٢	٦	٦٩	٩		٦٠	
قتريت	٥٤	٢	٥٥	١		٥٤	
قره قريه	٠						
ترحاله	٦٠	٤	٦٤	٢		٦١	
تاسلي	٦٢		٦٢	٤٤		٢٨	
دومنيك	٧٩	٠	٧٩	٢		٧٦	
غلوسي	١٥١	٥	١٥٦	١٦	٤	١٤٠	
دومكه	١٧٠	٥٠	٢٢٠	٥٤	٢	١٦٢	
يكون عمومي	٢٢٧٦	٢٢٢	٢٦٩٩	١٨٧	٢٢	٢٢٧٢	

آلاصونيه اردوي همايونه محدوم خسته خانه لرنه يكرمي درده سكت ظرفنده وصول وصور تخلصه ايله
خروج ايدن عسكر خسته خانه ايله وتحت تداويده بولنانلرك سرطبابجه تنظيم قلنانه ٩١ كاغدي قارغلي
يديه رؤساسندن استماح ايدلدكن برقطعه رؤسناك حضوريجه اري قلغنده وسائر خلافنده قيد
اردوي همايونجه فلل رسايه ماستوليدن برسنى اولديغنى كمال شكر ومحمديه ايله عرصه اليدم قرمنا كاغدي
حدود دوسايه صحه رسمى وعصمه عرضى
حرره

1-46
6
1-8

EK 38 OYH-98-109-001-08

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	91	2	93	2	-	91
Yenişehir	1480	87	1567	20	14	1533
Serfiçe	95	-	95	6	-	89
Dömeke	77	47	124	43	-	81
Çatalca	36	1	37	1	-	36
Dışkata	57	18	75	9	1	65
Grebine	63	6	69	9	-	60
Lithor	54	3	55	1	-	54
Katrin	0	-	-	-	-	-
Karaferye	60	4	64	3	-	61
Tırhala	62	-	62	24	-	38
Nasliç	29	0	29	3	-	26
Dominik	151	5	156	12	4	140
Golos	170	50	220	54	3	163
Yekün-i umumi	2476	223	2699	187	22	2473

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile ve taht-ı tedavide bulunanların sertababetce tanzim kılınan fi 9 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a jurnali huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 11 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 40 OYH-98-109-001-09

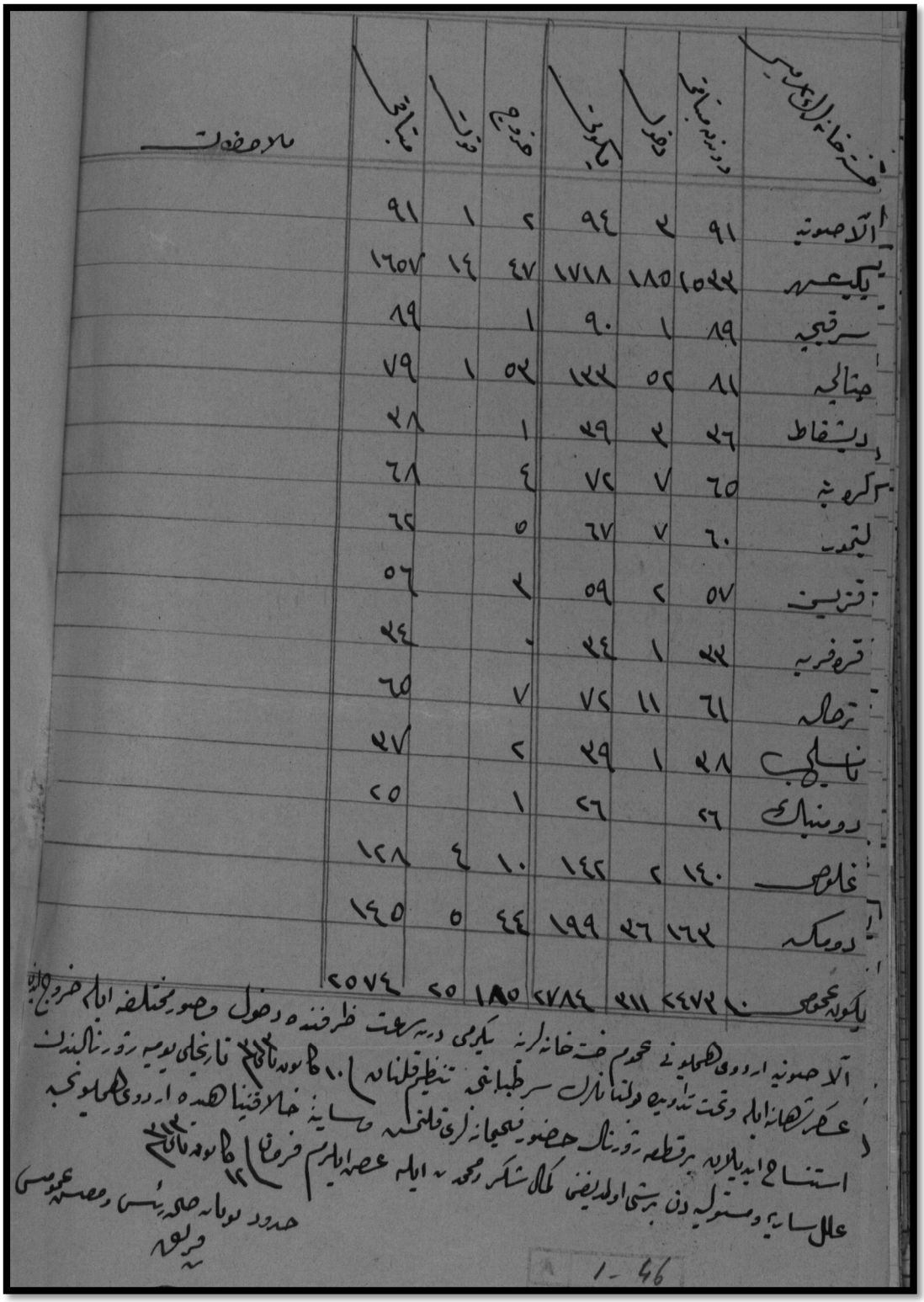

فرقه خانه الای امیر	دونمه مبانغی	دفیل	یکون	فرخ	قونه	مبانغی	ملاحظات
آلاصونیه	۹۱	۲	۹۴	۲	۱	۹۱	
یکیعسه	۱۵۲۲	۱۸۵	۱۷۱۸	۴۷	۱۴	۱۶۵۷	
سرقیجه	۸۹	۱	۹۰	۱		۸۹	
جنالجه	۸۱	۵۲	۱۲۲	۵۲	۱	۷۹	
دیقاط	۲۶	۲	۲۹	۱		۲۸	
کره بنه	۶۵	۷	۷۲	۴		۶۸	
لیمون	۶۰	۷	۶۷	۵		۶۲	
قزیبن	۵۷	۲	۵۹	۲		۵۷	
قره قریه	۲۲	۱	۲۴	-		۲۴	
ترحاله	۶۱	۱۱	۷۲	۷		۶۵	
نالیکب	۲۸	۱	۲۹	۲		۲۷	
دومنباک	۲۶		۲۶	۱		۲۵	
خلوص	۱۴۰	۲	۱۴۲	۱۰	۴	۱۲۸	
دومکه	۱۶۲	۲۶	۱۹۹	۴۴	۵	۱۴۵	
یکونه مجموعی	۲۷۷۲	۲۱۱	۲۷۸۲	۱۸۵	۲۵	۲۵۷۲	

آلاصونیه اردوی همایونی محرم فرقه خانه لرینه یکرمی درت ساعت ظرفنده وصول وصور مختلفه ایله خروج اولنان
عسکر تعداد ایله وتحت تدویه دولتمانلو سرطبانغه تنظیم قلنمشدر ۱۰ کانون ثانی تاریخلی یومیه روزنامچه لرنده
استماع ایدیلدیکی وجهله روزنامچه حضور فقیرانه لری فرقه مذکوره حسابنه خلاف قیدنا کتابه اردوی همایونجه
عالی سایه ومستولیه دون بهشتی اولدیغی مکالمات شاکر محمد به ایله عصه ایله مرسوم فروری ۱۴ کانون ثانی
حدود نومایه صحه بنس وعصه عمومی
وبریلمه

EK 40 OYH-98-109-001-09

Hastahanelerin Esamisi	Dünden mütebaki	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	91	3	94	2	1	91
Yenişehir	1533	185	1718	47	14	1657
Serfiçe	89	1	90	1	-	89
Dömeke	81	52	133	53	1	79
Çatalca	36	3	39	1	-	38
Dışkata	65	7	72	4	-	68
Grebine	60	7	67	5	-	62
Lithor	57	2	59	3	-	56
Katrin	33	1	34	0	-	34
Karaferye	61	11	72	7	-	65
Tırhala	38	1	39	2	-	37
Nasliç	26	-	26	1	-	25
Dominik	140	2	142	10	4	128
Golos	163	36	199	44	5	145
Yekün-i umumi	2473	311	2784	185	25	2574

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 10 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a jurnali huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 12 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 41 OYH-98-109-001-10

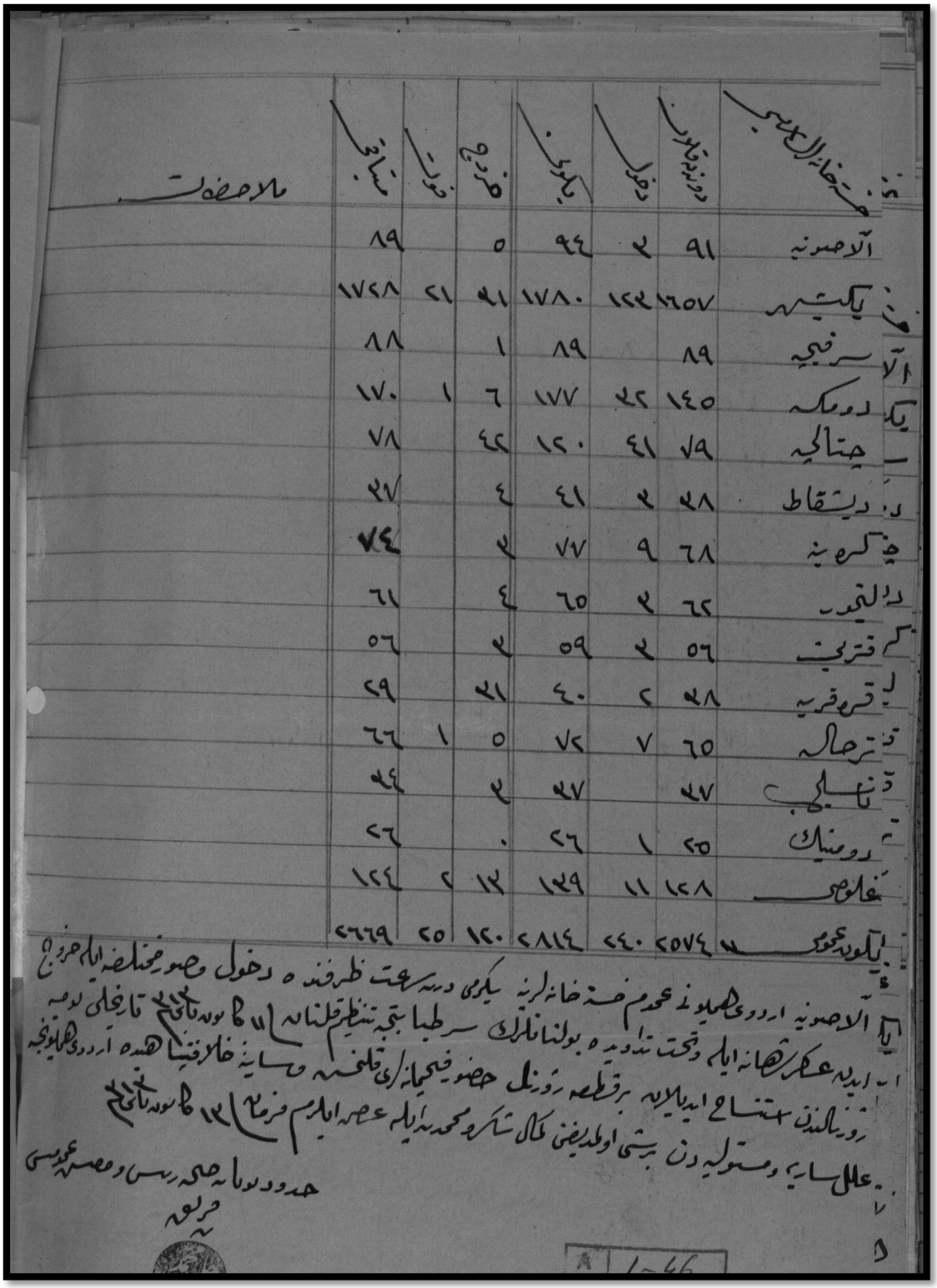

حسنه خانه الرسمیه	دوزیده قالورن	دخول	باقی	خروج	خونه	مباقی	ملاحظات
آلاصونیه	۹۱	۲	۹۳	۵		۸۹	
یاکشیر	۱۲۷۶۵	۱۲۲	۱۲۸۰	۲۱	۲۱	۱۲۷۸	
آلاسرفیجه	۸۹		۸۹	۱		۸۸	
یکدومکه	۱۴۵	۲۲	۱۷۷	۶	۱	۱۷۰	
چتالجه	۷۹	۴۱	۱۲۰	۴۲		۷۸	
دیستقاط	۲۸	۲	۴۱	۴		۲۷	
چکرمینه	۶۸	۹	۷۷	۲		۷۴	
دالغود	۶۲	۲	۶۵	۴		۶۱	
کرفتریب	۵۶	۲	۵۹	۲		۵۶	
قرقریه	۲۸	۲	۴۰	۲۱		۲۹	
ترحاله	۶۵	۷	۷۲	۵	۱	۶۶	
تاتلجب	۲۷		۲۷	۲		۲۴	
دومنیك	۲۵	۱	۲۶	۰		۲۶	
غالوص	۱۲۸	۱۱	۱۲۹	۱۲	۲	۱۲۴	
یکونه عمومی	۲۵۷۴	۲۴۰	۲۸۱۴	۱۲۰	۲۵	۲۶۶۹	

یاکه آلاصونیه اردوی همایونه عزیمت خسته خانه لریه یکری درسعت طرفنده دخول وصدور مخابره ایله خروج
ایدیله عسکر نصفانه ایله وتحت تدویده بولنانلرك سرطبابتجه تنظیم قلنانه ۱۱ کانون ثانی تاریخلی لایحه
روزنامچه مختصاری ایدیلایله برقطعه روزنامچه حضور فیضگیمانه ای قلنمشدر وسایر خانه لرقیناهنده اردوی همایونجه
عمل سایه ومستولیه دن برشی اولمدیغی مکال شاکر ومحمدیه ایله عصمه ایله مرقوم ۱۲ کانون ثانی
حدود دوبانه جکه رئیس ومعصمه عمومی
مریعه

EK 41 OYH-98-109-001-10

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	91	3	94	5	-	89
Yenişehir	1657	123	1780	31	21	1728
Serfiçe	89	-	89	1	-	88
Dömeke	145	32	177	6	1	170
Çatalca	79	41	120	42	-	78
Dışkata	38	3	41	4	-	37
Grebine	68	9	77	3	-	74
Lithor	62	3	65	4	-	61
Katrin	56	3	59	3	-	56
Karaferye	38	2	40	31	-	29
Tırhala	65	7	72	5	1	66
Nasliç	37	-	37	3	-	34
Dominik	25	1	26	0	-	26
Golos	128	11	139	13	2	124
Yekün-i umumi	2574	240	2814	120	25	2669

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 11 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a jurnal huzur-ı fehimanelerine takdim kılınmış ve saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 5 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 42 OYH-98-109-001-11

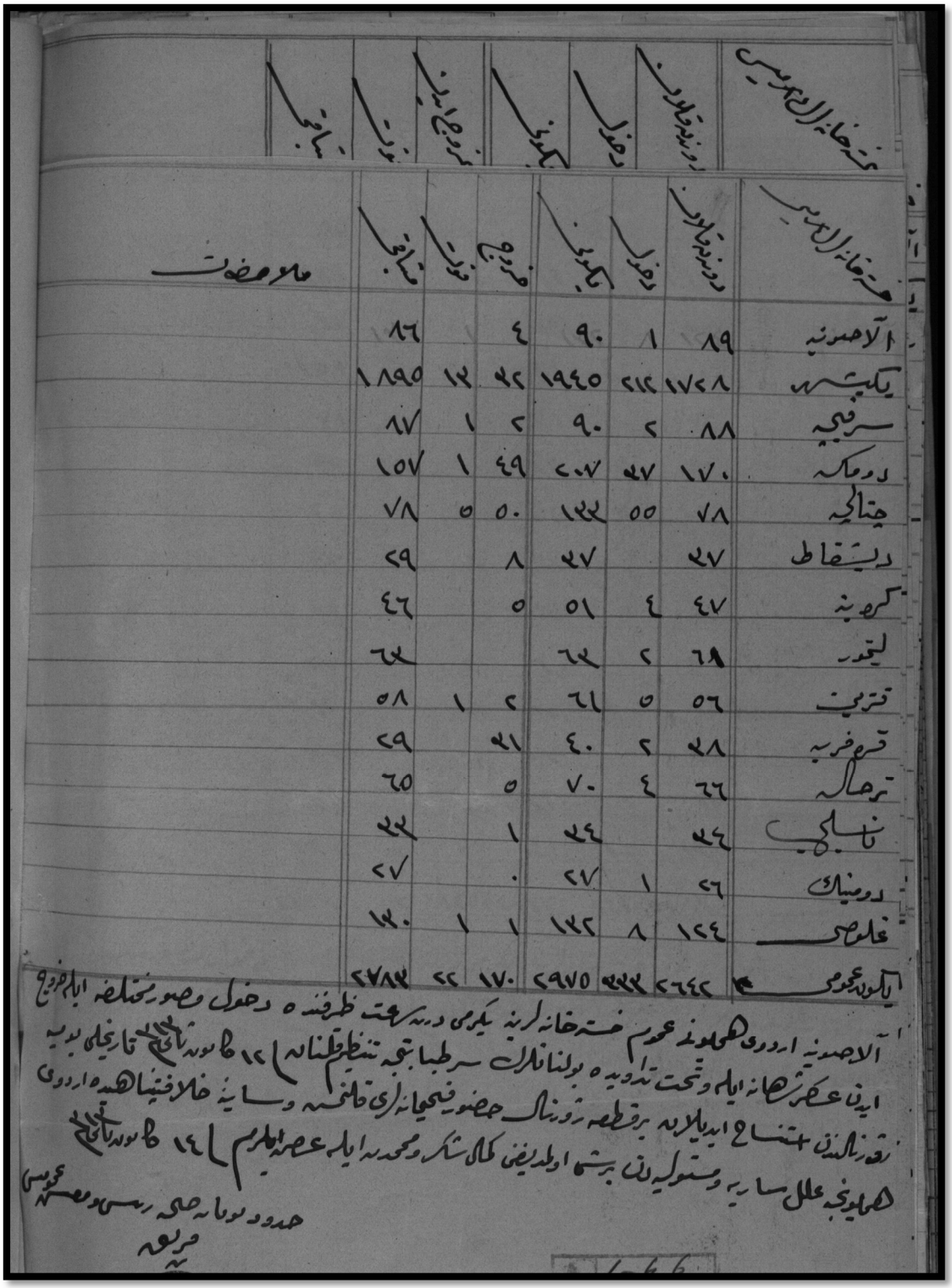

مسته خانه ارکان حربیه	ورودیه قالدیرلان	دخول	یکمونی	فروج	فوت	متبافی	ملاحظات
آلاصونیه	۸۹	۱	۹۰	٤		۱۶	
یکبتشیه	۱۷۷۸	۲۱۲	۱۹٤۵	۴۲	۱۲	۱۸۹۵	
سرفیجه	۸۸	۲	۹۰	۲	۱	۱۷	
دوماکه	۱۷۰	۲۷	۲۰۷	٤۹	۱	۱۵۷	
جتالجه	۷۸	۵۵	۱۲۲	۵۰	۵	۷۸	
دیستفاط	۲۷		۲۷	۸		۲۹	
کرمینه	٤۷	٤	۵۱	۵		٤۶	
لیتوز	۶۸	۲	۶۲			۶۲	
قتریف	۵۶	۵	۶۱	۲	۱	۵۸	
قسم فرنه	۲۸	۲	٤۰	۲۱		۲۹	
ترحاله	۶۶	٤	۷۰	۵		۶۵	
تاسلجی	۲۲		۲٤	۱		۲۲	
دومنیاك	۲۶	۱	۲۷	۰		۲۷	
غلوصی	۱۲٤	۸	۱۲۲	۱	۱	۱۲۰	
یکون عمومی	۶۶۲۲	۲۲۲	۶۹۷۵	۱۷۰	۲۲	۲۷۸۲	

آلاصونیه اردوی همایون عموم خسته خانه لرینه یکرمی درت ساعت ظرفنده دخول وصدور مختلفه ایام وقوع
ایدن عسکر شفاخانه ایله وتحت تداویه بولنانلرك سرطبابتجه تنظیم قلنانه [illegible] قاعده تاریخلی بویله
زقه زنلرك امتناع ایدیلرك برقطعه دفترینك حضور فیجه نه ارای فاخمه وسایه خلافنیا هده اردوی
همایونجه علل سایه ومسئولیتی برشی اولدیغی کمال شکر ومحمدته ایله عرضه ایلرم [illegible] قاعده تاریخ

حدود بومانه حکیم رئیس ومعاونی عمومی
مریعه

EK 42 OYH-98-109-001-11

Hastahaneler Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	89	1	90	4	-	86
Yenişehir	1728	212	1945	32	13	1895
Serfiçe	88	2	90	2	1	87
Dömeke	170	37	207	49	1	157
Çatalca	78	55	133	50	5	78
Dışkata	37	-	37	8	-	29
Grebine	47	4	51	5	-	46
Lithor	61	2	63	-	-	63
Katrin	56	5	61	2	1	58
Karaferye	38	2	40	31	-	29
Tırhala	66	4	70	5	-	65
Nasliç	34	-	34	1	-	33
Dominik	26	1	27	0	-	27
Golos	124	8	132	1	1	130
Yekün-i umumi	2642	333	2975	170	22	2783

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden asakir-i şâhâne ile ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 12 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bir kıt'a jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim. Fi 14 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 43 OYH-98-109-001-12

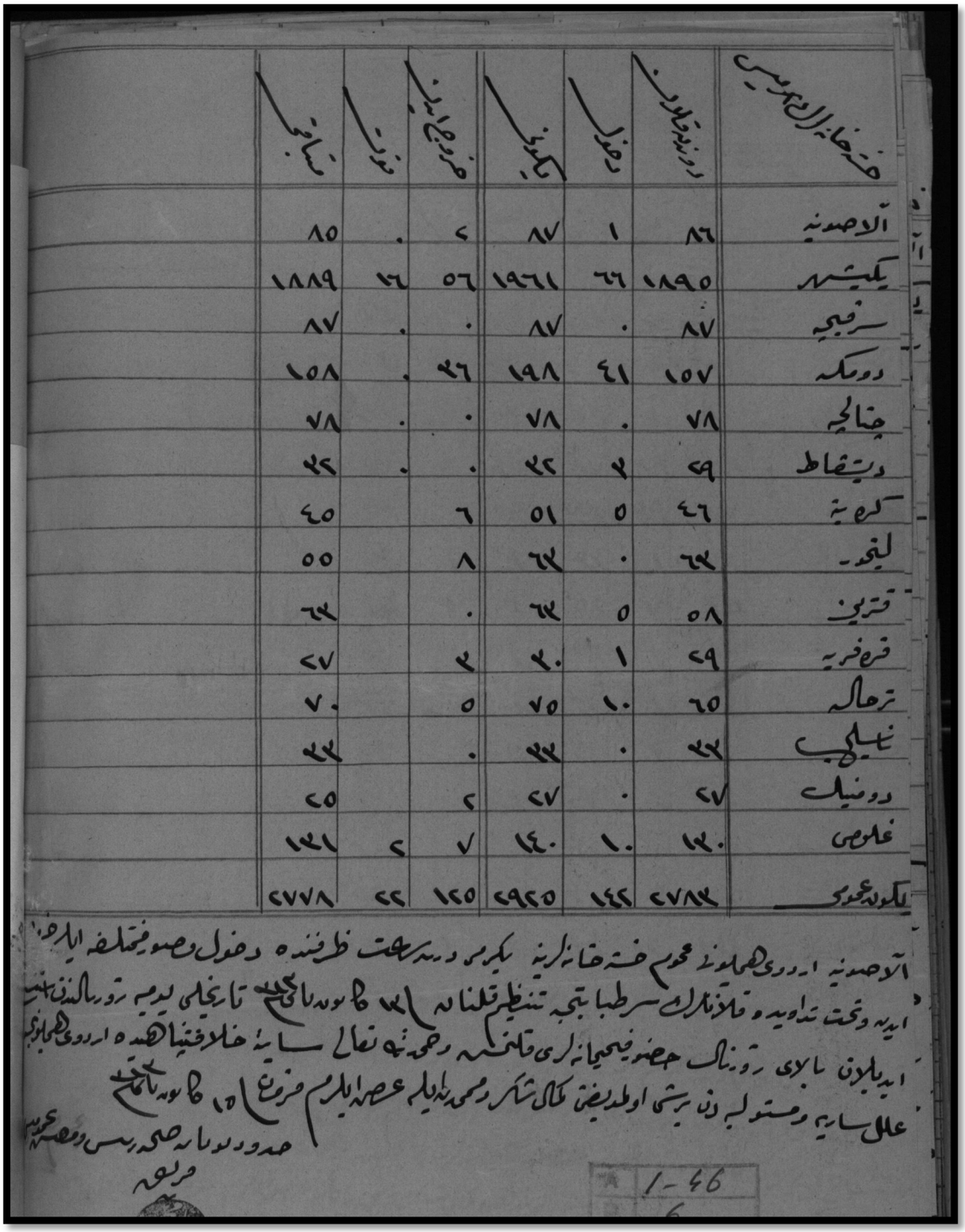

خسته خانه الرک عسکریسی	دوننده قلدیغی	دخول	یکلینن	خروج ایدن	فوت	متبقی
آلاجه‌دنیه	۸۶	۱	۸۷	۷	۰	۸۵
یکیشهر	۱۸۹۵	۶۶	۱۹۶۱	۵۶	۲۶	۱۸۸۹
سرفیجه	۸۷	۰	۸۷	۰	۰	۸۷
دومکه	۱۵۷	۶۱	۱۹۸	۴۶	۰	۱۵۸
چنالجه	۷۸	۰	۷۸	۰	۰	۷۸
دیتقاط	۶۹	۲	۷۲	۰	۰	۷۲
کره‌یه	۴۶	۵	۵۱	۶		۴۵
لیغه	۶۲	۰	۶۲	۸		۵۵
قترین	۵۸	۵	۶۲	۰		۶۲
قره‌قریه	۶۹	۱	۷۰	۲		۶۷
ترهاله	۶۵	۱۰	۷۵	۵		۷۰
نیلیب	۲۲	۰	۲۲	۰		۲۲
دومنیك	۶۷	۰	۶۷	۲		۶۵
غلوص	۱۲۰	۱۰	۱۴۰	۷	۲	۱۲۱
یکون عمومی	۲۷۸۲	۱۴۲	۲۹۲۵	۱۲۵	۲۲	۲۷۷۸

آلاجه‌دنیه اردوی همایونه محوم خسته خانه‌لرینه یکرمی درت ظرفنده دخول وصوه مختلفه ایله
ایدیه وتحت تداویده قالانلرك سرطبابتجه تنظیم قلنانه ۱۷ کاونه یاکی تاریخلی یدمی تورسالدن
ایدیلدن سابقی تورنك حضور فیضیاتیله ری قانغه رحمه‌تعالی سایه خلافتپناهنده اردوی همایونی
عالی سایه ومستولیه دن برشی اولدیغنی مکال شکر وسعه‌ایله عرضه ایلرم فروغ ۱۷ کاونه یاکی
عمدوده یاکه رئیس وصحه عمومیه
مریعه

FA 1-46
6

EK 43 OYH-98-109-001-12

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc Eden	Fevt	Mütebaki
Alasonya	86	1	87	2	0	85
Yenişehir	1895	66	1961	56	16	1889
Serfiçe	87	0	87	0	0	87
Dömeke	157	41	198	36	0	158
Çatalca	78	0	78	0	0	78
Dışkata	29	3	32	0	0	32
Grebine	46	5	51	6	-	45
Lithor	63	0	63	8	-	55
Katrin	58	5	63	0	-	63
Karaferye	29	1	30	3	-	27
Tırhala	65	10	75	5	-	70
Nasliç	33	0	33	0	-	33
Dominik	27	0	27	2	-	25
Golos	130	10	140	7	2	131
Yekün-i umumi	2783	142	2925	125	22	2778

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide kalanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 13 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 15 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 44 OYH-98-109-001-13

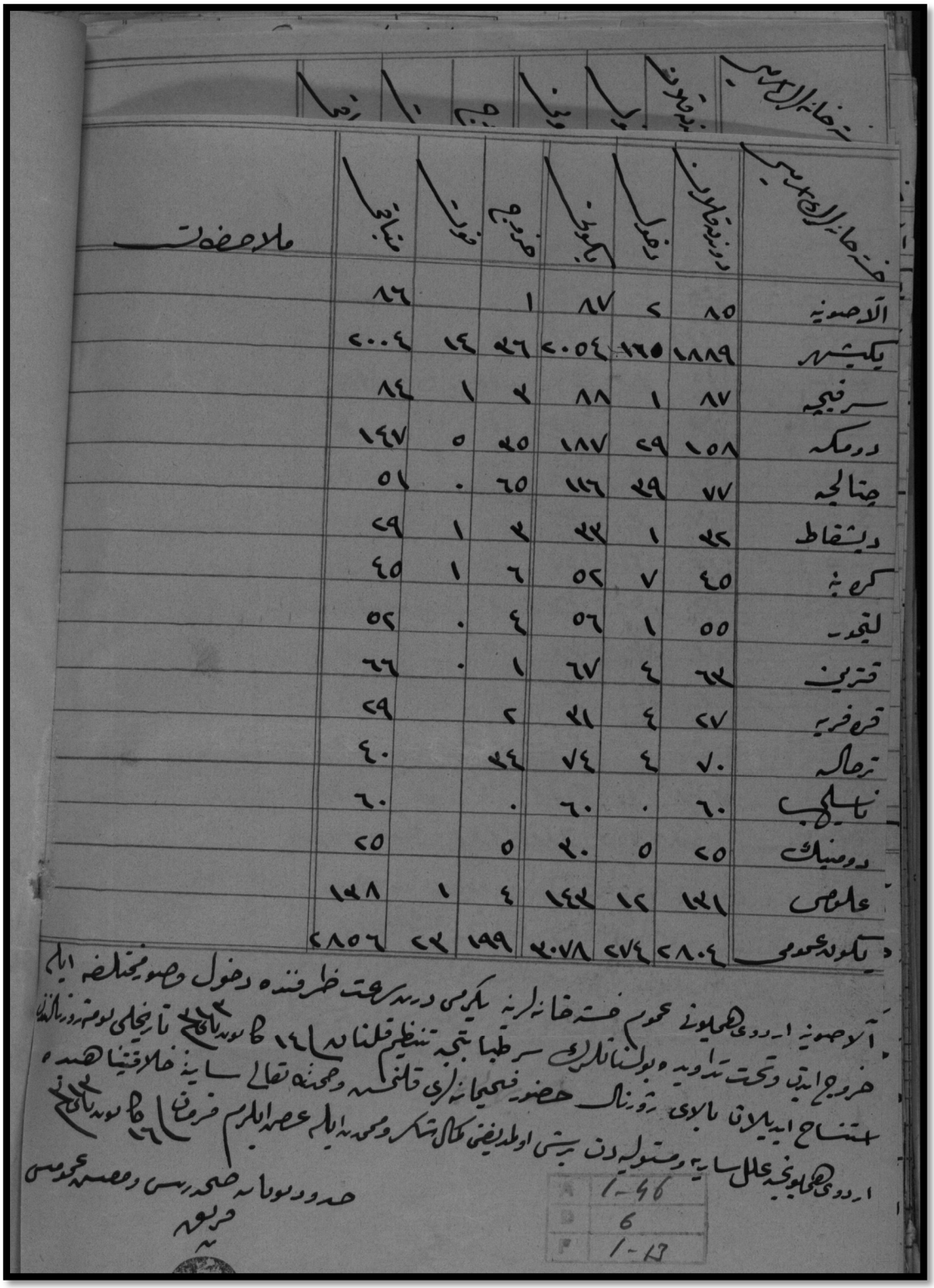

خسته خانه الرابطه عسکریه	درنده قلاری	زهرلی	باکولی	ضروح	فوت	تنباقی
الاحصونیه	۸۵	۷	۸۷	۱		۸۶
یکیشهر	۱۸۸۹	۱۲۵	۲۰۵۷	۲۶	۱۴	۲۰۰۴
سرخبیجه	۸۷	۱	۸۸	۲	۱	۸۴
درمکه	۱۵۸	۷۹	۱۸۷	۲۵	۵	۱۴۷
جنالجه	۷۷	۲۹	۱۱۶	۶۵	۰	۵۱
دیشقاط	۲۲	۱	۲۲	۲	۱	۷۹
کرپنه	۴۵	۷	۵۲	۶	۱	۴۵
لیقوه	۵۵	۱	۵۶	۴	۰	۵۲
قترین	۶۲	۴	۶۷	۱	۰	۶۶
قره خریه	۷۷	۴	۷۱	۲		۷۹
ترحاله	۷۰	۴	۷۴	۲۴		۴۰
تاشلیجه	۶۰	۰	۶۰	۰		۶۰
دوصبك	۷۵	۵	۲۰	۵		۷۵
عاشاس	۱۲۱	۱۷	۱۴۲	۴	۱	۱۴۸
یکونه عمومی	۲۸۰۴	۷۲۴	۲۰۷۸	۱۹۹	۲۲	۲۸۵۶

ملاحضات

آلاحصونیه اردوی همایونی عموم خسته خانه لرینه یکرمی درد رعت طرفنده دخول وصول مختلف ایام
هروج ایدیلوب تحت تداویه بولنمقلرندن سرطبابتجه تنظیم قلنان ۱۴۱۷ کاونه تاریخنه تاریخنجایه یومیه ورنالرنده
استماح ایدیلوب مابعدی تورنال حضور فیضگیانه لری قانخسه وصحته تعالی سایه خلافتپناهنده
اردوی همایونجه علل سایه ومستولیه دن بیشی اولمدیغی مکال شکر ومحمده ایام عصمه الارم فرمودی کاونه تاریخنه
حدود ویوماته صحه رئیس ومعصمه عمومی

طریقه

A	1-46
B	6
F	1-13

EK 44 OYH-98-109-001-13

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	85	2	87	1	-	86
Yenişehir	1889	165	2054	36	14	2004
Serfiçe	87	1	88	3	1	84
Dömeke	158	29	187	35	5	147
Çatalca	77	39	116	65	0	51
Dışkata	32	1	33	3	1	29
Grebine	45	7	52	6	1	45
Lithor	55	1	56	4	0	52
Katrin	63	4	67	1	0	66
Karaferye	27	4	31	2	-	29
Tırhala	70	4	74	34	-	40
Nasliç	60	0	60	0	-	60
Dominik	25	5	30	5	-	25
Golos	131	12	143	4	1	138
Yekün-i umumi	2804	274	3078	199	23	2856

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 14 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 16 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 45 OYH-98-109-001-14

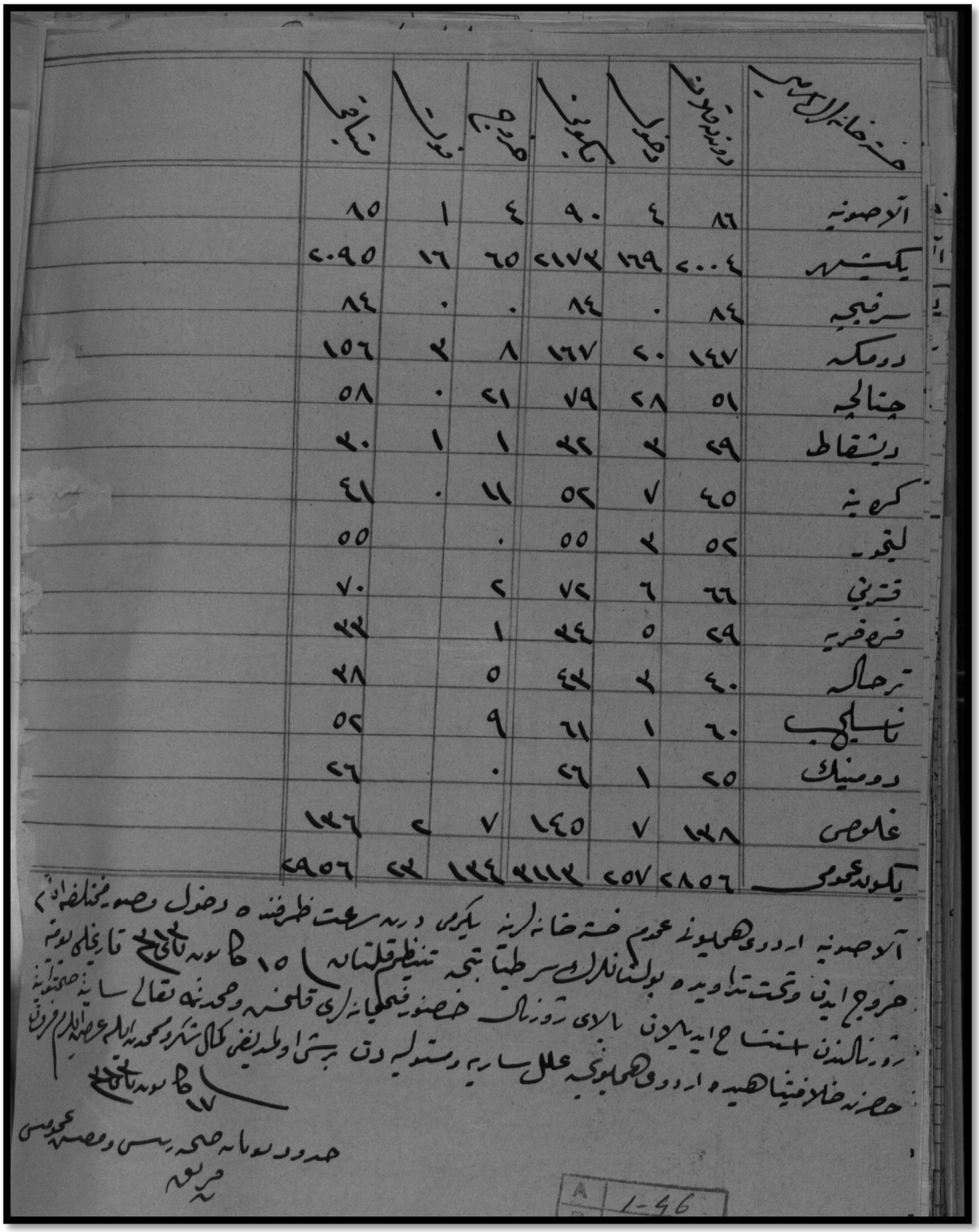

حسنه خانه الرابعه	دوشیزه قلاوز	دخول	تکمیلی	خروج	نقوت	مباقی
آلوحصونیه	۸۶	۴	۹۰	۴	۱	۸۵
یکیشیر	۷۰۰۴	۱۶۹	۷۱۷۲	۶۵	۱۶	۷۰۹۵
سرفیجه	۸۴	۰	۸۴	۰	۰	۸۴
دومکه	۱۴۷	۲۰	۱۶۷	۸	۲	۱۵۶
جنالجه	۵۱	۲۸	۷۹	۲۱	۰	۵۸
دیشقاط	۲۹	۲	۳۱	۱	۱	۲۰
کرهنه	۴۵	۷	۵۲	۱۱	۰	۴۱
لیقو	۵۵	۲	۵۷	۰		۵۵
قتربی	۶۶	۶	۷۲	۲		۷۰
قره قریه	۲۹	۵	۳۴	۱		۳۳
ترحاکه	۴۰	۲	۴۲	۵		۳۷
تاسلیک	۶۰	۱	۶۱	۹		۵۲
دومنیک	۲۵	۱	۲۶	۰		۲۶
غلوصی	۱۳۸	۷	۱۴۵	۷	۲	۱۳۶
یکون عمومی	۶۸۵۶	۲۵۷	۷۱۱۲	۱۲۴	۲۲	۶۹۵۶

آلوحصونیه اردوی همایونه عزیمت خسته خانه لرینه یکرمی درت ساعت ظرفنده دخول وصوله مختلفه اولوب
خروج ایدن وتحت تداویده بولنانلرك سرطیاتجه تنظیم قلنمشدر ۱۵ کونه تکمیلی تاریخلی بوتون
زوناگلدن استفاده ایدیلمیوب بالای زوناك خصوصیله کلمه لری قاتلغنه وحمدنه نقال سایه صحتلرینه
حسنه خلافیتا حصیه و اردوی همایونیه علل سایره دستدیه دن برسی اولمدیغی کمال شکر وحمد ایله عرض اولنور

۱۷ کونه تکمیلی

حدود دیوانه صحیه رئیسی ومصحه عمومیسی
ضربعه

A 1-46

EK 45 OYH-98-109-001-14

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	86	4	90	4	1	85
Yenişehir	2004	169	2173	65	16	2095
Serfiçe	84	0	84	0	0	84
Dömeke	147	20	167	8	3	156
Çatalca	51	28	79	21	0	58
Dışkata	29	3	32	1	1	30
Grebine	45	7	52	11	0	41
Lithor	52	3	55	0	-	55
Katrin	66	6	72	2	-	70
Karaferye	29	5	34	1	-	33
Tırhala	40	3	43	5	-	38
Nasliç	60	1	61	9	-	52
Dominik	25	1	26	0	-	26
Golos	138	7	145	7	2	136
Yekün-i umumi	2856	257	3113	134	23	2956

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 15 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 17 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 46 OYH-98-109-001-15

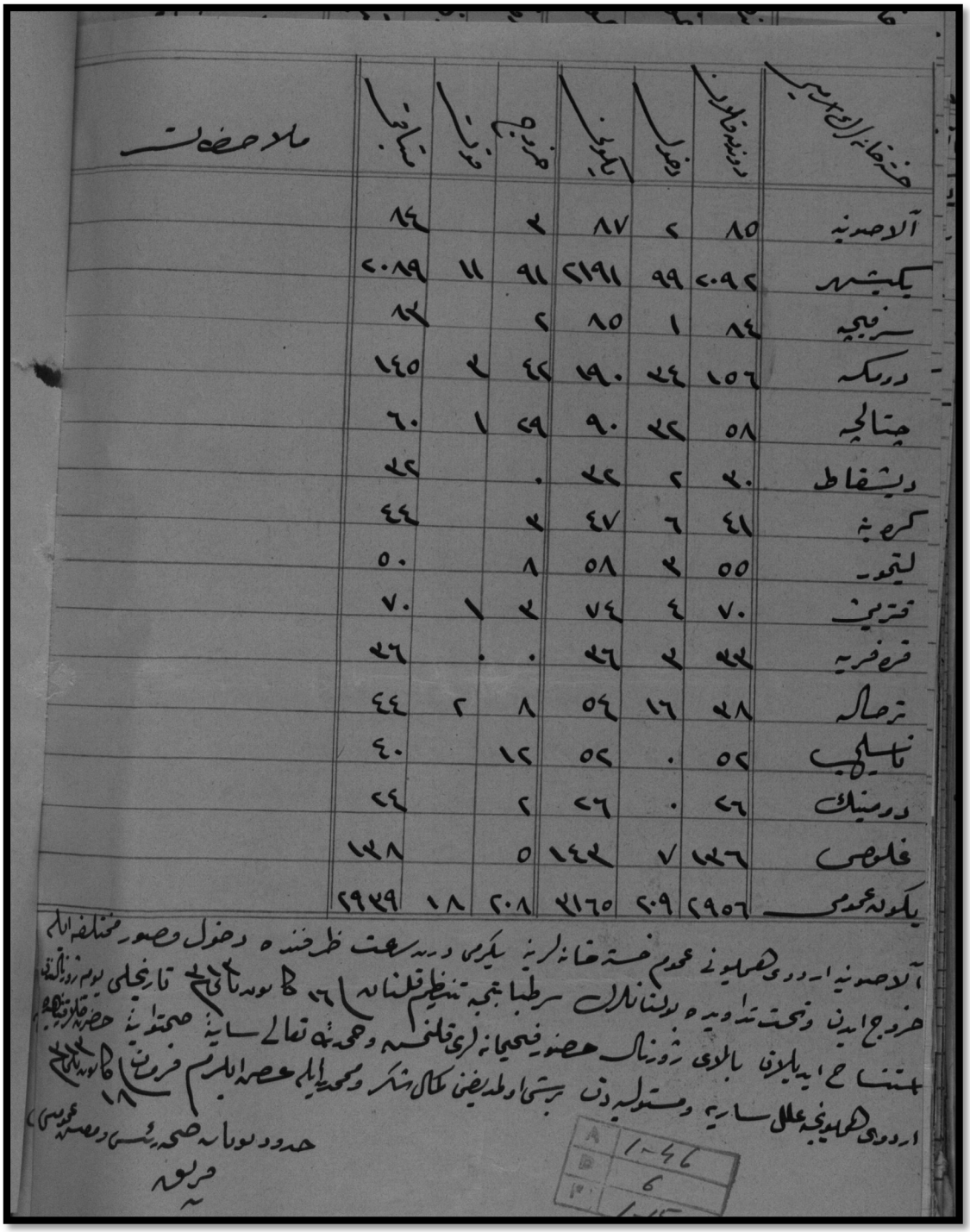

خستخانه	درنده قابلرن	دخول	یکیدن	مرخص	فرار	تنکه قبا	ملاحظات
آلاصونیه	۸۵	۲	۸۷	۲		۸۴	
یکیشهر	۲۰۹۲	۹۹	۲۱۹۱	۹۱	۱۱	۲۰۸۹	
سرنجیه	۸۴	۱	۸۵	۲		۸۴	
درسکه	۱۵۶	۲۴	۱۹۰	۴۴	۲	۱۴۵	
چتالجه	۵۸	۲۲	۹۰	۲۹	۱	۶۰	
دیشفاط	۲۰	۲	۲۲	۰		۲۲	
کرمیه	۴۱	۶	۴۷	۲		۴۴	
لیتوز	۵۵	۲	۵۸	۸		۵۰	
قرقین	۷۰	۴	۷۴	۲	۱	۷۰	
قره قریه	۲۲	۲	۲۶	۰	۰	۲۶	
ترحاله	۲۸	۱۶	۵۴	۸	۲	۴۴	
تاسلیب	۵۲	۰	۵۲	۱۲		۴۰	
درمنیك	۲۶	۰	۲۶	۲		۲۴	
غلوص	۱۲۶	۷	۱۴۲	۵		۱۳۸	
یکونه عمومی	۲۹۵۶	۲۰۹	۲۱۶۵	۲۰۸	۱۸	۲۹۴۹	

آلاصونیه اردوی همایونی عموم خسته خانه لرینه یکرمی دردنجی ساعت ظرفنده دخول وصور مختلفه ایله
هرنوع ایدن وبحث تداویده بولنانلرك سرطبابتجه تنظیم قلنمشدر ۱۲۶ کونه تاریخ تاریخلی یوم روز نامچه
استناح ایدیلرك بالاوی ژوزناك حضوریجه لری قلنمشدر وحمدیه تعالی سایه صحتلرینه حصه حاله رقیه
اردوی همایونجه علل سایره وستولیه دن برستی اولمغین یکرمی یکنجی وحمدیه ایله حصه ایله مرخص فرارلرك کونه تنکه قبا
حدود دولتلرینه صحه رئیسی ومعصه عمومی
طریقه

A 1-46
B 6
P

EK 46 OYH-98-109-001-15

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	85	2	87	3	-	84
Yenişehir	2092	99	2191	91	11	2089
Serfiçe	84	1	85	2	-	83
Dömeke	156	34	190	42	3	145
Çatalca	58	32	90	29	1	60
Dışkata	30	2	32	0	-	32
Grebine	41	6	47	3	-	44
Lithor	55	3	58	8	-	50
Katrin	70	4	74	3	1	70
Karaferye	33	3	36	0	0	36
Tırhala	38	16	54	8	2	44
Nasliç	52	0	52	12	-	40
Dominik	26	0	26	2	-	24
Golos	136	7	143	5	-	138
Yekün-i umumi	2956	209	3165	208	18	2939

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 16 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 18 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 47 OYH-98-109-001-16

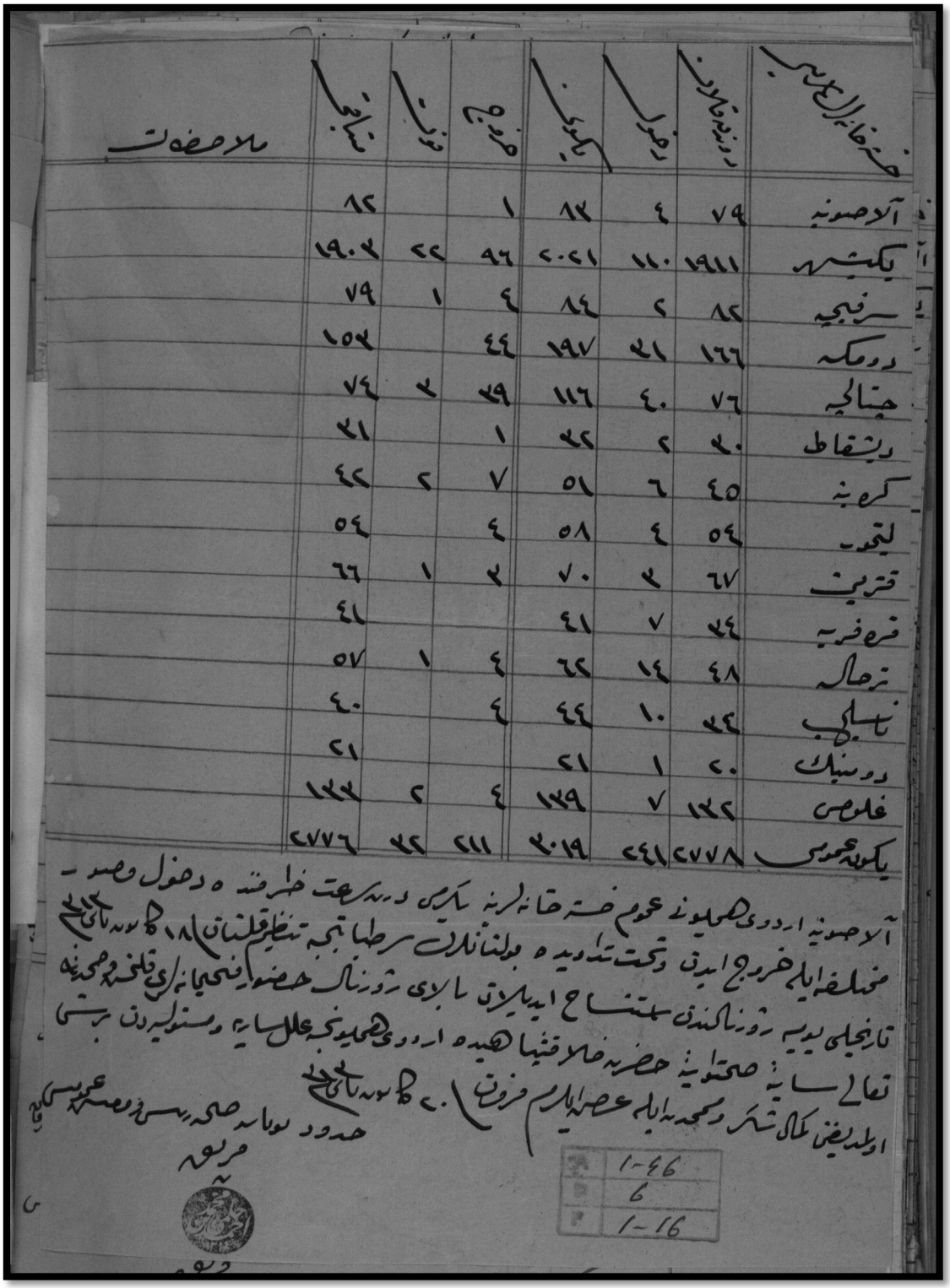

خسته خانه لرك اسامیسی	درینه قالان	دخول	یکیلنن	خروج	فوت	متبقی	ملاحظات
آلاصونیه	۷۹	٤	۸۲	۱		۸۲	
یکیشهر	۱۹۱۱	۱۱۰	۲۰۲۱	۹۶	۲۲	۱۹۰۲	
سرفیجه	۸۲	۲	۸۲	٤	۱	۷۹	
دومکه	۱۶۶	۲۱	۱۹۷	٤٤		۱۵۲	
چتالجه	۷۶	٤۰	۱۱۶	۲۹	۲	۷٤	
دیشقاط	۲۰	۲	۲۲	۱		۲۱	
کره بنه	٤۵	۶	۵۱	۷	۲	٤۲	
لیمون	۵٤	٤	۵۸	٤		۵٤	
قتربیف	۶۷	۲	۷۰	۲	۱	۶۶	
قره قربه	۲٤	۷	٤۱			٤۱	
نرجاله	٤۸	۱٤	۶۲	٤	۱	۵۷	
تاسلاب	۲٤	۱۰	٤٤	٤		٤۰	
دوسبك	۲۰	۱	۲۱			۲۱	
غلوص	۱۲۲	۷	۱۲۹	٤	۲	۱۲۲	
یکون عمومی	۲۷۷۸	٤۲۱	۲۰۱۹	۲۱۱	۲۲	۲۷۷۶	

آلاصونیه اردوی همایونه عموم خسته خانه لرینه یکرمی درت ساعت ظرفنده دخول وصدر
مضافه ایله خروج ایدن وتحت تداویده بولنانلرك سرطابیجه تنظیم قیلنان ۱۸ کونه تابلوی
تاریخلی یدیم ترونا کندن سلتناع ایدیلدی یارین ترونا کن حضرات فنجیانلری قلنمه وصحیفه
تعالی سایه صحتلریه حضرات خلافتپناهیده اردوی همایونی علی سایه وسنولیه دن برسی
اولدیغی تمنا شکر وسجده ایله عصه ایلدم خروج ۱۰ کونه تابلوی
حدود لواسه صحه بسی وصحه عمومیه کاتبی
مربعه

A	1-66
D	6
P	1-16

EK 47 OYH-98-109-001-16

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	79	4	83	1	-	82
Yenişehir	1911	110	2021	96	22	1903
Serfiçe	82	2	84	4	1	79
Dömeke	166	31	197	44	-	153
Çatalca	76	40	116	39	3	74
Dışkata	30	2	32	1	-	31
Grebine	45	6	51	7	2	42
Lithor	54	4	58	4	-	54
Katrin	67	3	70	3	1	66
Karaferye	34	7	41	-	-	41
Tırhala	48	14	62	4	1	57
Nasliç	34	10	44	4	-	40
Dominik	20	1	21	-	-	21
Golos	132	7	139	4	2	133
Yekün-i umumi	2778	241	3019	211	32	2776

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 18 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 20 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 48 OYH-98-109-001-17

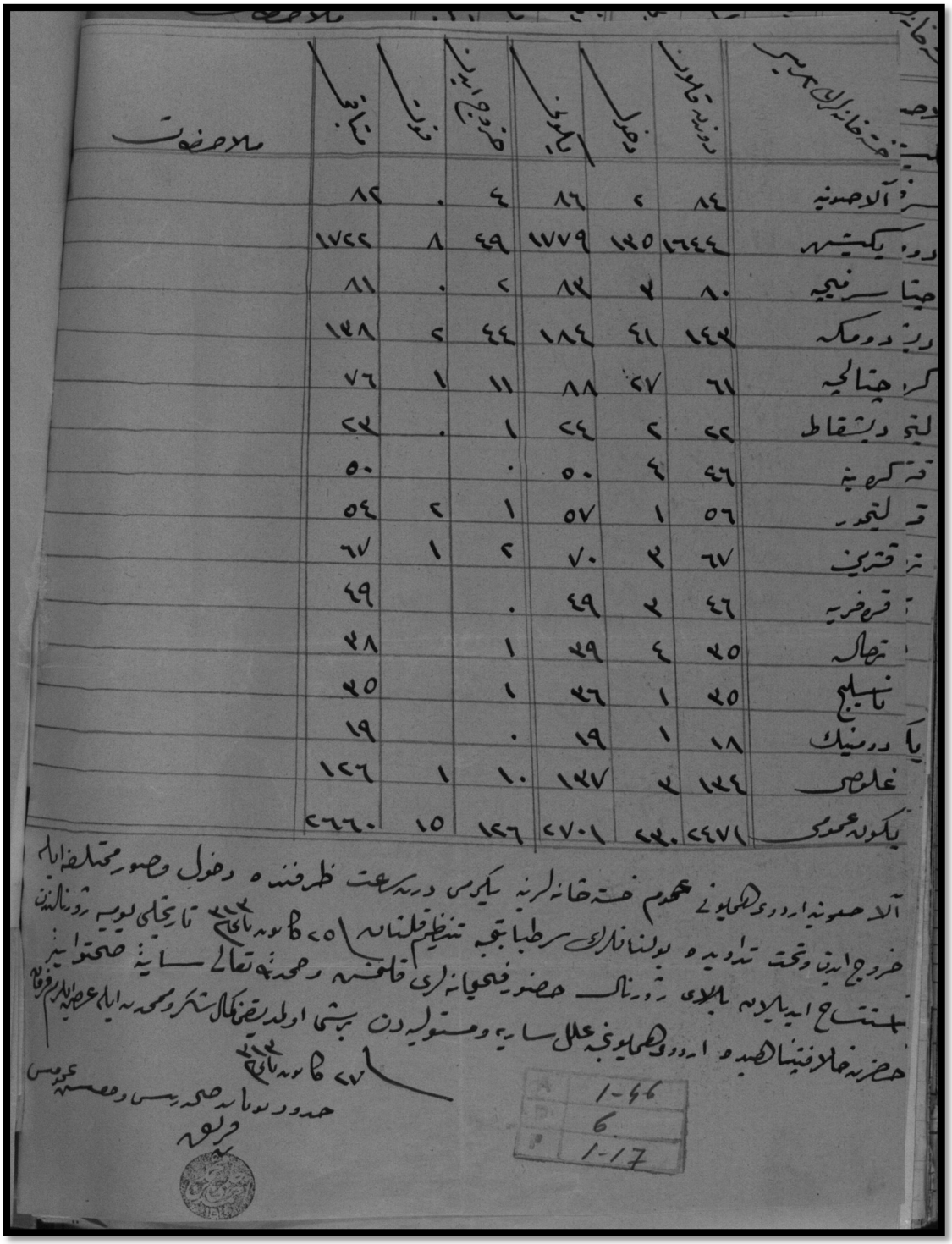

خسته خانه لرك نمبر	دونه قالوب	دخول	باقيسي	خروج ايدن	فوت	ملاحظات
آلاصونيه	٨٤	٢	٨٦	٤	٠	٨٢
دو. يكيشهر	١٦٤٤	١٢٥	١٧٧٩	٤٩	٨	١٧٢٢
جيتا سرنيجه	٨٠	٢	٨٢	٢	٠	٨١
دي دومكه	١٤٢	٤١	١٨٤	٤٤	٢	١٤٨
كر. جيتالجه	٦١	٢٧	٨٨	١١	١	٧٦
ليچ دبشقاط	٢٢	٢	٢٤	١	٠	٢٢
قه كره يه	٤٦	٤	٥٠	٠		٥٠
قه ليچه.	٥٦	١	٥٧	١	٢	٥٤
تر. قدرين	٦٧	٢	٧٠	٢	١	٦٧
ا قره ضريه	٤٦	٢	٤٩	٠		٤٩
ا تهاكه	٢٥	٤	٢٩	١		٢٨
تاسيلچ	٢٥	١	٢٦	١		٢٥
يا دومنيك	١٨	١	١٩	٠		١٩
غلاصي	١٢٤	٢	١٢٧	١٠	١	١٢٦
يكونه عمومي	٢٢٧١	٢٢٠	٢٧٠١	١٢٦	١٥	٢٦٦٠

آلاصونيه اردوي طمايونه محدوم خسته خانه لرينه يكرمي درت ساعت ظرفنده دخول وصور مختلفه ايله خروج ايدن وتحت تداويده بولنانلرك سرطابقه تنظيم قلنانه ٢٧ كانون ثاني تاريخيله يوميه رونالدن استتاح ايديلديه بالاي رونماك حضور فخيمانه لري فاخته رحمته تعالى سايه صحتواينه حضرينه خلافتپناهيده اردوي طمايونه علل سايه ومسئوليدن برشي اولديغنه كال استكر ومحمديه ايله عرضه الارفاقه

٢٧ كانون ثاني

حمدون بوناسيه صحه يسي وقصبه عويس

طبيب

A	1-66
D	6
F	1-17

EK 48 OYH-98-109-001-17

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc Eden	Fevt	Mütebaki
Alasonya	84	2	86	4	0	82
Yenişehir	1644	135	1779	49	8	1722
Serfiçe	80	3	83	2	0	81
Dömeke	143	41	184	44	2	138
Çatalca	61	27	88	11	1	76
Dışkata	22	2	24	1	0	23
Grebine	46	4	50	0	-	50
Lithor	56	1	57	1	2	54
Katrin	67	3	70	2	1	67
Karaferye	46	3	49	0	-	49
Tırhala	35	4	39	1	-	38
Nasliç	35	1	36	1	-	35
Dominik	18	1	19	0	-	19
Golos	134	3	137	10	1	126
Yekün-i umumi	2471	230	2701	126	15	2660

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 25 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 27 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 49 OYH-98-109-001-18

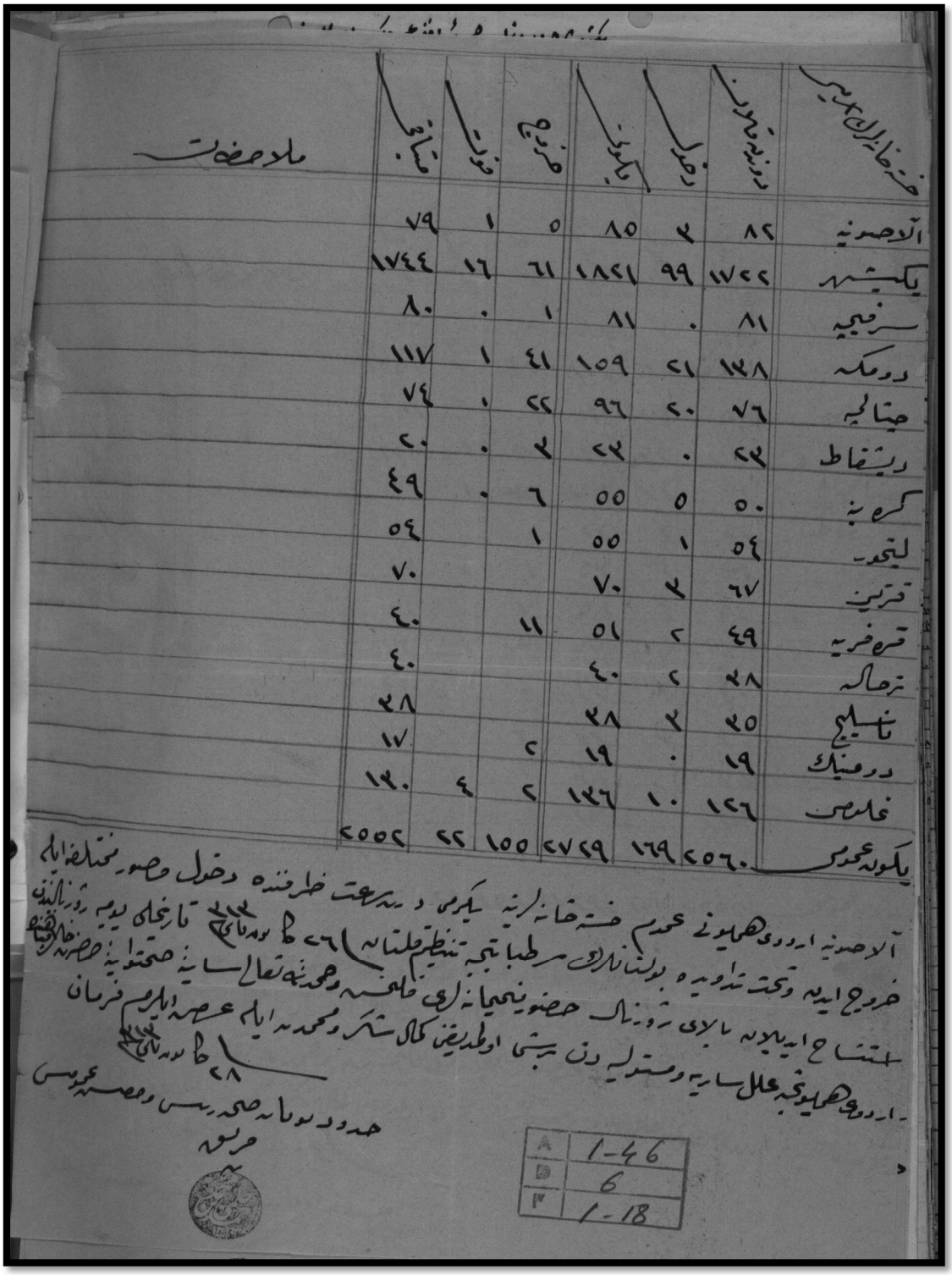

خسته خانه لرك	دونمه قالدرلن	دخول	يكبون	قريح	فوت	مبقى	ملاحظات
الاصونيه	٨٢	٢	٨٥	٥	١	٧٩	
يكيشهر	١٧٤٤	٩٩	١٨٤١	٦١	١٦	١٧٤٤	
سرفيجه	٨١	٠	٨١	١	٠	٨٠	
دومكه	١٢٨	٤١	١٥٩	٤١	١	١١٧	
جتالجه	٧٦	٢٠	٩٦	٢٢	١	٧٤	
ديتفاط	٢٢	٠	٢٢	٢	٠	٢٠	
كره بنه	٥٠	٥	٥٥	٦	٠	٤٩	
لنجه	٥٤	١	٥٥	١		٥٤	
قرتين	٦٧	٣	٧٠			٧٠	
قره ضريه	٤٩	٢	٥١	١١		٤٠	
زحاكه	٢٨	٢	٤٠			٤٠	
تاسليچ	٢٥	٣	٢٨			٢٨	
دوصنك	١٩	٠	١٩	٢		١٧	
خاصص	١٢٦	١٠	١٣٦	٢	٤	١٢٠	
يكون عمومي	٢٥٦٠	١٦٩	٢٧٢٩	١٥٥	٢٢	٢٥٥٢	

آلاصونيه اردوي همايونى عموم خسته خانه لرينه يكرمى دردنجى خطرفنده دخول وحصول مختلفه ايام خروج ايديه وتحت تداويده بولنانلرك مرطبا تجيه تنظيم قلنانه ٢٦ ط سنه تاريخلى يديم روزنامه‌سنك استماع ايديلديه تاريخدن اعتبارا حضور يعنيانه‌لرى خلفه وحمدنه تعالى سايه صحتلرينه حصه‌دار خلاص اردوي همايونى عدل سايه ومستدليه دن برينى اولديغنا كمال سكر ومحمدنه ايام عصمه ايارم فرمان ٢٨ ط سنه تاريخلى حدود دفتر نامه صحه رئيس وحصه عمومى مرقومه

A	1-46
B	6
F	1-18

EK 49 OYH-98-109-001-18

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc Eden	Fevt	Mütebaki
Alasonya	82	3	85	5	1	79
Yenişehir	1722	99	1821	61	16	1744
Serfiçe	81	0	81	1	0	80
Dömeke	138	21	159	41	1	117
Çatalca	76	20	96	22	0	74
Dışkata	23	0	23	3	0	20
Grebine	50	5	55	6	0	49
Lithor	54	1	55	1	-	54
Katrin	67	3	70	-	-	70
Karaferye	49	2	51	11	-	40
Tırhala	38	2	40	-	-	40
Nasliç	35	3	38	-	-	38
Dominik	19	0	19	2	-	17
Golos	126	10	136	2	4	130
Yekün-i umumi	2560	169	2729	155	22	2552

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 26 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 28 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 50 OYH-98-109-001-19

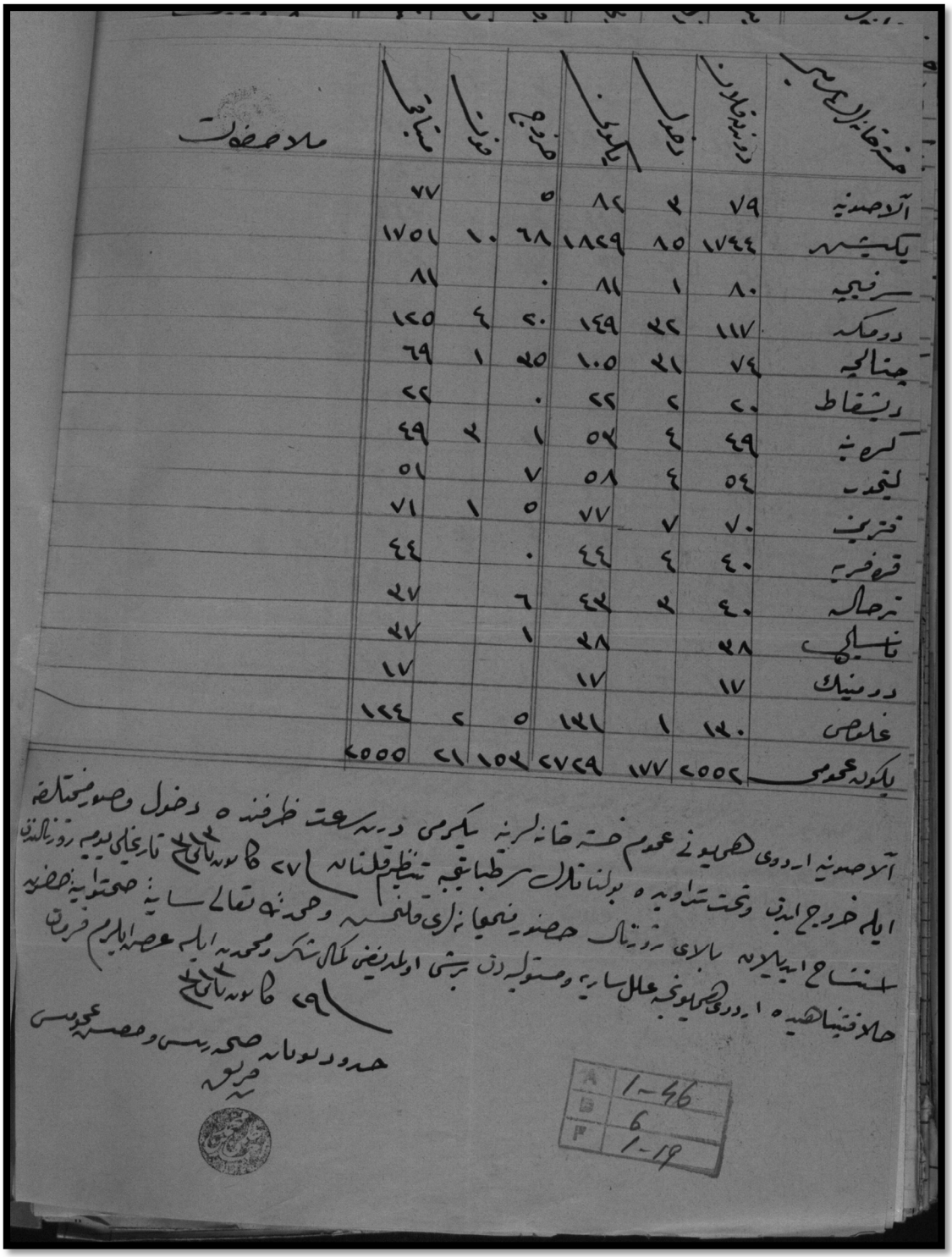

مستخدمین	دوزیده دیلدون	دفعیل	یکیدن	ضروح	فوتن	منباقی	ملاحضات
آلاصدنیه	۷۹	۲	۸۲	۵		۷۷	
یکیشهر	۱۷۴۴	۸۵	۱۸۲۹	۶۸	۱۰	۱۷۵۱	
سرنیجه	۸۰	۱	۸۱	۰		۸۱	
دومکه	۱۱۷	۲۷	۱۴۹	۲۰	۴	۱۲۵	
جنالجه	۷۴	۲۱	۱۰۵	۲۵	۱	۶۹	
دیتقاط	۷۰	۷	۷۷	۰		۷۷	
کره بنه	۴۹	۴	۵۳	۱	۲	۴۹	
لیقدن	۵۴	۴	۵۸	۷		۵۱	
فرنیق	۷۰	۷	۷۷	۵	۱	۷۱	
قره ضربه	۴۰	۴	۴۴	۰		۴۴	
نرحاله	۴۰	۲	۴۲	۶		۲۷	
تاسیلک	۲۸		۲۸	۱		۲۷	
دومنیك	۱۷		۱۷			۱۷	
خلاصی	۱۲۰	۱	۱۲۱	۵	۲	۱۱۴	
یکونه عمومی	۷۰۵۷	۱۷۷	۷۲۷۹	۱۵۲	۲۱	۷۰۰۰	

آلاصدنیه اردوی همایونی عموم خسته خانه لریله یکرمی دیه ساعت ظرفنده دخول وصدور محتاطه ایله خروج ایدن وتحت تداویده بولنان مرضا حق مرتبه تنظیم قلنانه ۷۱ کاونه تاریخ تاریخنجایه دیه روزنامچه استناج ایدیلدیکه سابقاً روزنامچه حضور فقیانه ارز قلنمسیله وحمدنه تعالی سایه صحتلو ایله حضوره حالا فقیانه اردوی همایونی عالی سایه ومستولیه دن برشی اولدیغی مکالشکر ومحمدیه ایله عرصه ایلریم فرمان

۷۹ کاونه تاریخ

حمدولیه صحه ریسی ومصصه عمومی

مریوه

A 1-46
B 6
P 1-19

EK 50 OYH-98-109-001-19

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	79	3	82	5	-	77
Yenişehir	1744	85	1829	68	10	1751
Serfiçe	80	1	81	0	-	81
Dömeke	117	32	149	20	4	125
Çatalca	74	31	105	35	1	69
Dışkata	20	2	22	0	-	22
Grebine	49	4	53	1	3	49
Lithor	54	4	58	7	-	51
Katrin	70	7	77	5	1	71
Karaferye	40	4	44	0	-	44
Tırhala	40	3	43	6	-	37
Nasliç	38	-	38	1	-	37
Dominik	17	-	17	-	-	17
Golos	130	1	131	5	2	124
Yekün-i umumi	2552	177	2729	153	21	2555

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 27 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 29 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 51 OYH-98-109-001-20

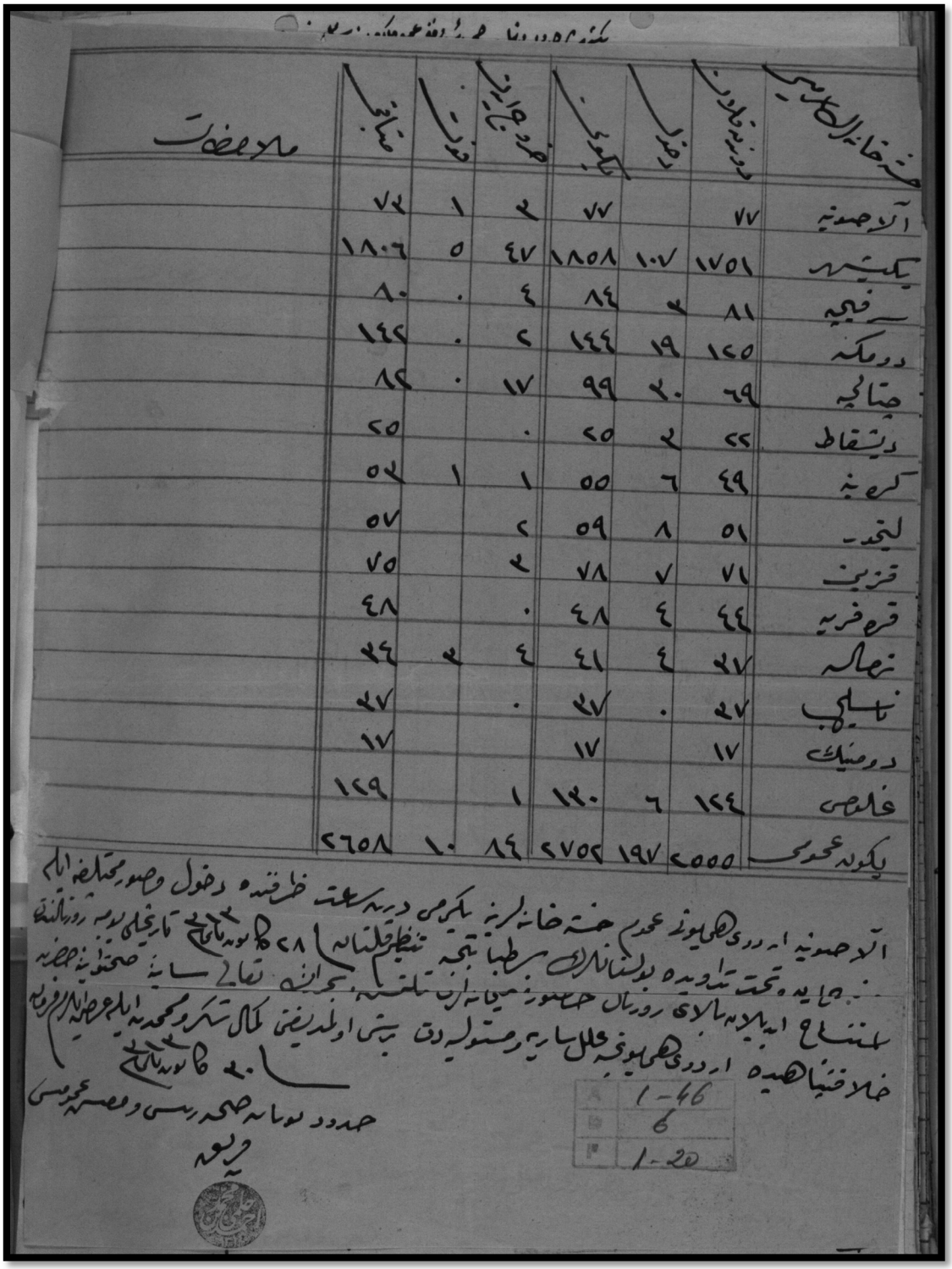

حصہ خانہ الصحت سیب	دوربہ نیلدرن	دفیل	تکمیلی	فرد جاری	فوت	صحتیاب	ملاحظات
آلو حصونیہ	۷۷		۷۷	۲	۱	۷۲	
یکیشہر	۱۷۵۱	۱۰۷	۱۸۵۸	۴۷	۵	۱۸۰۶	
سرخیجہ	۸۱	۲	۸۴	۴	۰	۸۰	
دورمکہ	۱۷۵	۱۹	۱۴۴	۷	۰	۱۴۷	
چنالیہ	۶۹	۲۰	۹۹	۱۷	۰	۸۲	
دیشقاط	۷۷	۲	۷۵	۰		۷۵	
کرہ نہ	۴۹	۶	۵۵	۱	۱	۵۲	
لیخد۔	۵۱	۸	۵۹	۲		۵۷	
قزیبت	۷۱	۷	۷۸	۲		۷۵	
قرہ خریہ	۴۴	۴	۴۸	۰		۴۸	
نحالہ	۲۷	۴	۴۱	۴	۲	۲۴	
تلیلیب	۲۷	۰	۲۷	۰		۲۷	
دومیک	۱۷		۱۷			۱۷	
خالص	۱۲۴	۶	۱۲۰	۱		۱۲۹	
یکون عمومی	۲۵۵۵	۱۹۷	۲۷۵۲	۸۴	۱۰	۲۶۵۸	

آلو حصونیہ ایردی طمیونہ عموم حصہ خانہ لرینہ یکرمی دردنجی ساعت ظرفندہ دخول وصور مخابرہ ایلہ
... حمایہ تحت تداویدہ بولنانلرک برطبابتجہ تنظیم قلنمشدر ۲۰۱۸ کانون ثانی تاریخلی یومیہ رورلرینہ
سلسلہ ایلہ یومیہ بالای رورلرک حصونہ میخانہ لرک سلسلہ سجلرینہ تحریرلہ تعالجی سایہ صحتونہ ایلہ
خلاصتا عرض ایدرم ۲۰۱۸ کانون ثانی تاریخ

A	1-46
B	6
C	1-20

EK 51 OYH-98-109-001-20

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc Eden	Fevt	Mütebaki
Alasonya	77	-	77	3	1	73
Yenişehir	1751	107	1858	47	5	1806
Serfiçe	81	3	84	4	0	80
Dömeke	125	19	144	2	0	142
Çatalca	69	30	99	17	0	82
Dışkata	22	3	25	0	-	25
Grebine	49	6	55	1	1	53
Lithor	51	8	59	2	-	57
Katrin	71	7	78	3	-	75
Karaferye	44	4	48	0	-	48
Tırhala	37	4	41	4	3	34
Nasliç	37	0	37	0	-	37
Dominik	17	-	17	-	-	17
Golos	124	6	130	1	-	129
Yekün-i umumi	2555	197	2752	84	10	2658

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 28 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 30 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)

EK 52 OYH-98-109-001-21

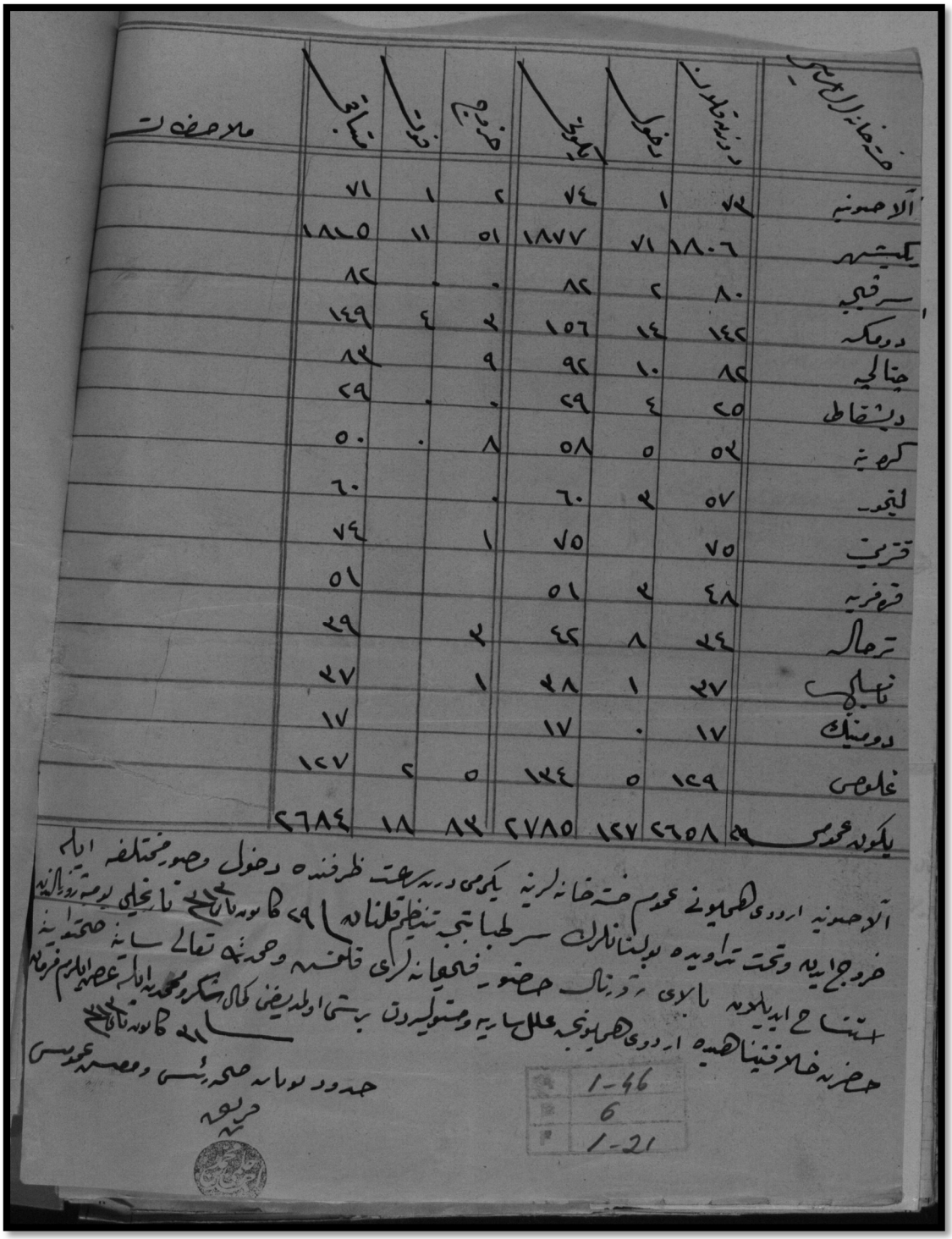

فتحخانه	درینه	دفول	تخلیص	فروخت	نشانی	ملاحظات
آلاحصونیه	۷۲	۱	۷۴	۲	۱	۷۱	
یکیشهر	۱۸۰۶	۷۱	۱۸۷۷	۵۱	۱۱	۱۸۲۵	
سرخیجه	۸۰	۲	۸۲	.	.	۸۲	
دومکه	۱۴۲	۱۴	۱۵۶	۲	۴	۱۴۹	
جنالجه	۸۶	۱۰	۹۶	۹		۸۷	
دیشقاط	۷۵	۴	۷۹	.	.	۷۹	
کرهنه	۵۲	۵	۵۸	۸	.	۵۰	
لیجه	۵۷	۳	۶۰		.	۶۰	
قریت	۷۵		۷۵		۱	۷۴	
قرهقریه	۴۸	۳	۵۱			۵۱	
ترحاله	۴۲	۸	۴۲		۲	۴۹	
تاباک	۲۷	۱	۲۸		۱	۲۷	
دومنیک	۱۷	.	۱۷			۱۷	
غلوص	۱۲۹	۵	۱۲۴	۵	۲	۱۲۷	
یکون عمومی	۶۵۸	۱۲۷	۲۷۸۵	۸۲	۱۸	۲۶۸۴	

آلاحصونیه اردوی همایونی محروسه فتحخانه لرینه یکمی درجه رعایت ظرفنده وصول وصور مختلفه ایله خروج ایدیلوب وتحت تداویه بولنانلرك سرطبابتجه تنظیم قلنانه ۱۲۷۹ کانون ثانی غایتنه قدر یومیه روزنامچه استتاج ایدیلوب بابعالی دفتر خانه لری قلمنه وحمدتعالی سایه صحتدینه حضرته خلافتپناهیده اردوی همایونجه علی سایه ومستولیدوقت بهستی اولدیغی کمال شکر ومحمدیه ایله عرضه ایلرم فرمان

۱۲۷۹ کانون ثانی غایتنه قدر

حمدود یوزباشه صحه یوزی وعرضه عمومی

فریضه

1-46
6
1-21

EK 52 OYH-98-109-001-21

Hastahanelerin Esamisi	Dünden Kalan	Duhûl	Yeküni	Hurûc	Fevt	Mütebaki
Alasonya	73	1	74	2	1	71
Yenişehir	1806	71	1877	51	11	1815
Serfiçe	80	2	82	0	0	82
Dömeke	142	14	156	3	4	149
Çatalca	82	10	92	9	-	83
Dışkata	25	4	29	0	0	29
Grebine	53	5	58	8	0	50
Lithor	57	3	60	0	-	60
Katrin	75	-	75	1	-	74
Karaferye	48	3	51	-	-	51
Tırhala	34	8	42	3	-	39
Nasliç	37	1	38	1	-	37
Dominik	17	0	17	-	-	17
Golos	129	5	134	5	2	127
Yekün-i umumi	2658	127	2785	83	18	2684

Alasonya Ordu-yı Hümayunu umum hastahanelerine yigirmi dört saat zarfında duhûl ve suver-i muhtelife ile hurûc eden ve taht-ı tedavide bulunanların ser-tababetce tanzim kılınan fi 29 Kanûn–ı Sani sene 313 tarihli yevmiye jurnalinden istinsah edilen bâlâ-yı jurnal huzur-ı fehimaneleri kılınmış ve hamdallahu teali saye-i sıhhat-i daiye-i hazret-i hilafet-penahide ordu-yu hümayunca ilel-i sariye ve müstevliyeden bir şey olmadığı kemâl-i şükr ve mahamdat ile arz eylerim ferman. Fi 31 Kanûn –ı Sani sene 313

Hudud-ı Yunan Sıhhiye Reisi ve Müfettiş-i Umumisi

Ferik

Mühür (Mehmed Hilmi Bin Ahmed 1314)